

હમો વેલાતથી ખાસ સીખી આવેલી રીત પ્રમાણે સખી કદા

ફીકી નહી પડે તેવી માત્ર

૩. ૬ માં એનલારજમેન્ટ

કરી આપીએ છઈએ.

ગ્રંથાલય
વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
૧૫૦ માર્ગ

હમારી ખાસ સાઈઝ એનલારજ કરી ફ્રેમ સાથે કમ્પ્લીટ માત્ર રૂ. ૧૦

હમારી મોટી સાઈઝ રૂ. ૧૨, લાઈફ સાઈઝ ખસ્ત માત્ર રૂ. ૨૦ માં.

કોઈ પણ સખી તેને લાયક ફ્રેમમાં ફ્રેમ કરી આપવામાં આવે છે. સખી પાડતાં અને એનલારજ કરતાં સીખવું હોય તો આવો.

ધનજીસા સી. ગજદરની દુકાન.

જો તમો ઘરમાં કસરત કરી મજબુત થવા માંગતા હોવ તો હમોએ વેલાતથી મંગાવેલા, સેનદોઝ દેવેલપર તથા સ્પ્રીંગ દમખેલસ વાપરો; માત્ર દર રોજની દસ મીનીટની કસરત ખસ છે.

દેવેલપર તથા દમખેલસ દરેકના રૂ. ૧૦

ધનજીસા સી. ગજદર,

નાં ૧૭, ઘોભીતલાવ, પોલીસ પાસે, મુંબઈ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુલાબીન

વિષય ક્ર. - : ૩

સોડા લેમોનેડ બનાવનારા

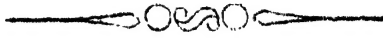
ડયુક એન્ડ સન્સ

નાં ૧૪, હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

માલેક—મીં જમશેદજી ભીખાજી પંથકી.

ખરશેદજી મનચેરજી લેસાનીઆ.

ચીનાઈ, વેલાતી, જેપાનીસ, રેશમી, સુતરાઉ
તથા ગરમ કાપડના વેપારી.

૧૧૭, હોરનબી રોડ, બુની પોલીસ કોર્ટ, કોટ—મુંબઈ.

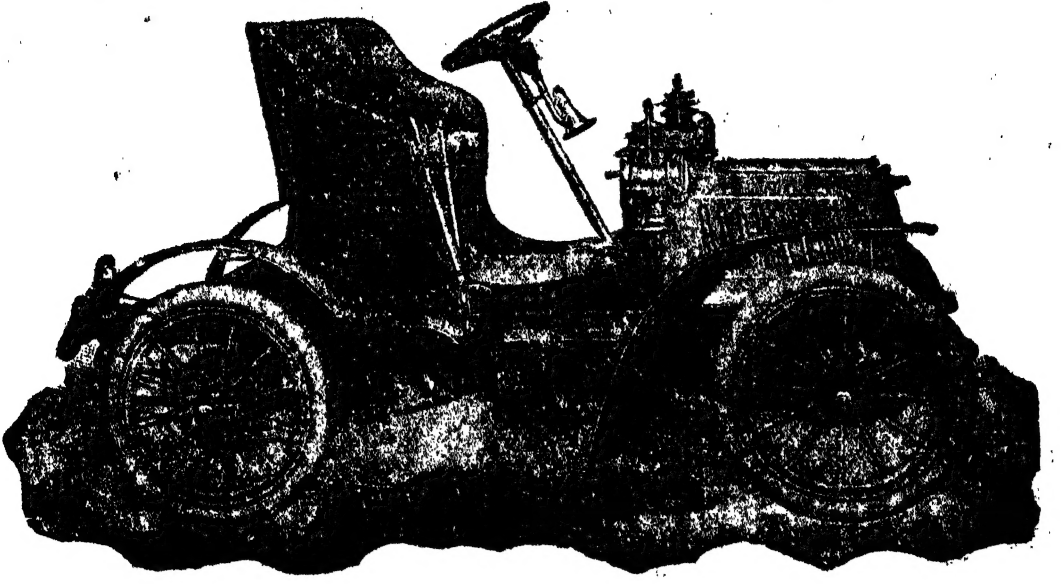
મુંબઈ અને દેશાવરનાં આગેવાન મંડળોમાં લોકપ્રીય થઈ પટેલી રેશમી કાપડની દુકાનમાં શેઠાદી રામસનીના શુભ પ્રસંગ માટે ચીન, જેપાન અને પેરીસના જાણીતા કારખાનામાંથી પરભાઈ દર મેલે આવતો કાપડનો ગંજવર જથ્થો, હાલમાં હમારે ત્યાં આવેલાં ચેરી બ્લોસમ, અને પેન્ટેડ તથા બારીક કારીગીરીના ઉમદા શીક્ષનનો મોઢો જથ્થો જોવા એક વેળા પધારજો. ભાવો અતી ઘણા કીકાયત. મધ્યમ નફાપર સંતોષ પકડી અમારા માનવંત ગ્રાહકોને સંપુરણ સંતોષ આપવો એજ અમારી નેમ છે.

ખરશેદજી મનચેરજી લેસાનીઆ,

રેશમી કાપડના વેપારી,

હોરનબી રોડ, કોટ—મુંબઈ.

બાહર ખબર.

વાછા પ્રધર્સ.

મોટર ગાડીઓ—સૌથી સરસ અને કીકાયત બાવે.

મોટરને લગતો તમામ સામાન—સમતે દામે.

બાઈસીકલો—સરસ ઈંગ્લીશ બનાવટોની.

સાઈકલને લગતો તમામ સામાન.

મોટર ગાડીઓ તથા સાઈકલો અમારાં પોતીકાં મુંબઈ, ગીરગામ ત્રામ ઠર મીનસ પર આવેલાં મોટાં કારખાનામાં સરસ રીતે દરસ્ત કરવામાં આવે છે. બાવ તદ્દન આછો છે.

મોટર ગાડીઓ તથા સાઈકલો દરસ્ત કરવાનું વાછા પ્રધર્સનું કારખાનું મુંબઈમાં સૌથી મોટું ગણાય છે.

અક્યુમ્યુલેટર બરી આપવામાં આવે છે.

મોટર ટાયરો અને ટ્યુબ્સ “વલકેનાઈઝ”ની રીતથી દરસ્ત કરવામાં આવે છે.

સૌથી સરસ બીલીટ તથા ધનેમલ માટે વાછા પ્રધર્સ હજી પણ વખણાય છે.

હમેશાં છેલ્લું પ્રાઈસ લીસ્ટ માંગો.

વાછા પ્રધર્સ.

ગીરગામ ત્રામનું નાકું, મુંબઈ,

૪૧, મેડેઝ બીટ, કોટ, મુંબઈ.

સુલતાની વાર્તા સંગ્રહનું સાંકળ્યું.

પાનું.

- ૮૭ અજમતી વીંટી.
- ૧૩ અઝીઝ અને અઝીઝાની વાત.
- ૭૯ અદેખાઈના ભોગ.
- ૨૩ અબ્દુલ ફેહમાનની વાત.
- ૨૩૪ અયારી ઔરતોની વાત.
- ૩૯ અલ અમનની સખાવતની વાત.
- ૧૬૫ અલ મહીનાહના આશક માશુકની વાત.
- ૧૨૭ અલ મલીક અલ નશીર અને તેના વઝીરની વાત.
- ૪૨૧ ઇનસાફની એક વાત.
- ૯૭ એક આદમી ગધેડો બન્યો તેની વાત.
- ૩૩ એક કપટી ઔરતની વાત.
- ૪૬ એક કામીલ મદ અને તેની માશુકની વાત.
- ૧૦૬ એક પાકીઝે જોગનની વાત.
- ૭ એક ખીસાકાતર અને એક ચોરની વાત.
- ૧૬૮ એક ફયલજુફ આપુનજની વાત.
- ૪૧૩ એક બુદયા અને સૈતાનની વાત.
- ૩૫૯ એક રાક્ષસી અઝદાહની વાત.
- ૧૮૪ એક લુચ્યા આશ્રફની વાત.
- ૪૮ એક સખી હાકીમની વાત.
- ૧૮૯ કમનસીબ ખાનુની વાત.
- ૪૪૩ કલીફ હાફેઝ અલ રસીદ માટે મતો.
- ૧૭૪ કલીફના કવીઓ, ગાનારાઓ, વગેરેની વાતો.
- ૧૬૯ કવી અબુ નવાસની વાતો.
- ૪૧ કામ લીયે દામ ઔર દામ લીયે કામ.
- ૧૨૯ કાસીમનો કીનો.
- ૧૪૪ કીસ્મતનો ચમત્કાર.
- ૮૮ કુનેહખાજ કાઝી.
- ૧૫૧ કેરોના સુલતાન મહમદની તવારીખ.
- ૪૯ ખાન કયાહના એક ઘેલા આશકની વાત.
- ૧૨૮ ખાવીંદને હગનાર ઔરતની વાત.
- ૨૮૦ ખાવીંદ પર કુરખાન ઔરતની વાત.
- ૨૦૬ ખુંધા આપુનજની કહાણી.
- ૩૪૪, ૩૫૭ ગુલગુલે ચમની તે તીફલીસની શાહજાદીની વાત.
- ૧૯૫ ગુલામ ફરોશાની વાત.
- ૩૩૩, ૩૫૦, ૩૬૯ ચીનના શાહજાદા ઉઝીમ ચાન્તીની વાત.
- ૯૯ છઠ્ઠે પંજેખાઝની વાત.
- ૧૬૨ છૂપી મદદ કરી દુખ ખમનાર ચખ્સની વાત.
- ૫૦ છોકરું જલ્લનાર કાઝીની વાત.
- ૧૧૦ જાફર અને મશકોરાની વાત.

સુલતાની વાર્તા સંગ્રહ.

ખાર ફોટો-ઝીકોના અતી સુંદર ચીત્રો સાથેનું પુસ્તક દીલપસંદ, રસુજ, દીલ ઉથકેરનારી, મમતા ભરી વાર્તાઓનું ગ્રંથાવર પુસ્તક સુંદર કપડાંનું પુસ્તક. સર અવસરે ભેટ આપવા લાયક આ પુસ્તક છે. સાંકળ્યાનો થોડો ભાગ આ પાના પર છાપેલો જણાશે. કીમત ફક્ત રૂપિયા અઢી. **જુઓ પાનું ચોથું.**

સુલતાની વાર્તા સંગ્રહનું સાંકળ્યું. (ચાલુ.)

પાવું.

- ૩૮૯ જીડર અને તેના સાવકા ભાઈઓની વાત.
 ૩૦૫ ઝયખક અને ઝઈનખની વાત.
 ૨૧૨ ત્રણ બેહેનો અને તેમની માદરની વાત.
 ૨૫૭ દમાસ્કસના ત્રણ પુંધા ભાઈઓની વાત.
 ૧૫૧ દરવીશ થયલા બાદશાહની વાત.
 ૩૭ દીલે ક્યાઝ અબુ ઝરની વાત.
 ૨૯૦ ધીરજવંત વેપારી અને સુધારની વાત.
 ૧૦૩ નમાઝી જ્યારતપર ખોટો આરોપ મુકનારાઓની વાત.
 ૧૦૦ નામવર હાઝનને ઠગનારાઓની વાત.
 ૧૧૩ લુહાસ અકસરની વાત.
 ૨૬૬ નેકી બદીની એક વાત.
 ૪૨ પાક અશમત નાજનીન.
 ૮૩ ફરેબે ફીત્ના.
 ૯૫ ફીલસુફ હરકુશ અને નીમાઝી ભક્યારાની વાત.
 ૩૪ બદાવી અને તેની બીબીની વાત.
 ૩૭૨ બગદાદના બે વેપારીઓની વાત.
 ૧૦૨ બાયડી કરતાં ગધેડાંને સ્થાણું ગણનાર આદમીની વાત.
 ૩૬૭ બીઝાગ અલ-આસનાની વાત.
 ૨૦૭ બેઅકલી આખુનજની કહાણી.
 ૧૮૭ મકકારે મરદની સીકત.
 ૪૧૬ મધનાં ટીપાંની વાત.
 ૬૫ મલીક શાહની મુશીબત.
 ૪૫ મરણ બાદ નેકાહ કરાવનાર શેખની વાત.
 ૪૭ મહોબતી ત્રીસુલની વાત.
 ૪૨૪ માઅરૂફ મોયી અને કતીમા બીબીની વાત.
 ૧૧૧ મુનુશ લેખક અને કલીફ વાલીદની વાત.
 ૧૩૭ ચોગીરાજ અને બાગદાદનો બાવરચી.
 ૪૧૭ રાજ, ફકીર, ખચ્ચર સ્વાર અને દરજની વાત.
 ૨૦૩ રાતે સેલગાહ કરનાર મોસી સુલતાનની વાત.
 ૩૧ લુકમાનની લુચ્યાઈ.
 ૯૦ લેખ્યા લેખ ન ફીટો.
 ૨૦૮ લંગડા આખુનજની કહાણી.
 ૨૯૧ શાહજાદી ગુલ હીન્દી અને શરીફલદીનની વાત.
 ૪૦ સખાવતે શાહ યાહા બીન ખાલીદની વાત.
 ૬૦ સાબેર સલીમા.
 ૨૮૨ સીન્ડખની વાત.
 ૧૫૬ સોદાગર શાહેખની સોદાઈ.
 ૧૦૫ સો બાંદીઓ ધરાવનાર સોદાગરની વાત.
 ૧૮ હક ઈનસાફની વાત.

સુલતાની વાર્તા સંગ્રહ.

બાર ફોટોગ્રાફોના અતી રળ્યામણા ચીત્રો સાથેનું પુશકળ દીલપસંદ, રમુજ, મન ઉશકેરનારી અને મમતા ભરી વાર્તાઓનું ગંજવર પુસ્તક, સુંદર કપડાંનું પુડું, સર અવસરે ભેટ આપવા લાયક આ પુસ્તક છે. સાંકળ્યાનો બાકીનો ભાગ આ પાનાપર છાપેલો જણાયો. કીમત ફક્ત રૂ. ૪ થી.

માણેકજી એદલજી વાઘાનાં પુસ્તકો માટે વર્તમાનપત્રોનાં થોડાંક મતો.

મુ'ખઈ સમાચાર લખે છે :—પુસ્તક એકવાર હાથમાં ધર્યા પછી કંટાળો આવતો નથી, પણ ઉલટું તે પુરું કરવાની વાંચનારને ઈચ્છા થાય છે.

અખખારે સોદાગર લખે છે :—નીરદોશ અને દીલખુશ વાંચણથી બરપુર પુસ્તક, દરેક ઘરમાં કુરસદના વખતે મગજને રમુજ આપવા માટે રાખવા જોગ છે.

જામે જમશેદ લખે છે :—ગુજરાતી વાર્તા—લખખુણનો લાખો માહવરો હોવાથી આ પુસ્તક રસીલી રીતે લખાયલું નજરે પડે છે. લખાણની બાષા તથા ઈપ્યારત સાદી અને મનપસંદ છે.

ગુજરાતી લખે છે :—આ રસીક વાર્તાસંગ્રહ યાને જુદાજ પ્રકારની વાર્તાના બંડોળ નું આ પુસ્તક હસ્તીમાં આવ્યું છે.

કચસરે હીંદ લખે છે :—મીં વાછા પણ ખાંડયા નહીં જાય તો ! વરસો થયાં તેવણ ના હાથે કલમ આવી રહી છે, અને વાંચનારનું દીલ ખેંચી રાખવાની તેમાં શક્તી છે. વાંચક વર્ગ તો અમને ખાત્રી છે કે આ નવી કેતાખ હાંસે હાંસે વાંચશે.

હીંદી પંચ લખે છે :—મીં વાછા જોકે એક ઝવેરી નથી, તોપણ હીરા અને માણેક પારખવાની સારી કુનેહ તેઓ ધરાવતા દીસે છે, અને તેથી વાર્તાના સાહીત્યની ખાણમાંથી સુંદર માણેકો ખોદી કહાડી તેમને પંચ પ્રજા હજુર ધરવાનો ઉમંગ તેઓએ ચાલુ રાખ્યો છે. મીં પંચ તેમના એ ઉમંગને કૂતેહ ઈચ્છે છે કે તે વધતો અને ખીલતોજ રહે.

રાસ્ત ગોફવાર લખે છે :—પોતાની આ વાર્તાઓને રસીલી ખનાવવાને કર્તાઓએ કરી બાકી રાખી નથી.

અખખારે ઈસ્લામ લખે છે :—એકે એક વાર્તા એકખીજને લુલાવે એવી રસકસથી બરપુર છે. વળી કેટલીક વાર્તાઓ એટલી બધી તો રમુજ છે કે ગમે તેવો કુંજ રો સ્વભાવ ને બળીએલ વાંચનાર પણ મોંહ મળકાવ્યા વના રહેશે નહીં.

ગડગડાટ લખે છે :—નવીન ને નામચીન નમુનાદાર પુસ્તકથી કોણ અબાણ્યું છે ? આજ તો બા એ પુસ્તકની તારીફ જ્યાં ને ત્યાં થાય છે તો બંદો તડ ને કૂડ પણ તેની તારીફ કરે તેમાં શી નવાઈ ? પુસ્તક સરસ, તેમાં સમાયલું તત્વ સરસ, લખાણની ઢબછબ સરસ, મુજ મુદાની વાર્તા સરસ, અંદરનાં ચીત્રો સરસ, દરેક રંગ રૂપ સરસ અને છેવટે જો ને તે સરસ એટલે પછી તેમાં નરસ હોય પણ શું ?

ગુલશન.

યાને અરસપરસની દુન્યા.

ગુજરાત વિધાપીઠ પ્રકાશક
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૦૮

લખનાર તથા પ્રગટ કરનાર;
માણિકજી એદલજી વાછા,
તે 'ગોલ્ડન સુભ', 'કાર્લિન્ટ ઓવ
મોટેકીસ્તો', 'શીવાજી', '૧૮૫૭
નો બળવો', 'શાપુર', 'એદલ
કાકા', 'મુશતાની વાર્તા સંગ્રહ',
વગેરે પુસ્તકોના કર્તા.

ક્રીંમલ
રખો એક.

હકુમંધ તથા છુટક વેચનારા:
જેહાંગીર બીં કરાણીના છોકરાઓ.
મારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

માણિકજી એદલજી વાઘાકૃત પુસ્તકો.

	૩૦ આ૦
* ઇન્ડયન નાઈટસ યાને હીન્દી વાર્તાઓ	૦-૧૦
* એદલ કાકા	૦-૪
કલીફ હાર્ડન અલ રશીદ (ચીત્રો સાથે)	૨-૪
* કાઉન્ટ ઓવ મોટે ક્રીસ્ટો	૧-૮
ગુજરાતી સાઈકલોપીડયા (ભાગ ૧ ભા.)	૧-૮
ગુલશન	૧-૦
* ગોલ્ડન ગુલ... ..	૧-૦
દખણની દંત કથાઓ (ચીત્રો સાથે)	૧-૦
નવી અરેબ્યન વાર્તાઓ (ચીત્રો સાથે)	૧-૮
નશીબના નખરાં યાને ઉલટાં સુલટાં ક્રીસ્મસો	૧-૦
* પાંડુરંગ હરી... ..	૦-૮
* ખાપુ ખાહમણ	૦-૪
* મગરૂર મેરીઆ	૦-૮
* માળી મદારી યાને ૧૮૫૭ નો ખળવો (ચીત્રો સાથે)... ..	૦-૧૦
* શાપુર તથા થરમાળ સપલ	૦-૬
* શીવાજી તથા રોખીનારા	૦-૬
સુલતાની વાર્તા સંગ્રહ (ચીત્રો સાથે)	૨-૮
* સોરાખયાની સોરતી	૦-૧૦

એસ્યન નાઈટસ (છપાય છે)

ચેતવણી:—ઉપલાં પુસ્તકોમાંનાં આ * નીચાનીવાળાં ખપી ગયાં છે. ખાકોનાં સર્વ જાણીતા ચોપડી વેચનારાઓને ત્યાંથી મળશે.

જુઓ પાનું ચોથું.

પ્રસ્તાવના.

દાહેકાથી વધુ વરસો પર મારી કલમથી દજનેક વાર્તાઓ બાહર પડી હતી; સાર પછીના અરસામાં કેપ્ટન સર રીચરડ બરતનની અતી મોઢી કીંમતની પ્રખ્યાત “અરેબ્યન નાઈત્સ” ને ગુજરાતી જપ્પાનમાં ફેરવવાના કામ પછવાડે મારી કુરસદના વખતમાં મંડયો, જેના પરીણામમાં એ પ્રખ્યાત “નાઈત્સ” અસાર તુલીક “નવી અરેબ્યન વાર્તાઓ,” “કલીફ હાફન અલ રશીદ” અને “સુલતાની વાર્તાસંગ્રહ” નાં પુસ્તકોમાં બાહર પાડવા શક્તીવાન થયો, અને એ “નાઈત્સ” વગેરેમાંની વધુ વાર્તાઓ “એસ્યન નાઈત્સ” (લગભગ છપાઈ તૈયાર થવા આવેલી છે) માં જણાશે. એ સઘળાં પુસ્તકોમાં આવેલી વાર્તાઓ કોઈપણ ગુજરાતીમાં છપાયલાં “અરેબ્યન નાઈત્સ” ના પુસ્તકોમાંના કરતાં, જુદી અને નવાંજ છે. આ પુસ્તકો બાહર પડતા હતાં, સારે કેટલેક ઠંકાણેથી મારો અસલ લખાણ વાર્તાઓ પેઠે ખીજી નવી વાર્તાઓ લખવા સુચવવામાં આવ્યું. પેહેલાં મારું તેપર મન ઠસ્યું નહીં અને જુદાજ વીસ્તારપર મારી કલમ ઉતરી પડી જેના પરીણામ દાખલ “દખ્ખુની દંતકથાઓ” નામના પુસ્તકે હસ્તી જોઈ. મારાં આગલાં સર્વ પુસ્તકોની પેઠે આ નવાં પુસ્તકો માટે પણ સારો અભીપ્રાય જોઈ અને તેજ વખતે મારી આગલી કેટલીક મોટી વાર્તાઓ માટે પરપ્રજ થતી જોઈ તેહેકીક કરતાં જણાયું કે એ સર્વ પુસ્તકો ખપી ગયલાં હતાં અને ચોક્કસ વાર્તાઓ ફરીથી છપાવવા માટે પુસ્તકો વેચનારાઓ તરફથી મને ભલામણ કરવામાં આવી. શું કરવું તેના વીચારમાં હતો, તેટલાં પ્રખ્યાત “મુંબઈ સમાચાર” તરફથી તે પત્ર માટે મોટી વાર્તાઓ લખવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું, જેના પરીણામ દાખલ લાંબે તફાવતે “ધસ્કંદર ખે” ની વાત ઝડપમાં લખી કાઢી. ઉતાવળમાં જો કે એ વાર્તા લખાઈ હતી, છતાં લોક પસંદ નીવડવાથી ખીજી વાર્તા લખવા સુચવવામાં આવ્યું. આ વેળાએ મને નવો વીચાર આવ્યો. ખીજી ભાષામાં છપાયલાં પુસ્તકોનો સેજસાજ ઈતેખાખ બધ ધતીહાસીક મોટી વાર્તા લખું તો કેમ? પ્રખ્યાત ફ્રેંચ લખનાર મોસ્ચુ એલેકઝાંડર ડુમાની “બ્રીમંડ” નામની નવલકથા મેં આગળ વાંચેલી હતી અને આ વખતે ફરીથી હિન્દી મોટી તવારીખ વાંચતો હતો, તે પરથી મને ખીજે વીચાર આવ્યો. “ખ્યાલ ખ્યાલને દોરવી બધ જાય છે” એમ શાએરો લખી ગયા છે, અને તેજ મુજબ મારા ખાખમાં બન્યું. હુમાયુન થહેનથાહની પડતી ચઢતી મને ઘણી મન રંજન લાગી: તેથી એ મહાન થાહની જીંદગીનાં જે પુસ્તકો મને મળી આવ્યાં તેનો મેં અભ્યાસ કીધો અને તેની સાથે મોસ્ચુ ડુમાની ઉપર જણાવેલી નવલ-કથાનો થોડો ઘણો સાર બધ ચીત્રી કાઢ્યું; જેના પરીણામ દાખલ આજનું પુસ્તક ખડું

છું છે. એ વાર્તા અલખતાં “મુંબઈ સમાચાર” માટે ખાસ લખવામાં આવેલી હોવાથી તેમાં કટકે કટકે પ્રગટ થઈ અને લોકપ્રીય નીવડવાથી પુસ્તકના આકારમાં બાહર પાડવામાં આવી છે. બાબર-હુમાયુનને લગતાં અસલ પુસ્તકોમાં બનાવેલાં વરસો માટે છુસો થયેલી મારા જોવામાં આવ્યાથી છેલામાં છેલી શોધ મુજબ ખરાં વરસો મેં ટપકાવ્યાં છે.

માણેકજી એદલજી વાછા.

ગુલશન અથવા અરસપરસની દુન્યા.

પ્રકરણ ૧ લું.

થોડાક ઈતીહાસીક ખનાવો.

આપણી વારતાની શરૂઆત આજથી આસરે સાડી ત્રણસો વરસ ઉપર થાય છે. તે સમય હીંદ માટે ઘણો ચીંતાતુર હતો. હીંદની તવારીખથી જાણીતો દરેક આસામી તેથી વાકેફ હોવો જોઈએ. બાબરશાહ યાને ઝહીરુદ્દીન મહમદ હીજરી સને ૯૩૨ યાને તારીખ વીસમી એપ્રિલ ૧૫૨૬ ને વાર શુક્રના રોજ દેહલીના પઠાણ શાહ ઇમરાહીમ હુશન લોદીને પાનીપતની પ્રખ્યાત લડાઈમાં હરાવી કતલ કીધા પછી હીંદનો માલેક થયો હતો, અને પાંચ વરસ હીંદની રાજધાની દેહલી ઉપર હકુમત ભોગવી આ દુન્યામાંથી ઉઠાંગરી કરી ગયો હતો. તેની પછી તેનો વડો ખેટો નસીરુદ્દીન, જેને આપણે હુમાયુન દાખલ ઓળખ્યે છીએ, તે પોતાની બાવીસ વરસની ઉંમરે આગ્રાના તખ્ત પર બેઠો, અને પોતાના ભાઈઓને જીદા જીદા દેશો તથા પ્રાંતોની હાકમી સોંપી. તા. ૨૬ મી જુન ૧૫૩૯ (૯ મી સફર, હીજરી સને ૯૪૬) માં બીહાર પ્રાંતમાં ચંદનસા નદીને કાંઠે એક ખુનખાર લડાઈમાં શેરખાં યાને શેરશાહને હાથે પેહેલી વખત, અને તા. ૧૭ મી મે ૧૫૪૦ માં મોહરમને દીને કનોજ ખાતે બીજી વેળા હાર્યા પછી સરવસ્વ છોડી તેને છુપાછુપ નાહાસવાની ફરજ પડી હતી. જે રાજધાની એક વેળાએ હુમાયુનની સેજ ઇસારતને નમી તેનો દરેકે દરેક હુકમ બળ લાવતી હતી, તે હવે તેને ના ફરમાન થઈ, અને તેને નાહી જવાની ફરજ પડી. તેના ઘણાખરા સરવ માલેતુજીર અમીર ઉમરાવો હુમાયુનની પડતીપર હસવા લાગ્યા. હમેશાં બને છે તેમ ફક્ત ગરીબો તેની પાતેનમાં દયા ખાવા લાગ્યાં. પણ ચઢતી પડતી સરવની છે. હુમાયુન ભરાતો છુપાતો નાહો. જે ભાઈઓને તેણે હાકમી આપી નવાજ્યા હતા તેઓજ હવે તેણે કાઢ

લું કહાડવા બાહેર પડ્યા. આ જોઈ તે હીંદની સરહદ છોડી નાહો. આ મુશ્કેલી વેળાએ આગલા વખતનાં જાહોજલાલી ભોગવી ગયલાં પારસીઓનાં પયારાં બાપીકાં વતન ઇરાને તેને આશ્રો આપ્યો. ઇરાનના શાહ તહમાસપે તેનો આદરસતકાર કીધો અને તેને પોતાના સંઘનયથી મદદ આપવા કબુલાત આપી.

હીંદથી પંદર વરસના હુમાયુન શાહના દેશવટા દરમયાન દેહલીના પ્રખ્યાત તખ્ત પર પાંચ શાહો રાજ્ય કરી ગયા: (૧) શેરશાહ, (૨) તેનો છોકરો સલીમશાહ, (૩) મહમદશાહ આદીલી, (૪) ઇમરાહીમખાં અને (૫) સીકંદરશાહ.

શેરશાહના અમલ દરમિયાનમાંજ હીંદમાં જે ગેરવયસ્થા ચાલી રહી હતી, તે તેના મરણ બાદ વધી પડી. તખ્તપર બેસવું સહેલ છે, પણ હુથીયારી અને દાનાઈથી અમલ કરવો એ થોડાકોનાજ નસીબમાં સરજેલું છે. શેરશાહના વંશજો નબળા નીવડ્યા. અમીર ઉમરાવોનો દસ્ત વધી ગયો. કીરઘી, સરકઈઝાહ વગેરે ભુચા, લકંગા અને રાહમારુઓનો દરોરો વધી પડ્યો. તે વેળાએ હીંદમાં મુસાફરીએ નીકળવું ઘણું જોખમ ભરેલું ગણાતું હતું, પણ આવી ગેરવયવસ્થાથી તો તેમાં ઓરબી વધારો થયો. હાથમાં તેના સાથમાં; મારે તેની તલવાર; જે જોરેમંદ તે ફાવી નીકળે; ન જો પોચો માર ખાય, હુટાઈ જાય તો મરે જાય. માહોમાહે કુટકાટ. ઘણી કરડી યા ઘણીજ નબળી રાજનીતીનું પરીણામ એ જ નીવડે. મોટી મોટી મહાન પ્રજાઓની હકુમતનો એવાં કારણોને લીધેજ અંત આવી વેલો તવારીખનો દરેક અભયાસી જાણે છે.

ઉપલા ઇતીહાસીક ખનાવો વરણવા કેટલું અગત્યનું છે તે હવે વાંચનારને આગળ ચાલતાં માલમ પડશે. આ લખનારે ફક્ત ટૂંક સાર આપ્યો છે કે જેથી વાંચનારને કંટાળો ન ઉપજે. હવે આપણે આપણી વારતા આગળ ચલાવીશું.

પ્રકરણ ૨ જી.

કીરધી ધરમશાળા.

કંદહારથી દેહલી તથા આગ્રા વગેરે હીંદનાં શહેરોમાં આવવાના ખ્રીડીય અમલ ના પ્રતાપથી હમણા ખાસ્સા સલામત ર સતા છે. પણ જે વેળા આપણી વારતા શરૂ થાય છે, (એટલે કે હુમાયુન શહેનશાહને દીલ્હીનું અમર ગણાવું તાજ પડતું મેલી નાહાસી જવાની ફરજ પડી તે વાતને ચઉદ પંદર વરસ થવા આવયાં) સારે હીંદ નાં શહેરો તથા ગામોમાં જવાના રસ્તાઓ સારી હાલતમાં રાખેલા નહીં હતા અને વ ખી ઘણાજ જોખમભરેલા પણ ગણાતા હતા. તેમાં જે જે ઠેકાણે ગીચ ઝાડોવાળી ખી ણો, જંગલો તથા ઉલુઘ-ટથ તથા કુચીક-ટથ અને ખેલુટ-ટથ જેવી ટેકરીઓની અલગાર લા ગી રહેતી હતી તે તો મુદલ સલામત ગણાતા નહીં હતા. ચોરો અને કીરધી અને સર કંઈ ઝાહુ લુટારૂઓ તથા રાહમારૂઓ તયાં દોર ચપાવતા હતા તેમાં શેરશાહે કલીંગરના કા લ્લાપર તા. ૨૪ મી મે ૧૫૪૫ એ કીધેલા હલ્લા અને ફતેહ પછી તેજ દીને તેનાં ની પત્થેલાં મરણ પછી કુલ આલમના આ શત્રુ ઓ ઘણા પગભર થઈ ગયા હતા. શેરશાહે તેમનો દોર તોડવા પોતાથી બનતું કીધું હતું અને કેટલેક ઠેકાણે એ બદમાશોપર ત્રાસ ખેસાડવામાં તે શાહ ફાયરો પણ હોતો. લેકીન તેની પછી તેના વંશજો નખળા નીવડ્યા, જેનો લાભ લૂચા લકંગાઓ પુર ખાહારમાં અને પુર આશાનીથી લેવા લાગ્યા. એવા અમલ દરમીઆન તુરાખાદ શહેર પોતાના પુર ખાહારમાં ઝમઝમી રહેવા લાગ્યાં. મોટી મોટી હવેલીઓ, ગાણીના ફકડા વહેતા કુવારાઓ, મસ મોટા આંખોને ઠંડક પમાડનારા લીલાં, પીળાં, જાંબુરાં વગેરે સુગંધી અને ફળદાર ઝાડો ધરાવનારા ખગીયાઓ, હાથીઓની અંબા ડીઓ. ઇમકદાર ઘોડાઓ, ધીમે ધીમે ડોક હીલાવી ચાલતાં ઉંટો, કલાહોલ કરતા ભપ કાદાર પાલખી ઉંચકનારાઓ, ભરચક થય લાં ખાઝારો, દેશ પરદેશથી હાડમારી ભોગ વી આવતા મુસાફરો, ઝાડોની ઘટામાં કાન ને ખુશ કરે એવાં ગાયન ગાતાં રંગબેરંગી પક્ષીઓ, મંદીરોમાંથી સંભળાતા દેવ દેવી ઓને જાગૃત કરવાને વાગતા ઘંટો, મસ છંદોના મીનારાઓપરથી અલ્લાહની બંદ

ગી કરવા પુકાર કરતા ખાંગીઓ, નીરમળ પાણીઓથી લગભગ છલાછલ થયેલા ઘડાઓ માથે ઉઠાવી લઈ જતી પનીઆરણો, નદી કાંઠે ધપધપ કરતા કપડાં ધોતા ધોબીઓ, ઘાંટડીઓના અવાજો સાથના બજાદોની ગા ડીઓ.-એ ઉપરાંત તરેહવાર રીતે ધવળ ફડકાવી રહેલું શહેર તે આ તુરાખાદ હતું. તે આજે તદન નાથ પામ્યું છે. મોટી મો ટી અને મજબુત ગણાતી તેની હવેલીઓની નસલ પણ હમણા દેખાતી નથી.

તે વેળા તુરાખાદનો વેપાર પણ બહો ણો ચાલતો હતો; એટલે, અવારનવાર વન જારો પણ લુટારૂઓ વગેરેની હેરાનગતી સહેવ વાનો જોખમ ખેડી લઈ ઝાડોથી ભરપુર ટેકરી ઓ યા પહાડોમાં કહાડેલા રસ્તાઓ પરથી તુર ખાદ આવતી જતી હતી. જ્યારે વણજારેમાં હથયારબંધ માણસોની સંખ્યા મોટી હોય તારે બનતા હલીક પાહાડોમાં ભરાઈ ખેસ તા આ સર કંઈઝાહ યાને લુટારૂઓ તેમને છેડતા નહીં. જ્યારે ફતેહ મેળવવાની પુર આ શા હોય તારેજ એકાએક તેઓ તેમની પ ર છાપો મારતા હતા. એવા એક પહાડ પર અસલથી એક ધરમશાળા જેવું મકાન હતું. શેરશાહની મજબુત હકુમત દરમીઆન આ મકાન ખાલી જણાતું હતું, પણ તે ની પછી ગાદીએ બેઠેલા સલીમશાહના વખ તમાં તે કોઈ કોઈ વેળા વસાયલું દીસ્તું, અને તેને વીખે આસપાસ થોડી ઘણી અફવા ઓ ઉડી રહી હતી. સલીમશાહ અને સીકં દરશાહની વચેના અમલ દરમીઆન એ ધર મશાળા કાંઈજ નહીં પણ કીરધી તથા સર કંઈઝાહ યાને લુટારૂઓનું ખરી રીતે ધામ થઈ પડ્યું હતું, અને તે વીખેની લોક ચરચા ચા હુ રહી હતી. ધરમશાળાનું નામ ધરાવનારાં પણ ખરી રીતે લુટારૂઓના આ ધામમાં દા ખત થવાનો મારગ લાંખે તકાવતથી ઘણો ઝાડો અવળો હતો. આ મકાનની કેટલેક છે ટે ઠેકાણે ઠેકાણે માણસોની ઘોરો જણાતી હતી, જેને માટે જાણીતાઓ ડોકું ધુણાવી અસેમસે જણાવતા કે તે ખાપડાંઓ લુટારૂ ઓના હથયારોનાં ભોગ થઈ આ ઠેકાણે હ મેશગીનો આરામ લેતાં હતાં.

ધરમશાળાની આટલી ઓળખ હાલ ત રત પુરતી થઈ પડશે.

પ્રકરણ ૩ થું.

પહાડી જંગલની સુંદરી.

જે પ્રમાણે ધરમથાળામાં ખાસ્સો ઉતા રી મેળવી થાક ઉતારી લેવા અજાણ્યા મુસાફરો હોંસ ભેર દોડી પોહોંચવાની ઉતાવળ કરે તે પ્રમાણે ઉતાવળમાં કલમનો ઘોડો દપટાવી જવાથી ધરમથાળાને છેટે એક ઝાડના છાયડાં હેઠળ ખેઠેલી એક ખુબસુરત નાજનીન તરફ નજર ફેંકતાં આપણે વીસરો ગયા છીએ. જે વખતે આપણી વારતા ઉઘડે છે તે વેળા આ નાજનીનની ઉમર, કાંઈ ચલ્લ પંદર વરસની વયની ધારે. તેણીનો પોશાક તદ્દન સાદો પણ સેહેજ વીચીત્ર હતો. રીતભાત ગામડ્યન જેવી જણાતી હતી. તેણીથી થોડે દુર એક મેંઢો ચરતો હતો. પેલી અખળાના ખાલ લાંબા કાળા ભરમર જેવા હતા. જે વખતે આપણે બોલ્યે છીએ તે વખતે—એટલે ધસ્વી સન ૧૫૫૫ માં—“ વતન ! મારાં પયારાં વતન ! ” તું ગાયન ધણીજ મનખુશ હલકથી તેણી લલકારતી હતી. પણ કોઈ પુછશે કે તેણીના શરીરનું વરણન ? બારીક વરણન કરી કંટાળો નહીં આપતાં એટલું જ જણાવીશું કે તેણી પહાડેની એક ખુબસુરત પરી હતી. તેણીની રીતભાત તથા સાદા વીચીત્ર પોશાક છતાં તેણીની પેશાની કોઈ હંચા ખાનદાનની ગવાહી પુરતી હતી.

પહાડેની આ સુંદરીના સંબંધમાં અજબ જેવું એ હતું કે, આ એકાંત જગ્યામાં પેલાં મેંઢા સેનાય બીજું કોઈ પણ તેણીની નજદીક ન હતું. એક મોટા દરખતના છાંયા હેઠળ એક પથરપર બેસીને તેણી ગાયન લલકારતી હતી. જ્યારે તેણીના ઉઘાડા પગેનાં તળયાં નાળાંના છાલકાં પાણીમાં ઝુલાવેલાં હોવાથી એક ચીતારાની પીછી માટે ઘણી રળયામણી દેખાવ પુરો પાડતાં હતાં. ખુશ નાજુક હલકે શરોદ કાઢી હંસ જેવી ગરદનને વળાણ આપી નીચેના નીરમળ આખમાં પોતાનો પડછાયો જેવામાં નાજનીન એટલી તો મશગુલ થઈ હતી કે, તેણીને એકલી અટુલી ઉંડા વીચારમાં ખેઠેલી જોઈ ગમ્મર દેખાવના એક જવાન ઘોડેસવારે ધસતા આવી પોતાના ઘોડાની લગામ ખેંચી એકાએક અસ્વને દોડતો અટકાવ્યો નહીં, ત્યાં સુધી તેના આવી પહોંચવાની તેણીને

કશી સુરતા રહી નહીં. પણ પેલા ઘોડેસવારને એકાએક પોતા નજદીક આવી ઉભેલો જોઈ તેણીએ પોતાની નાજુક ચશ્મા તેની તરફ ફેંકી, તો ઘોડાના જવેજ તેની પર સવાર થયેલો ચખસ તેણીને દીલકથ જણાવ્યો.

“ અય નાઝનીન ! અહીં એક ધરમથાળા છે તે કયે ઠેકાણે ? ” ઘોડેસવાર તેણીને પુછ્યું.

ધરમથાળા ચખ્ખે સાંભળતાંજ પેલી નાઝનીન ચમકી, કીકી પડી ગઈ અને બે એક પણ પેલા ઘોડેસવાર તરફ ટીકીને જોવા લાગી. ઘોડેસવારે આસપાસ નજર ફેંકી તો દુર તેને એક મકાન નજરે પડ્યું.

“ કાંઈ નહીં ! હા, એજ ધરમથાળા ! ” બોલી, નાજનીન જવાબ આપે તે આગમ્ય તેણે ઉતાવળથી પાછો ઘોડો દપટાવ્યો. તેને જતો જોઈ પહાડી જંગલની આ સુંદરીએ નીસાસો નાખ્યો, અને ખડખડી : “ ગાફીલ બીચારો ! હા ! અય મુસાફર ! આખરી સલામ ! અટલાહ તારો નીગેહખાન ! ”

પણ તેણી આ શબ્દો શા સારૂ બોલી ? આપણે જો પેલા જતા ઘોડેસવાર મુસાફર સાથે મુસાફરી ચાલુ રાખીશું તો તેનો ભેદ ઝટ માલમ પડે. તે મેળવવા સારૂ આપણુ ને પેલી સુંદરીને હાલ તરત છોડી તેની સાથે જવું જોઈશે.

પ્રકરણ ૪ થું.

ધ્યારનો પેગામચી.

જંગલની પેલી ખુબસુરત નાજનીનના “હા ! અય મુસાફર ! આખરી સલામ ! અલાહ તારો નીગેહખાન !”ના ભરમભરયા શબ્દો પર હાલ તરત નજર પોહોંચાડવા વગર આપણા ઘોડેસવાર સાથે આપણે મુસાફરી ચાલુ કીધી છે. આપણે હવે એક ઘણીજ સાંકડી ગલી આગળ આવીને કુચીક-ટથ યાને ટેકરી ઘણી રંજ સાથે ઉતરયાં અને તેટલીજ રંજ સાથે સામેનું બીજું ઉલુધ-ટથ યાને ટેકરી ચઢવા માંડી કે જેથી પેલાં અસલ મકાન તરફ આપણે પુગયે.

મુસાફરનું સઘળું ધ્યાન ફક્ત મકાન તરફ હતું : એટલે કેટલેક છેટેથી આસરે દ જનેક માણસો ચટાપાટ ઝાડીઓમાં સુધ જ

ધ તેને નીહાળતા હતા તે તેને માલમ ન હતું. પેલાઓ પાસે ફાની હથથારો તથ્યાર જ હતાં, પણ ઘોડેસવારને ધરમથાળા તરફ જ જતો જોઈ ભર રસ્તામાં ઘોંઘાટ કર્યા કરતાં નીરાંતથી પેલાં મકાનમાં જ હમેશની પેઠે કામ કરવા તેઓએ પસંદ કીધું, અને પોતાના હાથમાંથી હાલ તરત જાણીજોઈ તેને જતો છટકવા દીધા. આ છુપાઈ રહેલાં માણસો કોઈજ નહીં પણ ઘોરોને ખોરાક પુરો પાડ નારા લુટાડે ખુનીઓ હતા.

“તારો થેલી યા તારો જાન!” નીરાધાર મુસાફરોને મળતાં તેઓ આ સવાલ કરતા હતા. આ તેમની રીતભાતથી પેલી નાજનીન તદન જાણીતી હોવાથીજ નીસાસો નાખી તેણી પેલા ભરમ ભરયા થપ્પદો ખોલી હતી. જેવો પેલો ઘોડેસવાર નાણું જંગલ વટાવી મકાન ની વાડમાં દાખલ થયો કે પેલા ચટાપાટ સુતેલા પારધીઓ પોતાના શેકારને સેહેલાઈ થી સપડાઈ ગયેલા જોઈ મગન થતા ઉઠ્યા અને એક છુપે રસ્તે મકાનના પાછલા ભાગ માં જઈ લાગ્યા.

મકાનના ઓટલા આગળ જઈ પોંહોં ચતાંજ મુસાફર પોતાના ઘોડા પરથી સપા ટામાં નીચે ઉતરી પડ્યો અને તુરતજ એક ઘોડાવાળાએ તેના ઘોડાને પોતાની સંભાલ માં લીધો.

“ઘોડાને સારો જેવો દાણો પાણી ! ઇશકનેહ યાને સેરવો, જેટલો ખની શકે તે વો સારો ખોરાક અને જીનો શરાબ મારી પુઠે આવી પુગનારાંઓ મારે !” તેણે દમા મથી એક નાની થેલી મેજ પર ફેંકતાં જણાવ્યું. એક બારણામાંથી તરતજ ધરમથાળા નો રખેવાલ તીકળી આવ્યો, મુસાફરને ઝડ પી બારીક નજરે તપાસ્યો અને થુંકવાને બાહ જી એક બારી આગલ જઈ પેલાં ભરાઈ ખેઠેલા દજનેક સાથીઓને આંખની ઇશારત કીધી, જેની મતલબ એ કે “આ મુસાફરને સલામત અહીં આવવા દીધો એ ઠીકજ કીધું.”

“ભલે પધારયા, અય મુસાફર ! તમારાં પગલાંથી આ મકાન પવીત્ર થયું છે. કાંઈ ખીજે હુકમ ? દરેક જાતનો ખોરાક અહીં મલશે. અલ્લાહો અકબર ! અલ્લાહો અકબર ! કાંઈ હુકમ ?”

“મારા ઘોડાની તકેદારી ઠીક રખાવજો.”

ભલે, ભલે ! અલ્લાહો અકબર ! અલ્લાહો અકબર !

“જો તમારો થોભો તો હરણું તાણું માંસ મંગાવું, અલ્લાહો અકબર !”

“ભલા પહરેજગાર આદમી ! મને થોખવાની કુરસદ નથી, નહીતર તારી માગણી ઘણી ખુશી સાથ સ્વીકારતે.”

“સારે તો આપ જનાખની જેટલી મારેથી ખની શકશે તેટલી નોકરી કરીશ, અલ્લાહો અકબર ! અલ્લાહો અકબર !”

“ઠીક !” પેલા મુસાફરે પોતાના મન સાથે વમાન્યું. “આ થપ્પસ કોઈ ખરો પહરેજગાર દેખાય છે, જરા જરામાં અલ્લાહને જ યાદ કરે છે.” પછી મોટેથી ખોલ્યો “વારૂ ! એક નાજનીન રાડ સોજો ઓર ડો મળી શકશે ?”

“ઇનસાલ્લા ! આ ઓરડા તરફ ન જર ફેંકો.” ધરમથાળાવાલાએ એક ઓર ડો ઉંઘાડી દેખાડતાં જણાવ્યું.

મુસાફર અંદર જઈ બેઠો.

“મજેહનો છે, જો તારી પાસે સોજો શરાબ હોય તો એક પચાલો જરા મારે સાડ લાવ કે થાક ઉતાર.”

“જનાખ ! ખુદાની મેહરબાનીથી અહીંનો શરાબ જાણીતો છે. અલ્લાહો અકબર ! અલ્લાહો અકબર !” ખોલતો ધરમથાળાવાળો બાહર ગયો, પેલાં હથથારખંધ છુપાયાલા સાથીઓને હાથની કાંઈ ઇશારત કીધી અને એક ઓરડામાંથી દારૂનો શીશો તથા પચાલો લઈ મુસાફર આગળ હાજર થયો.

“શરાબ મજેહનો જીનો છે,” મુસાફરે આખી જણાવ્યું.

“માશલ્લાહ ! આપ રાજી, તારો ખાકી ખંદો રાજી ! લેકીન, કેટલાં માણસો સાડ ખાનું પકાવવાનું ?”

“એક નાજનીન અને એક તેના પેદર મળી બે જણા સાડ. સઘણું સરસ હોવું જોઈએ, પદસાની કશી મજલ નથી.”

“જનાખે આલી ! એવું છે તો આપે કશી ચીંતા રાખવી નહી. દામ કરેકામ ! દામ કરેકામ ! જનાખનો હુકમ બજાવવામાં કશી ખામી ન જોશો, અલ્લાહો અકબર !”

એટલું ખોલી માલીક ઓરડામાંથી બાહર ગયો, અને બારીએથી મોટેથી ખુમ પાડી ખાનું તથ્યાર કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો અને સોજું પુરું પાડવા તાકીદ કીધી. મુસાફરે આ હુકમ સાંભલ્યો અને મનમાં મગન થયો.

“ ઠીક ! હવે મારું પોતીકું કામ ! પચારનો પેગામ ! હા ! પચારનો પેગામ ! ” એટલું બોલી તેણે ખીસામાંની એક સોનાની દાખડીમાંથી કાંઈ લુકો બાહર કાઢ્યો. આ વેળા ધરમશાળાવાલો પાછો પલયો.

“ એક સઘડી યા થોડો આતથ લાવશો. ”

“ હાઝીર ! જનાબ ! હાઝીર ! ” એક ખારી આગળ જતાં બોલ્યો અને પછી ખારીમાંથી ડોકું બાહર કાઢી પોકાર કીધો “ હુમાય ! થોડો રોશન આતથ લઈ આવ તો. ”

“ જી, હાઝર ! ” એક ઓરતનો અવાજ સંભળાયો.

“ હવે આ ઓરડાની સઘળી ખારીઓ બંધ કરો. ” મુસાફરે જણાવયું, પેલાએ તેમ કીધું કે હુમાય એક ઠાલકામાં બળતો અંગાર લઈ ઓરડામાં દાખલ થઈ.

“ જમીન પર મેલો. ”

મુસાફરે હવે પેલી દાખડીમાંથી કાંઈ લુકો કાઢ્યો અને પેલા આતથ પર ભભરાવ્યો કે તેજ વેળા ઓરડામાં સુગંધ ફેલાવા લાગી.

“ હવે આપણે આ ખારણું બંધ કરી બાહર જઈએ કે બ્યારે નાજનીન અને તેનો પેદર અહીં આવે ત્યારે ખુશ થાય. ”

ખારણું બંધ કરી સરવ પાસેના ઓરડામાં ગયાં.

“ હું બ્યારે આ મકાનમાં દાખલ થયો ત્યારે કીસમ કીસમના કુલો મારી નજરે પડ્યાં હતાં. છુટતાં કુલો તથા એક તુરો બનાવી લાવશો. ”

“ હુમાય ! જનાબને માટે કુલો તથા એક અચ્છો તુરો ! ”

“ જી, હાઝર ! ” હુમાય ઓરડામાંથી બાહર નીસરી મુસાફીર કાંઈ વીચારમાં ગુંટાયો અને નીમાઝી હાથમાં તસ્પીર લઈ “ અલ્લાહો અકબર ! અલ્લાહો અકબર ! ” ધીમે શબ્દે અરબી આંખયો બંધ કરી બડબડવા લાગ્યો.

થોડી વારમાં છુટતાં કુલો તથા એક તુરો સાથે હુમાય ઓરડામાં દાખલ થઈ કે મુસાફરના વીચારમાં ખલલ થઈ. ખુશી થઈ તેણે પેલાં છુટતાં કુલો લીધાં અને નાજનીન માટેનો ઓરડો પાછો ઉઘાડી પોતાને હાથે ઠેકાણે ઠેકાણે કુલો ગોઠવ્યાં અને મેજ પર પેલો તુરો મેલ્યો.

ત્યાર પછી બાહર આવી ખારણું પાછું બંધ કરી બોલ્યો “ ભલા માલીક ! આ મા

રી મેહનતનો બદલો ! ” તેણે બે અશ્રુશીઆ તેના હાથમાં સેરવી કહ્યું.

ધરમશાળાવાળાએ નમન કરી સોનાનો સીકા લીધા.

“ હું ગયા પછી થોડી વારે પેલો રોશન આતથ ઓરડામાંથી કાઢી લઈ બાથણા બંધ રાખજે અને બ્યારે હોશંગશાહના નામવર બેટો હાફેઝ આવે અને પુછે કે ખાનુ કોણ તથ્યાર રખાવવા કહ્યું તો જણાવજે કે જવાન મુસાફરે હુકમ કીધો, જેને હું પીછાણતો નથી. એ નામવર સાથની હમીદખાનુ તને સવાલ કરે કે કુલોથી આ ઓરડો કોણે શણગાર્યો, આ તુરો કોણે તથ્યાર કરાવ્યો અને આ સુગંધ કોણે પાંઠરી તો જણાવજે કે પચારમાં મસ્ત થયલા હશીમ મીરઝાને એ સઘળું આભારી છે. ”

“ હાઝરતના હુકમને તાબે. ” ધરમશાળાવાળાએ કુરનસ બજાવી.

ત્યાર પછી હુમાયના હાથમાં કુપાંનો એક સીકો સેરવી આપણો મુસાફર-હશીલ મીરઝા-બાહર નીસર્યો, પોતાનો ખુબસુરત ઘોરો મંગાવી તે પર બેઠો અને દુરાબાદની તેણે રાહ ધરી.

પ્રકરણ ૫ મું.

ગુલશન.

હમીદખાનુના આશક હશીમ મીરઝાના સલામત બાહર નીસર્યા પછી આસરે અરબે પોણે કલાકે જંગલની પેલી નાજનીને સેજ ઉંચી જગ્યા પર ચઢી ધરમશાળા તરફ આ તુર નજર ફેંકી અને કાનના પરડા ખુલ્લા કરી ઘણા ધ્યાન સાથે સાંભળવા લાગી. લેકીન તેણીએ જેવું જોવાની તથા સાંભળવાની વક્કી રાખી હતી, તેવું કશું ન જોઈ તેણી ઘણી અજબ થઈ, “ શું ત્યારે પેલો ગબરૂ જવાન હમેશગીની આરામગાહ પુગયો હશે ? પણ જો તેમજ હોય તો થોડો ઘણો પણ ઘોંઘાટ હું સાંભળ્યા વગર રહું નહીં, શું હશે ? શું તે છટકી ગયો હશે ? ” આ પ્રમાણે તેણી વીચાર કરતી ઉભી હતી, તેટલાં એક ઘોડેસ્વાર તેની નજદીક આવ્યો અને તેણે પણ આગળા ઘોડેસ્વારની પેઠે ધરમશાળા વીધે સવાલ કીધો. આ ઘોડેસ્વાર છોકરવન જેવો હતો. દેખાવ પરથી તે સ્વ

તંત્ર હોય એમ જણાવું ન હતું. તેનો દેખાવ જોઈ આ પાહાડી નાજનીનના દીલમાં દયા છુટી.

“ધરમથાળા, ધરમથાળા !”

“હા !” ઘોડેસ્વારે પુછ્યું.

“પેલાં ઝાડોની વચમાં ધમારતનો જે ઘોડોક ભાગ દેખાય છે તે મકાન” નાજનીને જણાવ્યું. “પણ-પણ-”

“પણ શું ?”

“તારી વય તરફ જોતાં આ ડરામણી જગથે એકલું આવતાં તને આંચકી લાગતી નથી ?”

ઘોડેસ્વાર હસી પડ્યો.

“તું હસે છે. સાંભળ એક દાનાવના શબ્દો :

આકાશ જયારે હોય ખુલ્લું,

સંભાળ !

રસ્તો જયારે હોય સાફ,

સંભાળ !

નજર ફેંક આસપાસ,

અલલાહને યાદ કર.

અય મુસાફીર !

અલલાહજ તારો નીગેહખાન !”

“વાહ ! શું સુંદર થરોહ ! મહેરબાની ! અય નાજનીન ! મહેરબાની ! લેકીન મને કુરસદ નથી. મારો શેઠ જે વખત જાય છે તેમાં આવી લાગશે. સલામ આલેકુમ !” એટલું બોલી તે ઘોડો દપટાવી ગયો.

“એક કલાક અગાઉ એક નાદાન ત્યાં ગયો. તેની પુઠે આ બીજો ચાલ્યો,” નાજનીન મનસે બોલી “હા ! આ ખરી સલામ ! અલલાહજ તારો નીગેહખાન !” એટલું બોલી તે પાછી પેલાં નાળાં આગળ જઈ બેઠી. લેકીન ભાગથે દશ બાર પલ પસાર થઈ નહીં હશે તેટલાં બીજાં બે ઘોડેસ્વારોને ઝાડોના આળામાંથી બાહર નીકળતાં તેણીએ દીઠાં. આ બે ઘોડેસ્વારો કોઈ તવંગર આશાપીઆ હોય એમ તેમના પોશાક તથા ઘોડાઓ પરથી જણાવું હતું. તેમની પેશાની પણ ઉંચાં કુલની ગવાહી પુરતી હતી. એક મરદ હતો, જયારે બીજો એક નવજવાન બાલુ હતી.

“પેદર ! પેલી તરફ જોવો ! કેવી ખુબસુરત નાજનીન ?” પેલી ઘોડેસ્વાર બાલુએ હાથની આંગળીથી દેખાડી કહ્યું.

“હા હમીદા ! તારું કહેવું ખરૂં છે.”

“પેદર ! આપણે એની સાથે જરા વાતચીત કરવે ?” હમીદાબાલુએ પુછ્યું. વાંચનાર, હવે એ બે કોણ હશે તે પીછાણી શક્યો હશે. સખખ, ધરમથાળાવાળાને હમીદા મીરઝાએ તેઓની આજબ આપી હતી. “બેટી ! તને જે પસંદ હોય તો,” હમીદે ઉતર વાળ્યો.

હમીદાને પેલી નાજનીન તરફ ઘોડેલઈ જતાં જોઈ તેના પેદર હાફેઝે પણ તેમ જ કીધું.

“નાળાની અય નવજવાન નાજનીન ! તારું નામ ?” હાફેઝે પેદરના જેવી માવાથી પુછ્યું.

“લોક મને બે નામોથી આજબે છે.”

“પેહેલું ?”

“ગુલશન.”

“ગુલશન ? કેવું શાએરી લેકીન સરસ નામ ?” હમીદા ખુશહાલીથી બોલી ઉઠી. “ખરેખર ! આ ડરામણા પહાડી જંગલમાં તું એક ગુલ જેવીજ છે.”

“મહેરબાની ! લેકીન તમો મારી હદ બાહર તારીફ કરો છો.” ગુલશને ઉતર વાલ્યો.

“નહી, નાજનીન ! હું ખરું કહું છું. ખોટું કહેવાનો શો સખખ ?”

“એઅદબી માફ છે, લેકીન એમ કહેવાય છે કે તવંગરો અને માલેતુજરો ઘણાં ઢોંગી ચાપલુસયાં હોય છે.”

“બેટી ! તારો આ વીચાર ખોટો છે.” હાફેઝે જણાવ્યું. “તારાં મનમાં આવો વીચાર દસાવનાર કોણ ?”

“જે દાખલાઓ હું જાણું છું તે પરથી કહું છું.”

“હશે ? ફુનયા મોટી છે. પણ બધાંજ માણસો કાંઈ તેવાં નથી.” હાફેઝે ઉતર વાળ્યો.

“પેદર !” એનું બોલવું પણ કેવું દાનાવ છે ?”

“બીચારીને કાંઈ કડવો અનુભવ મળેલો હોવો જોઈએ.”

“તમો બંને જણાં મારી દયા ખાવો છો ? અલલાહ ! યા અલલાહ ! ઘણે વખતે આ પહેલીજ વખત !” એટલું બોલી ગુલશને પોતાનું મોં બંને હાથોથી ઢાંકી દીધું, અને બંને ઘોડેસ્વારોએ એક ડચકાનો આવાજ સાંભલ્યો.

હાફેએ પોતાની બેટી હમીદાને કાંઈ
ધંધારત કીધી.

પ્રકરણ ૬ હું.

ગુલશનની કીમતી સલાહ.

“પયારી ગુલશન !” થોડીવાર સુધી
ગુપચુપ ઉભી રહી હમીદાએ બુલબુલ આવા
જે કહ્યું.

ગુલશન ચમકી.

“અમારો નોકર અહીંથી પસાર થય
બેા તેં દીઠો ?”

“એક છોકરવન ઘોડેસ્વાર ?”

“હા, તેજ ! તેણે શું પુછ્યું ?”

“ધરમશાળા વીશે પુછ્યું.”

“પછી ?”

“ધરમશાળા દેખાડી મેં કાંઈ કહ
યું, લેકીન—” ગુલશન બોલતાં અચકી ગઈ.

“લેકીન ?” હાફેએ સવાલ કીધો.

“તમે જાણવા માંગો છો ?”

“હા.”

“સારે સાંભળો ! મેં જાણાવયું કે :

આકાશ જ્યારે હોય ખુલ્લું,

સંભાળ !

રસ્તો જ્યારે હોય સાફ,

સંભાળ !

નજર ફેંક આસપાસ,

અલલાહને યાદ કર.

અય મુસાફીર !

અલલાહજ તારો નીગેહખાન !”

“મારી બેટી ! તેં એ પ્રમાણે તેને
જાણાવયું.” હમીદાએ માયાથી પુછ્યું “લે
કીન, તું અમોને શું કહે છે ?”

“ઓ ખુબસુરત નાજનીન !” ગુલ
શને તેણીના ઘોડા નજદીક જઈ કહ્યું. “મેં
તેને ભરમમાં ચેતવણી આપી હતી. ફેરેર
તરફથી આવનાર તવંગર એક તુંજ
નાજનીન છે, જેણે મારી પેહેલી વખત દયા
ખાધી છે, મારી ગરીબાઈપર હસ્તી નથી અ
ને મારી નાચારીપર તુચ્છકાર ખતાવ્યો નથી,
તેથી તુંને ખુલ્લા ચપ્પદોમાં કહીશ. જરા
વાંકી વળ !”

હમીદા વાંકી વળી. ગુલશન તેણીની અ
ડાઅડ ગઈ અને કાનમાં બોલી :

“અહીંથી એક ડગલું પ આગળ
ના વધો.”

“શું, આગળ નહીં વધયે ?”

“પાછા ફરો ! અય અશરાફ આસા
મીઆ, પાછાં વળો !”

“છોકરી ! તું શું અમારી મથકેરી ક
રે છે ?” હાફેએ પુછ્યું.

“અલલાહ ખયર કરે ! અલલાહ મા
રો સાહેદ છે કે હું જે બોલી, તે ખરુંજ
છે. મારા પેદર અને મારી બહેન જાણી મેં
તમોને ચેતવણી આપી છે.” ગુલશને ઉતર
વાળયો.

“બેટી ! તું આપણા બે નોકરો સા
થે પાછી નહીં વળે ?” હાફેએ હમીદાને કહ્યું.

“અને પેદર ! તમે ?”

“શેહેનશાહના હુકમ મુજબ કાલે મા
રે તુરાબાદમાં હાજર થવુંજ જોઈએ. હું
ખાકીના એક નોકર સાથે તુરાબાદ જઈશ.”

“સારે તો હું પણ તમારી સાથેજ
રહીશ. જ્યાં મારો પેદર, ત્યાં હું.”

“જેવી તારી મરજી.” પછી પોતાના
આવી પુગેઝા બે નોકરો તરફ ફરી કહ્યું

“આગળ વધો.”

હાફેએ હવે પોતાના ખીસાંમાંથી એક
થેલી કહાડી અને ગુલશનને આપતાં જાણાવયું :
“અય નાજનીન ! તેં જે કીમતી સલાહ
આપી છે, તેનો બદલો આપવા લાયક હાલ
તરત મારી પાસે કાંઈ નથી. ફક્ત આ થે
લી છે.”

“તમે લોકોની હું આભારી છું. મેં
જે સલાહ તમને આપી છે તેની કીમત છેજ
નહી, માટે એ તમોજ રાખો. તમે જ્યાં
જવા માંગો છો ત્યાં એ ધણી આવકારદાય
ક ગણાશે.” ગુલશને અદાથી થેલી તરફ તુ
ચ્છકાર ખતાવતાં કહ્યું.

આ જોઈ હમીદાએ પોતાના ગળાંમાં
થી એક હાર કહાડયો અને ગુલશનને પોતાની
નજદીક બોલાવી કહ્યું : “વારૂ, ગુલશન !
આ તો સ્વીકારશો ?”

“કોણ તરફથી ?” ગુલશને ગંભીરતા
થી પુછ્યું.

“એક દોસ્ત તરફથી.”

“બા ખુશીથી ? લેકીન હું ફરીથી સ
લાહ આપું છું કે તમારાં કદમ પાછાં ફેરવો.”

હમીદાએ પેલો હાર ગુલશનના ગળાં
માં નાખ્યો.

વાંચનાર ! કેટલીક વેળા કાંઈ કુદરતી
હુપી ખેંચાણ ચકતીથી આપણે કેટલાંક કા

મો કર્યે છીએ, તેનો આ એક નમુનો છે.
 “ ખેટી ! ચાલ ! ” હાઈએ જણાવ્યું.
 “ પેદર ! હું તઈયાર છું. ” હમીદાએ
 ઉતર વાલ્યો.

બંનેએ ઘોડા દપટાવયા. ગુલશન તેમ
 ને જોતી થંબ ઉભી રહી. બ્યારે તેઓ વલા
 યુ આપયાથી નજરે ગુમ થયાં ત્યારે દયાની
 ગુલશન બડખડી :

“ હા ! અય મુસાફીરો ! આખરી સ
 લામ ! અલાહજ તમારો નીગેહખાન ! ”

ત્યાર પછી તે બેધયાનથી પોતાનું મા
 નીતું “ આકાશ બ્યારે હોય ખુલું ” તું ગાય
 ન લલકારવા લાગી. ગાયનની છેક છેડે આ
 વી લાગતાંજ દોડવાનો અને હથયારોના ખ
 ણખણાટનો આવાજ સાંભળી તેણી ચમકી.
 તરતજ હાઈએના નોકરોમાંનો એક ખભાંપર
 થયલા જખમથી લોહીલુહાણ થઈ અતી ઝ
 ડપથી તેણીની આગળથી સપાટાખંધ ઘોડો
 દપટાવતો અને “ મદદ ! મદદ ! ખુન ! ”
 બોલતો પસાર થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

ખુનરેણ.

લોહીથી ઝલઝલતો અને “ મદદ !
 ખુન ! ” ની ખુમો પાડી નાસી જતા નોક
 રને જોઈ ગુલશન ઢચુપચુપણે ઉભી ર
 હી. પણ બેએક પળમાં તેણીએ
 કાંઈ નક્કી વીચાર કીધેલો હોય એમ
 જણાયું. સમય, તરતજ તેણીએ નાળાં આ
 ગળ મેલેલી પોતાની લાકડી હાથમાં લીધી,
 કમરે વીંટાળેલો પટો લાકડીને એક છેડે લટ
 કાવ્યો અને ટેકરીના એક ઉંચા ભાગપર
 અતી ઝડપથી દોડવા લાગી. તેણીની પુઠે તે
 ણીને માનીતો મેંઢો મોટી મુસીબતે જવા
 લાગ્યો. છેક ટોંચે જઈ લાગ્યા પછી નીચે
 ની ખાંણના એક ભાગ તરફ તેણીએ આતુર
 નજર નાખી અને વાવટાની ઢપે પેલો કમરખં
 દ હીલાવી હાંફતી હાંફતી મોટે સાદે બોલીઃ
 “ ગીરામી ! ગીરામી ! ગીરામી ! ”

* * * * *

ગુલશનને આ મુજબ ખુમો પાડતી છો
 ડી દઈ હવે આપણે પેલી ધરમથાળા તરફ
 નજર દોડાવયે.

હાઈએના એક નોકરને તો લોહીથી ઝ
 રસરતો ઘોડાપર બેસી જતો આપણે જોઈ ગ

યા છીયે. જરા આગળ ચાલતાં રસ્તામાંજ
 હાઈએના બીજા બે નોકરો પણ લોહી લુહા
 ણુ પડેલા આપણી નજરે પડે છે, જેમાં એ
 ક તો તદન મરવાની અણીપર આવેલો ખુ
 લો દેખાય છે. એક નોકર તાસવીસ કરતો
 પડેલો છે, બ્યારે બીજાએ તરફડયાં મારવાં
 શરૂ કીધાં છે.

આ જોઈ આપણને કુદરતી રીતેજ
 આ ત્રણ નોકરોના શેઠ હાઈએ તથા હમીદા
 તું થું થયું હશે તે જાણવાની આતુરતા પે
 દા થાય છે. એને માટે વાંચનારે ધરમથાળા
 ના અંદરના ચ્યારડામાં નજર દોડાવવી
 જોઈએ.

આ ચોક્કસ ચ્યારડામાંથી ગાળગલોચ,
 ચીયચારીઓ તથા હથયારોના આવાજો નીક
 ળતા સાંભળી આપણે તયાં દોડી જઈએ.

આહ ! હાઈએને ત્રણ જોરેમંદ શખ
 સોએ પકડેલો છે. તેના પગ આગળ લોહી
 લુહાણ થયલા બે શખસો તાસવીસ કરતા પ
 ડેલા છે, જેમને તેમના કેટલાક સાથીઓ
 મદદ કરના અને હાઈએપર કીનો લેવા સો
 ગંદપર સોગંદ ખાતા જણાય છે. હાઈએનાં
 કપડાં તદન ફાટી તુટી ગયાં છે, તેની શમ
 શેર થોડીક ભાંગી ગયેલી છે, અને બચેલો
 ભાગ લોહીથી તરબોળ થયેલો છે.

હાઈએ હજી પેલા ત્રણ શખસોના હા
 થમાંથી છુટી જવા ફાંફાં મારતો જણાય છે,
 લેકીન પેલા જોરેમંદો આગળ રફતે રફતે
 તે નાચાર થતો જાય છે. આખરે તેને થોડી
 પળ આજેજ કરવા તેના હરીફ શકતીવાન
 થયા.

“ સખર ! એક ડગલું ખસ, અને આ
 કાતીલ ખંજર તારાં સીનામાં ગરક થશે. ”
 એક જણ તેની છાતી આગળ ખં
 જર પકડી બોલ્યો. તરતજ બીજા બે જણા
 હાઈએની ઝડતી લેવા મંડી ગયા.

“ લુચાઓ ! બદમાશો ! ખુનીઓ !
 તમે કોણને હેરાન કરો છો તેના તમને
 ખચાલ નથી. ” હાઈએ પોકારવા લાગ્યો.

આ સાંભળી કેટલાકો ખડખડ હસી
 પડ્યા, બ્યારે બીજાઓ પોતાના સોખતીઓ
 ના જખમનું વેર લેવા પોકારવા લાગ્યા.

“ પેદર ! પેદર ! ખામોશી પકડો ! ”
 હમીદાનો આવાજ સંભલાયો. હમીદા બી
 “તને અટોળી અરધી બેભાન હાલતે આ દેખા
 વ જોતી હતી. તેણીની નજરીક બે બદમા

શો ઉભેલા હતા. હમીદાનો પોશાક પણ ખેંચતાણમાં કેટલેક ઠેકાણેથી ફાટી ગયેલો હતો, જ્યારે તેણીના સઘળા દાગીના ગેબ થયલા જણાતા હતા.

“હુઆઓ ! બદમાશો ! મને મારી નાખ્યા અને જોવો કે તમાના થા હાલ થાય છે. હું તમોને ચેતાવું છું કે થોડાજ વખતમાં મારી મદદે હથયારખંધ લશ્કરીઓ આવી લાગશે અને તમારા સઘળાઓના ટુકડે ટુકડા થઈ જશે. હીંચકારાઓ ! એક આદમની સામે ત્રીણ હેવાનો ! ઓ બદમાશો ! લેવો, મને કતલ કરો ! ”

“વાહ ! વાહ ! લશ્કર ? કોણનું ? નસીરુદીનનું ? એક વખત તો એ નારો. વળી બીજી વેળા. વાહ ! તું લશ્કર વીશે બોલે છે તો અમે તે ગઈ કાલે અહીંથી પસાર થતું જોયું.” એક લુટારૂ હસી બોલ્યો.

“અય બેવકુફ ! હજી શેરશાહનો ભાણેજ અહમદખાન કાંઈ ખાંચ્યો જાય તેમ નથી. સીકંદરશાહ અટકે સુર કહેવાય છે તેમ કામે પણ શુર છે. અને તેના અમલમાં શુરાઓ પોતાનું તેજ કુલ આલમને દેખાડે છે.” બીજાએ હાફેઝ તરફ તુચ્છકાર ખતાવી ઉતર વાળ્યો.

“જેવાનું છે કે બધામખાંએ સુરની આલાદ સામે કેવી કમર કસે છે ? હાલ તરત તો અમે જોવા શુરવીરો આ પહાડોમાં રાજ ચલાવયે છીએ.” ત્રીજાએ પોતાના સાથીને ટેકો આપ્યો.

“તમો શુરવીરો ? ” હાફેઝનો પીતો ઉછળી આવ્યો; તેથી પોતાના પકડનારાઓને એક આંચકો એવો તો માર્યો કે એકે બોંચ માપી.

“માથલ્લા ! હજી તું તારી શેખી છોડતો નથી ? તો લે આ તેનો સ્વાદ ? ” એટલું બોલી પેલા પડી જનારે ખંજર ઉગામ્યું.

“અય હીંચકારા બદમાથ ! માર ! મને કતલ કર, જોઈ ! ” હાફેઝે હીમતથી ઉતર વાળ્યો. હમીદા થર થર કાંપવા લાગી.

“છટ ! તને કોણ મારી નાખવા કહે છે.” એક બીજો વચ્ચે પડ્યો અમે જો તને મારી નાખવાનાજ હવે તો કયે વખતનો તું તારા કીરતારને હીસાખ આપવા આ દુનયાંથી ઉઠાગરી કરી ગયો હોતે; લેકીન, તું જો શે કે અમે તારી સાથે વેપારી રીતે કપાલો કરવા માગયે છીએ. તુંજ જો કે તને અમે

અસાર તુલીક કાંઈપણ જખમ કીધા છે, જો કે તેં અમારામાંના બેને લોહીલુહાણ કીધા છે.”

“હવે મને સમજ પડી.” હમીદાનો બુલબુલ સરખો આવાજ સંભળાયો. “પેદર ! એ લોકો પછસા માગે છે. આપણી ગુંજસ પ્રમાણે આપવા કહો.”

“ખરેખર ! આ નાજનીનનું કેહેવું દાનાઈથી ભરપુર છે. અય નાજનીન ! તારો પેદર અમારા ધરાદાની સામે થઈ ફક્ત બેવકુફી કરે છે; માટે એને સમજાવ. અમે પછસાના પુંજરીઓ છીએ; કાંઈ આદમોના જનના નથી. પણ વળી એ—”

પેલો બોલતો અચકી પડ્યો. સખખ, હાફેઝે વળી છુટો થવા કોશેશ કીધી, અને પોતાની પાસેના ભાંગેલી શમશેરથી વળી એક જણને ઘાહેલ કીધા.

“માથલ્લા ! ફરીથી એવી કોશેશ કર અને જાણજે કે તારી ખેટી ફક્ત તારી લાશજ જોશે ” એક જણ હાફેઝનાં ગળાં આગળ ખંજર લઈ જઈ બોલ્યો.

“પેદર ! ” હમીદા ધુજતી બોલી

“ઓ બેવકુફ ! આ તારી ખેટીમાં અકકલ છે. નકકર સોના જેવું એવું બોલવું છે અને દરેક થપ્પદ પરવાળાંઓની પેઠે એનાં મુખથી ખરી પડે છે.”

“પેદર ! પેદર ! આ લોક કહે છે તે સાંભળો ! ” હમીદાએ કહ્યું “અસર શીઓની થોડીક થેલીઓ કમી થવાથી કાંઈ આપણુ મુફલીસ થવાનાં નથી.”

“મોતી સમાન તારા અકેક થપ્પદો છે.” એક લુટારૂ હમીદા સામે નજર ફેંકી બોલ્યો. સાર પછી હાફેઝ ભણી જોઈ બોલ્યો “તું સાંભળે છે ? તું સાંભળે છે ? સોનાનાં મુલની તારી ખેટી થી સજાહ આપે છે તે સાંભળ.”

“અલાહે કાન આપયા છે, તે કાંઈ વગર ઉપયોગના નથી.” હાફેઝે હવે ગુસ્સો સહેજ નરમ કરી જણાવ્યું. “લેકીન હું પુછું કે તમારામાંનો એક જણ હું કહું તયાંથી પછસા લાવી તમોને આપે, તેટલો વખત સુધી બદમાશોના આ ગારમાં અમે થું કરયે ?

“બદમાશોનો ગાર ? ” એક અતી ગુસ્સે થઈ બોલ્યો, “અય ચારો ! હરા મખોર થું કહે છે તે સાંભળો છો ? ”

“થું કરીથું ? ” એ સવાલજ કેવો હસ્વા સરીખો છે ? આ થાંભલા સાથની

લોખંડની સાંકળ તરફ નજર પાડેલાં. ” બીજાએ જાણી સાંકળ દેખાડતાં જણાવ્યું.

“બદમાશો ! શું એક હલકા ગુલામની પેઠે આ સાંકળ સાથે મને બાંધશે ?” હાઈ એ ગુસ્સાનું ખાઝાર પાછું તાણું કીધું.

“વળી બદમાશ ? હું ? લે સારે” પેલો આગલો લુટાર એક મોટી છરી ઉઘાડી હા ફેંક આગળ જઈ બાલ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

હમીદાની હીમત.

“બેરાદર ! અચાર ! એ તું શું કરે છે ?” ઉઘાડી છરીવાળાનો હાથ પકડી એક સોપ્પા તી બોલ્યો.

“વળી એ પતપસાનું ગળું રહેતું, બીજું શું કરે ?”

“તું જુલ કરે છે; તારેથી અને મારી નખાય નહીં.”

“શા સખખસર નહીં ? હું અને કતલ કરે છું ?”

“હું ફરીથી જણાવું છું કે તારેથી એ મ થાય નહીં. અને કતલ કર અને અથર ફીંચાની થેલીએને બદલે ફક્ત લાશ મળશે. બેરાદર ! મને ફરીથી કહેવા દે કે તું ધણેજ આકળા મીળજનો છે. હમેશાં તું સીધાંનું ઈંધું કરે છે.”

પોતાના સોપ્પાતીનું આ સાંભળી હાઈઝ આગળથી પેલો જરા ખસ્યો; જો કે તેની આંખો ખુનથી તેજ બનેલી હતી.

“અય બંધીવાન” પેલો વચ્ચે પડનાર હવે હાઈઝ તરફ મહોં કરી બોલ્યો. “અમે તમોને બાંધીશું નહીં. સખામતી માટે ફક્ત બોંયરાંમાં કેદ કરીશું, ત્યાં તારે મ ન ભાવતો હર કીસમનો થરાપ પીજે. પારણા આગળ ફક્ત હથારખંધ પોહોરેગીરો રહેશે.”

“એક બ્રહ્મસ્થ સાથે એવી ચાલ ચલાવવા તમો કેમ હીમત કરો છો ?” હાઈઝે જણાવ્યું.

“પેદર ! હું તમારી સાથે રહીશ. બે ત્રણ દહાડા સપાટામાં પસાર થઈ જશે,” હમીદાએ જણાવ્યું.

“આહા ! આ ખુબસુરત આરતનો એક એક હરફ સોનાના મુલનો છે. પણ

નાજનીન ! અમે એમ કરવા દઈશું નહીં.” એક લુટારએ હસી કહ્યું.

“યા અલલાહ ! ખુદાને ખાતર જણાવો કે તમે શું કરવા માગો છો ?” હમીદાએ જણાવ્યા માંગ્યું.

“તારા મોભા, ખુબસુરતી અને થયા નપતને લીધે અમારા સરદાર માટે લાયક છે.”

“યા અલલાહ ! આ શી આશ્ત ?” હમીદા થરથર કાંપતી બોલી. હાઈઝે તો ગુસ્સાનો મારથો ઝનુની બની ગયો.

“અય નાજનીન ! બીહી ના ! અમારો સરદાર પણ જવાન અને ખુબસુરત છે.” એક લુટાર હસીને બોલ્યો. “વળી હું ત્યાં ખાનદાનનો પણ છે, એથી વધારે શું જોઈએ ?”

હમીદા હવેજ પોતાની ખરી હાલત સમજી શકી. તેણીના શરીરમાં કંપારીઓ છુટી. ઝડપમાં તેણીએ છુપાવેલું તીણું નાતું ખંજર બાહર ખેંચી કાઢી પોતાની છાતી તરફ ધર્યું.

લુટારાઓએ આ જોયું, તેઓ બે ચાર ડગલાં પાછળ હટી ગયા, જ્યારે એક પુતલાંની પેઠે દેવાલને અડેલી પેલું કારી તીણું નાતું ખંજર પોતાની છાતી સામે આપઘાત કરવાની ઢપે ધરી હમીદા ઉભી રહી.

“પેદર ! તમે મને શું કરમાવો છો ?” હમીદાએ ઠરાવભરી થઈ પુછ્યું.

હાઈઝ એક પણ ચખ્ખું બોલ્યો નહીં. આખા આરડામાં ઘોંઘાટને બદલે સંપુરણ ચુપકીદી સપાટામાં ફેલાઈ ગઈ તરતજ હાઈઝે પોતાને પકડી રહેલા બે જણાને એક સપાટે જમીન પર ફેંકી દીધા અને પોહોલા હાથ કરી પોતાની ખેટી તરફ ધસી જતાં બોલ્યો : “આહ ! મારી પયારી ખેટી ! અહીં આવ !”

હમીદા પણ તેની સામું દોડી ગઈ, અને પેલું ખંજર તેના હાથમાં ઝપાટામાં સેરવી દઈ અતી હલવેથી બોલી : “પેદર ! પોતાની પાક અથમત ખેટીનો જાન લેવા પેલા પેદરને ફરજ પડી તે વાત વીસરતા ના.”

હજી તો છેલા ચખ્ખો ચુખખ બાહર પડે, તે આગમચ એક લુટારએ હમીદાનો હાથ પકડવા કોશિશ કીધી, પણ તેજ પક્ષે પેલાં કીણાં લેકીન ફાની ખંજરથી ઝલઝલતો તે હાઈઝના પગ આગલ ચીચારી પાડતો પડ્યો.

તરતજ ગુસ્સાથી આખો ઝોરડો ગાજી રહ્યો. મોટી દસ છરીઓ ઉઘડી, દશ ખંજરો હવામાં ચમક્યાં અને સાત ચમશેરો મથાનમાંથી આવાજ કરતી બહાર નીકળી. આ સઘળાં ફાની હથયારો હીમતી હાફેઝ અને તેની પાક અથમત બેટી હમદ સામે ધસ્યાં. પોકારી ઉઠ્યાં.

મોત ! મોત ! ” ઝડુની છુટાડ્યો તેમની સામે ધસી જઈ બોલ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

જીંદગી અને હોરમતની કીમત.

“ આહ ! મોત ! મોત ! ” હીમતી હાફેઝ અને તેની બહાદુર નેક બેટી હમીદા સામે ધસી આવતાં હથયારો સામે ખડાં ઉભાં રહી બોલ્યાં.

પણ હથયારો તેમના શરીરને જઈ અડે તેટલાં એકાએક ઝોરડાની બંધ ખારી મોટા કડાકા સમેત ભાંગી ગઈ અને એક નવ જ વાન ગમ્પર દેખાવેના મરદ કક્ત એક નાનાં ખંજર સાથે ઝોરડામાં કુદી પડ્યો અને હુકમની ઢપે બોલ્યો :

“ ખામોશ ! અય યારો ! આ શી ગડબડ ? ”

જોકે આ આવનાર શખસ કાંઈ મોટેથી બોલ્યો નહીં હતો, છતાં તેનો આવા જ સાંભળી સઘળા છુટાડ્યો પાછા હઠી ગયા, છરીઓ બંધ થઈ અને ખંજરો તથા ચમશેરો પાછી આરામ લેવા પોતપોતાની જ ગયામાં ગોઠવાઈ ગયા.

એક પળમાં ચુપકીદી પંથરાઈ ગઈ, ખંને બાપ બેટી એકેકસે બગલગીરી કરતાં થંભ ઉભાંજ રહ્યાં, અને ખારી વાટેથી આવનાર આ નવા શખસને જોવા લાગ્યાં.

આ નવા આવનારના પોશાક વગેરેનું વરણન કરવાની કશી જરૂર નથી; સખખ આગળ ચાલતાં તેને વીધેની વધુ વીગતોથી વાંચનાર વાકેફ થશે.

આ નવા શખસને જોઈ હમીદાથી એક કાએક ખુશાલીની એક ચીચયારી પડાઈ ગઈ, શા માટે તેમ થયું તે તેણી પોતે પણ સમજી શકી નહીં. આ નવો આવનાર તેમની મદદે આવ્યો એમ તેણીને લાગ્યું, જોકે તે યા તેણીનો પેદર તેને પીછાનતાં ન હ

તાં, તેમજ આ નવો આવનાર પણ તેમને ઝોળખતો નહીં હતો.

પણ શું આ નવો આવનાર ખરેખર તેમની મદદેજ આવ્યો હતો ? આપણે તે જોઈશું.

હાફેઝ પેલી તીણી કટારી પોતાની બેટીની છાતી સામે પાછી ધરીને આ શખસને ચીંતાતુરપણે જોવા લાગ્યો. આ શખસ મદદે આવ્યો હતો યા કાટલું કાઢવા આવ્યો હતો, તે તે સમજી શક્યો નહીં. તેની આવી હાલત જોઈ પેલા નવા આવનાર છુટાડ્યો પોતાની ઝખાને બોલી : “ અય બહાદુર ! તારી હીમત માટે મને શક છેજ નહીં, લેકીન આ સુધં જેટલાં હથયારથી તું આટલા બધા હથયારબંધ શુરવીરો સામે જીકર લડવા કાંકો રાખે છે એ સરક નાદાનયત સી વાય બીજું કાંઈ નથી. ”

“ જો મને જીવવાની હોંથ હોય તો તે એક ઘેલાપણું છે. લેકીન, બ્યારે મેં આ મારી બેટીને મારી નાખ્યા પછી મારો જીવન બેજાન કરવા ધરાદો રાખ્યો છે તો તે કામથી કોણ મને અટકાવી શકશે ? ”

“ તારાં આ ગુમાન વીધે મને બોલવું નથી. લેકીન, આટલો સવાલ તો હું પુછી શકું કે એવો હુલડાઈ ભર્યો ઠરાવ કરવાને કાંઈ સખખ ? ”

“ તું સખખ પુછે છે ? આ શખસોને પુછ. લેકીન, એઓ હવે મુંગા ઉભા છે તો હું કહું છું. સખખ એજ કે હીનપસ્તી ખમયા કરતાં મરવું અમો ખંને વધારે પસંદ કર્યે છીએ. ”

“ આ નાજનીન તારી કોણ થાય ? ”

“ એ મારી બેટી છે. ”

“ તારી જીંદગી અને આ નાજનીનની હોરમતની તું શું કીમત આંકે છે ? ”

“ મારા છુટકાની કીમત એક હજાર અશરફી છે; લેકીન આ મારી બેટીની હોરમતની કીમત એટલી બધી છે કે જેનો ખીઆલ કરી શકાતો નથી. ”

“ અય મુસાફીર ! હું તારી જીંદગી કશું પણ દામ લેવ્યા વગર તુંને અરપણુ કરું છું. અને આ નાજનીનની હોરમત માટે તારે તદન નચીંત રહેવું. જાણે એ પોતાની પયારી માદરના આશરા હેઠળ પોતીકાં મકક નમાં છે એમજ ગણવું. ”

જેવા આ થપદો પેલો થપસ ખોલી રહ્યો કે ચારડામાં સઘળા લુટારૂઓ બડબડવા લાગ્યા.

“ તમે દરેક જણ અહીંથી બાહર જાવો, ” લુટારૂઓના પેલા સરદારે રોપથી ખારણા તરફ આંગળી કરી હુકમની ઢબે કહ્યું. આ સાંભળી દરેક લુટારૂ નીચી મુડીએ ચારડામાંથી બાહર નીસર્યો.

જ્યારે તેઓ સઘળા બાહર ગયા કે લુટારૂ સરદારે પોતાને હાથે અદરથી ખાનભું બંધ કીધું, અને હાફેઝ અને હમીદા તરફ મ્હોં કરી ઉભો. જેઓ તેની સઘળી હીલચાલ આગળ કરતાં પણ વધુ ચીંતાથી અને અજાણપીથી જોતાં ઉભાં હતાં.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ગ્રહસ્થ લુટારૂ.

“ અય મુસાફીરો ! તમને જો કંઈ અપમાન થયું હોય યા હલાકી પુગી હોય તો હું મારું માણું છું. એઓ હેવાની ખાસ્ત ધરાવનારા છે, કંઈ આપણુ જેવાં ખાનદાનીઓ નથી. ” લુટારૂ સરદારે જણાવ્યું. હાફેઝ અને હમીદા હવે ઓછી ચીંતાએ પણ વધારે અજાણપીથી આ થપસ ને જેવા લાગ્યાં, જેણે પોતાને ખાનદાનીદા ખલ ગણાવવા માંગ્યો હતો. એ સારે હથે કોણ તેની બંને જણાને ચટપટ થઈ, તેના બોલવાની ઢપછપ, અદા અને તેની પેસાની પરથી બંનેની ખાતરી તો થઈ હતી કે તેમને છુટકો કરનાર આ થપસ ખરું ખોલતો હોવો જોઈએ.

“ મેહરબાને મન ! ” હમીદાએ ખાન ખોલી “ મારો પૈદર અને હું તમારો કેવા થપદોમાં આભાર માનયે તે સમજાવતાં નથી. ”

“ તમે જેવી ખેટી માટે તમારો પેદર જાન કુરબાન કરવા તઈયાર થયો, તેમાં હું અજબ થતો નથી. ” પછી હાફેઝ તરફ જોઈ બોલ્યો. “ હું જાણું છું કે તમે ઉતાવળે મુસાફરી કરવા આવુર છો. ક્યાં જવાનો તમારો ઘરાનો છે ? ”

“ તુરાબાદ ! જ્યાં શહેનશાહે મને હાજર થવા હુકમ મોકલ્યો છે. ”

“ ક્યાં શહેનશાહ ? સીકંદરશાહ ? ”

“ નહી. ”

“ તારે નસીરુદીન, આહ ! બરાબર ! ” સરદારે મુઠમાં હસી કઠણાઈથી કહ્યું. “ હુમાયુનના આવી પુગયાની ખબર આ મારે કાને આવેલી છે; અને ગઈ કાલેજ એ તું લથકર આ પાહાડી મુલક ફી વળ્યું હતું કે જેથી જે પણ લુટારૂ, કીરઘી, ચોર વગેરે મળે તેનો કચડધાણ કાઢે. શહેરમાં એ વી અફવા ફેલાઈ છે કે નસીરુદીને જાહેર કીધું છે કે તેના અમલમાં એક ખાળક વટીક પોતાના બંને હાથોમાં અશરશીઓની થેલીઓ પકડી નીરભયપણે મુસાફરી કરે એવે બંદોબસ્ત તે કરવા માગે છે, અને મુસાફરો સામસામે મળતાં જણાવે કે ‘ સલામ આલેકુમ ! અલલાહ નીધિહપાન છે ! નસીરુદીન શહેનશાહેને સલામત રાખે ! ’ ખરું ? ”

“ આ ખીનામાં સચાઈનો અશ સમાયલો છે. ” હાફેઝે ઉતર વાળ્યો “ બલકે હું એટલું વટીક જાણું છું કે એ કામ માટે શહેનશાહે હુકમો વટીક બાહર પાડ્યો છે. ”

“ એ કામ માટે આ પાહાડી મુલક છતવા કેટલો વખત આપ્યો છે ? ”

“ એવું કહેવાય છે કે પોતાના અહીંના નવા ઠરાવેલા હાકેમને એક પાખવાડ્યાંની મુદત આપી છે. ”

“ ત્યારે તમે એ વખત અગાઉ અહીંથી પસાર થયા, એમાં તમેએ મોટી ભુલ કીધી. જે ત્રણેક અઠવાડ્યાં પછી પસાર થયા હોત તો એટલી હલાકી તમે બંનેને પડતે નહી. ઝનુની લુટારૂઓને બદલે તે વખતે પ્રમાણીક માણસો તમેને મળતે અને પુથ મીજાજે જણાવતે કે ‘ સલામ આલેકુમ ’ અલલાહ નીધિહપાન છે ! નસીરુદીન શાહેને સલામત રાખે ! ” બલકે તમારી ખીદમત કરતે. ” લુટારૂ સરદારે આ પાછલાં ચાર વાક્યો જરા અણકાથી કહ્યા.

“ લેકીન અમે તે કરતાં પણ વધુ ન શીખવંત છીએ. ” હાફેઝની ખેટી હમીદાએ ઉતર વાળ્યો “ સખખ, ગામડાઓને બદલે તમારા જેવા એક મેહરબાન ગ્રહસ્થ અમારો છુટકારો કીધો. ”

“ એ માટે મારો ઉપકાર માનવાની કશી જરૂર નથી. ” સરદારે નમી જણાવ્યું “ કારણ મારી ઇચ્છા યા સ્વભાવ કરતાં એક વધારે ચઢતી શક્તીને હું તાબે થાઉં છું. ”

“ તે શક્તી કઈ તે અમે પુછ્યે ? ”

લુટારૂ સરદારે ખભાં હલાવ્યાં.

“હું તે કહી શકતો નથી.” તેણે ઉતર વાળ્યો. “માઠાં ભાગ્યે પેહલવેહેલો જે જીસ્સો યા લાગણી મારાં દીલમાં પેવસ થાય તેને હું આપીન થાઉં છું. આ મારાં જીગર અને આ મારાં શીર, આ શીર અને આ મારા હાથ તથા આ હાથ અને આ મારી શમશેર વચે એક ગુપત લાગણી છે જે મને સારા યા માઠાં કામમાં બેઠડક હો માવે છે. આ લાગણીએ તમોને જોતાંજ મારા હલકા ખવાસને દાખી દીધી જેથી તમો જોશો કે જે શક્તીને તમો પીછાણવા માગો છો તે હું પોતે વટીક જોઈ શકતો નથી.”

જેમ જેમ લુટારૂં સરદાર બોલતો ગયો તેમ તેમ હાફેઝનું દીલ વધુ અને વધુ તેની તરફ દોરવાતું ગયું. તેણે તેનીપર પોતાની નજર દયાના ભેજ સાથે ઠેરવીજ રાખી.

“અય જવાન, જે લાગણી વીધે તું બોલે છે, તેજ લાગણી મને પણ હાલ થાય છે. હું ખુદાના શુક કરું છું કે તારા જેવા જવાનના સમાગમમાં હું આવ્યો, જેથી હું તુંને મદદ કરી શકું.”

“મને મદદ? મને મદદ?” તે જવાન સુઘમાં હસી બોલ્યો. “એવો કોણ છે કે જે મને મદદ કરી શકે?”

“અલ્લાહ કુલ આદમો પર રેહમ દીલી દેખાડે છે, અને કુલ આદમો પરસ્પર માયા મહેરબાની માટે પેદા થયલાં છે. હાથી એક સપાટામાં જોરેમંદને કચડી નાખે છે, પણ તેજ હાથી તુચ્છ મચછરને હાથે માહાત થાય છે.” સરદાર તેને વધુ બોલતો અટકાવવા જતો હતો તેને અટકાવી હાફેજ બોલ્યું જરી રાખ્યું. “તમે મને બોલ્યાં દેવો, દરેકને પોતપોતાનું કામ ખુદાએ નેમી આપેલું છે. આપણે ગ્રહસ્થો છીએ, અટલે આપણે કમશક્તીનાઓપર હકુમત ચલાવી શકીએ છીએ આપણે જેને કીસ્મત કહીએ છીએ તે કીસ્મતે મને ઉંચા ઓધા પર લાવી મેલ્યો, જ્યારે તેજ કીસ્મતે તમોને—” હાફેજ બોલતો અટકી પડ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ઓળખાણ.

“તમારો વાક્ય પુરો કરો.” હાફેજ કીસ્મત વીશે બોલતો અટકી ગયાથી લુટારૂં

સરદારે હસી જણાવ્યું. “મારી ખાતરી છે કે તમો મને કાંઈ પણ નવું જણાવવાના નથી તેથી તમો જે કહેશો તે હું સાંભળીશ.”

“હું એમ કહેતો હતો કે તેજ કીસ્મતે તમોને લુટારૂં બનાવ્યા!” હાફેજે જણાવ્યું.

“રાસ્ત વ દરસ્ત! લેકીન તમોએ યાદ રાખવું જોઈશે કે દેશનીકાલ થયલા આદમ અને લુટારૂં વચે મોટો ફરક છે, કેટલીક વેળા વગર વાંકે દેશનીકાલ થયલાને પોતાની ગમત કહો યા કીનો કહો તેને લીધે આદમોના કુશમનો બનવાની ફરજ પડે છે.”

“દેશનીકાલ અને લુટારૂં, એ બે વચેનો ફરક હું સમજી શકું છું. લેકીન તમોએ જે હમણા કહ્યું તેપરથી જાણવા હું ઘણો આતુર બન્યો છું. તમો કોણ છો?” હાફેજની જણાસા વધી.

“પહેલાં એજ સવાલ હું તમોને પુછવા માગુ છું કે તમો કોણ છો?” “હો શંગશાહ મારા પેદરનું નામ.” “સારે આપ ઉમરાવ હાફેજ!” પેલા જવાને કુરનસ બજારી અદાથી કહ્યું. “તમોને કાંઈ અપમાન થયું હોય તો ખરા જીગરથી હું દલગીર છું.”

“સારે તમો મને પીછાણો છો?” હાફેજે સવાલ કીધો.

“મારા પેદરની જખાંથી અચારનવાદ તમો નામવરનું નામ તથા તારીફ સાંભળતો હતો.”

“સારે તમારો પેદર મને પીછાણેછે?”

“ઘણી વખત તેણે મને કહ્યું હતું કે તમો નામવરને પીછાણવાનું માન તેને છે.”

“અય જવાન! તારા પેદરનું નામ?”

“આહ! પેદરનું નામ! પેદરનું નામ!” હમીદા વચે બોલી ઉઠી.

“અફસોસ!” લુટારૂં સરદાર દલગીરીથી બોલ્યો. “મારાં અહીંના કામોથી મારાં ખાનદાની કુટુંબને ઘણી ખેંજલત લાગતી હશે. મહેરબાની કરી મારી તે દલગીરીમાં તથા શરમમાં વધારો કરવા મને દયાણુ ના કરો.”

“ખારા પેદર! એ ખરાખર બોલે છે.” હમીદાએ આતુરતાથી કહ્યું.

ઉમરાવ હાફેજે પોતાની બેટી તરફ નજર કીધી; જેણીએ શરમાઈને પોતાની ચશ્મા જમીન ભણી ફેંકી.

“ શું તમારો ઠરાવ તમારી આ અથ રાફ બેટીથી જુદો છે ? ” પેલા જવાને સ વાલ કીધા.

“ નહીં ! લેકીન યા સખખસર અહીં આવી તમેને આ રીતે વસવું પડ્યું તે જ જીવાની મને ધણી હોંથ છે. તમારે ગમે તો તમારા પેદરણું તથા તમારું પોતીકું નામ છુ ખાવજો. દેશનીકાલ થવાનો કાંઈ સખખ ? હું ગમે તે મોટા દરજ્જા પર હોવું તોપણ હું ખાતરી આપું છું કે મદદનો હાથ તમા રી તરફ આજથી લંખાયલો જોશે.”

“ ઉમરાવ હાફેજ ! મહેરખાની ! મો ટી મહેરખાની ! લેકીન, જોકે હજી હું કહું છું કે અહલાહે જેના હાથમાં શ્રેષ્ઠ સતા મુકી છે તેના સીવાય ખીજે કોઈ પણ મને મારા આગલા દરજ્જા પર મુકી શકશે નહીં. હું કબુલ કરું છું કે જવાનીની બરમીમાં મારાથી કેટલોક વાંક થયો છે, જે જીલ પાછ જથી પસ્તાઈ સુધારવા મેં કોશેશ કીધી, લે કીન મારી સઘળી કોશેશને મારા જેવાજ એક જવાને ધુજ સાથે રગડોળી, કીસ્મત ! કીસ્મત ! તું કોઈને આશન પર ચઢાવે છે, તો કોઈને ફાંસીને માચડે લઈ જાય છે ! ”

હમીદાના આખાં શરીરમાં આ છેલાં વાક્યથી કંપારી છુટી, તે જવાન તદ્દન ઉદા સ જેવો ઉભો. ઉમરાવ હાફેજે તેની તરફ માયાથી હાથ લંખાવયો.

પણ આ માન સ્વીકારવાને બદલે પે લો જવાન આદરસતકારથી નમયો, એક હાથ નમનની ઢપે છાતી પર મેલયો અને ખીજે હાથે તેણે એક બેઠક દેખાડી.

“ અય જવાન ! ત્યારે તમે સઘળું કહેવા માંગો છો ? ” ઉમરાવ હાફેજે બે સતાં જણાવયું.

“ ફક્ત મારા પેદરના નામ સીવાય તમામ. ”

ઉમરાવ હાફેજે તેને બેસવા કહ્યું, પ ણ આ માન તેણે ના પાડયું.

“ ઉમરાવ હાફેજ ! મારે મહોરથી ત આ જે સાંભળશો તે કાંઈ વાત નથી, લેકીન મારી જીંદગીની હકીકત છે.”

હમીદા પોતાના પેદર આગળ જમ બે ઠી, જ્યારે પેલા જવાને ઉદાસ ચહેરે ગંભી રાઈથી પોતાનો હેવાલ યર કીધા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

હુરાઈ સરદારનો હેવાલ.

“ ઉમરાવ હાફેજ ! મારું બયાન થ ર કરું તે આગમચ જણાવીશ કે એ ક આદમને ખરાબ રસતે લઈ જના ક રા તેના સોખતીઆ યા કેટલાક ન ધારેલા સંજોગો હોય છે. હદખાહેર લાડતું પણ પરીણામ એવુંજ હોય છે, તેમ ઉલટી પેદર માદરની હદ ખાહેર બેદરકારીનો નતીજો પણ એમાંજ આવે છે.

તેજ પ્રમાણે મારા બાપમાં મારા પેદ રની હદખાહેર બેદરકારી તથા મારી તરફનો ધીક્કાર હતો.”

“ અય જવાન અલાહની જો તું મારી ચાહતો હોય તો પેદર વીધે એવું બોલવું મુનાશેખ નથી, ” હમીદાએ ઠપકો દીધો.

“ અય અસરાફ નાજનીન ! હું જેકહી સંભળાવીશ તે બોલે બોલ ખરું છે. કોઈ નહીં તો અલાહ મારો સાહેદ છે.”

“ પોતાની જવાનીના વખતમાં મારી માદર શહેરની સરવે ખુબસુરત ખાનુઓમાં ખુબસુરતીની રાણી ગણાતી હતી, અને આ જે જવાનીનો હંગામ પુરો કરવા છતાં પણ ખુબસુરત ખાનુઓમાં એક ગણાય છે.

“ મારા પેદર સાથે તેણીના નેકાહ કે વી રીતે ગોઠવવા તે ખીના આજ તુલીક હું જાણતો નથી, ફક્ત મેં એટલુંજ જોયું કે તેઓ એક ખીજથી દુર રહેવા કોશેશ કરતાં હતાં.

“ મારાં દીદારે આ દોરંગી દુનયાં દી ઠી. મારાં જનમથી આજખાણ પીછાણવાલાં આ ધારવા લાગયાં કે હવે મારાં પેદર માદર એક ખીજ સાથે મીત્ર થશે, લેકીન તેઓ ની સઘળી આશા દલગીરીના દરયાવમાં ગુમ થઈ. મારાં માદર તરફ ઠંડાપણું ખતાવી ન રહેતાં મારી તરફ પણ મારો પેદર તદ્દન ઠંડા પણું ખતાવવા લાગયો, આ દુનયામાં બ્યાર થી મેં મારી આંખ બોલી સારથી બે જણાં ના લાડને બદલે ફક્ત એકજ જણનો આસ રો મને મળતો રહ્યો. લેકીન, મારા પેદર ની બેદરકારી તથા ઠંડાપણાંનો ખંગ મારી માફક બેવડાં જોથ સાથે વાળવા લાગી.

“ આવા મામલાની વચે મારા સઘળા જંગલી જુસ્સાઓ જોથ સાથે ખીલી નીકળ્યા. દહાડે દહાડે હું નીરભય થતો ચાલ્યો.

પેદરના ધાકની ગરહાજરી અને માદરના હૃદ
બાહર લાડથી હું થોદરમાં રહેવાને બદલે જ
ગલોમાં ભટકી, રાહમારૂઓ તથા ચોરો સા
થે ભેળાઈ જંગલી જનવરો વગેરેના નાથ
કરવામાં મળહ માનવા લાગ્યો. કેટલીક વે
ળા નાની ગુફાઓમાં તંતોસ્તો ભરાતો, અ
ને ત્યાં છુપાઈ ખેઠેલાં ફાડી ખાનારાં જનવરો
સામે પાથેપાથ થતો. મને ઘણી નજીવી ઇજા
કોઈજ વેળા થતી: તેથી હીમતવાન બની હું
કોઈને ગણકારતો નહીં. જેઓ મને ઓળખ
તા તેઓ મારેથી ડરીને ચાલતા: આ જોઈ
મારી ખુશાલીનો પાર રહેતો ન હતો. ટુંકમાં રા
જપાટમાં માથું મારવાને બદલે અને અમીર
ઉમરાવો સાથે ભેળાવાને બદલે હું શીકાર ક
રવામાં, ખીજાઓ તરફથી લડવામાં અને મા
રામારી કરવામાં મારો વખત પસાર કરતો
હતો, હલકા દરજ્જાના માણસોના આ પ્રમા
ણે સમાગમમાં આવયાથી હું હૃદબાહર વી
ખરાઈ ગયો: ત્રાહીત સખસોના કુટુંબી કુ
થલાઓમાં પણ હું માથું મારવા લાગ્યો:
જેને લીધે લગભગ દરરોજ મારાં કુટુંબને
સોઠવું પડતું, આખરે મારી માદરે મને
સુધારવા મારા પેદરને મદદે બોલાવ્યો; લે
કીન, હવે ઘણું મોડું થયું હતું. કોઈને હું
ગણકારવા શીખ્યો નહીં હતો. ટુંકમાં કે
લીશ કે મારાં કામોથી મારું કુટુંબ અપજ
થમાં આવવા લાગ્યું, અને દોલત ઘસડા
વા લાગી.

આ પ્રમાણે રાહઘાત હતો, તેટલાં એ
ક નવો બનાવ બન્યો, મારા એક દોસ્તની
એક ખેલને હું ચાહતો હતો, અથ નાજ
નીન ! હું જો કહું તો મને માફ કરજો કે
તે આરતના જેવી બી એકે ખુબસુરત આ
રત મેં જોઈ નથી.

“હું મારા પયારમાં નીરાંત રહેલો હ
તો, તેટલાં એક દીને સહવારના પોહોરમાં
મેં મારા પેલા દોસ્તને મારા મકાનનાં બા
રણા આગળ ઘોડેસ્પાર ઉભો રહેલો જોયો.
તેણે હાથમાં એક ખીજા ઘોડાની લગામ ધ
રેલી હતી, તે મરીજ વાર જોતા હતા, તે
ને જોતાજ મને લાગ્યું કે તેની ખેલન
સાથના મારા પયારની ખીનાથી તે વા
કેફ થઈ આવેલો હોવો જોઈએ.

‘ખેરાદરે ! અહીં શું કરે ?’ મેં
પ્રશ્ન્યું.

‘તું જોય છે કે હું તારી રાહ જો
તું છું.’

મારે હું હાજર છું, મેં ઉતર વાળ્યો
‘તારી સાથે તારી ચમશેર છે કે ?’ ફા
તુરે પુછ્યું.

‘એ કદી મારેથી વેગળી થતી નથી’
‘તયારે તો આ ઘોડા પર સ્વાર થા
અને મારી પુઠે ચાલ.’

‘હું કોઈની પાછલ જતો નથી, હું
કોઈનું પુછ્યું નથી.’ મેં મગફરીથી ઉતર
વાળ્યો ‘યા તો હું તારી સરોબર ચાલું, યા
તો તારી આગળ ચાલું.’

‘નહી’ મારી આગળ તારેથી જવા
ય નહી’ તેણે ગુસ્સાથી ઉતર વાલ્યો ‘હું
જ્યાં જવા માંગું છું ત્યાં મને ઉતાવલે ગ
તું જોઈએ.’ અટકું બોલી તેણે ઘોડાન
એડ મારી ઘોડો દપટાવ્યો. મેં પણ તેમજ
કીધું અને તેની બરાબર સાથેને સાથે ઘોડા
દપટાવતો જવા લાગ્યો. આહ ! થો ! કલ
કમાં કેટલો ફરક ! આગલે દહાડે તે મારો જી
વ જનને દોસ્ત ગણાતો, આજે તે મારી સા
થે ગુસ્સાભરે દુશ્મન દાખલ પહોંચી ભણી
જતો હતો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

બહેનની આખર: સમશેરખાજી.

“જે નાજનીનને હું ચાહતો હતો”
હુટારૂ સરદારે હાફેઝ અને તેની બેટી આગ
ળ પોતાનો હેવાલ ચાલુ રાખતાં જણાવ્યું
“તેના ભાઈ સાથે આખરે હું એક અલા
ક-ટલ યાને પાહોડી ખુલી જગ્યા આગળ
જઈ પુગ્યો, જે જગ્યા નરમ ઘાસવાળી હતી.
‘આ જગ્યા છે,’ તેણે થોખી
જણાવ્યું.

‘ભલે !’ મેં ઉતર વાળ્યો.
‘ગીરામી ! ચલ નીચે ઉતર !’ તેણે
મને જણાવ્યું. ‘અને તારી ચમશેર મયાનમાં
થી ખેંચી કાઢ. હું ધારું છું કે તું ચેતી તો
ગયો હશે કે હું તારી સાથે ચમશેરખાજી ખે
લવા માંગું છું.’

‘મેં તે પહેલેથીજ ધાર્યું હતું’ મેં
હું ઉતરે ઉતર વાળ્યો ‘લેકીન આપણ વ
ચેની ઘોડી દોસ્તી આવું કીનાખોર દુશ્મની

તું રૂપ લેશે એમ મને ખ્યાલ ન હતો. કાલે દોસ્ત, આજે દુશ્મન !

‘ હા ! પાપી દોસ્ત કરતાં હડહડતો દુશ્મન ભલો ! ગીરામી ! હું ફરીથી કહું છું કે ઝટપટ તારી શમશેર ખાલ.’

‘ પણ સખખ ? ’

‘ અય ગીરામી ! તું સખખ પુછે છે ? ચલ, ઝટપટ શમશેર કાઢ.’

‘ તું તારી પેઠે જાણે છે કે શમશેર ખેંચવા હું કોઈને પણ ખેંચવા ખાલવા દેતો નથી; લેકીન, ફીતુર ! તારા ખાખમાં હું જુદોજ રાહ એખતયાર કરું છું. આ જ ગયે લાવવો સખખ મારે પેહેલાં તારી ઝખાનથી જાણવોજ જોઈએ. કયા સખખસર તું મારા સામે દુશ્મની ધરાવે છે ? ’

‘ ઘણા સખખો છે, જે વીરો હું ખોલવા માંગતો નથી ! સખખ, જો હું ખોલું તો ઇજ પર અપમાન ગણાય. તારાં લોહીથી એ અજીમ અપમાન હું ધોઈ નાખવા માણું છું. ચલ, ઝટપટ શમશેર ખાલ.’

હું તદન શાંત હતો. જ્યારે મારે હરીફ લદન ઉત્કેરાઈ ગયલો હતો.

‘ તું શા સખખ સર શમશેરખાજી ર મુંછું તે જાણવા વગર શમશેર ઉપાડવા હું ના પાડું છું.’

‘ ખેલેલા ! તયારે આ જો ! ’ એટલું ખોલી ફીતુરે પોતાના ખીસાંમાંથી ચીઠી પત્રી એની એક ઢગલી ખેંચી કહાડી

‘ અ. ચીઠીઓ તું પીછાણે છે ? ’ તે ઝનુનથી ખાતર્યો. મું સેજ ધુજ્યો.

‘ તારા હાથમાંથી હું એ લેવા ના પાડું છું. જમીનપર ફેંક અને હું તે જોઈશ.’ મેં ઉતર વાળ્યો.

‘ લે તયારે ! ’ તેણે તે ઢગલી જમીનપર ફેંકી જણાવ્યું.

મેં તે ઉંચકી, ચીઠીઓ ઉપર ટપકેથી જોઈ ગયો. તે ખરેખર મારા હાથ દસ્કતે લખેલી હતી. મારેથી તે ના પડાય તેમ નહીં હતું. હું એક ખેખાખર થયલા ભાઈની દયાપર હતો.

‘ એક આરતને આપણી ભીતરની લાગણી રૂપ મારફતે જણાવવી એ હું સરફ નાદાનયત ભર્યું જોઈ છું. આજ ! આરત ! આરત ! મરદની દાઢીના તમામ ખાલો કરતાં તારા માથાપરના એક ખાલમાં કેટલાં

ખાં મકર અને ખાનાખરાખી છે ? ’ પોકારી ઉઠ્યો.

‘ તયારે તું સ્વીકારે છે ? ’ ફીતુરખાં એ શમશેરની મુઠપર હાથ રાખી મેલી પુછ્યું.

‘ હા ! હું ફરીથી કહું છું કે મરદની દાઢીના તમામ ખાલો કરતાં આરતના માથાં પરનો એક ખાલ મકરખાજીમાં ચહોં છે ! ’ મેં ઉતર વાળ્યો.

‘ અપમાન પર અપમાન ! ગીરામી ! હું પુછું છું કે આ ચીઠીઓને તું પીછાણે છે ? ’

‘ ફીતુર ! એ મારા પોતીકા હાથ દ સકત છે.’

‘ તયારે તો હમણા ને હમણાંજ શમશેર ખેંચ કે જેથી મારી ખેલેની આખર પરનો ડાઘ આપણ ખંનેમાંના એક જણના લોહીથી ધોવાય.’

‘ ફીતુરખાં ! હું દલગીર છું કે તે આ રીતી એખતયાર કીધી છે. તારી ખહે નનો હાથ નેકાહમાં માંગવાના મારા આરાદમાં તું નાહક નડતલ નાખે છે.’ મેં ઉતર વાળ્યો.

‘ આહ, હીયકારા ! ’ ફીતુરે ઉઘકે લાઈ જણાવ્યું. ‘ જ્યારે એક નાજનીનનો ભાઈ આખર માટે પોતાના હાથમાં શમશેર લઈ ખડો ઉભો રહે તયારેજ તું નેકાહની માગણી કરે છે ? ’

‘ ફીતુર ! તારા ગુસાતું ગરમ ખાજી ફતેમંદ કર ! તું જાણે છે કે હું હીયકારો નથી. જો તું ખેલેંસજ કરશે તો પછી લાચારીએ તુંને શીકશત કરવાની મને જ રૂર પડશે. હજી પણ તુંને જણાવું છું કે તારો ગુસ્સો કાણુમાં રાખ અને મારી માગણીપર ખે ઘડી વીચાર કર.’

‘ ખામેશ ! એક શખદ વધારે ખોલા અને આ શમશેરથી તારું શીર ઉડી જશે, ઝટપટ તારી શમશેર ખેંચ. જ્યારે પોલાદ ખોલે, તયારે ઝખાંને ચુપકીઠી એખતયાર કર વી જોઈએ.’

‘ ફીતુર ! હું તારી ખેલેનને ખરાં જી ગરથી ચાહું છું ! તારી ખહેન પણ મને ચાહે છે: તેથી હું તુંને મારા ભાઈ દાખેજ શા માટે ન ખોલાવું ? ’

‘ સખખ કે મારા પેદરે જણાવ્યું છે કે તારા જવારખડેલ પાપીને અમારાં મ

કાનમાં દાખેલ કરવો અજીમ ગુનાહ છે.’
આ સાંભળી મારો પીતો ઉછળી નીક
જાયો. મારી શાંતતા મને છોડી જવા લાગી.
‘કીતુરખાં ! તારો પેદર મારે વીશે
શું એમ ખોલયો ?’ ગુસ્સાથી દાંત કચ
કચાવી મેં પુછ્યું.

‘હા ! અને હું પણ તેમજ કહું છું.
શમશેર હવે બાહર કાઢાડ.’

‘તું હજી પણ એ માટે ખોંહોંચ કરે
છે ?’ મેં હવે મારી શમશેર પર હાથ ના
ખી પુછ્યું.

‘શમશેર ! શમશેર અજમાવ ! નહીં
ર આ ઘડી તું મારે હાથે બેજાન થશે.’
એક છેડાયલા વાતની પેઠે કીતુર ખોલયો.

‘ફરીથી હું તુંને ચેતાવું છું કે તારો
ગુસ્સો ખામોશ કર !’ મેં જણાવ્યું.

આ સઘળી અમરી વાતચીત એક થ
ખસ દુર ઉભો રહી સાંભળી હવે મારી
નજરે પડ્યો. મને તે તારા હાથે માલ
પડ્યો.

‘કીતુર ! જો આપણે પેલા થખસ
આગળ આપણી તકરાર રજી કરીએ ?’

પણ તે પર મચક આપવાને બદલે
તેણે પોતાની શમશેરથી મને એક ફટકો માર્યો,
હું હવે તદ્દન ઝતુની બની ગયો, અને
મેં એમો વચે તેજી શમશેરપાછી શરૂ થઈ.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

દેશનીકાલ.

“શમશેરના દાવપેચ આધરે પાંચ
મીનીટ વેર રહ્યા.” ગીરામીએ હેવાલ ચાલુ
રાખ્યો. “અને અખરે કીતુર પોતાની હુલ
ડાઈને ભોગ થઈ જમીન પર લોહીથી ઝર
ઝરતો રગદોળાયો. તે તરફડ્યાં મારવા લાગ
યો, લેકીન પોતાની દલગીરી તેણે મુદલ જ
ણાવી નહીં. એટલુંજ નહીં પણ સાક્ષી મને
શ્રાપ દઈ તે બારેહકનઆલાને પોતાના
કામોનો હેસાબ આપવા ગયો.

મેં હવે પેલા તરાહીત થખસ તરફ
નજર ફેંકી કે જે મારો સાહેદ હતો; લેકી
ન તે પણ કોણ જાણે કયે વખતે અલોપ
થઈ ગયો હતો.

“મારી પર હવે પછીઆવી પડનારી
આફતની આ શરૂઆત હતી.”

ગીરામી હવે પોતાની ડોક છાતી પર
નાખી આંખો બંધ કરી ઉભો રહ્યો. તે
નો આ હેવાલ સાંભળી તથા તેનો હમણાનો
દેખાવ જોઈ હાઈઝ અને તેની બેટીને ઘણી
દયા ઉપજી, લેકીન ચુપકીદીમાં હાલ તરત
કાંઈ પણ ખસડ કરવા બંને જણાએ દરસત
વીચાર્યું નહીં.

તેણે જણાં પોતપોતાના વીચારોમાં મ
શગુલ હતાં તેટલાં પેલા નાનાની નાજની
ન-ગુલથન-મારી આગળ આવા ઉભી અને
કાંઈ અગત્યની ખપ્પર લાવવાની ઢબે ત્રણ
વાર મોટેથી ‘ગીરામી ! ગીરામી ! ગીરા
મી !’ કરી ખોલી.

ફક્ત ત્રીજી વખત પોતાનું નામ સાંભળ
તાં હુટારૂ સરદારે પોતાની આંખો ખુલી;
લેકીન, ગુલથનની કાંઈ અગત્યની ખપ્પર લ
ઈ આવવાની અધીરાઈ જોયા છતાં તેણે
પોતાનો હાથ તેણીની તરફ કરી થોભવા
જણાવ્યું.

“કીતુરની લાસ તથાજ પડતી મેલી
કુખી જીગરે મેં શેહેર તરફના રસ્તો પકડ્યો.
રસ્તામાં મને બે ફકીરો મલયા જેમને મેં
કીતુરખાંની લાસવાળી જગ્યાની ઈધાણી
આપી.

“કીતુરખાનના બાપને જ્યારે પોતાનો
એકપુરો બેટો મારયા જવાની ખપ્પર મળી
તથારે તે ઝતુની બની ગયો અને મારી પર
ખુનનો આરોપ મેલ્યો.

“અફસોસ ! મારે કહેવું જોઈએ કે તે
વેળા મારી આખરૂ કાંઈ ઝાઝી ન હતી. ખુન
નો વાંક જોડે તદ્દન ગલત હતો છતાં કાઝી
એ મને દોષીત ધાર્યો અને મને પકડવા હુ
કમ ફરમાવ્યો. મને બંધીખાનામાં ઘસડી જ
વા ત્રણ હથયારબંધ પોહોરેગીરો મારે તથાં
આવયા.

બંધીખાનામાં એખસો મારી પો
તીકી મેજે જવા મેં માંગણી કી
ધી. તેઓએ તે ના કમુલ કીધી. મેં
જણાવ્યું કે તેમને ગમે તો હું તેમનાથી
સો પગલાં આગળ યા પાછળ એકલો ચાલુ;
લેકીન તેઓએ મને જીકડવા કોશેશ કીધી.
આથી માગ ગુસ્સાનું બાઝાર પાછું તેજ થ
યું. મેં બે જણને કતલ કીધા અને ત્રીજાને
ઘાહેલ કીધા. તયાર પછી જીન વગરના મા
રા ઘોડાપર હું સવાર થયો. મારી પાસે પે
લી શમશેર અને મારા મકાનની ચાવી સી

વાય ખીજી કથી ચીજ હતી નહી. ચાવીની મદદથી હું મારી વાલી માદરને મલવા મા ગયો હતો.

“ બે કલાક પછી પાહાડોમાં હું સલામત હતો. ટેકરીઓ ચાને ટથો લુટારૂઓ વગેરેથી ઢીક વસેલી હતી: તેથી મારા જવા દેશનીકાલને તેમની સંક્રમાં ભેળાતાં ઝાઝી મુસીબત નડી નહી. ખીજી ઘણા મરાઓ તો અત્યાર આગમય મને પીછાણતા હતા.

“ તેઓ સઘળા વીખરયલા હતા. તેમને એકત્ર કરવા એક સરદારની માત્ર ખુટ હતી. તેમનો સરદાર થવા મેં માંગણી કીધી, જે તેઓએ સ્વીકારી. ત્યાર પછીના બનાવો તો તમને માલમ હશે. ”

પ્રકરણ ૧૫ મું.

નવી આફત.

“ સાર પછી તમે તમારી માદરને દીઠી છે ? ” હમીદાએ પુછ્યું.

“ મેહરબાની! તમે સારે હજી પણ મને માણસ દાખલ પાછાણો છો. ” ગીરામીએ હિતર વાલયો. હમીદાએ નજર નીચી કીધી.

“ હા! મારી પયારી માદરને મેં સાર પછી એક વખત નહી, દશ વખત નહી પણ બસો વખત જોઈ છે ! ” ગીરામીએ જણાવ્યું “ આ દુનયામાં મારી હાથપાતી છે, તે ફક્ત મારી માદરને આભારી છે. અંધારી રાતે અમે મહીનામાં એક વખત એક ખાજને ગુપચુપ મલયે છીએ, અકેકનાં દુખ સુખ કહી સંભળાવયે છીએ અને સહવાર પડતાં છુપા વેશે હું પાછો મારી માને રડતી મેલી આ પાહાડોમાં આવી ભરાઈ છું. ફક્ત અમે વચે ખુદા સી વાચ ખીજું કોઈ નથી, અલલાહજ સઘળાનો નેગેહવાન છે ! ”

“ પેદર ! પેદર ! તમે સાંભળો છે કે ? ” હમીદાએ પોતાની આંખોમાંના આંસુઓ નુછી નાખતાં કહ્યું.

“ તારું નામ ગીરામી છે, ” હાફેએ જણાવ્યું.

“ હા, પેદર ! પેલી નાજનીનની પેઠે આ નામ પણ ચાહેરી છે. ” હમીદા બોલી.

“ ત્યારે ગીરામી ! સાંભળ ! ” ઉમરાવ હાફેએ ગંભીરાઈથી કહ્યું, “ હવેથી તું તારી

પયારી માદરને ભરાતો છુપાતો નહી પણ સરવેની નજર સનમુખ ખુશાલી લાવનારાં આફતાબનાં કીરણો વચે જોઈ ચકશે. એક પ્રહસ્ય દાખલ હું તેની કબુલાત આપું છું ! ”

“ ઓહ ! પેદર ! તમે કેટલા માયાળુ છો ? ” હમીદા પોતાના પીતાને હરખથી વલગી પડી બોલી.

“ ગીરામી ! ગીરામી ! જે ખખર હું લાવી છું તે ઘણીજ અગત્યની છે. ” ગુલશન ઘણીજ ચીંતા અને આતુરતાથી બોલી, “ જે માફ સાંભળ ! અલલાહને ખાતર મને સાંભળ ! ”

પણ ગીરામીએ પેહેલાંનીજ પેઠે હાથ ની ઈસારત કરી તેણીને ચુપ રહેવા કહ્યું.

“ ગીરામી ! હવે અમે તમોને છોડી જઈએ છીએ, પણ તમારી મેહરબાનીનો તથા ભલી લાગણીનો છાપ અમારાં જીગરમાં કોતરાઈ રહેલો છે. ” હાફેએ કહ્યું.

“ ત્યારે તમે મને માફ કરો છો ? ” ગીરામીએ લાગણીથી સવાલ કીધો.

“ અમે તમોને માફ કરયે છીએ, એટલુંજ નહી પણ અમે તમારા દેવાદરો દાખલ પોતાને ગણયે છીએ: અને અલલાહની મેહરબાનીથી અમે તમોને અમારો આભાર થોડા વખતમાં દેખાડી ચકીશું. ”

“ અને અય નાજનીન ! તમે પણ તમારા પેદર જેવાજ વીચાર ધરાવો છો ? ” ગીરામીએ જણાવવા માગ્યું.

“ અલખત ! ” હમીદાએ આતુરતાથી હિતર વાળયો “ અને જે તેની ખાત્રી જોઈતી હોય તો— ” તેણીએ કુનાનો તુરો (જે વીશે આપણે આગલાં પ્રકરણમાં જણાવી ગયા છઈએ) ઈંચકી પોતાના પેદર ભણી નજર કીધી, જેણે ડોકું હીલવતાંજ ઈંચકી ગીરામીને આપતાં કહ્યું “ આ લ્યો ! ”

“ મેહરબાની ! કરમ બક્ષેશ ! ” તેણે નમીને પેલો તુરો પોતાના હાથમાં લીધો.

“ અને હવે આપણે પાછાં ભેગાં મળયે તેટલાં સલામ આલેકુમ ! ” “ આપ મેહરબાને મન છો. આજથી હું પોતાને તદ્દન એકજીવોજ આસામી જોઈ છું. પણ નહી ! માફ કીસ્મત બે ડગલાં આગળ અને આગળ છે. સીધારો ! બેઘડક સીધારો ! કોણની મગદુર છે કે કોઈ તમોપર આંગળી વટીકે પાડે ! ” ગીરામી બોલ્યો. તે તેમને બારણા બાહર મેલી આવયો.

સાર પછી તે પાછો ઝોરડામાં આવ્યો, થોડો દુરો ઉપાડ્યો, અને વીચારમાં બેઠો. એક પળમાં તેનાં ખભાંપર નરમ હાથ જોઈ તે ચમક્યો.

તેણે ઉપર નજર કીધી. ગુલશનનો તે હાથ હતો. ગુલશન તદ્દન કીકી ઉભી હતી.

“તું શું માગે છે?” ગીરામીએ પુછ્યું.

“હું કહેવા માગું છું કે શેહેનશાહતું લશ્કર પા મંજૂલથી દુર નહીં હશે અને જે વખત જાય છે તેમાં આપણા પર હુલો થશે.”

“ગુલશન ! શું તું ખરું કહે છે ?” ગીરામીએ ભવાં ચઢાવી પુછ્યું, પણ તેજ વખતે હથયારોનો ખણખણાટ સંભળાયો.

“તમે સાંભળો છો ? ગુલશને પુછ્યું.”

“હથયારખંધ ! બેદાર !” ગીરામી કુદકો મારી ઝોરડામાંથી એકદમ બાહર ધસી જતાં મોઢેથી બોલ્યો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

નાસભાગ.

હથયારોનો ખણખણાટ સાંભળી ગીરામીને બાહર નીકળી જતો આપણે જોયો છે. સારે એ હથયારખંધ માણસો અહીં કેવી રીતે આવ્યાં તે આપણે જોઈએ.

નાળાં આગળ ગુલશન ઉભી હતી, તેટલાં તેણીએ હાઈજના એક નોકરને ધાલેલ થઈ ઘોડો દપટાવતો દોડી જતો જોયો હતો. ટુંક વખતમાં તે ઘણે લાંબે છોટે નીકળી ગયો. આખરે શાહનશાહનાં લશ્કરની એક છાવણી આગળ જઈ લાગ્યો અને ત્યાં મદદ માટે ખુમે પાડી તેને તરતજ તે ટુકડી ના સરદાર આગળ લઈ જવામાં આવ્યો, જેને તેણે પોતાપર ગુજરેલી ખીનાથી વાફે કીધી અને હાઈઝ તથા તેની બેઠીના જાનની જોખમદારી વીશે કહ્યું. હાઈઝનું નામ સાંભળી પેલા સરદારે તરતજ રણસીંગડું ડુંકાવી પોતાનાં લશ્કરની એક મોટી ટુકડીને હથયારખંધ તધયાર કરાવી. ઉમરાવ હાઈઝનો આ સરદાર મીત્ર હતો.

લશ્કર તધયાર થતાંજ તેણે કુચ જારી કીધી. તેમને દુરથી આવતા જોઈ ગુલશન ખબર આપવા ધરમશાળાની બારી આગલ આવી ઉભી હતી, પણ તેણીને બોલ

તી બે વખત ગીરામીએ અટકાવી હતી, જે ખીનાથી વાંચનાર વાફે છે.

“હથયારખંધ ! બેદાર !” બોલતો ગીરામી બાહર નીકળ્યો અને ખબરચીખાનામાં ગયો, પણ ત્યાં પોતાના સોખતીએને નહીં જોઈ જાહેર ચોગાનમાં દોડ્યો, ત્યાં પણ તેમને નહીં જોઈ તે ઝડપથી પાછો મકાનના એક ઝોરડામાં દાખલ થયો, ત્યાંથી ઘણાંજ કારી હથયારો લીધાં અને અગાસી પર આવી આસપાસ આતુરતાથી નજર કીધી, લેકીન એક પણ સોખતી તેની નજરે પડ્યો નહીં. ઉલટું તેમને ખદલે શેહનશાહનાં લશ્કરની એક ટુકડીને એક નાની ટેકરી પર ચઢતાં જોઈ, તેણે જોયું કે તે અતી ઉતાવળથી તેનાં મકાન ભણીજ આવતી હતી.

વળી પાછી તેણે આસપાસ નજર ફેંકી પણ ગુલશન સીવાય બીજા કોઈ તેની મદદે ઉભું રહેલું દેખાયું નહીં. ગુલશન ધાસ્તીથી ઉજલી પુણી જેવી બની એકેકશે હાથ મીલાવી એક પુતલાં મીચાલ ખડી રહેલી હતી.

“ગીરામી ! નાહાસ ! નાહાસ !” તેણી કાલાવાલા કરતી બોલી.

“ખદમાશેા મને છોડી ગયા, તેથી એ મ કરયા વગર છુટકો નથી,” ગીરામી દાંત કચકચાવી બોલ્યો.

“કદાય તેઓ પેલી છુપી જગયા આગળ તમારી વાર જોતા ઉભા હશે.” ગુલશને ખીહીતાં ખીહીતાં વીચાર જણાવ્યો. ગીરામીને આ શબ્દોથી આશા આવી.

“કદાય તેમ હોય પણ,” તેણે ઉત્તર વાળ્યો.

તે હવે મકાનના આગલા ભાગપર આવ્યો તેનું મજબુત બારણું અંદરથી ભારી અડગરો દઈ ખંધ કીધું અને પાછલા એક છુપા દરવાજા મારગે બોંચરામાં ગુલશન સાથે તે ચાલવા લાગ્યો. આ મારગ જમીનમાં કાઢેલો હતો, જેવા મારગો વાંચનારને હીંદના કેટલાક અસહી કીલાઓ તથા મેહેલોમાં માલમ પડશે.

થોડેક દુર ચાલ્યા પછી ગુલશન અંધારામાં ઉભી રહી, વાંકી વળી અને ઝપાટામાં એક નાનો પથર હંચકી તેની નીચેથી એક નાનું ખંડલ કાઢી ગીરામી નહીં જાણે

તેમ તેણીએ છાતીમાં છુપાવ્યું અને ઉતાવળથી ગીરામીને જઈ મલી.

દસેક મીનીટ આ મુજબ ચાલ્યા પછી તેઓ આ છુપા મારગને છોડે આવ્યા. ગીરામીએ પોતાના ખભાંના જોરે એક ખારણું ઉંચક્યું, જે બાહરથી લીઝ અને ખડકમાં છુપાવેલું હતું.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

પીર વડ આગળના બનાવો.

સેજ જોર પછી પેલું ખારણું ઉઘડ્યું. તેઓએ હવે પાછી દીવસની રોશની દીડી. તેઓ એક ટેકરીપર જઈ લાગ્યાં હતાં. ગીરામીએ છુટકારાનો દમ ખેંચીયો.

“આહ ! અહીં આપણે સલામત છીએ !” તેણે જણાવ્યું.

“બેથક ! લેકીન આપણે વખત ગુમાવવો જોઈતો નથી.” ગુલશનને વીચાર જણાવ્યો.

“તું ક્યાં જવા માગે છે ?”

“પીરના વડ આગળ.”

ગીરામી ચમક્યા.

“ભલે ! કદાચ પીર આપણને પોતાના આશરો હેઠળ લેશે.”

તેઓ બંને આગળ વધ્યાં પેલો મેંદો હવે તેમને જઈ મળ્યો. ત્રણ જણા થોડુંક આગળ ચાલ્યાં કે એક અતી ગીચ ઝાડવાલી જગ્યા આગળ જઈ લાગ્યા. આ ગીચ ઝાડ પાનવાલી ખાઈમાં જનવરોએ પાડેલા મારગ વાટે તેઓ આગળ વધ્યા. ઘોરી રસ્તાથી તેઓ બનતાં સુધી દુરના દુર રહેતાં હતાં. આ પ્રમાણે તેઓએ આશરે પોણા કલાક સુધી ચાલ્યા કીધું. વાંચનારે જાણવું જોઈએ કે ગીચ ઝાડી ઝાંખરાની વચે ચાલવું ધીમું હોવું જોઈએ જેમ જેમ તેઓ આગળ વધતા તેમ તેમ ચાલવું વધું અને વધુ મુસીબત ભર્યું હતું.

આખરે તેઓ એક મસ મોટાં દરખત આગળ જઈ લાગ્યાં. આ દરખત તે પેલું ‘પીર વડ’ હતું. તેઓ હવે પોતાની ધારેલી મુસાફરીના છેડા આગળ આવી પુગ્યાં હતાં. આશાથી તેમનાં મનને રાહત વળી હતી. કોઈ તેમને સપડાવે નહીં ત્યાં હુલીક આ જગ્યા બેથક સલામત હતી.

હમેશાં જ્યારે નાસભાગ કરવાની જરૂર પડે ત્યારે ગીરામી આ જગ્યા આવતો અને અહીં પોતાના સોબતીઓને જોઈતા હુકમો આપતો હતો.

આ વડ ચોક્કસ હતું. તેણે તેમાં હાથ નાખી રૂપાતું એક રણસી ગડું બાહર કાઢ્યું, તયાર પછી ત્યાંના પીરની ધોરને ચુંબન કરી અલ્લાહની નાની સરખી બંદગી કીધી, જેમાં ગુલશન સામેલ થઈ. મેંદું આસપાસ નજર નાખતું ઉભું રહ્યું હતું.

બંદગીથી ફરેગ થતાં તે ઉઠ્યો, પેલું રૂપાતું રણસી ગડું હાથમાં લઈ મેંદું આગળ લઈ ગયો અને તે ત્રણ વખત ફુંક્યું.

તે હવે આતુરતાથી આસપાસ નજર ફેંકવા લાગ્યો. રણસી ગડના આવાજનો પડખો પણ ખલોપ થતો ચાલ્યો હતો. લેકીન તેના એક પણ સોબતીએ વળતી નીચાન કીધી નહી. ઘણી ચીંતા સાથે તે થોપ્યો; પણ કોઈ નહી.

“બદમાશો ! મને તજી ગયલા જણાય છે.” ગીરામી દાત કચકચાવી બડબડમો.

ગુલશન હવે એક પથરપર બેઠો. એક બીજા પથરપર ગીરામી પણ બેઠો અને પોતાના સોબતીઓની આવવાની રાહ જોવા લાગ્યો.

જેમ જેમ વખત પસાર થતો ગયો, તેમ તેમ તેની ચીંતા તથા ખજબખાટ વધતો ચાલ્યો.

પાંચ મીનીટ ! કોઈ નહી. દશ મીનીટ ! કોઈ નહી. પાંચ કલાક ! જરાએ સંસારો નહી.

એકદમ ઉભો થઈ ચીડમાં તેણે જમીન પર પગ હોડ્યો.

“કદાચ લુચાઓ શાહના લશકર સાથે મળી જઈ મને સપડાવવા અહીં આવતા હશે જો તેમજ હોય તો—” વાક્ય તે પુરો કરી શક્યો નહી. તેની નજર પથરપર ઉજળી કંઈ જોવી બેઠેલી ગુલશન પર પડી તે ચમક્યો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

જંગલનું ગુલામ.

અતી ઘણી માયાયા બંધ આંખો સાથની શીક્ષીક્ય થયલી ગુલશનને ગીરામી જોવા લાગ્યો. તેની પર આવી પડેલી આ આફતમાં ફક્ત એજ એક નાર તેની આગળ હતી. તે મુછમાં હસ્યો. આ હસવામાં

કાંઈ ઝોર તરેહની લાગણી સમાયલી હતી.

ગીરામીએ ગુલશનનાં માથાપર અતી માયાથી પોતાનો હાથ મેલ્યો, અને તેણીનાં કપાળપર ચુંબી લીધી. જોવા તેના લવો તેણીના કપાળને અથડયા કે ગુલશને ચીચ્યારી સાથે આંખયો ખોલી. આ ચીચ્યારી ખુશહાલીની કે દલગીરીની હતી ?

આ પેહેલાંજ વેળા ગીરામીનો આ જાતનો ચાહ તેણીએ ચાખ્યો હતો.

પોતાના ખંને હાંમાં માથું મેલી તે પાછી ગુપચુપ ખેઠેલી જણાઈ, ગીરામી ઘણી અજાણ્ય અને ચીંતા સાથે તેણીને ની હાળતો ઉભો. આખરે તે ધીમેથી ખોલયો:-

“ગુલશન ?”

પોતાની વહાલી માદરની છાતીપર નાંખી મેલેલું બાળક જે પ્રમાણે ઉંઘમાંયા ખેદાર થાય તે પ્રમાણે ગુલશને ધીમેથી આંખો ઉઘાડી. તેણીની અને ગીરામીની નજર એ કત્ર થઈ.

“યા અલ્લાહ !”

“ખેટી ? તુને શું છે ?” ગીરામીએ પુછ્યું.

“હું જાણતી નથી,” ગુલશને ઉતર વાલ્યો “મને એમ લાગ્યું કે હું મરતી હતી-” એટલું ખોલી તે લપેરા ખાતી ઉઠી, પેલા વડ આગળ પાછી ગઈ અને પાસે ની ઝાડીમાં જઈ થોડાંક આંસુઓ ખેરવ્યાં.

તે નજરથી ગુમ થઈ ત્યાંસુધી ગીરામીએ તેણી તરફ જોયા કીધું. પણ પેલા મેંઢો હજી ત્યાંજ ઉભો રહ્યો હતો, તે પરથી તેણે ધાર્યું કે ગુલશન ઘણે દુર ન હતી.

તેણે એક નીસાસો નાખ્યો, ધાખલી પાથરી અને આંખોને હાથોથી ઢાંકી તે કાંઈ વીચાર કરતો સુતો. અરધી ઉંઘીરેતી હાલતમાં તે એ મુજબ આથરે અરધા કલાક પડી રહ્યો; તેણે હવે ધીમેથી પણ અતી ઘણી ચીંતાથી પોતાનું નામ સાંભળ્યું.

સાંજના થતાં ઝઝકલામાં પથચીમ ભણી હાથ લંબાવી ગુલશનને ઉભી રહેલી તેણે દીડી.

“કેમ, શું છે ?” ગીરામીએ ખેસી પુછ્યું.

“આ તરફ તારી ચથમ ફેરવ !” ગુલશને ઉતર વાળ્યો.

ગીરામી તરતજ ઉઠી ઉભો થયો.

“આહ ! આજે સાંજે આફતાબ અતી લોહીયાર રંગ દેખાડે છે. એની મતલબ એટલીજ કે કાલ પડતાં લોહીની નીખા વહેતી થશે.”

“તારી ભુલ છે.” જંગલના ગુલાબે ઉતર વાળ્યો “એ કાંઈ પોતાના બુરજમાં આસાથ લેવા જતા આફતાબનાં કીરણો નથી.”

“સારે શાનાં છે ?” ગીરામીએ પુછ્યું, તેજ વેળા તેણે તે તરફ ધુંવા જેવું જોયું.

“આગ છે !” ગુલશને ઉતર વાલ્યો “પાહાડી જંગલ આગથી સળગ્યું છે !”

તેજ વેળા એક હરણ ગભરાટમાં ત્યાંથી પસાર થઈ ગયું; તેની પુઠે ભુંડ વગેરે થોડાંક પ્રાણીઓ પણ ગભરાટમાં દોડી જતાં જણાયાં.

“ગીરામી ! ચલ !” ગુલશને જણાવ્યું “આપણુ આદમો કરતાં આ જ નવરોની સમજશક્તી વધુ તેજ હોય છે. આવી પડનારી આફતના પેગામો એઓ આપણને જણાવે છે. તેઓ વળી જણાવે છે કે કઈ તરફથી આફત આવે છે અને કઈ તરફ છુટકો છે. તેઓ જે દીશા તરફ નાસે છે તે તરફ આપણે પણ નાસી જઈએ. એ ક પણ પણ ગુમાવવી નહીં જોઈએ.”

ગીરામીનો પણ એજ અભીપ્રાય હોવો જોઈયે: સખખ તેણે પેલું રણસીંગડું ઝડપમાં પોતાને ગળે ઓળવ્યું અને પેલી ધાખલી ખભાંપર નાખી હરણ જે રસ્તે નાસી ગયું હવું તે તરફ ગુલશન અને મેંઢાંની પુઠે ઉતાવળે કદમે ચાલવા લાગ્યો.

તેઓ તે દીશા તરફ આસરે સાતસો વાર દુર નહીં ગયાં હશે તેટલાં મેંઢું થંખ ઉભું રહ્યું, ડોક ઉંચે કરી સુંઘવા લાગ્યું અને ખરાડવા લાગ્યું.

“કેમ, મોઢઝ ! શું છે,” ગુલશને પુછ્યું.

જાણે પોતાની શેઠાણીનો સવાલ સમજ્યું હોય તેમ મેંઢાંએ ડોક હીલવી અને ખરાડવા લાગ્યું.

ગીરામી પણ ચાલતો ઉભો રહ્યો અને ઘણા ધયાનથી સાંભળવા લાગ્યો.

અંધારું સપાટામાં પડ્યું હતું.

“મને લાગે છે કે આગની આપણે જણા નજદીક છીએ. બળતી ચીજોના ફટ ફટ અવાજો સંભળાવા ઉપરાંત ધુંવાનો વાસ પણ અહીં વધેલો લાગે છે. શું આપણે કંઈ જુલ તો નથી કીધી. અજાણ્યું આપણે આ ગમાં બળી મરવા તો નથી જતાં?”

“આગ ત્યાં છે.” ગુલશનને પશ્ચીમ તરફ આંગળી દેખાડી કહ્યું. “અને આપણે અની ચક્રો તેટલો સીધો રસ્તો લીધો છે.”

“તારી ખાતરી છે?”

“જો પેલા પડત કીલાનું ખાંડર! તેથી મારી ખતરી છે! લેકીન, લેકીન,” ગુલશન અંધારામાં ડોળા તાણી જોતી બોલી “મને લાગે છે કે બે જુદી જુદી જગથે આ પાહાડી જંગલમાં આગ લાગેલી છે.”

“આહ! હવે મને સમજ પડી! આ ગ પોતીકી મેજે લાગી નથી, પણ ખામખા જગાડવામાં આવી છે.” ગીરામીને હવે સચાઈનો સંસારો જણાવા લાગ્યો.

“જો તેમજ હોય તો જરા થોભો!” ગુલશનને જણાવ્યું. તે તરત એક ઉચી જગથાપર દોડી ગઈ અને ખડકપર એક પુતળાં મીસાલ ઉભી રહી આસપાસ નજર ફેંકવા લાગી.

સેજ વારમાં તેણી પાછી ફરી.

“કેમ?” ગીરામીએ પુછ્યું.

“તારી અટકળ ખરી હોવી જોઈએ.”

“આગ!”

“હા! આગ! આગ! નાસો જલદી. આ તરફ! આ તરફ!” ગુલશન દક્ષીણ તરફ દોડતાં બોલી.

ખરેખર! આગ તેઓ સઘળાંને બાળી ભથમ કરવા પુર તેજ સાથે ખીલી રહી હતી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ભયંકર આગની વચ્ચે.

“પણ તું ક્યાં જવા માગે છે?” ગીરામી તેણીની પુઠે પુઠે જતો બોલ્યો.

“સામસામી દીશથી આવતી આગ વચમાં જોડાય તે આગમય આપણને વચમાંથી પસાર થવું જોઈએ.”

તેઓ જેમ જેમ દક્ષીણ તરફ વધતાં

ગયાં, તેમ તેમ જંગલ વધુ અને વધુ ગીચ થતું ગયું અને ધુમાડાના ગોટે ગોટા અને બળવાના અવાજો વધુ અને વધુ નજદીક આવતા સંભળાવા લાગ્યા.

“પેલા સેતારાની દીશ તરફ જો રા! ” ગુલશન બોલી ને તે તરફ જવા લાગી. આ મુજબ આશરે દશેક મીનીટ બુલીક તેઓએ રસ્તો કાપ્યો. સેતારો હવે વાદળાંઓમાં ગુમ થઈ ગયો.

“માથલ્લાહ!” ગીરામી બોલ્યો. વૃક્ષ ન શું થઈ શકે છે? આ પાહાડોમાં આ ડરામણી રાત્રે આગ અને પાણી વચે આપણી હાલત ખરેખર જોવા લાયક થશે.”

પણ ગુલશન ઉભી રહી અને ગીરામીના ખભાંપર હાથ મેલી બોલી: “સેતારાને છુપાવી નાખનાર કંઈ વાદળ નથી.”

“સારે શું છે?”

“ધુંવો! આગનો ધુંવો!”

“બનેજ નહીં! દક્ષીણ તરફથી તો પવન ફુકે છે.”

આ વખતે એક કોહોલું ચમકતી આંખો સાથે મોઢઝ મેંઢાપર જરાએ નજર નાખ્યા વગર ઝડપમાં પસાર થઈ ગયું. મોઢઝે પણ આ નાહાનાં કોહોલાંપર જરાએ ધ્યાન આપ્યું નહીં. તેનું ધક્કયાન ખીજ આકૃતપર હોવું જોઈએ.

“આગ! આગ! આપણે મોડાં છીએ. આપણી સામે આગની મસ મોટી દેવાલ ખડી છે!” ગુલશનને પોકાર્યું.

“જરા થોભ!” ગીરામી બોલ્યો. “આપણે તે ટુંક મુદતમાં જાણીશું,” એટલું બોલી તે પાસેના ઝાડ પર ચઢવા લાગ્યો; પણ તેટલાં ઉપરથી કંઈ કઠોર આવાજ સંભળાયો. ખીજીને ગુલશન ગીરામીને ઉપર ચઢતો અટકાવવા લાગી.

“કંઈ નહીં! કંઈ નહીં! એ તો આ જંગલનું જઈક રીંછ છે.” ગીરામી બારીકીથી ઉપર જોઈ બોલ્યો. “હવે એના દહાડા ભરાઈ ચુક્યા છે. આગમાંથી કંઈ એ બચવાનું નથી અને મારી સામે થવામાં પણ કંઈ એનું વળવાનું નથી.”

“ઉતર તરફ! ઉતર તરફ!” ગુલશન પોકારી ઉઠી “હવે ફક્ત એજ રસ્તો ખુલ્લો છે!”

ખરેખર ! જંગલનાં સઘળાં જનવરો પોતપોતાની દુશ્મની લુલી જઈ સામટાં અને બહી વેળા અકેકને અથડતાં ઉતર ભણી દોડી જતાં જણાયાં. સઘળાંઓમાં ભારે ગભરાટ ફેલાઈ રહ્યો હતો. ઝાડોની ડાંખલી ઓમાં તથા માળાઓમાં આરામ લેવા ખેઠેલાં પક્ષીઓ પણ મોટાં કીલ્યાન સાથે ઉતર તરફ જ ઉડતાં જણાયાં. જનવરો અને પક્ષીઓ ના હર કીસમના કીલ્યાનથી તે જગ્યા તદ્દન ગાજી રહી હતી.

“ ચાલ ! ગીરામી ! ચાલ ! આગ હવે તદ્દન લગીલગ છે. ”

“ પણ ક્યાં ? ક્યાં ? ”

“ આ તરફ ! આ તરફ ! ઉતર તરફનો સેતારો આપણી સામે છે. મોઢાંની પુઠે પુઠે આપણે જઈએ. એની પ્રેરણા બુધી પરજ હવે આપણ બંનેનો આધાર રહેલો છે. ”

તેઓ હવે સઘળાં જનવરો સાથે મેઢાંની પુઠે પુઠે વીખરાયેલે ચેહેરે દોડવા લાગ્યાં. ગરમી અતીથય પડવા લાગી; તેઓ બાણે હવે હુંજાઈ જતાં હતાં.

એકાએક મોઢાં મેઢો ઉભો રહ્યો.

“ હવે નાશી જવું તદ્દન ફાકટ છે. ”

ગીરામીએ કહ્યું “ આગ આપણી આસપાસ ફુંડાળામાં ફરી વળી છે. ” એટલું બોલી તે એક ખડક જેવા પથર ઉપર ખેસી ગયો. તેની ખાતરી થઈ કે સઘળી નાસભાગ છતાં આગમાં ભસમ થવા વગર તેમનો છુટકો નહીં હતો. વધુ કોશેશ તેણે તદ્દન ફાકટ ધારી, અને નજદીક આવેલા મોત માટે તે તક્યાર ખેઠો.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

જીવવાની હેંસ.

આગ સઘળી તરફથી ફરી વળી હતી, એમ જ ગીરામી બોલ્યો હતો તેની ખાતરી કરવા ગુલશન સો પગલાં આગળ વધી. અહીં મોઢાં આગળ વધતો તદ્દન અટકી ગયો. ખરેખર ! કાંઈ પણ થક હવે રહ્યો નહીં. આગના ભડકાથી આકાશ લાલ છવાઈ ગયું હતું. આગનાં ડાયાંમાં તેઓ હતાં.

ગુલશન તરતજ પાછી ફરી તો ગીરામીને પોતાના હાથોમાં માથું મેલી વીચાર કરતો દીઠો. તે તેની આગળ એક પણ થોભી અને પથારથી ભરપુર ચથમોએ

તેને વીંટાલી લીધો. ગીરામીના ગળાં આજ પાસ હાથ વીંટાળી આમમાં સાથે બળી મરવા તેણીને લાલચ થઈ.

તોપણ એ લાલચ સમાવો દઈ તે બોલી: “ ગીરમી ! ”

લુટારૂ સરદારે ઉપર નજર કીધી.

“ ગરીમ ગુલશન ! આવી જવાન ! આવી ખુબસુરત ! આવી ભલી ! આવી નેક ! અને તે છતાં તારું કેવું મોત ! એ તારાં ડરામણાં મોતવું કારણ હું થઈશ ! અલ્લાહ ! અલ્લાહ ! ” કહણ છાતીનો ગીરામી હવે ડચકાં ખાઈ ગુલશનની દયા ખાતો બોલ્યો. “ ખરેખર ! મારી ચાહેરી ગુલશન જ તારું નામ, તેને તું તદ્દન લાયક છે ! અલ્લાહજ તારો નીજેહ્યાન ! ”

“ ગીરામી ! તુંને જીવવા ગમે છે ! ” ગુલશને બાળકના જેવી ભોળાઈથી પુછ્યું. “ મારે માટે તો હું દરકાર કરતી નથી. ” “ હા ! હા ! હું કબુલ કરું છું કે હવે મને જીવવા ગમે છે. ”

“ કોણને સારું ? ” ગુલશને પુછ્યું. ગીરામી આ સવાલની મતલબ સમજી શક્યો નહીં. ગુલશનના જીગરમાં જ લખેલું હતું તે તે વાંચી શકેલો જણાયા નહીં.

“ કોણને સારું ? ” ગીરામીએ પુછ્યું. “ હા ! હું પુછું છું કે કોણને માટે તું જીવવા માગે છે ? ” ગુલશને સવાલ કીધો. “ હું કે જેણે અત્યાર તુલીક અલ્લાહે બક્ષેલી જીંદગી માટે દરકાર કીધેલી નથી, તે હવે કોણને માટે જીવવા માગે છે તે હું જાણવા માગું છું. ”

ગીરામી આ સવાલ સાંભળી ગુલશન તરફ એક પળ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો. “ આ અંધારી ડરામણી રાતે આ બીયાબાન આગનાં ભડમડ બળતાંની વચે અને પેલાં પથુ પક્ષીઓની ગભરાટ ભરી નાસભાગ અને મોતની ચીચારીઓ વચે આ સવાલની તારી મતલબ હું સમજી શકતો નથી. ”

“ હું ફરીથી પુછું છું કે કોણને વાસ્તે તું જીવવા માગે છે ? ” ગુલશને પુછ્યું.

“ મારી પયારી માદરને માટે. ” ગીરામીએ ઉતર વાળ્યો.

ગુલશને આ સાંભળી એક ચીચારી પાડી.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ગાંડી ગુલશન.

પોતાની વહાલી “માદરને માટે” આ શબ્દો સાંભળી ગુલશને ચીંચારી પાડી. તે ખુશહાલીની ચીંચારી હતી.

“ગીરામી ! ઉપકાર ! મેહેરબાની !” ગુલશન તેનો હાથ પકડી ખુશહાલીથી ખેલી “સારે મારી પુઠે ચાલ.”

“તારો પાછળ ? શા સખખ સર ?”

“તે કહેવાનો હાલ વખત નથી.”

“લેકીન ક્યાં ?”

“બસ તું મારી પાછળ આવ.”

“પણ તું જોય છે તો ખરી કે આપણે સખખાં આગનાં ડાચાંમાં સપડાઈ ગયાં છીએ.” ગીરામીએ કહ્યું.

“ખુદા મેહેરબાન, ગધા પેહેલવાન ; તું જ જો કે આપણે અસાર ઘૂલીક સલામત છીએ.”

“નહી, ગુલશન ! આપણે ડરામણા મોતના ડાચામાં છીએ.”

“હું તેમ માનતી નથી, આપણે સલામત છીએ. હું ભાર મુકી જણાવું છું કે આપણે સલામત છીએ !”

ગીરામી ઉઠ્યો. ગુલશન તું કહેવું તેને તદ્દન શકમંદ લાગ્યું.

“ચાલ, દોડ, દોડ !” ગીરામીનો હાથ પકડી ગુલશન ઉતાવળી ઝડપે ચાલવા લાગી. “તારી પયારી માદરને માટે તું જીવવા માંગે છે તો તારી માદર તારે માટે વીલાપ નહી કરે તેમ હું કરવા માશું છું. તારી માદરને ખાતેર હીમત રાખી મારી સાથે ચાલ !”

ગીરામીનો હાથ પકડી ગુલશન હવે આ ડકતરે રસતે જવા લાગી. મોઈઝ તેમની પુઠે પુઠે દોડ્યો. મેઢાંને પણ પોતાની શેઠાણીની હીલચાલ જોઈ હીમત આવી.

બળતાના આવાજો વધારે નજદીક સંભળાવા લાગ્યા; અને તમામ જગ્યા તથા હવા ગરમ થઈ ગઈ.

“ગાંડી ગુલશન ! ઉભી રહે ! તું જોતી નથી કે આગના ભડકા આપણી સામે જ છે ? શું તું એનો ઘોંઘાટ સમજતી નથી ?”

“ગીરામી તારી ખાતરી છે ?” ગુલશને હસીને પૂછ્યું “તું પહાડોમાં રહેના

રો અને તે છતાં તું આગનો તથા પાણીના ઘોંઘાનો આવાજ પણ સમજી શકતો નથી ?”

“માથલ્લા ! તારી અકલ પર આફ્રીન છે ! તારી હુશીયારીની હું કેવી રીતે તારીક કરું તે સમજી શકતો નથી. વહેતા નાળાની વચેથી ચાલી જતાં આપણે ખેશક ખચા શકીશું.”

“ચાલ, ચાલ ! ખોલવાનો આ વખત નથી,” ગુલશને લગભગ હુકમની ઢપે હવે કહ્યું. તે હવે તેને જાણે ખેંચી લઈ જવા લાગી.

નીચે વહેતી નાની નદીને કીનારે તેઓ આની લાગયા. કીનારો ઉંચે હતો. નદીમાં નીચે ઉતરવું ઘણું જ જોખમ ભર્યું હતું, તેમાં ધસી આવતાં બળતાંના શોળાઓએ તેમને તદ્દન લાઈલાજ કરી નાખ્યાં હતાં.

ગીરામી થંપ ઉભો રહ્યો, અને જીંદગીનો જોખમ વીસરી જઈ આ ડરામણા લેકીન રમણ્ય દેખાવપર શાએરની પેઠે આ તુર નજર ફેકવા લાગ્યો. ગુલશન તેની આ નખળાઈથી વાકેફ હતી. ગુલશનની પેઠે ગીરામી પણ કુદરતી દેખાવનો શોખીન હતો; કુદરતનાં બંને પુજારી હતાં.

“કુદરતી લીલા જોવાનો આ સમય નથી.” ગુલશને તેનો હાથ પકડી ધસડતાં જણાવ્યું.

“લેકીન, લેકીન ! અલ્લાહની આ બલીહારી !” ગીરામીએ ખેંચતાણ કીધી.

“અલ્લાહના પયધપર હઝરત મહુમ્દના કલામ આ છે કે પેહેલાં અકુદરતી રીતે જતો પ્રાણ બચાવ અને પછી અલ્લાહની કુદરતી બલીહારી દેખ !”

“લેકીન આવો દેખાવ કોઈ પણ આદમ પોતાના ઉમરમાં પણ દેખી શકવાનો નથી.”

“બેશક, બેશક ! લેકીન બેદરકારીથી ખોયલી જીંદગી પણ પાછી મળનાર નથી. જાન છે તો જોવાની આશા છે.” ગુલશને રદ્યો આપ્યો. તેણી હવે તેનો હાથ પકડી નીચે ઉતરવા લાગી. ગીરામી તું સઘળું ધયાન પેલા આફતકારક પણ ઘણા રમણ્ય દેખાવ પર જ હતું. તે જાણે આ દેખાવ પર ઘેલો થયો હતો. કુદરતી દેખાવ આ પળે તેની માથુક હતી.

થોડી વાર અગાડી તેણે ગુલશનને ઘેરી કરી હતી, લેકીન હવે તે પોતેજ ઘેરો જવો બનયો હતો.

ઉપર કહી ગયા તેમ ઉતરાણ થયું જ નેખમ ભર્યું હતું. હર પગે સામ સામેથી નજદીક આવી પુગેલી આગથી ભસમ થઈ જવાનો ભય વધુ અને વધુ હતો. જતાં ગીરામીએ જાણે પોતાની સમજ ગુમાવી દીધી હતી. આથી નીચે ઉતરવાના નિર્ણયકારક કામમાં ગીરામીને ખેંચી લઈ જવાથી વધારો થયો હતો તેણી ઠોકરાતી ઠોકરાતી આગળ વધી. મોઢાં વટીક કેટલેક ઠોકણે તંતોસ્તો.

અનેક વખતે તેણીને જરા થોપવાની જરૂર પડી હતી, લેકીન આ અપળા ખોદા હું નામ મહોં પર રાખી અતી ઘણી હીમતથી આગળ વધી.

પણ એ મુજબ જતાં તેણીનો પગ છટક્યો. નીચે નદીનાં પાણી વેહેતાં હતાં, જે નીપર ઘણેક ઠેકાણેથી બળતાંના આળા પ્રતીખીંબ નાખતા હતા.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

જીવ સટોસટ.

એક પથરની ઠોકર લાગયાથી ગુલશન નો પગ છટક્યો, લેકીન નીચે પડી જવાને બદલે ઘણી હુશીયારીથી પાસે આવેલા એક નાના ઝાડની ડાંખળી પકડી લઈ પોતાને અને ગીરામીને પડી જતાં તેણીએ ખચાવ્યો. એમ કરતાં જે ખેંચતાણ થઈ તેને લીધે ગીરામીનું ચીત પાછું તેણી તરફ દોડ્યું. હવેજ તેની સુધ ઉઘડી. પોતાની સાથે ગુલશનનો જાન પણ તેણે અતી જો પમમાં નાખ્યો હતો તેની તેને સમજ પડી. પણ તે જ વખતે તેને લાગ્યું કે છેલા બાર કલાકના અરસામાં તરેહવાર બનાવોની ગરમીમાં તેની થકતી અતી ઘણી મંદ થઈ હતી. પોતાને તદ્દન થાકી ગયેલા તેણે દીઠો.

“ગુલશન ! ગુલશન ! દરેક આદમને માહત કરનારનેજ તેં આજે તારી અકકલ હુશીયારી અને હીમતથી માહત કીધી છે.” ગીરામી બોલ્યો.

“ગીરામી ! હવે આપણે ઘણું નજદીક આવી લાગ્યાં છીએ. હીમતે મરદાં, મદદે ખુદા !”

તેઓએ હવે પાછું નીચે ઉતરવું શરૂ કીધું. થોડીવારમાં એક પુલની પેઠે ખડા રહેલા મસ મોટા પથર આગળ તેઓ આવી લાગ્યાં. લગભગ ઉભી ઉંચી બંને ટેકરીઓની વચ્ચે નદીનાં પાણી પસાર થતાં હતાં અને પાણીની લગભગ વચ્ચે ખડકો રૂપી પથરો સીધા ને સીધા આવેલા હતા, જે પથરોપર જવા પેલા પુલરૂપી મોટો પથર આવેલો હતો. આ પથરની નીચેથી પાણી મોટા રોહ અને અવાજ સમેત જતું હતું, પુલ રોહા આ ખડકની પોહોળાઈ ઘણી ન હતી; ફક્ત એક માણસ સહેલાઈથી ચાલી શકે એટલો તે પોહોળો હતો.

“હું એની પરથી પસાર થઈ છું.” ગીરામીનો હાથ છોડી દેતાં ગુલશન બોલી “તમે મારી પુઠે આવો.”

ગુલશન સલામત તે કુદરતી પુલ પસાર કરી ગઈ અને વાંકી વળી પુઠે આવતા ગીરામી તરફ ટેકા મોટે હાથ લંબાવ્યો.

પણ પુલપર પગ મેલતાંજ ગીરામીને ચકર આવવા લાગ્યાં, તેના પગો લથડ્યા.

“હીમત ! હાથીવાર !” ગુલશન બોલી, અને તેણી તેને અજાયબ જેવા જોરથી પોતાની તરફ ખેંચવા લાગી.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

અજાયબી પર અજાયબી.

ગીરામીએ તરતજ પોતાની કંઠંગી હાલત જોઈ સંધળું જોર એકઠું કરી તેણે કુદકાની ઢપે ઉછાળો માર્યો, અને પુલ વટાવી ગુલશન આગળ જઈ ઉભો. મોઢાં પણ તેની પુઠે છલાંગ મારી આવ્યો.

આગનાં બડકાંઓનું અજવાળું એટલું તો હતું કે જોખમને આછો દેખાડવાને બદલે તેમાં વધારો કરવું હતું.

ગુલશનની યોજના વીશે હવેજ ગીરામીને સમજ પડવા લાગી. કુદરતનો પુલ વટાવ્યા પછી તે એક ખડક પર ઉભો, પણ તેના પગો એટલા તો લથડતા જણાયા કે ગુલશનને તેને ટેકો આપવાની ફરજ પડી. સંધળો ડરામણો દેખાવ નજરથી દુર કરવાની મતલબે તેણે આંખો બંધ કીધી, લેકીન આરે તેણે પાછી ઉઘાડી તયારે અજાણતા દેખાવથી તે તદ્દન અજાણ ગયો.

મહેતાં સ્વપ્નમાં પ્રાણીપર ભયંકર આ
ગતાં ભડકાંમાં મોટા આવાજ સાથે પુર આ
હારમાં ખીલી નીકળેલાં જણાતાં હતાં.

“ વાહ ! વાહ ! ” તે પોકારી ઉ
ઠ્યો “ ગુલશન ! જરા જો ! કુદરતના
આ આર તરેહના ખાહાર પર તારી ચશ્મો
ફેરવ ! આહ ! શુ સુંદર દેખાવ ! કેવો
દીલકશ ! અહલાહ ! હું જે કરે તે
મોડું છે ! ”

ગુલશને હવે તેનો હાથ છોડી દીધો.
તેણીને લાગયું કે ટેકાની હવે જરૂર રહી ન
હી હતી.

કુદરતની બલીહારીપર ગીરામીને
તયાંજ ખયાલ કરતો સુકી તેણી આગળ વ
ધી અને ભોંયરાંમાં કોતરેલી એક ગુફામાં
દાખેલ થઈ, ચક્રમકના પથરોની મદદથી તે
ણીએ તયાંજ એક ફાનસ સળગાવયું, જેની
આંખી રોશની ખાહેરના ભડકાંઓની તેજ
રોશની સાથે તુચ્છ મુકાબલો કરતી હતી.

કુદરતની આ બીલાપર વીચાર કરતાં
ગીરામી હવે બીજા ખયાલપર દોડ્યો. તેના
મનમાં હવે મુદ્દલ થક રહ્યો નહી. જંગલ
હું બળવું અક્ષમાતીક ન હતું; તેની રા
મે જે લથકર મોકલવામાં આવયું હતું તેણે
જાણી જોઈ આ ભયંકર આગ લગાડી હતી.

પેલાં રૂપાંના રણસીંગડાંના આવાજે પા
હાડની કંઈ દીધા ભણી છુટાડ્યોનો સરદાર
છુપાયલો હતો તેની ખખર લથકરને આપી
હતી. ખસો કરતાં વધારે લથકરીઓ હાથોમાં
મસાલો લઈ એક મોટા કુંડાળામાં જંગલ
વચે ફરી વળ્યા હતા, અને સુકાં સળગી ઉ
ઠે એવાં ઝાડ આંખરાં તથા ઘાસમાં આગ
સળગાવી મેલી હતી, કે જેથી તેમના શેકારને
જીવતો બાળી મેલે.

પણ આપણે જોઈ ગયા તેમ ફક્ત
કાંઈ અજાણ્ય સંજોગે ગીરામી ખચી જવા
પામ્યો હતો. તેનો જાન ગુલશનની અક્કલ
અને હીમતને ફક્ત આભારી હતો. જેવી
આ ખીના તેના મનમાં ઠસી કે આભારના
આવેશમાં આવી જઈ તે ગુલશનને જોવા
ફર્યો તો તેની અજાણ્ય વચે તેણે ગુફા રૂ
પી એક ભોયર દીડું કે જેની હસ્તીથી તે
અત્યાર તુલીક તદ્દન ખીન માહીતગાર હતો,
જોકે તે સાહસી જંગલનો સરદાર ગણાતો
હતો અને દરેક ખુણા ખંડોળાથી
માહીતગાર ધારવામાં આવતો હતો. પેલાં

ભોંયરાંના ઠેઠ અંદરના ભાગમાંથી પેલી આંખો
રોશની ગુફાની હૃદયમાંથી વાકેશગારી આપ
તી હતી.

ધીમાં પગલાંએ તે તે તરફ ગયો, લે
કીન જેમ જેમ તે નજદીક જતો ગયો તેમ
તેમ તેની અજાણ્ય વધતી ચાલી. તે તદ્દનજ
હેરત ખામચો.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ગુફાની બ સખીઓ.

ગુફા રૂપી ભોંયરાંના આંગણમાંથી તેણે
જોયું તો ગુલશને જમીનપરથી એક ચોખડ
પથર ઉંચક્યો અને તેમાંથી એક વીંટી કાઢી
પોતાની આંગળીમાં તેણીએ સેરવી અને ચ
મરપત્ર પર લખેલો એક દસ્તાવેજ પોતાની
છાતીમાં સંતાડી દીધો.

ગુફામાં ઠેકાણે ઠેકાણે લીલ ખાઝેલી
હતી. આ ગુફાના ઠેઠ ખુણામાં સુકી લીલવું
નરમ ખીછાવું પાંથરેલું હતું. આ ખીછા
નાની ઉપર દીવાલ પર લાકડાંના બે ચોક
ઠાંમાં રંગેલાં બે ચીત્રો હતાં. એક મરદનો
ચહેરો અને બીજો એક અતી ખુબસુરત ઓ
રતનો. બંનેએ તાજ જેવી ટોપીઓ પહેરેલી
હતી, અને તેની નીચે ધરાની-ઉંચકુ ભાષામાં
નામો લખેલાં હતાં. સોળમી સદની હોંદની
પડતી હાલત પ્રમાણે ચીતારાંચ પીછીનો ઠીક
ઉપયોગ કીધેલો જણાતો હતો.

આરતનો પેહેરવેશ જરા વીચીત્ર હતો;
લગભગ જંગલની ગામડ્યનનો તે ખયાલ
આપતો હતો. જો કોઈ પહેલ વેહેલી તે
ચીત્રપર નજર નાખે તો તરતજ તેને ગુલ
શન યાદ આવે, પણ આ ચીત્રમાં દોરેલી
આરત તેણીના કરતાં મોટી ઉમરની જણાતી
હતી. તેની નીચે જે લીટી લખેલી હતી તે
ખુબસુરત મલીકા ઝુખેદા કરી હતી.

મરદના ચીત્ર પર નજર પોહોંચાડતાં
તે કોઈ મોટા દરજ્જાનો શાહ હોય એમ દે
ખાતું હતું. તેનાં માથાંપર શેહેનશાહી મુગ
લાઇ તાજ હતું. તેની નીચેનો લેખ શાહ
અહીરદીન મહમદની આલખ આપતો હતો.

ગીરામી જોકે ઘણાં ધીમાં પગલાંએ
દાખેલ થયો હતો, છતાં સંભારે જણાતાં
ગુલશને ફરીને જોયું અને એક સાહજીબી

છાજતી અદાથી તેણીએ ગીરામીને આવકાર આપ્યો. “ ભલે પધારયા ગીરામી ! ”

“ લેકીન આ મકાન કોણનું ? ”

“ જે હમણાં તમારી સાથે વાત કરે છે તેણીનો જનમ આ મકાનમાં થયો હતો. એજ મકાનમાં કેટલાંક વરસો તુલીક તેણી ઉછરી હતી. એજ મકાનમાં તે હસવા સાથે રડવાનાં આંસુઓ વરસાવતી હતી. પોતાની જનમ ભુમી યા પાલણીને માટે દરેક જણને પયાર હોય છે તે થું તમે પીસી ગયા ? ”

“ ખરેખર ! આ ઘડીએ પણ હું મારી પોતીકી માદરનો પયાર યાદ કરું છું. લેકીન, આરે ગુલશને મારા પેહેલા સવાલનો જવાબ ખુશીથી વાલ્યો તો બીજો સવાલ પુછવા મને હીમત આવે છે. ”

“ પુછ અને તેનો ખરો ઉતર મળશે. ”

“ આરે એમજ છે તો હું પુછું છું કે આ બે સખીઓ કોણની છે ? ”

“ થુ ગીરામી વાંચી નથી જાણતો ? ”

“ તે જાણે છે. ”

“ આરે શા સારૂ વાંચતો નથી ? ” એટલું બોલી તેણીએ પોતાના હાથમાંની આંખી રોશનીવાળું ફાનસ સખીઓ આગળ ઉંચે ધર્યું.

“ ભલા ! મેં વાંચ્યું. ’ ગીરામી બોલ્યો. ”

“ થું વાંચ્યું ? ”

“ ખુબસુરત મલીકા કુબેદા. ”

“ સારે ? ”

“ હોંદની એવી કોઈ પણ સુલતાનાનું નામ મને યાદ આવતું નથી. ”

“ પાહાડોમાં વસનારાં ગામડયાઓમાં પણ નહીં ? ”

“ ખરેખર ! તેઓમાં પણ થું સુલતાનો હોય છે. ”

“ અને બેગમો નહીં કે ? ”

“ લેકીન આ સખીમાંનો ચેહેરો તને એટલો બધો મળતો કેમ ? ” ગીરામી પેલી સખી ટીકી ટીકીને જોતાં બોલ્યો.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

ગુલશનની લેકી હીલચાલ.

“ સખબ એ સખી મારી પયારી માદર ની છે. ” ગીરામીના સવાલના ઉતરમાં ગુલશને ઉતર વાળ્યો.

ગીરામીએ બંને ચેહેરા હવે અતી બારીકીથી તપાસ્યા અને બંનેનું અતીશય મળતાં પાણું જોઈ તેના મનપર ઘણી અસર થઈ. ગુફા બાહરે આગ હજી સળગેલીજ હતી.

“ ભલા ! આ બીજી સખી કોણની ? ” ગીરામીએ સવાલ નાખ્યો.

મેં પેહેલાં જે પ્રમાણે કહ્યું તેમ એ નીચેનો લેખ વાંચ. ”

“ થાહ અહીંરૂદીન મહમદ. ”

“ થું એ શેહેનશાહથી પણ તું અનજાણ છે ? ” ગુલશને પુછ્યું.

“ નહીં ! મેં પોતે એને જાણે છે. ”

“ અને તેજ પ્રમાણે મે. ”

“ સારે તો તમે અતી નાના બાળક હશે. ”

“ હા ! લેકીન હાથમાં આગલા વખત ના બનાવો એટલા તો ઉંડા કોતરાયા છે કે જે ભુલાઈ જવા મુશ્કેલ છે. ”

“ બેશક ” ગીરામીએ નીસાસો નાખી ઉતર વાળ્યો. “ મને તેનો અનુભવ છે. લેકીન આ બંને સખીઓ અકેકની નજદીક કેમ ? ”

“ થું એઓ બંને બાદશાહી દરજજાનાં નથી ? ” ગુલશને હસી કહ્યું.

“ બેશક ! લેકીન— ” ગીરામી બોલતાં અચકી ગયો. તેણીની મગફરીને દુખવવા તે સું દીલ ચાલ્યું નહીં.

પણ ગુલશને હસવું જરીજ રાખી જણાવ્યું ! “ લેકીન એક ખરો થાહ હશે. જયારે બીજી કલ્પીત રાજ્ય પર હકુમત બોગવનારી હતી. ”

“ પયારી ગુલશન ! હું કપુલ કરું છું કે મારા મનમાં એજ સવાલ ઉભો થયો હતો. ”

“ પેહેલાં તો એ કે કાલે તુરાબાદમાં આવી પુગનારા હુમાયુન થાહનો પીતા અહીં રૂદીન હતા. પણ મારે અહીં ઉછું રહી વખત ગુમાવવો જોઈતો નથી. હાફેઝની માગ

હી કદાચ શાહ સવીકારે નહીં તો તેની કો શેષ કરવા હું ધન્યહું છું.”

“ શું ? ” ગીરામી પોકારી ઉઠ્યો. “ તું તુરાપાદ જવા માંગે છે ? ”

“ મારે તરતજ ઉપડી જવું જોઈએ. મારાં પાછાં ફરવા તુલીક તમે અહીં થાપજો.”

“ ગુલશન ! તું ગાંડી છે. ”

“ આ ખુણામાં રોટી અને ખજૂર ત મોને માલમ પડશે. એનો જથ્થો ખલાસ થાય તે આગમય તો હું અહીં પાછી ફરીશ. આ તરફ પાછી પણ બીથયાર છે. ”

“ ગુલશન ! હું તને અહીંથી જવા દેવાનો નથી. આ સલામત જગ્યા છે. ”

“ જો નહીં દેશો તો પછી આગને લીધે મારેથી મુદલ તુરાપાદ જવાશે નહીં. નાનાંનો બાકી રહેલો મારગ પણ ઘેરાઈ જશે. ”

“ લેકીન પેલાઓ તને કદી પસાર થવા દેશે નહીં. આગની આસપાસ તેઓ ગોળ કુંડાળું વાળી ફરી વળેલા હશે. તેઓ કદાચ તારી સાથે ખરાબ ચાલ ચલાવશે યા તો કતલ પણ કરે ! ”

“ એક ગરીબ અપખાને પોતાના મેંઢાં સાથે આગથી શું તેઓ બચવા દેશે નહીં ? ”

“ તારી હીકમત ઠીક છે, લેકીન હું—”

“ વખત બહુજ થોડો રહ્યો છે. તમોને બચાવવા મારી પુર ખાતરી હોય નહીં ત્યાં તુલીક હું એટલી હીમત કરું નહીં એ તમોએ ખાતરી રાખવી. મારે હમણા ને હમણા જવું જ જોઈએ. મોઝા ! ચાલ ! ” એટલું બોલી ગીરામીની તકરાર સાંભળવા વગર તે પોતાનાં મેંઢાં સાથે ગુફામાંથી બાહર નીકળી ગઈ અને નદીની અધવચે આવેલા ખડકોના પથરોપર કુદકા મારતી ચાલી.

ગીરામી બાહર આવ્યો અને એક ખડકને અઢેલી ઉભો રહી જ્યાં સુધી તેણી નજર આગળથી ગેબ થઈ ત્યાં સુધી તેણીના જતા આકાર તરફ અજાણ્યપણે જોતો ઉભો રહ્યો. હવે તેને તેણીની હાથ પાતી વીશે અતીથય ચીંતા લાગવા માંડી.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

તુરાપાદમાં ધામધુમ.

ગુલશનને આગના ભડકાંઓની વચે નદીના ખડકો પરથી અંધારી રાતે ચાલતી જતી જોઈ તથા ગીરામીને તેણી વીશે ફીકર કરતો ખડકને અઢેલી ઉભો રહેલો પડતો મેલી હવે આપણે મુદ તુરાપાદ તરફ નજર દોડાવયે.

આજે શહેર તુરાપાદમાં મોટી ધામધુમ મચી રહી છે. લોકોનાં ટોળે ટોળાં નવા પોશાકમાં સજ થઈ આમ તેમ ખુશ મીજાજમાં હાડતાં જણાય છે. તેહેવારના દીવસ મીસાલ ઘોડા, હાથીઓ, વગેરેને પણ ઘંટીઓ વગેરેથી શણગારેલાં જણાય છે. ઘણાંક ઘરોને આંગણે તોરણો દીપતી માલમ પડે છે. કેટલેક ઠેકાણે વાવટાઓ પવનના સહેજ સપાટાએ ફડફડતા જણાય છે. મીઠાઇ વાળાઓ વગેરે કમાણીની આશાએ દમામદાર દુકાનો માંડી હસ્તે મહોરે ખેડા છે, લથકરીઓ ખુશ મીજાજે આમ તેમ ઠઠરાપ ધ દોડ ધામ કરતા જણાય છે. નગારાં, ઢોલ, ઘંટડીઓ, સરનાઇઓ વગેરેના મનખુશ અવાજો ખુશહાલીમાં ઉમેરો કરે છે. મુખ્ય કરી “ દીવાને બહીસ્ત ” નામના દરબાર ભરવાના મકાનનો ઠઠરો ચાર તરેહથી દીપાયમાન બન્યો છે. ત્યાં અમીર, ઉમરાવો, અમલદારો વગેરેની ઠઠ ઝાઝી દેખાય છે.

પણ સઠિથી મોટી ઠઠ તો શહેરમાં દાખેલ થવાના મુખ્ય દરવાજા ‘ સફેદ ’ આગળ જણાય છે. આ દરવાજાને વાવટા તોરણોથી સજાગરવામાં આવ્યા ઉપરાંત ત્યાં નગારાં, ઢોલ, સરનાઇ વગેરેના અવાજો લોકોના ઘોંઘાટ વચ્ચે સંભળાય છે.

પણ એ બધાંનો સખખ શો ?

સખખ એજ કે હીજરી સને ૯૬૭ (ઈ. સ. ૧૫૪૦) માં કનોજની લડાઈમાં શેરશાહને હાથે હાર ખમી ઇરાન નાસી જવા પછી પંદર વરસે પંજાબ ખાતે લડાઈમાં સીકંદર શાહને હરાવી હુમાયુન આજે ત્યાં આવી પુગનાર હતો.

ફક્ત હવે એક મોટી લડાઈ દીલહી નજદીક થવાની ખોટી હતી, જેની ફતેહ માટે હુમાયુનને તથા તેના સૈનાધીપતી બચરામખાંને મુદલ થક ન હતો. એ લડાઈનું

તમામ કામ તેણે આ મહાન સીપેહસાલારને હસ્તક સોંપ્યું હતું. જે દીવસે નુરા બાદમાં ધામધુમ મચેલી આપણે જોઈ ગયાં છીએ, તે દીવસથી એક પખવાડયાં માં એ લડાઈ થવાની આથા રાખવામાં આ વતી હતી.

કીરથી, સરકઈઝાહ વગરે લુટારૂઆ, ચોરો, વગેરેનો દોર તોડવાનો જે ઠરાવ હુમાયુને જાહેર કીધો આપણે હાફેઝ તથા ગીરા મી વચેની વાતચીત દરમયાન જોઈ ગયાં છીએ તે તેણે કાબુલ તથા કંદહારમાં પોતાના સરકસી ભાઈઓને જોર કરવા પછી હાફેઝમાં પગ મુકતાં પોતાના ખાનગી વીશ્વાસુ અમલ દારોને જાહેર કીધા હોતો. એક તરફથી આ રે સીકંદર શાહના લશ્કરને હાફેઝ સર જમીનાના ઉત્તર ભાગોમાં હરાવતો તે આગળ વધતો હતો, ત્યારે બીજી તરફથી પાછા જતી લીધેલા એ ભાગોમાં લુટારૂઆ વગેરેનો દોર તોડવાના ઉપાયો ખરા ઉમંગથી લેતો તે જણાયો હતો, અને એ ખંને કામો સાથે સાથે આરંભતો તેને નુરાબાદની નજદીક આવી પુગલો આપણે જોઈ ગયાં છીએ.

પેલું પહાડી જંગલ ખળોને ખાનાખ રાખી કરતું હતું, સારે નુરાબાદનું તમામ લોક હુમાયુનની પધરામણીની આતુરતાથી રાહ જોતું હતું.

ખપોરના બે વાગતે સફેદ દરવાજા આગળ એ શાહના આવી પુગવાની આથા રાખવામાં આવતી હતી, છતાં શહેર તો સહારતું પહોર ફાટવા સાથે હળીમળી રહ્યું હતું.

આ સઘળી ધામધુમમાં એક બુઝરગાંતી કીકર વચે બેઠેલો જણાતો હતો. તેણે પોતાની ડોક હાથપર ટેકવેલી હતી અને તે ધણી ગંભીર ખયાલમાં હોય તેમ ખુજણાતું હતું. તેની પેથાની ઉંચાં ખાનનની ગવાહી આપતી હતી.

તેનેથી થોડે તફાવતે એક બીજો અધીર નો થપસ તેની પર ટીકતો ઉભો હતો. ત્રીવાર ધયાનથી પેલા બુઝરગને જોયા પછી કાંઈ ઠરાવ કીધો હોય તેમ જણાયું. મખ, તે ધીમે પગલે અને વીચારવંત ચેહે પેલા બુઝરગ આગળ આવ્યો અને તેના ભાં પર માથાથી હાથ મેલી જણાવ્યું, મારી ખચગીના વખતમાં મારા દોસ્તને પ્રમાણે વીચારવંત તથા દબગીર જોઈ

કાંઈ નહીં તો દીલાસો દેવા હું અહીં આવ્યો છું. ગેસુ દરાઝ ! આ મારા પુરાણા દોસ્ત ! હું તને કેવી રીતે મદદ કરું ? તારું કુંખ જોઈ આ જગર ફટી જાય છે.”

આ સાંભળી બુઝરગ ગેસુ દરાઝે પોતાની ચથમો ઉંચે કીધી અને પેલાને જોઈ ઝડપથી ઉઠી ખગલગીરી કીધી.

“મીરઝા ખાન ! હું તુંને જોઈ ઘણું ખુશ થયો છું. કાંઈ ખેર આશીઆત ?”

“ખુશ.”

“છેલ્લાં કયાં હતા ?”

“કાબુલ તથા કંદહારથી થઈ શાહ નસીરુદ્દીન સાથે અમે પંજાબમાં ફતેહ સાથે દાખલ થયા, તે અહીં આવ્યા છીએ. હવે એક મોટી ખુન ખાર લડાઈમાં જે તે જણાઈ જશે, જે કે નામવર શાહ અને તેવણના મહાન સરદાર ખયરામખાં ફતેહ માટે તદ્દન ખાતરી રાખે છે. આથરે પંદરેક દીનમાં જે તે જણાઈ જશે.”

“શુક અલલાહ ! હું ધારું છું કે આ પણે સોળેક વરસે પાછા ભેગા મળ્યા છીએ. અલલાહની મહેરબાનીથી આપણે હજી સહી સલામત છીએ,” ગેસુએ જણાવ્યું. “લેકીન આપણો દોસ્ત હાફેઝ કેમ છે ?”

“પુર તનદરોસ્ત ! અમે હમેશાં સાથેના સાથેજ ! લેકીન, અહીં આવતાં મને મારા ખેટા હથીમે ખખર આપી કે પેલી પહાડી ધરમશાળામાં તે અને તેની નવજવાન ખુખસુરત ખેટી હમીદા ખાનુ પેલા પ્રખ્યાત લુટારૂની ટોળીના હાથમાં સપડાઈ ગયાં હતાં.” મીરઝાએ ખખર આપી. આ સાંભળી બુઝરગ ગેસુ ફીકકો ફચ થઈ ગયો અને તેણે આંખયો ખંધ કીધી.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

નુરાબાદમાં હુમાયુન શાહની પધરામણી.

“પણ ખંને સલામત છટકી ગયાં હશે.” ગેસુએ થોડીવાર રહી આંખયો ખોલી પોતાના મીત્ર મીરઝાને પુછ્યું, જેમ કરતાં મીરઝાએ ખુલું જોયું કે ગેસુએ ઘણી મુસીબતે એ સવાલ કીધો હતો.

“ખરી ખીના તો એ છે કે” મીરઝાએ સમજ પાડી “કાંઈ પણ લવાજમ લીધા

બીના એ ટોળીના સરદારે તેમને છુટાં કીધાં, એટલું જ નહીં પણ પોતાને ઉમરાવી ખાનદા નનો જણાવવાની મગરૂરી લીધી: આ ખખ્ખર મને મારા બેટા હથીમે આપી. વધુ અજબ તો એ છે કે હાફેઝ પોતાની તવંગરી માટે અને તેની બેટી હમીદા પોતાની ખુખસુરતી માટે બધાં મથહુર છે, તે છતાં પોતાને ગ્રહસ્થ કેહવાડવા મગરૂરી લેનાર આ લુટારૂ સરદારે તેમને છુટાં મેલયાં.”

ગેસુ દરાઝે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો.

“શું તેણે તેમ કીધું?” તેણે પુછ્યું “શું અલલાહ!”

“લેકીન હું મારા બેટા વીશેજ વાત કરું છું.” મીરઝાએ જણાવ્યું “તારા બેટા ગીરામી વીશે તો હું પુછતાં વીસરીજ ગયો. હજી તે મુસાફરીએજ છે કે?”

ગેસુએ ફક્ત ડોકું હીલવ્યું.

“તારા બેટાને કાંઈ ઓધાપર ઠસાવી દેવા આ બધી સારી તક છે. નસીરુદ્દીનનાં રાજની પાછી ચડ્યાત થઇ છે તેજ વખત ઘણો સરસ છે.” મીરઝાએ સુચવ્યું “વળી તારું કુટુંબ પણ જાણી દુ છે અને જે તું થાહ પાસે અરજ ગુજારશે તો મારી ખાતરી છે કે નસીરુદ્દીન તે સ્વીકારશે.”

“મને હુમાયુન થાહ પાસે એક અરજ કરવાની છે, લેકીન મારી એ માગણી તે સ્વીકારે તે માટે મને ઘણો થક છે.” ગેસુએ ઉતર વાલ્યો.

એજ વખતે મોટાં નગારાંનો અવાજ સંભળાયો. ખપોરના બે વાગતાંનો સમય થયો હતો, અને નસીરુદ્દીન (હુમાયુન) થાહ પુર ઠાઠમાઠ સાથે પોતાના લથકર ભેગા આવતો જણાતો હતો. સફેદ દરવાજામાંથી લોકની ઠઠ તેને એસતેકખાલ લેવા દોડાદોડી કરી રહી હતી.

ગેસુ દરાઝ તાંજ બેસી રહ્યો. થાહની સ્વારી નજદીક આવતાંજ તે ફક્ત ઉઠ્યો અને કુરનસ બળવવાની ટપે બીજા ભેગા મલેલા અમીર ઉમરાવો સાથે ઉભો.

હુમાયુન થાહની સ્વારી સફેદ દરવાજામાં પેહી. બીજા અમીર ઉમરાવો ભેગો મીરઝા પણ થાહની પુઠે ચાલવા લાગ્યો.

હુમાયુન થાહ તદન શાંત હતો. લોકના હરખનાદે તેની લાગણી પર કશી પણ અસર કીધી જણાતી નહીં હતી, તેની પર

આ દુનયાની લીલી સુકી અત્યાર આગમ થ પડી સુકેલી હતી. હાફે સરજમીન સીકં દરના હાથમાંથી સંપુરણ તેના તાપ્પામાં આવવા ને હજી પખવાડ્યાંનો વીલંબ હતો, તે તે જાણતો હતો. લડાઇનો પવન! આ તરફ કે પેલી તરફ! વળી તેને તેનો પુરણ અનુભવ હતો.

એને લીધે તે હાલની ખુસાલીની ગરમીમાં છલકાઈ ગયો નહીં હતો. લડાઈતું વાદળ સેજસાજ વીખરાઈ ગયલું હતું, જોકે ધરાનથી તેની સાથે આવેલો તેનો તુરકમાન સરદાર ખયરામખાન રૂકાઓ મારફતે ફતેહની પુર આશા આપતો હતો કે જે ખયરામખાનના વડાઓ તઈમુર થાહના કુટુંબમાં નોકરી બજાવી ગયલા હતા.

ભપકાદાર પોશાકમાં સજ થઈ આવેલા અમીર ઉમરાવો તેની પુઠે આવતા તેણે જોયા પણ એ ઉમરાવોથી છુટો પડી ગેસુ ઉભો રહ્યો. અચાનક હુમાયુનની તેની પર નજર પડી, તેને આ જરા વીચીત્ર લાગ્યું, તોપણ સ્વારી ધીમે કડમે ચાલુ રાખી, અને થોડે દૂર ગયા પછી તેણે પાછી ખુઝરગ ગેસુ તરફ નજર નાખી, તો તેણે તેને અતી ચીંતા સાથે ત્યાંનો ત્યાંજ થંબ વીચારમાં ઉભો રહેલો દીઠો. ઉમરાવી પોશાક પહેરેલો એ થાખસ થા માટે એમ ઉભો રહ્યો હશે તેની ચટપટ હુમાયુનને લાગી.

તેણે સ્વારી થોપાવી અને એક અમલદારને મોકલી ગેસુને પોતાની હજુર બોલાવ્યો.

“આપ એક અમીર છો?” થાખવાલ કીધો.

“ઝનાબે આલીની અટકલ ખરી છે.”

“તુરાપ્પાદના!”

“હા, ઝનાબ!”

“આપતું નામ?”

“આપ ઝનાબના ખાકસાર નોકરનામ ગેસુ દરાઝ છે.” ગેસુએ ગુંટણીએ સી રહીનેજ ઉતર વાળ્યો.

“હો! તમે અતી ચીંતાતુર દેખાવે છો? કાંઈ સમ્બ?”

“મારે એક અરજ કરવાની છે.”

“બોલો, જોઈ!”

“જે સમયે હું બોલવા માંગું છું ફક્ત બાદશાહી કાંનો સાંભળે એમ થઈ હું.”

“ સમજાવ્યો દુર જાવો,” હુમાયુને હાથની ઇસારત કરી જણાવ્યું. સરવે જણાવ્યું છેટે જઈ ઉભા. અગાઉ કોઈપણ થાહને આ રીતે પોતાની રમ્પતની અરજ સાંભળવા આવા હાંગામમાં ઉભો રહેલો તેઓએ જવલેજ જોયો હતો; તેથી આ વેળા લોકને ઘણું નવાઈ જેવું લાગ્યું.

“આપ જતાપની સ્વારી ‘દીવાને ખ હીસ્ત’ માં જતી હતી, તો હું ત્યાં આવું તો કેમ?”

“નહી, હું અહીંજ સાંભલવા માંગું છું, શેહેરના દરવાજા આગળજ મારી રમ્પતની પેહલી અરજ હું સાંભળવા ઇચ્છું છું.”

“જેવી ઝનાખની મરજ?”

“ચાલો, બોલો! હું સાંભલું છું.” હુમાયુન (નસીરુદીન) પાદચાહે જણાવ્યું.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ગેસુના કાલાવાલા.

“મેહેરખાને મન! મારો સતાવીય વરસની ઉમરનો એક ખેટો છે, તે એક નાજનીનપર પોતાનો જન કુરખાન કરતો હતો. લેકીન મારો ગુસ્સો જાણી તે તેણી ને નેકાહના ગાંઠથી જોડાવવા ખાલી કબુલાત પર કબુલાત આપ્યો જતો હતો. થરમની માર આખરે તે નાજનીન પોતાના પેદરને એ ખીના જણાવી. પેદર જઈક હતો તેથી મારા ખેટાને શિક્ષા કરવાનું કામ તેણે પોતાના ખેટા કીતુરખાને ઉલાલે કીધું. કીતુરખાં ઘણો તેજ સ્વભાવનો હતો. મારા ખેટાએ પેલી નાજનીન સાથે નેકાહ કરવા દેખાડેલી મરજનાં કાકલુદી સાંભલવા કીતુરખાંએ સાફ ના પાડી અને હાથે હાથ શમ જોરખાજી ચલાવવા ખોંહોશ કીધી, મારા ખેટાએ તેને ઘણો પણ સમજાવ્યો, પણ ઉશ્કેરણીમાં તેણે તેપર મુદલ ધ્યાન આપ્યું નહીં, અને અપમાનપર અપમાન આપવા ગયો. મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે એ પનાવ આગમચ મારા ખેટાની ચાલચલણ કાંઈ સારી નહીં હતી અને હું તેનીપર મુદલ દેખરેખ રાખતો નહીં હતો. છતાં આ વેળાએ તો તેણે મગજ ઠંકાણે રાખી લાહસંપજથી એનો નીવેડો લાવવા કોશીસ કીધી હતી. હું કહી ગયો તેમ કીતુર

ખાંએ તે કોશીસપર મુદલ મચક આપ્યું નહીં અને સમશેરખાજીની ખોંહોશ કીધી.

“સમશેરખાજી!” હુમાયુને જરા બવાં ચહડાવી કહ્યું “હું મુદલ પસંદ કરતો નથી, સમશેરની કલાખાજી ફક્ત તો જના દુશમનો માટે રહેવી જોઈએ.”

“ઝનાખે આલી! લેકીન કેટલાક સંજોગો એવા બને છે કે ખાનગી કળ્યામાં તેનો ઉપયોગ કર્યા વગર જવાનચ આથી રહેવાતું નથી. તેમાં જવાન અમીર ઉમરા વોથી તો મુદલજ નહીં.”

“હા, તેનો સખખ એ કે તેઓએ સતા ભોગવી છે, તેથી લેકીન હું એ વીશે પણ ખંદોખસ્ત કરીશ વાર, પછી?”

“મારા ખેટાની ઘણી નામરજ છતાં સમશેરખાજી શરૂ થઈ અને તેમાં કીતુરખાં માર્યો ગયો.” ગેસુ એટલું બોલી થાભ્યો.

“વાર, પછી?”

“કીતુરખાંના પેદરે પોતાના ખેટાનું ખુન કરવાનો આરોપ મારા ખેટાપર મેલ્યો, અને તેને પકડી લાવવા કાઝી પાસેથી હુકમ મેળવ્યો. હથયારખંધ થઈ ત્રણ પોહરેગીરો મારા ખેટાને પકડવા અમારે મકાને આવ્યા, પણ મારા ખેટાએ છુટો એકલો ખંધીખાનામાં જવા જણાવ્યું, જે અરજ તેઓએ ના પાડી અને જોરજુલમથી તેને સીકડવા તેઓએ કોશીસ કીધી: જેથી બે જણાને મારા ખેટાએ ઠાર કીધા અને ત્રીજાને જખમી કીધા, અને પહાડો તરફ નાઠો.”

“આહ!” હુમાયુને સેજ દયાથી કહ્યું “સારે તમે અમીર છો અને તમારો ખેટો સર કંઈજાહ (હુટાર) છે?”

“ઓ નામવર થાહ! પેદર હાથ યાત નથી: અને તેનો ગુસ્સો તેની સાથે ગુમ થયો છે. જનાખેઆલી પેલી નાજનીન જોગન બની ગઈ, અને જે જોગણુથાળા માં તેણીએ મુકામ કીધું તે થાળાને મેં પસંદ સાંખંધી પુરતી મદદ કીધી. વળી પેલા મે મરણ પામેલા પોહરેગીરોના કુટુંબને પણ જરથી મેં નવાજ્યા અને પેલા જખમી પોહરેગીરને સંતોષી કીધા. જેમ કરતાં લગભગ મારી તમામ દોલત ધસડાઈ ગઈ છે, પણ તે વીશે હું કાંઈ ગમ કરતો નથી. ફક્ત તમારા એક શુખનથી મારા ખેટાના હાલના દરજજામાં ફેરફાર થાય અને અમારી ગુમ થયેલી આખર પાછી અ

સલ સ્થિતિએ ચહો, જેથી આપ નામવર થા
હને કરગરી અરજ કરું છું કે મારા બેટાને
મારી બહે ! ”

પણ હુમાયુને એનો ઉતર વાલયો નહીં.
“ આ આલીશાન ! માફ ! માફ !
મારા બેટાપર રહેમદીલી દેખાડો ! કાંઈ ન
હી તો અમારા ખાનદાની કુટુંબ તરફ નજર
પોહાંચાડો ! ” ગેસુ કરગરી બોલયો.

“ એ કામ માફ નથી. ” હુમાયુને
હાંડેપણે ઉતર વાળયો. “ નુરાખાદના કાઝીને
અરજ કરો. ” અને તેણે સ્વારી પાછી ચા
લુ રાખી. સઘળું લોક તેની પુઠે પુઠે
જવા લાગ્યું.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

હાફેજની કબુલાત.

ખઝરગ ગેસુ દરાઝને નીરાશ કરી હુ
માયુન પાદશાહે સ્વારી પાછી ચાલુ કીધી
અને તેની પુઠે સઘળું લોક જવા લાગ્યું
એમ જ કહી ગયાં તેમાં સેજ સુધારો કરવો
જોઈએ. હુમાયુનના રસાલામાં એક શખસ
હતો જેણે દુરથી ગેસુને નીરાશ થઈ ત્યાંના
ત્યાંજ ઉભેલો દીઠો હતો.

પાદશાહી સ્વારી પસાર થઈ ગઈ કે
રસાલાથી છુટો પડી તે ગેસુની પીઠ પાછળ
ધીમથી ગયો અને ફરી જઈ ગેસુની સામે
જઈ બે હાથ પોહાંજા કરી બોલયો “ જો
આપણી અસલ દોસ્તી હજી કાયમ હોય તો,
આ પયારા રક્ષક- ”

ગેસુએ તરતજ નજર હાંચે કીધી અને
આ સખશને જોઈ તેણે અતી ખુશાલી
વચે બગલગીરી કીધી. તેણી આંખમાંથી
પાંખું આશાનું કીરણ જળકવા લાગ્યું !

“ આહ ! હાફેજ ! તને સલામત
અહીં ઘણે વરસે જોઈ હું કેટલો બધો ખુ
શી થયો છું તેના તુંને ખયાલ પણ નહીં
હશે. આદમ પાસે જ્યારે પઈસા થાય છે,
યા લાગવગની સીડીપર ચઢે છે સારે
ઘણી ખરી વખત તુછ હલકી મગરૂરીને આ
ધીન થઈ આગળી દોસ્તીનો હક લુલ્લી જાય
છે, પણ આજે મને એવા બે શખસો મળ્યા
છે, જે અપવાદ સરીખા હું જોઈ છું. ”

બેરાદર ગેસુ ! મગરૂરી એ હલકો ખ
વાસ છે; ખરૂં ખાનદાની જોહી ધરાવનાર

આસાખી કદી પણ એ દુરગુણને આધીન ર
હેતું નથી. તકોપરીથી આદમ જાત આખરે
પસતાય છે અને સીધી રીતે નહીંતો આડક
તરી રીતે તેની પર એવાં બેમાલુમ દુઃખ
આવી પડે છે કે આખરે દુનયાંને મહો દે
ખાડવું ભારી પડે છે અને દુર દેશાવર ના
સવું પડે છે. એ પ્રમાણે મેં ઘણાં આદમો
ના ખાખમાં દીધું છે. ”

“ માશાલ્લાહ ! લેકીન હું કહેતાં છું
ળી ગયો. હું સારેજ તને મારો ખરો દો
સ્ત ધારું કે બ્યાંસુધી પાદશાહ સાથે તું અ
હીં નુરાખાદમાં રહે ત્યાંસુધી તું અને તાર
બેટી મારાં પરોણા દાખલ મારાં મીસ્કીન
મકાનમાં ઉતારો લે. ” ગેસુએ જણાવ્યું.

હાફેજ હસ્યો.

“ બેરાદર ગેસુના તેડાંની રાહ મેં જો
ઈજ નથી. ” હાફેજે હસી ઉતર વાળયો.
“ આ ઘડીએ તો મારો બેટી હમીદા તારાં
મકાનમાં નીરાંતે આશાયશ લે છે. તારી પ
રણેતર પોહાંચ કરી તેડી લઈ ગઈ છે, અને
વળી પોતાનો આરડો મારી બેટીને વાપરવા
આપયો છે. ”

“ ઘણીની ગેરહાજરીમાં ઘણીઆણીની
એવીજ ફરજ છે. ”

“ લેકીન મને એમ લાગે છે કે પાદ
શાહને તેં જ અરજ કીધી તેમાં તું ફતેહ
મંદ થયેલો દીસ્તો નથી. ” હાફેજે જણાવ્યું.

“ તારી અટકળ તદન ખરી છે, પણ
હું તારી બેટીની ખેરઆકીઅત પુછતાં તો
તદન વીસરીજ ગયો છું. પહાડ પર ખનેલા
ખનાવની ખપ્પર આજેજ અહીં મને માલમ
પડી. મીરઝાએ મને ખપ્પર આપી કે તમે
ખંને જણાં લુટારૂં સરદારના હાથમાં સપડા
ઈ ગયાં હતાં. ”

“ તે સરદાર અમો સાથે એક ગ્રહસ્થ
ખાનદાની આસાખી તરીકે વરતયો હતો તે
પણ શું તેણે કહ્યું ? ”

“ એવુંજ કાંઈ તે બોલ્યો હતો, ખ
ણ તારે મુખથી તેની સચચાઈ સાંભળી
અતી ખુશી થયો છું. ”

“ એ ખીના બોલેબોલ ખરી છે અ
તેના આભારનો પાડ હું કેવી રીતે વાહું
નાજ ખયાલમાં હું છું. મેં તેને એક ક
લાત મારી ખુશીથી આપી છે. ”

“ તે કબુલાત ? ”

“ બ્યાંસુધી રહેતયાહ તેને માફી ”

નહી આંસુથી ઝંપીને હું બેસીય નહી એમ મેં તેને કબુલાત આપી છે.”

“પણ પાદશાહ તારી અરજ સ્વીકાર શે નહી.” ગેસુએ ડોકું હીલાવી જણાવયું.

“કાંઈ સખખ?”

“તેજ હમણા મારી અરજ વીશે વાત છેડી હતી.”

સારે તેં પણ એજ અરજ કીધી હતી?”

“હા.”

“પણ તે બહાદુર જવાનમાં તું શા સખખ સર લાભ લે છે તેનો સખખ શું તું મને નહી જણાવે? તું જાણે છે કે આપણી દોસ્તી કેટલી જીની છે.”

“બેરાદર હાઈઝ! તારો હાથ આપ.”

“લે આ!”

“જે જવાન વીશે તું વાત કરે છે તે મારો ખેટો થાય!”

હાઈઝે જોયું કે આ વાક્ય બોલતાં જી અરગ ગેસુનો હાથ તેના હાથમાં ધુજ્યો હતો.

“તારો અને તારી પરજીતર ઝીબુન નીસાનો ખેટો!” હાઈઝ અજબ થઈ બોલ્યો.

“હા! ઝીબુનનીસા બેગમ શું મારી અરજ નથી?” ગેસુએ દલગીરીથી કહ્યું.

સારે પાદશાહે શે જવાબ વાળ્યો?” હાઈઝે સવાલ કીધો.

“કાંઈ પણ નહી!”

“તું શું બોલે છે? શું કાંઈ નહી?”

“તેણે મારી અરજ સ્વીકારી નહી.”

“લેકીન કયા શખદોમાં?”

“તેણે પુરાબાદના કાઝીનો હવાલો આપ્યો.”

“પછી?”

“સીકંદર શાહની નાસબાગ પછી હુમા યુને હજી તુલીક કાઝી નેમયો નથી.” ગેસુએ ખુલાસો કીધો.

“બેશક! લેકીન નસીરુદીને એક કાઝી નેમયો છે, જે થોડા દીનમાં તેનો આધી ત પાસી લેશે. તે કાઝી પુરાબાદમાં આવી પણ પુગયો છે.”

“અહીં?”

“હા! પણ શેહનશાહના હુકમથી હાલ તરત એ નેમણુંક ખાનગી રાખવામાં આવી છે અને હું કહી ગયો તેમ—” હાઈઝ બોલે તો અચકી ગયો: સખખ એક ખાંગીની ખુમ સંભળાઈ: “પુરાબાદના નામવર કાઝી હાઈ

ઝ ખીન હોથંગ થાહ! જેહાંપનાહ આપ મુર ખીને બોલાવે છે!”

“પુરાબાદના તમે કાઝી?” ગેસુ તદન અચરત થઈ બોલ્યો.

“શું મેં તુંને નહી જણાવયું કે કાઝી ની નેમણુંક અસાર આગમય થઈ છે? વળી તારા ખેટા માટે ચોક્કસ આશા સાથે હું શું બોલ્યો નહી હતો? લેકીન જેહાંપનાહનો હુકમ આવ્યો છે એટલે મારે એકદમ અહીંથી જવું જોઈએ.”

એટલી વાતચીત પછી ખંને પુરાણા મીત્રો છુટા પડ્યા.

ગેસુનું મગજ ભમવા લાગ્યું આ થાડા કલાકના અરસામાં તેણે સઘળું ઉલટપાલટ જોયું હતું. હાઈઝ તેને આશા આપી ગયો હતો, લેકીન શેહનશાહ થોડાજ વખતપર તેની સાથે એવી ઢપે બોલ્યો હતો કે પોતાના ખેટા માટેની આશા નહી જેવી હતી. કે દાય શહેનશાહે પોતાના નવા નેમેલા કાઝીને એજ સખખસર ચેતવણી આપવા કાં નહી બોલાવયો હોય? શું શાહે છુટારૂઓનો દોર તદન તોડી નાખવા અને તેમને જડખુળ થી ઉખેડી નાખવા ફરમાનો બાહર પાડ્યાં નહી હતાં? તેથી સારે હવે આ છુટારૂ સરદારને કેવી રીતે માફી બક્ષે?

ખુઝરગ ગેસુને લાગ્યું કે શહેનશાહે હાઈઝને જે બોલાવયો તે તેને ચેતવણી આપવા માટેજ હોયું જોઈએ. જેવો આ ખયાલ તેના મગજમાં પેવસ થયો કે ચીંતાથી તેનો ચેહેરો અતી ઝરદ મારી ગયો.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

શેહનશાહની ઈતરાજ.

શેહનશાહ હુમાયુનના હુકમને માન આપી આપણે હાઈઝને જતાં જોઈ ગયાં છીએ. દીવાને બહીસ્તમાં કાઝીને છાજતી અદા તથા ગંભીરાઈ સાથે તે દાખલ થયો. તો શહેનશાહે ‘દીવાને ખાસ’ ના અતી સુશોભીત દીવાનખાનામાં બેઠક લીધેલી તેને જણાઈ. તેમાં ગયો અને રેવાજ મુજબ કુરનસ બજાવી ઉભો.

શેહનશાહની નજર પોતાના આ માનીતાપર પડતાંજ તેણે ઇસારત કરી સરવને દુર જવા કહ્યું અને પછી હાઈઝને પોતાની નજદીક આવવા ઇસારત કીધી.

“તમે ગેસુ દરાઝને આલખો છો ?”
શાહે સવાલ કીધો.

“હા જેહાંપનાહ હુરાખાદનો તે એક ખુઝરગ અમીર છે.”

“તેણે એક અરજ મને કીધી છે તે તમોને માલમ છે ?”

“તમે જેહાંપનાહ આગળ પોતાના બે ટા ગીરામી માટે તેણે માફી ચાહી છે.”

“તેણે શું કીધું તે માલમ છે ?”

“જે આરતને તે ચાહતો હતો, તેણી ના ભાઈને તેણે સમશેરખાજામાં કતલ કીધા—”

“અને પછી ?”

“જે બે પહોરેગીરો તેને પકડવા આ વયા તેને ઠાર કીધા અને ત્રીજાને જખમી કીધા.”

“અને પછી ?”

“પહાડમાં તેણે આસરો શોધ્યો ?”

“અને પછી ?” શાહ આ ચખ્ખો એ ટલી તો કઠણાઈથી બોલ્યો કે હાફેઝ ચમક્યો.

“અને પછી ?” હાફેઝ બડખડ્યો.

“હા ! પહાડમાં નાસી ગયા પછી એ જે શો પેશો અખતાર કીધો ?”

“ઝનાબે આલી ! પોતાની જવાનીના જોશમાં તેણે—” હાફેઝ બોલતાં અચકી ગયો.

“તેણે બદમાશ હુટાર ધંધા પસંદ કીધો. “શાહે વાક્ય નેણ ચઢાવી પુરો કીધો,” અને તમે જાણો છો કે એ ધંધા વીશે હું શો વીચાર ધરાવું છું એટલું કહી હું પુછું છું કે મારા કાઝી ! આ હુટાર સર દારના બાબમાં આપણે કયો રાહ લઇએ ?”

હાફેઝ ધુજ્યો. તેની જવાન વય આ પણને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ, ઝનાબે આલી ! તેણે ઉતર વાળ્યો.

“હમણા તેની શું ઉમર છે ?”

“હમણા એ સતાવીશ વરસનો હોવો જોઈએ.” હાફેઝે પોતાની યાદદાસ્ત ચકતી કસી ઉતર વાળ્યો.

“એટલે કે પોતાની પુર સહમજ શકતીમાં આવયા પછી પણ તેણે એ પેસો ચાલુ રાખ્યો છે.”

“નામવર જેહાંપનાહ ! શીક્ષા કરતી વેળા આસપાસના ખનાવો પણ આપણને જોવા જોઈએ.” હાફેઝે સહેજ હીમતથી તકરાર કીધી.

“શું એ તમારું મત છે ?”

“હા, જેહાંપનાહ !” હાફેઝે ધરુણ પોતાની આંખયો જમીન ભણી કરી જણાવ્યું.

“સારે તો હાફેઝ ! હું દલગીર છું કે એનો ચુકાદો કરવાનું કામ તમોને સોંપવા મં ગેસુને જણાવ્યું હતું. આ બાબદ નો હું પોતે જાતે ચુકાદો આપીશ. અને મારું અંતકરણ જેમ ફરમાવશે તેમ કરીશ.”

એટલું બોલી તેણે સાંથી રૂખસદ લેવા હાફેઝને ઇસારત કીધી અને દરબારનું કામ પાછું આરંભવામાં આવ્યું.

ચાક ચાક થતાં જગરે હાફેઝે પોતાના શાહની ઇતરાજ ખુલેખુલી જોઈ લીધી. તેની ખાતરી થઈ કે હુમાયુન કદી પણ ગીરામીને માફી બક્ષવાનો નથી; જેથી તે કોઈને માટે નહીં પણ પોતાના અતી પુરાણા મીત્ર ગેસુ અને તેના બેટા ગીરામીને સારૂ અતી દલગીર થયો.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

એક અખજાની અરજ.

“મારા અમીર ઉમરાવો !” હુમાયુને જણાવ્યું “આ નુરાખાદના કાઝી હાફેઝ મને કઠણ હઈયાનો નયાયાધીસ ધારે છે, લેકીન હું પોતે નયાયી છું એમ દેખાડવા માંગુ છું.”

શાહની આ મુજબ હઠ જોઈ હાફેઝ તદ્દન અચરત થયો. કોઈ વેળા શાહે આરબી બંધી હઠ દેખાડી નહીં હતી, તેમજ ભાઈ ચારો દેખાડ્યો નહીં હતો.

“હાફેઝ ! અહીં બેસો.” હુમાયુને પોતાના જમણા હાથપરની વઝીરાતનો બેઠક ભણી હાથ દેખાડી કહ્યું “જયારે દરબાર ખરખાસ્ત થાય ત્યારે આપણે નુરાખાદનું બંધીખાતું તપાસવા જઈશું અને આજનો ખુશાલીના હીંગામ માટે તદ્દન લાયક બંધીવાનોને માફી બક્ષીશું.”

“આહ ! સત્તા ! સત્તા ! તાજ ! તાજ ! ગયે વરસે તો હું નાસભાગમાં જ હતો, પણ આજે અહીં સત્તા ધરાવતો બેઠેલો છું. લેકીન ખરી સત્તા તો પંદરેક દીનમાં જ જણાશે.” તે બડખડ્યો “શું મારા સરદાર બચ રામની આથા પુરણ થશે ?” સાર પછી બે ત્રણ મીનીટ તે કાંઈ વીચારમાં ગુંટાયો. આખરે તેણે દરબારનું કામ ચાલુ કીધું.

આજની દરબારમાં ફક્ત નજરાણાની આપ લે થતી હતી. મુખારકબાદીનાં બાણો ફડફડતાં હતા. કાંઈ નયાયતું કામ ચાલતું નહીં હતું.

આસરે અરધા કલાકમાં દરબાર ખરતી કરવામાં આવી અને ઇસારત કરતાં સઘળું લોક દીવાને ખાસમાંથી બાહર જવા લાગ્યું, થોડી વાર પછી ફક્ત શાહ, હાફેઝ અને આસરે અરધા દજન હજુરીઆઓ સાં જણાયા.

“હવે આપણે જરા બાગમાં ફરવું.” શાહે તખ્ત પરથી ઉઠતાં જણાવ્યું. તેની સાથવાળાઓ પણ પુંઠે પુંઠે બાગમાં ફરવા લાગ્યા પણ પાંચેક મીનીટ તેઓએ લટાર મારી નહીં હશે તેટલાં ઝાડના ઓઠામાંથી એક જવાન નાજનીન વીચીત્ર પોથાકમાં શાહ સામે આવી ઉભી તેણીના હાથમાં ચરમપત્ર જેવું કાંઈ હતું.

શાહની નજદીક પુગતાંજ તે ગુંટણ મંડીએ ખેંસી ગઈ, અને એક હાથમાં તેણે ચરમપત્ર ધરી બીજે હાથે એક સીનાની વીંટી દેખાડી.

આ બંને ચીજોપર નજર પડતાં શાહ ચમક્યો.

પેલાં ખુલાં કીધલા દસ્તાવેજની નીચે શહેનશાહ બાબરની ખાનગી મોહોર મારેલી હતી, જ્યારે પેલી વીંટીપર પણ શાહને જાણીતો કાંઈ લેખ કોતરેલો હતો.

વીંટીને જોઈ હુમાયુન શાહ તદ્દન અચરતીમાં ગીરફતાર થયો: તયાર પછી દસ્તાવેજની મોહોર જોઈ તેની અચરતીમાં વધારો થયો, અને છેલાં નાજનીનના કાંઈક વીચીત્ર પોથાકથી વધુ ઉમેરો થયો.

“મહરબાને મન! આ વાંચો!” પેલી છોકરી પેલો દસ્તાવેજ ધરી આરબી ભાષામાં બોલી, કે જે ભાષા તેને અતી વહાલી હતી.

હુમાયુન શાહે દસ્તાવેજ ચીપી ચીપીને વાંચ્યો. તેના હરફે બારીકીથી તપાસ્યા, ચરમપત્ર તપાસ્યું અને છેલાં મહોરની ખાતરી કીધી. તયાર પછી તે હાફેઝ તરફ ફરી બોલ્યો! “હાફેઝ, એક ચોક્કસ ખનાવ ખન્યો છે જે પરથી હાલ તરત બંધીખાનાંમાની મુલાકાત મુલતવી રાખું છું. તમોને કાંઈ કામ હોય તો તે કરી આવો, નહીં હોય તો મારે માટે ખોટી થાવો.”

“જેહાંપનાહ! હું ખોટી થઈશ.” હાફેઝે ઉતર વાલ્યો, તેણે પેલી અબલાને પીછાણી હતી. આ તેજ અબલા હતી જેણે હાફેઝની બેટી હમીદાને પેલા મુસાફીરખાનામાં નહીં જવા બહુ બળદ થઈ ચેતવણી આપી હતી, અને જે પાછળથી ગીરામીને ખબર આપવા એજ સરાઇની બારી આગળ આવી ઉભી હતી. આથી કુદરતી રીતે હાફેઝે ધાર્યું કે ગીરામીની માફી સાથે એને કાંઈ સંબંધ હોવો જોઈએ.

“મારી પુઠે આવો!” હુમાયુન શાહે આરબી ભાષામાં ગુલશનને જણાવ્યું. તે દીવાને બહીસ્તના મકાનમાં પાછો ફર્યો અને દીવાને ખાસમાં ખેઠક લઈ ફક્ત ગુલશનને અંદર બોલાવી સઘળા દરબારીઓ વગેરે દરવાજાઓ બાહર ઉભા રહ્યા.

ખેસક! સઘલાઓને આ ખનાવ તદ્દન નવાઈ જેવો લાગ્યો. એવું તે શું હશે કે નસીરુદ્દીન જેવો દ્રઢ મનનો શાહ આ મીસ્કીન જેવી જણાતી અબલાની અરજ એક બોલે સાંભલવા આતુર થયો હતો? સરવના મનમાં એ ખચાલ હતો.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

વીંટી અને ચરમપત્રનો ભરમ.

“અંગુષ્ઠરી મેં આળખી; ચરમપત્ર પણ મેં પીછાણ્યું.” હુમાયુને ખેઠક લીધા પછી જણાવ્યું. “એ બંને તમારા હાથમાં કેવી રીતે આવ્યાં?”

“મારી માદરે મોત વખતે મને એ આપ્યાં. ફક્ત એજ મારો વારસો છે. લેકી ન, તમે જેહાંપનાહ જેવો છો તેમ એ બાદશાહીનો અંશ ધરાવે છે.”

“શાહ ઝહીરુદ્દીન સાથે તમારી માદરને કેવી રીતે પીછાણ્યું?”

“તયારે હું પેહેલેથી શરૂઆત કરું?”

“હા.”

“હીઝરી સને ૯૩૩ ની શરૂઆતમાં મારી માદરને શાહ ઝહીરુદ્દીન સાથે પહેલ વહેલી આળખ થઈ. મારી માદરે કહ્યું હતું કે તમે નામવર જજમાઉથી આગળ વધી ડીલમાઉ ખાતે હતા, જ્યાં તમોને થોડાક માસ અગાડી ફતેહખાં સીરવાની તાબે થઈ નમ્યો હતો.”

“ખડું ! પછી ?”

“હું કહી ગઇ તેમ મોહરમને ટાંકણે બેગ વેઇસે એ શાહને ફરકના જનમની વધામણી આપી હતી કે જે જનમ ચવાલની તારીખ પચીસમીએ થયો હતો. આ વધામણીની ખુશહાલીમાં શાહે ઉસ્તાદઅલી કુલીને એક મોટી તોપ બનાવવા હુકમ આપ્યો. સઘળી તઇયારી તમામ થતાં શાહ એ તોપ ફેવી રીતે બનાવે છે તે જોવા ગયો. આ વેળા પુચકળ લોક જમા થયું હતું, જેમાં મારી માદર પણ હતી.

એ તોપ માટે આઠ મસ મોટી ભઠ્ઠી આ સજગાવેલી હતી અને વચે તોપના આકારની મુસ કીધેલી હતી. પાદશાહના આવયા ફેડે પેલી ભઠ્ઠીઓની નીચેથી કાણાં પાડવામાં આવતાં તેમાંના ધકધકતો રસ ખાંચા વાટે પેલી મુસમાં જઇ પડ્યો. થોડી વાર સુધી એ મ ચાલ્યા પાદ જ્યારે તમામ રસ ખલાસ થયો ત્યારે જણાયું કે કાંઇ ખામી રહેલી હતી. ઉસ્તાદઅલીને તે ખીના જણાતાંજ તે ધણો શરમીદો બની ગયો અને જીવ પર કરે એમ મારી માદરને દીસ્યું. તેણી તરતજ તેની નજદીક ગઇ. જોકે તેણીને તેની સાથે મુદલ પીછાન નહીં હતી અને હીમત રાખવા જણાવયું; એટલુંજ નહીં પણ તેના હાથમાં ખંજર પોતાના હાથમાં પકડ્યું. ઉસ્તાદઅલીએ તેણી તરફ નજર ફેંકી તો મારી માદરના ધુંધટ છતાં તે તેણીની ખુબસુરતી થી છક થયો. શાહ આ સઘળો બનાવ જોતો બેઠો હતો. તેવણે ઉસ્તાદઅલીને પોતા હજુર બોલાવ્યો અને હીમત આપી, એટલુંજ નહીં પણ સુંદર પોશાક બેટ આપ્યો. બે દીવસ પછી જ્યારે મુસ ઠંડી પડી ત્યારે જણાયું કે ખામી સેજસાજ અને સુધરે એવી હતી. આ જોઇ ઉસ્તાદઅલી ખુશ થયો અને ખીજા કારીગરો ભેગા ખુદ તે પોતે કામે વળગ્યો.”

“હા ! એ વાત દીલમાઉ ખાતે મારા સાંભલવામાં આવી હતી ખરી; લેકીન, તમારી માદર વીશેની ખીના હમણાજ હું સાંભળું છું.” હુમાયુને જણાવયું “પછી ?”

“એ બનાવને વખત નીકળી ગયો. ઉસ્તાદઅલીએ મારી માદરની શોધખોળ કીધી હતી. સખખ તે તેણીને સારાં સગનની ધારવા લાગ્યો અને તેને તેણી પર મજબુત એતેકાદ બેસી ગયો. લેકીન મારી માદરનો

પતો મળ્યો નહીં. લેકીન એક ખીના બની હતી, અને તે એ કે શાહની બક્ષેસ અને તેના ખુબસુરત દેખાવથી મારી માદર પર ઘણી અસર થઇ. તે તેની પર આશક પડી.”

“પછી ?” ગુલશનને બોલતાં અટકેલી જોઇ હુમાયુને પુછ્યું. “પછી ?”

“એક જુમાના દીને ઘણો અગતયનો બનાવ બન્યો હતો, જે તમે નામવરને માલમ હશે. ઝહીરદીન શાહને ઝેર આપવાની કોશિશ વીશે હું એશારો કરું છું. એ ખીના સાથે શાહ સાથની મારી માદરની પીછાણનો સંબંધ છે. શાહ બાવરચી ઇબ્રાહીમની માદરના કાન પર વાત આવી કે, શાહને હીંદુસ્તાનીઓને હાથનું પકાવેલું ખાવાનો શોખ ઉતપન્ન થયો છે અને તેણે ઘણી વેળા તેમને હાથનું ખાધને તેમની તારીફ કીધી હતી. ઇબ્રાહીમની કમનસીબ માદર આથી અદેખી બની. આ પ્રમાણે મામલો હતો, તેટલાં એક જુમાને દીને શાહને હીંદુસ્તાનીઓને હાથે પકાવેલું ખાવાનો પાછો શોખ થઇ આવ્યો. તેણે ઇબ્રાહીમના સાહસ બાવરચીઓને પોતા હજુર બોલાવી તેમાંથી ચાર પસંદ કરી રાખ્યા. ઇબ્રાહીમની માદરને એ ખીના જણાતાંજ તેણીએ ચેતાવેલથી બેકાવેલ (પકવાન ચાખો જોનાર) અહમદને તેડાવી મંગાવ્યો, અને એક તોલા ભર ઝેર એક કાગળમાં વીટાળી અહમદને આપવા પોતાની એક ગુલામડીને આપ્યું. અહમદે પોતાની ઓળખાણના અને શાહના બાવરચીખાનાને લગતા એક હીંદુસ્તાનીને આપી શાહના ખાનામાં સીકત થી ભેજવા લલચાવ્યો અને તેને ચાર પર ગણાંઓ બેટ મળવાની લાલચ ખતાવી. ઇબ્રાહીમની માદર એટલાંથીજ ધરાઇ નહીં. પેલી ગુલામડી પડીકું બરાબર અહમદના હાથમાં આપે છે ત્યાં નહીં તે છુપી રીતે જોવા બીજી ગુલામડીને તેણીએ મોકલી. એટલું ઠીક હતું કે રાંધેલા ખોરાકનાં વાસણોમાં આ કાતેલ ઝેર ભેજવામાં આવ્યું નહીં હતું. લેકીન ગુચવણમાં પડી ઝેર પાતળાં નાન પર પાથરી તે પર માખણમાં બનાવેલી એકાદ વાણી પાથરી ભુંજતાં અરધું ઝેર આતથમાં પડી ગુમ થઇ ગયું. હવે બન્યું એમ કે હીંદુસ્તાની બાવરચીઓ પર નેગાહ રાખવા શાહે પોતાના કેટલાક ખાતરીદાર તુરકી બેકાવેલોને ખાનગી હુકમે

આપણા હતા, જેઓએ ફક્ત રાંધણી વાનીઓ આપી જેમ હતી; અને બ્યારે પેલાં નાનની કાપથીઓ ભુંજવામાં આવતી હતી સારે તેઓ તદ્દન બેદરકાર બનયા હતા.

બપોરની બંદગી ખતમ થતાં થતાં થાહ ખાતું ખાવા બેઠા. થાહને સસલાં તથા ગાજ રનો ઘણા શોખ હોવાથી તેણે તે બે વાનીઓ ખાધી, જે તેને સવાદીષ્ટ લાગી, લેકીન બ્યારે તેણે બીજી એક વાની ઉપર હાથ ફેરવયો કે તુરત તેને ઉલટી જેવું લાગ્યું. આગલે દીને પણ એવીજ કાંઈ વાની ખાધાથી એવીજ લાગણી પેદા થઈ હતી. આ વેળા એનું નેશ એટલું બધું થઈ આવ્યું કે તે ખુમ ચો તયાંજ રાખી ઓકારી કરવા ઉઠતો હતો, તેટલાં બાહેર કાંઈ ગડબડ સાંભળી. તેણે તેવું કારણ પુછ્યું તો જણાવવામાં આવ્યું કે, એક ઓરત તેને તેજ ઘડીએ મળવા બાહોસ કરતી હતી. થાહને આ વેળા સહેજ ફેર આવતા હતા, લેકીન જ્યારે તેણે આ રૂકો સાંભળયો સારે તેના મનમાં થક ઉત્પન્ન થયો. થાહે તેણીને દાખલ કરવા હુકમ ફરમાવયો. તેણીને દાખલ કરવામાં આવી. આવતાંને વાર તેણીએ થાહના ચેહરા તરફ પારીકીથી ચશમ ફેંકી અને પછી ખાનાના ખુમચા ભણી જોયું. દરબારી અદ્દમ અદાથી આ ઓરત થાહને બીનમાહીતગાર લાગી. તેણે તે થા સખખસર અહીં આવી હતી તેવું કારણ પુછ્યું, તો તેણીએ પારણા બારીઓ ભણી નજર ફેંકી. થાહ તરતજ મતલબ સમજી ગયલો જણાયો: સખખ, તેણે દરેક જણને ઓરડાથી દુર રહેવા સખત તાકીદ કીધી.

“દરોખસ્ત” તે ઓરત આરખી ભાષામાં બોલી! “તમારી ખાતરી છે કે અહીં કોઈ સાંભળતું નથી?”

“બેથક”!

“પહેલાં મારો સવાલ એ છે કે આ ખુમચામાંથી તમે ખાતું ખાધું?”

“આ મારા હાથો પરથી જણાતું તો હું જોઈએ.”

“ત્યારે તો—” એટલું બોલી પેલી ખારતો પગની એક અછાડ મારી ખુમચો છા ઝડુનથી ખસાડી નાખયો. થાહ તો પા દેખાવ જેમ અજાયબીમાં ગરક થયો.

“એનો સખખ? તું કોણ?” તેણે પુછ્યું.

“હું કોણ? જોવો!” એટલું બોલી તેણીએ ધુંધટ પોતાના ચેહરા પરથી ખશેડી નાખયો. થાહ તેણીની ખુખસુરતીથી છક થઈ ગયલો જણાયો.

“અય ખુખસુરત નાગનીન! મેં તને કેઈ જોઈ છે.”

“હા! તમારી યાદદાસ્ત થકતી દરોખસ્ત છે.”

“લેકીન તું કોણ?”

“હું તેજ કમનસીખ અખખા છું કે જેના માદર પેદરનું નાતું રાજ તારા અમલ દારોએ તારાજ કીધું છે અને બંને જણા લડાઈમાં મારયાં ગયાં છે.”

“એ સાંભળી હું ઘણો દલગીર છું” લેકીન તમે જીવતાં છો એટલે એનો બદલો મળી શકશે.”

“હું કાંઈ બદલો માગવા અહીં આવી નથી.”

“ત્યારે થા સખખસર?”

“અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળવા માટે.”

“તે કેવી રીતે? ઝહીરૂદીન થાહ પર એક કમનસીખ અખખાનો ઉપકાર?”

“હા!”

“તું જેટલી ખુખસુરત છે, તેટલીજ હી મતવાન અને ખખરદાર જણાય છે. આફીન! હું ઘણો પુછી છું કે મારાં રાજમાં આવી ઓરતો વસે છે.”

“આપના આવા ઉમદા વીચારો માટે મહેરબાની!”

“લેકીન તારો અહીં આવવાનો સખખ તો તું જણાવતી નથી.”

હું ફરી પુછું છું કે આપણી વાતચીત કોઈ સાંભળતું તો નથી?”

“નહી!”

“જરા ઉડીને પારીક નજર ફેંકો!”

થાહ ઉઠયા અને સેજસાજ લપેરા ખાતા જોવા ગયા તો અહમદ બેકાવલ જેવાને ઝડપથી ચાલી જતો જોયો.

“નહી, કોઈ હમણા જણાતું નથી.”

“છતાં” એટલું બોલી તે ઓરતે એક ચીડી થાહ હજુર ધરી એધારતથી વાંચવા જણાવ્યું. થાહે તે વાંચી, જેની મતલબ હું આપ નામવર હજુર થક આતમાં જણાવી ગઈ છું: એટલે કે પેલાં ઝેરની કોશીય વીધે, ઝહીરૂદીન થાહે ચીડી વાંચ્યા પછી બે

ધડી પેલી ઝ્યારત તરફ ટીકી ટીકીને જ્યા કીધું, પછી કહ્યું: 'તારે તું શાહજાદીતું નામ ઝુમેદા !'

પેલી નાજનીને સર ઝુકાવયું.

'હા ! ખરેખર ! તારો ઉપકાર હું ભુલીશ નહીં, લેકીન તું આવી તે આગમચથી મને થોડા ફેર આવયા કરે છે.'

'મારે હવે અહીંથી ગુપચુપ વીદાય થવું જોઈએ. કાંઈ ભળતો સખખ તમોએ ત મારા હજુરયાઓને જણાવવો તો જોઈએ.'

'તારે બેફીકર રહેવું ! તારાં માદર પે દરના રાજ વીશે તું ઇનસાફ માગવા આવી છે એમ હું જણાવીશ.'

'ઠીક ! રૂખસદ !' એટલું બોલી ઝુ બેદા સાંથી વીદાય થઈ.

થોડી પળ સુધી શાહ કાંઈ વીચારમાં ગુંતાયા, પછી ઉઠ્યા અને ઉલટી કરવા લાગ્યા.

'કોઈ છે ?' તેણે હાંક મારી.

'હુ, હુઝુર ! કેટલાકો દોડી આવયા.

'હકીમને તરત તેડો અને આજના સખખા બાવરચીઓ અને બેકાવેલોને પરજે જ કરો. સુલતાન મહમદ બખશીને બોલાવો.'

ઘણી સરખી ઉલટી કર્યા પછી બાકી વધેલું ભોજન તેણે એક કુતરાને ખવાડી તે ને એક ઝ્યારડામાં બંધ કરવા હુકમ ફરમાવ થો. બીજે દીને સહવારના તે કુતરો ઘણો બેચેન દીસ્યો; તેણે પેટ ઉપસી આવ્યું અને જોકે તેની પર પથરા ફેંકવામાં આવયા તે છતાં તે ઉઠ્યો નહીં. આ હાલતમાં તે બપોર તુલીક રહ્યો અને પછી હુશીઆર થયો. બે જવાનયાઓએ પણ આ ખાતું ખાધું હતું, તેઓ પણ ઝોકારી કરવા લાગ્યા, લેકીન આખરે તેઓ પણ સાજ થયા. જેપરથી ખુલું જણાયું કે ઝેરનો અંશ થોડોજ પીર સવામાં આવ્યો હતો. બાવરચીઓ તથા બે કાવલ પર છુપી ચોકી રાખવાતું કામ સુલતાન મહમદ બખશીને સોંપ્યું હતું, તેણે પણ ઝેરની આ કોશીશની ખાતમીને ટેકો આપ્યો.

સોમવારે દરબારી દીવસ હોવાથી શાહે એ પ્રસંગે સખખા વઝીર, ઉમરાવો વગેરેને દીવાનખાનામાં એકઠા કીધા. તયાર પછી બે ઝ્યારતો તથા બે મરદોને હાજર કરવામાં આ વયાં, જેઓએ સખખો ખાના બારીકીથી કહી સંભળાવી. બેકાવલના ટુકડે ટુકડા કરી નાખવામાં આવ્યા. બાવરચીની જીવતાં જીવ

ત ચામડી ઉતારી લેવામાં આવી. એક ઝ્યાર તને હાથીના પગ તળે કચડી નાખવાની શી ક્ષા થઈ, બ્યારે બીજાને બંદુકની ગોળીથી ઠાર કરવામાં આવી. ઇબ્રાહીમની માદરની મા લમતા હુટી લઈ તેણીને બંધીખાનામાં કેદ કરવામાં આવી. એક કબી કહે છે તેમ: મો ત બ્યારે દરવાજા આગળ આવી ઉભું રહે છે તયારેજ જીંદગીની કીમત પીછાણવામાં આવે છે. તેજ પ્રમાણે શાહ ઝહીરુદીનના બાપમાં બનયું. તે ચારખાગમાં રહેતો હતો, છતાં હર પળે આ બનાવ તેને યાદ આવતો હતો.

આ બનાવ બનયો તયારે નસીરખાન પર હુલ્લો લઈ જવા તમો નામવર જોનપુર જીતી ઘાઝીપુર પર ધસી ગયા હતા.

'તું ઘણું બારીક વરણન આપે છે. વારં, પછી ?'

'તમામ હેવાલ કહી સંભળાવવાનો મારી ખાસ જો મતલબ છે તે એ કે આ ઝખાનમાંથી બાહર પડતો દરેક હરફ સચ્ચા ધીને અંશ ધરાવે છે. જોનપુરમાં શાહ મીર હુશેનની મદદે સુલતાન જુનીદને લશકર સાથે મુકી તમો તમારા પેદરને ભેટવા આગ્રા ખાતે ગયા, તે દરમયાનમાં જો ઝ્યારતે શાહ ને ઝેરની ખબર આપી હતી તેણીને વીશે શાહે ખબર કહડાવી. લેકીન ઝુમેદાનો પતો મલયા નહીં. તયાર પછી શાહની રાણા શંક સામેની ચઢાઈ થઈ થઈ. આ ચઢાઈ વીશે બોલી હું તમોને ફંટાળો આપત નહીં, લેકીન એક અગતયનો બનાવ બનયો હતો. લડાઈનો સમય ઘણો દુર નહીં હતો અને શાહ એક તળાવ આગળ છાવણી નાખી પડ્યા હતા, તે વેળાએ કાસીમ હુશેન સુલતાન, અહમદ યુસફ, સઈયદ યુસફ વગેરે સાથે આ શરે પાંચસો જણા કાબુલથી આવી લાગ્યા, જેમની સાથે મહમદ શેરીફ નામનો ખરો લુચો નઝુમી તથા સ્વાદીસ્ત કાબુલી દારૂ પેદર ઉંટોપર બાધી બાબાદોસ્ત સુચી પણ આવયા હતા. વેટલાં કોઈએ દુશમનોની મોખી બુતી અને શાહના લશકરની નખખાઈ વીશે અફવા ફેલાવી: એટલે શાહની છાવણીમાં ગભરાટ ફેલાયો, જેમાં પેલા નઝુમી મહમદ શેરીફે વધારા કીધો કે તે પળે મંગળ ગ્રહ પશ્ચીમ દીશાએ હોવાથી શાહ હારી જશે. તમો નામવરને માલમ હશે કે તે વેળા લગભગ તમામ લશકરમાં બેદીલી તથા ગભરાટ

ફેલાયો હતો; લેકીન સાંજ પડતાં મરદના પોશાકમાં એક ઓરત થાહના તંબુમાં એક ખીદ મતગાર દાખલ પેઠી. તમારા પેદર આ વેલા એકલા કાંઈ વીચારમાં ગુંતાયા હતા, લેકીન નજુમીપર ઘણા ખફા થયલા જણાયા હતા. મરદના પોશાકમાં પેલી ઓરતે થાહના ખભાંપર હસીને હાથ મેલ્યો. શાહે ક્રિપર ને ગાહ કીધી અને બોલ્યા: ‘જુબેદા !’

‘હા ! પણ તંબુમાં કોઈને પણ પેસવા ની મના કરો.’

શાહ ઉઠ્યા અને વધુ સવાલ કરના વગર બાહરે જઈ તેવો હુકમ ફરમાવ્યો.

“તમે આટલો વખત ક્યાં હતાં ?”

“તમારી ગુપ્ત ખીદમતમાં !”

“મેં ઘણી તલાશ કરાવી.”

“મને તે માલમ છે.”

“ત્યારે આજે અહીં આવવાનો સખખ ?”

“સખખ ? સખખ બે છે. લેકીન પેહેલાં તમારે લગતો.”

“અહીં મારી પાસે બેસ.”

“બાપુશીથી” એટલું બોલી તેણીએ બેઠક લીધી અને બોલી ! “નજુમીના નજુમને હું ઉંધું વાલવા માગું છું, તેણે અત્યારમાં જ ઘણી ખરાબી કીધેલી હું જાણું છું.”

“હા, તેમ છે તો ખરું ! શેહેરમાં ઉલ્લુઆ નહીં હોય તો ઠગારાઓ ભુખે મરે !”

લેકીન ઉલ્લુઆને ઠેકાણે લાવવાના ઘણા રસ્તા છે. તેમની પર સાબેત અસર કરવાથી તેમ બને છે.

“કેવી રીતે ?”

ઘણી સેહેલી રીતે. થરાખ સરવતું સતયા નાથ વાળે છે. જે પ્રમાણે અથંગ તાસ યા ગંજી રમનારાઓ રમતના ખયાલ પરથી જુગાર પર જાય છે, અને તે પરથી હલકા ખવાસ ઉપર ઉતરો છુપી યા જાહેર રીતે પોતાની નીતીનો નાથ કરવામાં મજાદ મે રે છે તેજ પ્રમાણે થરાખ પણ કરે છે.

જુબેદા ! તું એ ફરેસ્તા સમાન બોલે છે.

રસુધી કોઈયે આ પ્રમાણે મારાં મહાં ખાલવાની હીમત કીધી નથી; લેકીન, મારે યજુલ કરવું જોઈએ કે તારું કહેવું રાસ્ત વ હુડરસ્ત છે. મારા ઘણા ઉમરાવોના કુટુંબોમાં એજ પ્રમાણે બનેલું મેં સાબલયું છે.

“ત્યારે એનો ઇલાજ તમારા મુદ્દામાં છે.”

“હા ! હમણાજ હું એ માટે હુકમ ફરમાવીશ.”

“મારે હવે રૂખસદ લેવી જોઈએ.”

“લેકીન અહીં આવવાનો તારો બીજો સખખ તો તું જણાવતી નથી.”

“હાલ તે જણાવવાનો સમય નથી; તમારી ફતેહ પછી આપોઆપ તમે જણાશે.”

જુબેદા તયાંથી નીકળી ગઈ. લેકીન તે પછીની થાહની લાગણી આ અખખા તરફ વધુ ખેંચાઈ અને દહાડે દહાડે વધતી ચાલી. જુબેદાના બોલવાથી શાહ જહીરદીનપર એટલાં તે અસર થઈ હતી કે તેણે સઘળો થરાખ ઘોળી નાખવાનો હુકમ ફરમાવ્યો. એટલુંજ નહીં પણ તે ભરવા તથા પીવાના સોના રૂપાના વાસણોનો સદંતર નાથ કરાવી તેની ખેરાત દરવેશો તથા ગરીબોમાં કરાવી, અને પોતાના થરાખી સોખતીઓ તથા અમીર ઉમરાવો વગેરેને પણ તેમ કરવા ફરમાવ્યું. શાહનો આ ન ધારેલો હુકમ સાંભળી સરવે જણા ઘણા તાજુખ થયા.

“હું પોતે પણ તે વેળા થયો હતો.” શાહ નસીરદીને કહ્યું, ‘ત્યારે મારા પેદર પર આટલી બધી અસર કરનાર આ જુબેદા હતી.’

‘હા !’ તેજ ! તેજ રાત્રીએ થરાખ બાજુપર મજબુત ફટકો પડેલો સરવના જોવામાં આવ્યો. અમીર ઉમરાવોની સારી સંખયાએ તેમ કીધું. બાપાદોસ્ત જે દારૂ લાવ્યો હતો તેમાં શાહે નીમક નંખાવી સરકો બનાવ્યો. વળી જે જગયાએ દારૂ ઢોળાવી નખાવ્યો તે જગયા નજદીક ખેરાતખાતું ઉભું કરાવ્યું તે તો તમાને માલમ હશે. લેકીન એ બીના પડતી મેલી મુળ બાપદપર આવી જણાવીશ કે ફતેહ પછી જુબેદા સાથે થાહને છુપી રીતે એટલાં તો દોસતી બાજુ કે કાંઈ ન જણાયેલો સખખ વચે ન હોત તો શાહ જાહેર રીતે તેણી સાથે નેકાહ કરતે, પણ કોણ જાણે શા સખખસર તેણીની સાથે છુપી રીતે નેકાહ કીધા, જેના પરીણામમાં તમા નામવરની હજુ જે અખખા સર ઝુકાવે છે તેણીનો જનમ થયો, અને મારી માદરની લાંબી સમજ થકતીને લીધેજ જે બાદથાહી ફકો મારા પેદર થાહ ઘાઝી જહીરદીને સહીસાખ કરી આપ્યો છે તે મેં તમે સનમુખ મારી પીછાન સારૂ ધર્યો છે.

‘ તમે કહો છો કે મારા પેદરે તમારી માદર સાથે છુપા નેકાહ કીધા, તે વાર્ડ ક્યા વરસમાં ? ’ હુમાયુને ઉલટપાલટ ત પાસ ચલાવી.

‘ તમે નામવરે દેહલીના કેટલાંક તવં ગર મીલકતદારોનો ખજાનો હુટ્યો તે વર સમાં : એટલે હીજરી સન ૯૩૩ માં. ’

‘ તમે કહો છો તેમ તે વખતે મારા પેદરને તમારી માદર સાથે ઘણું સારું હતું તો એ ખનાવ પરથી કંઈ ચોક્કસ ખનાવ ખનયો તેને માલમ હોવોજ જોઈએ. ’

‘ હાજી, ઝનાખ ! લેકીન, તમે ગુસ્સે થાવો કરીને મેં કહ્યું નહીં. ’

‘ છતાં મારી ખાતરી કીજો તે હું જાણુવા માગું છું. ’ હુમાયુને સવાલો જરીજ રાખ્યા.

‘ જોવી જનાખની મરજી ! તમેએ દેહલીમાં હુટ ચલાવી તેને લગતા સંદેશ જ ચારે શાહના જણમાં આવયા ત્યારે મારી માદરે અજણપણે દેખાડેલી નામરજીથી શાહ તમોપર ઘણા ગુસ્સે થયા, અને તમે પર ખાનગી રીતે કેટલાક રૂકાઓ લખી પોતાની મજબુત નાખુથી પણ દેખાડી હતી. ’

‘ ખરાખર, ત્યારે એ નાખુશ રૂકાઓ તું મુજ તમારી માદર હતી. ’ હુમાયુને સ્વેજ ભવાં ચહડાવી પુછ્યું.

‘ ખરું કહેવામાં નામોસી નથી. મગર મારે મારી મરનાર માદરને ધનસાફ આપવા ખાતર આટલું પણ કહેવું જોઈયે છે કે એ માટે તે મારી હજુર મગરૂરી લેતાં હતાં. ’ એક ખરી શાહજાદીને છાજતી અદાથી ગુલશન ખોલી.

હુમાયુને તો બે ઘડી તેણીને જોયાજ કીધું. આ વેળા તેણી કાંઈ અજબ પ્રકારની ખુબસુરત તેણીની નજરે પડી.

‘ એમજ છે તો તમારી અહીં આવવા ની મતલબ ? ’ આખરે હુમાયુને જખાન ખાલી.

‘ તમે નામવર અતયાર આગમચ ચેતી ગયલા હોવા જોઈએ, ’ ગુલશને શાહ હુમાયુન તરફ ટીકીને જોઈ કહ્યું.

‘ હોય યા ન હોય હું તારી જખાન થી તે જણવા માગું છું. લેકીન સખર (હીજરી) સન ૯૩૫ માં (ફેબ્રુઆરી ૧૫૨૯ ખરી તથા અફસેહથી જ પેગામો પેદરે મારી તથા મારા બાઈઓ કીનડાખ અને કામ

રાન પર મોકલયા તે તો તારી માદરને—અને તેથી તને—માલુમ હોવા જોઈએ. કીરધી યાને હુટારૂઓ અને વાટમારૂઓ વીશે હું ખોલું છું. ’

ગુલશને ગુપચુપ અદાથી ખામોશી પકડી.

‘ શું શાહ ઝહીરદીને અમે ખેટાઓ ને માણસાઈ દુશ્મનોને જડમુજથી ઉખેડી નાખવા હુકમો નહીં મોકલયા હતા ? અને હું આજની ઘડી સુધી શું તે પ્રમાણે ચાલવા બંધાયલો નથી ? ’

‘ આ સવાલથી જણાય છે કે મારી અહીં આજવાની મતલબ તમે પુરેપુરી ચેતી ગયા છો ? ગુલશને ઉતર વાલયો લેકીન તમે એ એટલું યાદ રાખવું કે પેદરના મરણ પછી તમે જે ગાદીનશીન થવા પામયા તેમાં આ ડકતરી રીતે મારી માદરની મદદ હતી. ’

‘ તમારા માદરની ? ’

‘ હા ! ઝુખેદાની ! તમને યાદ તો હશે કે સમયલ ખાતે જ્યારે તમે ઘણા આજરી પડયા, ત્યારે પેદરના હુકમથી તમેને જેહાજ મારફતે આગ્રા ખાતે લાવવામાં આવયા. તમારાં માદર તેમજ પેદર તમારી જીંદગી માટે કેટલાં બધાં ચીંતાતુર થયાં હતાં તે તો તમેને રોચન હોવું જોઈએ. પેદર શત દીન ખસ તમારીજ ફીકર કરતા અને અલલાહ પાસે માંગી લેતા કે તમારો રોગ તેઓમાં પેસાડે અને તમેને સાજા કરે. રેવાજ મુજબ તે ત્રણ વખત તમારાં ખીછણા આસપાસ ફર્યો અને અલલાહ પાસે માંગી લીધું. તમે સાજા થતા ચાલયા અને પેદર પટકાયા, પેદરે જ્યારે જોયું કે હવે જીંદગીની દલદે સરીનો અંત નજદીક આવી લાગયો હતો. ત્યારે તેણે પોતાના મોતના પલંગ નજદીક ખયાજેહ ખઝીફે, કમખર અલીબેગ, તેરડા બેગ તથા હીંદુ બેગ, જેઓ ચાર બાગમાં હાજર હતા તેઓને ખોલાવયા અને પોતાની પછી તમે નામવર (હુમાયુન)ને તખ્તનશીન કરવા તાકીદ કીધી તથા તમે જેહાંપનાની નામકહુલાલીથી સંભાળ લેવા ફરમાવ્યું વળી તેમને પણ ખોલાવી કુટુંબના આસામીએ પર માયા મહોખત રાખવા જણાવ્યું હતું અને ભાઈઓનો વાંક માફ કરી તેમને મીઠા નજરે જોવા ફરમાવ્યું હતું. ’

‘ અને તે યાદ છે. પછી ? ’

‘મરતાં આદમના બોલો આપણાથી ક દી વીસરાતા નથી. મારે બધી પુથી સાથે કહેવું જોઈએ કે તમોએ પેદરની આજ્ઞા પા લી હતી, જો કે અમીર ઉમરાવો. તે માટે બધા યકમંદ હતા.’

‘હા ! પારકા આસામીઓના વીચાર કાંઈ આપણે હંમેસાં જાણી યકતાં નથી, તે માં તવંગરો તથા મોલાવાલાંઓ જેવાં ખં ધા તથા ચાપલુસીયાઓ વીશે જોટલું થોડું કહું તેટલું બેહતર છે. ખવાજેહ ખલીફે જો કે તમારો હડહડતો દુશ્મન હતો છતાં તમારા મહાં પર કેટલો મીઠો હતો ?’

‘તમારી એમાં ભુલ છે. તમો કહો છો તેમજ હોય તો પછી પેદરના હુકમ મુજબ મને તખ્તનશીન થવામાં એણે મદદ શા માટે આપી ?’

‘મદદ આપી ? અને તે પણ તમો ને ? શું તમો તમારાં અંતકરણથી તેમ માનો છો ? એકાદ મક્કારે આદમ જ્યારે પોતાની ફજે તી થતી અને પોતાના કાવાદાવા ઉઘાડા પડતા જોય ત્યારે કેવી ઉલટી રમત દેખાડે છે તે મ આ ખવાજેહ ખલીફે કીધું ?’

‘મારે કપુલ કરવું જોઈએ કે તે વખતે હું પણ જરા વીચારમાં પડી ગયો હતો અને અત્યાર તુલીક મને તેણું ખરું કારણ જણાયું નથી.’

‘હું તે જણાવું; લેકીન, તેના બદલા માં તમો મારી અરજ કપુલ કરશો ? પણ નહી ! આપણે એકજ પેદરતું અમીર ધરાવે છે, જો કે પદસા તથા મોલાની બાબતમાં આપણ વચે આસમાન જમીનનો ફરક છે. કયાં તવંગરી અને કયાં મુફ્લેસી ? લેકી ન હું મુફ્લેસ છતાં જો ખરી હકીકત તમો નામદારને જણાઈ હું તેના બદલામાં કાંઈ મારી અરજ સ્વીકારવા હું દબાણ કરીશ નહી. એ ખરી હકીકતના બદલામાં ગમે તો તમે મારી અરજ સ્વીકારજો.’

‘ચલાવ.’

‘એક ગમથી આપણો પેદર મોતના હાથમાં ચારખાગ મેહલમાં સપડાઈ ગયો હતો, અને પેદરના પલંગથી તમો દુર હતા. ત્યારે બીજી તરફથી અમીર ઉમરાવોમાં મસ હુલત ચાલી રહી, વડા વઝીર દાખલ નીચા લેકીન અલી ખલીફેહ તુરકી અમીરોમાં સ પા ધરાવતો હતો. પેદરના ઊકરાઓના હા માં તખ્ત જાય એમ તે ધમકતો ન

હો હતો. તેથી પેદરના જમાઈ મેહડી ખવાજેહને ગાદીવારેસ દાખલ તેણે ચુંટી કાઢ્યો. દામાદ મેહડી જોકે હીમતવાન, છતાં જન્મની જવાન ગણાતો હતો. મેહલમાં બ્યારે જણાયું કે ખલીફેહ આ જવાનને તખ્ત નશીન કરવા ધરાડો રાખતો હતો ત્યારે લ ગભગ સરવ મોભાદાર ગણાતાં આસામીઓ આ જવાનને માન આપવા અને તેની ખુશામત અને ચાપલુસી કરવા જાણે અકેક સાથે હરીફાઈ કરતા હતા. ઉગતા આફતાબને સહ કોઈ નમે; તેમ મેહડીના બાબમાં બન યું. લેકીન ગમે તેવું તકોખરી કરનાર, મોભાથી લલચાઈ જનાર, મગજમાં રાઈ લઈ ફરનાર અને પદસાની ખુમારીમાં શીશીયારી કરનાર વટીક આખરે તો નીચે પડી સરવ ની હસ્તીનો ભોગ થઈ પડે છે: તેમજ હુ માખી અને પોતાની મોટાઈનો હદ ખાહેર ફાંકો રાખનારના બાબમાં પણ બનયું.’

‘પણ કેવી રીતે ? કેવી રીતે ?’ હુ માયુને આ પેહેલ્લીજ વખત અધીરો પડી પુછ્યું.

‘હું તેજ બાબદ પર હવે આવું છું મારી માદરના જણાવયા મુજબ મેહડી ખવાજેહને ભેટવા મીર ખલીફેહ તેના તંબુમાં ગયો. તે વેળા તંબુમાં આ બંને ઉપરાંત મહમદ મોકીમ હાજર હતો. બ્યારે અગાઉથી કાંઈ ખબર મળવાથી મારી માદર મહાં છુપાવી છુપા પેહેરવેશમાં તંબુ આગળ હતી. એ ચાર સીવાય તંબુ માં યા તેની નજદીક ખાંજી કોઈ હાજર ન હોઈ હવું ખલીફેહને બેઠાને ઝાઝી વાર લાગી નહી, તેટલાં મરવાની છેક અણીએ આવેલા આપણા પેદરે એકાએક તેને તેડાવ યો: આથી ખલીફેહ ઉઠ્યો અને મેહડી તેને વળાવવા છેક પારણા આગળ ગયો, અને જોવો ખલીફેહ નજરથી દુર ગયો કે આસ પાસ નજર ફેંકવાની દરકાર રાખયા વગર મેહડી પોતાનો પાતેનનો વીચાર બોલ્યો: ‘અલાની મરજથી અય ખુજરગ લડકા ! હું તારી ચામડી જીવતી ને જીવતી ઉતારી લેવાડી શ !’ આ પ્રમાણે બોલીને ફર્યો તો તેણે મહમદ મોકીમને નજદીક ઉભો રહી સાંભળ તો દીઠો. મેહડી તદ્દન ગુંચવાડામાં પડ્યો, લેકીન તરતજ તેણે મહમદનો કાન પકડી ધ મકી આપી કહ્યું. ‘તાજક ! હું હજી અ હો છે કે ? ખમા ! જો એક હરફ કોઈ આ

ગળ ખોલ્યો તો તારૂં ધીર સલામત રહેશે નહીં, પણ જરા થોભ ! હું તારી સાથે કાંઈ વાત કરવા માગું છું.

મહમદને આથી થોપવાની જરૂર પડી, લે કીન મારી માદર કોઈ નહીં જાણે તેમ સદી ગઈ, અને લાગલી ખલીફેહ આગળ જઈ તેની પીઠ પાછળ મેહદી જે થપ્પો ખોલ્યો હતો તેથી વાકેફ કરી હુશીયારીમાં રહેવા ફરમાવયું, અને આપણા પેદરને આપેલી કબુલાત પર તે જે પાણી ફેરવવા માગતો હતો તે પર ધી કાર દેખાડી તેણે ફળ ઘણું કડવું આવશે કરી જણાવયું. ખલીફેહ પર આથી અસર થઈ. તેને સહેજ થક ગયો. તેથી મહમદ મો કીમાને તેડી લાવવા પોતાના ખાનમી ખીદમ તગારને મોકલ્યો. મારી માદર તો તેની આગળથી ચાલી ગઈ હતી. મોકીમ આવ્યો અને ખલીફેહના પુછવાથી મારી માદરના ખોલવાને તેણે ખોલેખોલ ટેકો આપ્યો. ખલીફેહની હવે ખાતરી થતાંજ તેણે તરતજ એક એપયો તમને તેડાવી લાવવા મોકલ્યો અને ખીજી તરફથી યેથા વેલો (પેગામચીઆ) ની ટોલકીને મેહદી આગળ મોકલી તેને ફરમાવ્યું કે થાહના હુકમ મુજબ તેણે તંબુમાંથી નીકળી પોતાના મકાને તરત જવું. આ વેળા મેહદી જમવા બેઠો હતો. તેણે તંબુમાંજ જમી રહેવા માગ્યું પણ ખાસ પેગામચીઆએ તેને તયાંથી તરતજ નીકળી જવા ફરજ પાડી. મેહદી પોતાને મકાને પુગતાંજ ખલીફેહ ઢંઢરો બાહર પાડી સરવ અમીર ઉમરાવો વગેરેને મેહદી આગળ જવા મના કીધી, બારે મેહદી પર રૂકો મોકલાવી દરબારમાં હાજર નહીં થવા તાકીદ ફરમાવી.

તયાર પછી તમો ગાદી પર આવ્યા અને આપના પેદરની લાસને કાબુલ ખાતે લઈ જઈ દફનાવવામાં આવી. આપના પેદરના મરણ વેળા જોકે ચાર બેટા અને ગુલરંગ બેગમ, ગુલચેહેર બેગમ તથા ગુલમદન બેગમ નામે ત્રણ બેટીઓ હતી એમ સાધારણ રીતે મનાતું અને હજી મનાય છે છતાં આ અગુષ્ટરી તથા આ ચરમ પત્રના લખાણ પરથી તમારી ખાતરી થઈ હશે કે તેમને પેટની એક ખીજી પણ બેટી હતી. જે હાલ મુસ્લેસી હાલતમાં તમો સામે ખડી ઉભી છે, અને તે કમીનીદું નામ ગુલથન છે.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

હેલો સેજદો.

ગુલથનને પોતાની આગળ આવી તે દરમિયાન આપણે હુમાયુનથાહને ફકત એકજ વખત અધીરો પડી અહવાલ જલદીથી સાંભળવાની તલ્લખમાં જોઈ ગયા છીએ; બાકી સઘળો વખત તેણે કાંઈ પણ લાગણી પ્રગટ દેખાડી નહીં હતી. પણ ગુલથન ! ગરીબ ખાપડી ગુલથન ! પોતાનો લંબાણ અહવાલ ઉપર મુજબ ખોલયા પછી દડદડ આંસુઓ તેણીની આંખોમાંથી ખરવા લાગ્યાં અને તેણીથી વધુ ખોલાયું નહીં. હુમાયુને તેણીના ખભાં પર હાથ મેલ્યો અને પોતાની નજદીકની બેઠક તરફ આંગળી દેખાડી કહ્યું “ અહીં બેસો ! મારી હજુરમાં બેસવા તમોને હક છે ; હું કાંઈ હજી હોંદનો શેહનશાહ નથી. ”

“ નહીં ! કદી નહીં ! ” ગુલથનને ડોક લીલવી જણાવયું “ હું અહીં શેહનશાહની શોધમાં આવી છું : કાંઈ ભાઈની ખોળમાં આવી નથી. મારો દરજ્જો જાહેર કરવા કાંઈ હું આવી નથી, લેકીન મેહેરબાની માગવા આવી છું. જો મારામાં કંઈ રહેવાની ચકતી ન રહેશે તો હું તમો જહાંપનાહ હજુર ગુંટણમંડીએ બેસીશ ; લેકીન તમો નામવરની રૂપરૂ તો કદી બેસીશ નહીં. યા ખુદા ! આ થોડા કલાકના અરસામાં મારી પર શી આફત ! ” એટલું બોલી તેણી બોલતી અચકી ગઈ અને હાંફવા લાગી ટેકા માટે હુમાયુને પોતાનો હાથ લંબાવે પણ ગુલથનને એ માન સ્વીકાર્યું નહીં.

“ હું મારો અહવાલ આગળ ચલાવું ? થોડીવાર પછી ગુલથનને પુછ્યું.

“ બેલાથક ! ” હુમાયુને ઉતર વાળ્યો

“ પેદરના મરણની ખીના શેહેરમાં : લાતાંજ સઘળે માહેતમ પોસી ચાલતી જણાઈ હું તે વેળા તદન નાની લુલકી કમઅક્લ હતી, તેથી મરણ જીવણનો મુદલ ખીઆલ મને નહીં હતો. પણ ઘણાંઓને રડતાં જોઈ હું પણ દમખદમ રડવા લાગી. મરનારને સેજદા કરવા મેહેલના દરવાજા ખોલા કરવામાં આવ્યા અને તમામ લોક ભચડાભચડી કરી દરવાજાઓમાં પેવથ થયું. આ વેળા રસ્ત પર મારી માદર જે એક દરખત નીચે બેસી

પોતાનાં ખંને હાથોમાં માથું પકડી ગુપચુ પ રડતી હતી, તે ઉભી થતાં મને કેડપર મારી દરવાનમાં દાખલ થવા કોશિશ કરવા લાગી; પણ ભીડને લીધે તેમ ખનયું નહીં; તેટલાંજ એક જઈક દરવારીની નજર મારી માદરપર પડી અને તે પેદર તથા મારી મા વચેનાં સંબંધથી થોડો ઘણો વાકેફગાર હોવા થી અમોને ખીજે ખાનગી રસ્તે અંદર લઈ ગયો અને આખરે અમે સેજદા કરવા થક તીવાન થયા. લેકીન મારી માદરને મરનાર આગળથી ખસવા ગમયું નહીં; આખરે પે લોજ બુઝારગ મરદ અમોને બાહર ધસડી લઈ જવા લાગયો; આથી મારી માદરે મને કહ્યું: ‘બેટી મારી ! આ જે હમેશની ઉંઘ માં પડેલા છે, તેને બરાબર જોઈ લે ! તું ક દી એનો ચહેરો ફરીથી જોઈ થકશે નહીં.’

‘પયારી માદર ! મારા પયારા પેદર ઉંઘા યલા છેની ?’ મેં બોળાઈથી કાનમાં પુછ્યું.

‘બેટી મારી ! તમામ લોકોને એ પીતા છે.’ મને ચુપ રહેવા અથારત કરી મારી મા દરે જણાવ્યું, ‘હમેશની ઉંઘમાં એ ગીરફતાર થયો છે.’

અમારી સામે, પાસે અને પાછળ સઘ જે ઠેકાણે તમામ આમ રડતી હતી. મારી માદરે આખરે અતી વહાલથી છેલો સેજદા કીધો, અને પેલો બુઝારગ અમોને પાછો ખી જે રસ્તે બાહર લઈ ગયો. બાહર નીકળી થોડે દુર જતાંજ મારી માદર લપેરા ખાવા લાગી, અને જમીન પર બેસુધ પટકાઈ. બે મા સો આ વેળા તયાંથી પસાર થતા હતા, તે આ આ જોઈ અમારી નજદીક આવયા.

‘માદર ! પયારી માદર ! ઉઠ !’ હું રડ બોલવા લાગી ‘નહીતર મારા પયારા પેદરની નજર તને પણ સદાની ઉંઘમાં ધારીય.’

‘એનો ચહેરો જે’ પેલા શખસોમાંના મોકે ખીજને કહ્યું.

‘એ કોણ ?’

‘તું નહીં આળખતો ?’

‘નહી !’

‘સુલતાના હુબેદા !’

‘હા ! એ છુપા નેકાહની ખીતા મા કાનપર આવી હતી ખરી, ગરીબ ખીયારી.’

‘ચાલો આપણે એ મા દીકરીને અહીં સલામત જગથે લઈ જઈએ; નહીતર આ વખતમાં ખંનેને ઠાર કરવામાં આવશે.’

‘તેઓ અમોને એક ગીચ ઝાડીવાળી જગથા આગળ લઈ ગયા અને પછી તયાંથી ચાલી ગયા.’

પ્રકરણ ૩૪ મું.

મલોકા હુબેદાનું મરણ.

‘પેલા ભલા શખસોના ગયા કેડે હું મારા બેસુધ માદર આગળ એકલી પડી, તેણીના ગળાં આસપાસ હાથો વીંટાળી હું રડવા લાગી.’ ગુલશને પોતાનો અહવાલ પોતાના ભાઈ હુમાયુનને કહેવો જારી રાખ્યો ‘ઠંડા પ વનની લેહકીથી યા મારાં આંસુના ટીપાંથી યા મારી રડાપીટથી મારી પયારી માદર પાછી હાંશમાં આવી અને આખરે આંખયો ખોલી, મને અતી પયારથી પોતાની છાતીસે દાખવા લાગી, તયાર પછી કાંઈ વીચારમાં શું ટાઈ. આખરે તે મારો હાથ પકડી ઉઠતાં બોલી, ‘ચાલ, મારી બેટી ! આ ચહેરમાં હવે આપણું કામ નથી; બલકે સલામતી નથી.’ તે મને અમારાં રહેવાનાં મકાનમાં લઈ ગઈ અને સાંજ પડતાં બે સખીઓ વગેરે સામાન એક ટડુપર લાધયો અને અમોએ કુચ ચાલુ કીધી. આખરે અમે એક ટોળાંના ઘાણા ઘાડા સમાગમમાં આવયાં અને તેઓના એક ભાગે મારી માદરને પોતાની ઉપરી ઠેરવી. થોડા મહીના એ મુજબ નીકળી ગયા. તેઓએ મારી માદરને રહેવા એક મકાન આપ્યું હતું, જેમાં મારી માદરે પોતાનો સામાન ગોઠવયો હતો, જેમાં પેલી બે સખીઓ પણ હતી.

એક દીવસે આ બે સખીઓ મારી ન જરે પડી, તેમનું શું થયું તે વીશે મેં તે વચુને પુછ્યું.

‘બેટી મારી ! મારી પુઠે આવ !’

તેણી મને કેટલીક ગીચ ઝાડીવાળી ટેકરીઓ પરથી એક ગુફામાં લઈ ગઈ. એ ગુફા ગીચ ઝાડો અને એકાંતપણાને લીધે ખીજ કોઈને માલમ હતો નહી. આ ગુફામાં પક્ષીઓના પીછાંતું એક ખીછાંતું હતું, અને દીવાલ પર ખંને બાજુએ પેલીજ બે સખીઓ ટાંગેલી મારી નજરે પડી હતી.

‘લડકી ! કદાચ કોઈ દીવસ એવો પણ આવે કે તને તદન છુપી જગથે સલામત છુપાઈ જવાની ફરજ પડે. આ ધરતી પર

તું કોઈને આ ગુફાની હાથપાતી કદી જણાવ
તી ના ! તું જે આદ્યાહી ફરજ છે; એ
ટલે હર પળે તારો જાન ધણી ધાસ્તીમાં છે,
આ ગુફા તે તારો જીવ છે; તારાં છુટાપણા
કરતાં પણ વધારે કીમતી આ ગુફા છે !’

અમોએ રાત ત્યાં પસાર પીધી. બીજે દીને
અમો અમારે મકાને પાછા ફર્યાં, પણ મેં
ખુલ્લું જોયું કે મારી માદરમાં નખખાઈ ધ
ણી વધી ગઈ હતી. રસ્તામાં ધણી વખત
આસાથ લેવા બેસવા તેણીને ફરજ પડી
હતી, અને તે દર વખતે તેણી અતી વહાલ
થી મને ચાંપીને કોટી કરતી હતી. આ વેળા
કાંઈ અજબ પ્રકારની લાગણી મારાં શરીરમાં
પેલસ થઈ હતી. નજદીક આવતાં આસ્ત
ની આગાહી જાણે તે કરાવતી હતી. હું ધુ
જવા લાગી. ખુદા મને ચેતવણી આપતો હતો.

હું એમાં ઠગાઈ નહીં.

થોડા દીનમાં મારી પયારી માદર બી
છાણે પડી. તે મોતહું બીછાણું હતું. દહાડે
દહાડે નખખાઈ વધતી ગઈ, અને ભલાં લો
કની અતી સારવાર છતાં મોતને કીનારે
તણાતી ચાલી.

નજદીક આવેલાં મોત માટે મારી મા
દર ચેતી ગઈ, અને મારા પેદર વીશેજ મા
રી સાથે વાત કરી સંધળા ખનાવો મારાં ધ
યાનપર ઠસાવવા લાગી, કે જેમાંના કેટલાકો
વીશે હું તમે નામવરને જણાવી ગઈ છું.
પેદર સાથના સંધળા ખનાવો વરણવવા સાથે
મને આ અંગુષ્ઠરી, ચરમપત્ર વગેરે ધણી
સંભાળથી સાચવી રાખવા તાકીદપર તાકીદ
આપી. આ ચરમપત્ર વગેરે મને હવાલે કર
તાં માદર બોલી ‘આ લે ! કોઈ દીવસ કદા
ચ તારો ભાઈ હાકમી ભોગવશે તારે યાદ
આપવા આ ધધાની ઠીક કામ લાગશે. તારા
ખાદ્યાહી ખાનદાનની આ એક ચાવી છે,
જે તારા જીવની માફક તું જાલવી રાખજે.’

ગુંટણુએ પડી રડતી મેં સંધળું સાંભ
ળ્યું. તેણી બીછાણા પરથી ઉઠી થકતી નહી
હતી; દર દીવસે ચેહરા પર કીકાશ વધતો જ
તો હતો, સાદ નખખો પડતો હતો, આંખ
થો તેજ થતી હતી, અને જ્યારે મેં હકીમ
ને ખુલ્લી રીતે એક દીવસ પુક્યું કે ‘મારી
માદરને શું થયું છે?’ સારે તે બોલ્યો
‘કાંઈ નહીં! અલ્લાહ તેવણને પોતાની દર
ગાહમાં તેડે છે !’

આખરે એ બદખખત દહાડો આવી
લાગ્યો. તે દહાડે ખમલાં દુઃખોનો ખચાલ
વટીક તમે કરી થકશે નહી. ટુંકમાં એટ
લુંજ કહીશ કે આ દુનયામાં આખરે હું
મારી પયારી માદરથી છુટી પડી. મરતાં મર
તાં પણ તેણી ‘ગીરામી ! ગીરામી !’ બોલ
યાં હતાં. આ તેણીના મુખથી છેલ્લા શબ્દો
હતા. તેણીએ હવે મારાં માથાંપર હાથ મેલ્યો.
હું ધારતી હતી કે તેણી મને કાંઈ કહેશે, પ
ણ નહી. બદનમાંથી તેણીનો જીવ નીકળી
ગયો હતો. માદરની લાશને દફનાવવામાં
આવી. એ એક તદન સાદી ઘોર છે; સંધળાં
આ કોઈ સાધારણ મુક્તેશ આસામીની ધારે
છે, પણ આપણે જાણ્યે છીએ કે એ કોણની
છે. અરે માદર ! માદર ! ગુલશન ડચકાં
ખાતી બોલી.

‘એ લાશને તેને લાયકની જગથે લઈ
જવા તથા દરરોજ ભણતર કરવા હું હુકમ
ફરમાવીશ’ હુમાયુને જણાવ્યું. ‘તમારી વાત
આગળ ચલાવો.’

પ્રકરણ ૩૫ મું.

રધયત અને સુલતાના.

“મારાં માદરને દફનાવવા પછી” ગુ
લશને અહવાલ પાછો ચાલુ કીધો “જે ટોળા
એ મારી માદરને પોતાની રાણી દાખલ
રવી હતી, તેજ ગામડાંઓએ મારી માદર
ના મરણ બાદ મને તેમ દેરવી અને તેજ
વેળાએ બીજે ઠંકાણે જઈ વસવા તેઓએ દર
વ કીધી, સખખ વરસાદ જીજ પડવાને લી
પાણીની તાણ પડવી થઈ થઈ હતી અને
જી ત્યાં અનાજ પણ બહુ મોઘો થ
ઉપરાંત દુધાળાં જાનવરો માટે ઘાસચારા
તાણ પણ બહુ પડવા લાગી હતી. મને તેજ
એ પોતાના હાકેમ દાખલ દેરવેલી હોવા
તેઓ મારી મંજૂરયાત લેવા આવ્યાં. મેં
મને જણાવ્યું કે તેઓએ પોતાને ગમે ત
બેલાથક જવું; કે તેઓ ગમે તે કરવા તદન
મુખતયાર હતાં, લેકીન જે ઠંકાણે મારી પય
રી માદરે હમેશનો આરામ લીધો છે, તે જ
ગયાથી ઝાઝી દુર હું જવાની નથી.

તેઓએ પોતપોતામાં મસલહત ચલાવી
લેકીન કોઈએ મને ચેતવણી આપી કે જે
હાડે તેઓ બીજે ગામ જઈ વસ્વા માટે

અ કરવાનાં હતાં, તે રાતે ગુપચુપ મને ઉઠાવી જવા તેઓએ ઠરાવ કીધો હતો.

આ ચેતવણી પર અમલ કરી મેં સુકકો ઘણા દહાડા ચાલે એવો ખોરાક તરતજ ભેગો કીધો, અને તે અને ખીજી મને અગત્ય જણાતો સામાન લઈ તેઓ પોતાના ઠરાવ પર અમલ કરે તે આગમચની રાત્રે ગુપચુપ હું સાંથી પલાયન કરી ગઈ.

આ પ્રમાણે થોડાજ વખતમાં મારી માદરે મારે માટે તઈયાર રાખેલી ગુફાનો આશરો લેવા મને ફરજ પડી હતી. તે ભટકતી જાતના ટોળાંએ મારા વગર સાંથી ઉઠાંગરી નહીં કરવા ઠરાવયું, જ્યારે ખીજા હાથ પર તેમની સાથે વધુ વખત નહીં ભેળાવા મેં પકકો ઠરાવ કીધો.

“તે કોણ ટોળો હતો?” શહે પુછ્યું.

“ફકીરો, જોગીઓ વગેરેનો તે અનેલો હતો.” ગુલશને જણાવ્યું. “તેઓ એક મહીના સુધી થોપ્યાં, પણ મારો પતો નહીં જ મળેલો જોઈ તેઓ સાંથી ઉઠાંગરી કરી ગયાં. આ મહીના સુધી હું ફક્ત રાત્રીએ યા અંધારૂં થયા કેડેજ બાહેર નીસરી ફળો તોડી તે પર નીરવાહ કરતી હતી.

આખરે જ્યારે મારી ખાતરી થઈ કે મારી રઈયત આખરે ખીજે ઠેકાણે જતી રહી છે, ત્યારેજ હું ઉજરડાંમાં બાહેર નીકળવા લાગી. જો કે મારાં દીલમાં ધાસ્તી રહી હતી કે, રખને તેઓ છુપાઈ રહ્યાં હોય. પણ નહીં! તેઓ ત્યાંથી ખરેખર જતાં રહ્યાં હતાં. હું ધીરો રસ્તા પર હવે ગઈ, જેની ખીજી તરફ મારી પયારી માદરની કબર હતી. પવીત્ર કુરાનના થપકો ભણવામાં હું મથગુલ હતી, તે ત્યાં અધવચે મેં ઘોડાનાં પગલાંનો આવાજ સંભળ્યો. શંકાશીલ થઈ હું તેના નજદીક આવી પુગયાની આતુરતાથી રાહ જોવા લાગી. આક્રાંત્ય પણ પોતાના પુરજમાં બાર કલાક વીસામો લેવા થોડુંકનો ગુમ થયેલો હતો અને વળી પહાડોમાં અંધારી રાત્રીએ તો હું ઘણી હીમતવાન હતી; સંભળાં ટોળાંને એ જ ગયે અને એ વખતે હું ખુમ પડાવી થકું.

પેલો ઘોડેસ્વાર કોઈજ નહીં પણ એક સાફર હતો. તે જોવો મારી નજદીકથી પસાર થવા ગયો કે બંદગીથી કારેગ થઈ તરતજ હું ઉઠી ઉભી થઈ. તેણે મને કબરની રહેવાસણ ખીત ધારેલી હોવી જોઈએ. સખખ, ખુમ પાડી, ઘોડાને એડ મારી અતી ઝડપથી

તે ત્યાંથી ઘોડો દપટાવી ગયો. રફતે રફતે ઘોડાનાં પગલાંનો આવાજ કમી થતો ચાલ્યો અને છેલ્લાં તો તે તદન અલોપ થઈ ગયો.

ખીયાબાન જંગલમાં તદન અંધારૂં પ્રસરી રહ્યું, અને ઝાડોની કોહી ગયલી ડાંખલીઓ પડવાના આવાજથી, યા આવાજના આંચકાથી ખડકોની કીનારીએ આવેલા દીલાદય પથરો નીચે ગબડવાના સાદથી યા એકાદ જંગલી જાનવરની ચીચયારીથી ત્યાંની ભયભીત ચુપકીદીમાં ફક્ત ખલલ થતી હતી. મારી ખાતરી થઈ કે આસપાસ હવે માણસનો કાંઈ પણ વસવાટ હતો નહીં. જોઓથી હું દુર રહેવા માંગતી હતી તેઓ ખરેખર હવે ખીજે ઠેકાણે જતાં રહ્યાં હતાં. તે રાત્રીએ એક પણ ખતીનો ઉજાશ મારી ઉંચાણ જ ગયાપરથી જોવામાં આવ્યો નહીં હતો, તો પણ સહવાર પડવાની હું હવે અધીરાઈથી રાહ જોવા લાગી.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

મેળાપ.

ગુલશને અહવાલ ચાલુ રાખ્યો: “આ ક્રતાપે પોતાનાં નીરમળ કીરણો ફેંકી પોતાનાં દરશન દેખાડી સરવ આલમને હરખમંદ કીધી કે મારાં જીવને તદન સંતોષ મળ્યો. તેણે મારી છાતી પરનો ભાર ઉચકી નાખ્યો. હું હવે તદન સ્વતંત્ર હતી. જંગલો, પહાડો, ટેકરીઓ, ઝરાઓ, પણ પક્ષીઓ હવે સંભળાં મારાં હતાં.

આ પ્રમાણે ફળફળાદીપર ગુજરો કરતી હું કેટલુંક સુધી એક પડત પડેલાં મકાનમાં રહી. મારી માદરના પોથાકો મને બરાબર ખેસ્તા હતા. તેણીનાં ઘરેણાં પણ બરાબર આવતાં હતાં. લેકીન મને એકજ ચીજની ખુટ હતી, અને તે એકાદ સોખતીની હતી.

એક દીવસે હું તુરાબાદમાં ગઈ, અને સાંથી મેં એક મેંદુ ખરીદ્યું. એ લઈ જ્યારે હું પાછી મકાનમાં દાખલ થઈ, ત્યારે મેં તે મકાન એક જણને હસ્તક જોયું. તેણે મને સવાલો કીધા. હું તે જંગલની ગામડયન હતી તે મેં તેને જણાવ્યું, પણ મારા મુકામથી મેં તેને અજાણ્ય રાખ્યો.

રફતે રફતે તે મકાનમાં વધુ આવજ થતી મને જણાઈ. મુસાફરો અવારનવાર તે

મકાનનો લાભ લેતા જણાયા. એ ટેકરીઓ હવે દહાડે દહાડે આદમીઓની આવળથી વસાતી દીસી. ધરમથાળા દાખલ ગણાતાં તે મકાનનાં આદમીઓના ચેહેરા મને ઘણાજ વીકાળ જણાયા અને તેમની રીતભાત તુંડા ધથી ભરપુર જણાઈ. હું બીધી તે પાછી ગી ચ ઝાડીવાળી પેલી ગુફામાં જઈ વસી. કકત દુરથી હું પેલી ધરમથાળાને અને તેને લગતા રસ્તાને જોતી હતી. નજદીક જવાની હું હીમત કરતી નહી હતી. વારંવાર દુખી માણસોની ચીચયારીઓ અને હથયારોના ખણ ખણાટનો અવાજ મારા કાને પડતો હતો. ધણીક વખત મદદ માટેની ચીચયારીઓ તે તરફથી સંભળાતી હતી.

ફકીરો, જોગીઓ વગેરેની જગથે હવે કરપીન હુટારૂઓ તથા વાટપાડુઓ આવયા હતા. નસીરુદીન થાહ ! તમે તે વેળા હીંદની બાહર નથીવના ચકરાવાથી બીજાને આ સરે પડેલા હતા, અને કદાચ હીંદ પાછું કેમ છતપું તેની યોજના કરતા હતા.

મારે મનસે એ કાંઈ તકાવત જેવું નહી હતું. હું જંગલમાં ઉછરેલી, એટલે, જંગલી જાનવરોની રીત પરથી હું આદમોના અવાસ પણ તેવોજ ધારતી હતી. જેનામાં વધારે જોર, તે ફાવે. કુદરતનો એ રવધયોજ હું ધારવા લાગી.

એ શખસોની બહીકને લીધે તેમનાથી વધુ અને વધુ દુર હું રહેવા લાગી.

એક દીવસે ઉમેશના રેવાજ મુજબ હું ભટકતી હતી, ત્યારે મારા મેંઢાંની દુખથી ભરપુર ખરાડોએ મારું ધ્યાન ખેંચ્યું. જે ઠેકાણેથી આવજ સંભળાતો હતો, તે તરફ હું દોડી. પા કોથને છેટે મેં એક બંદુકનો અવાજ સાંભળ્યો. ઝાડીઓની વચેથી મેં ધું વો વળ ખાતો હંચે ચઢતો દીઠો. હું તે તરફ કશી આચકી વગર ધસી. હું એ મ કરી જે જોખમ ખેડતી હતી, તેનો મને મુદલ ખીઆલ નહી હતો. નજદીક અરધ છેટે જઈ પહોંચતાં મને મારો મેંઢો સામે મળ્યો, જે પાછલે પગે લંગડાતો હતો અને લોહી ઝલઝલતો હતું. મને જોતાંજ તે ઉભો રહ્યો અને જે દીશાએથી તે આવ્યો હતો, તેજ દીશા તરફ મારી તરફ જોઈ તે પાછો ચાલવા લાગ્યો. જાનવરોમાં પણ સમજશકતી છે. મેં ધાર્યું કે તે મને એક ચોક્કસ ઠેકાણે લઈ જવા માગતો હતો; જેથી હું તેની પુઠે પુઠે ચાલી.

એક ખુલી જગ્યામાં પચીસ છવીસ વરસની ભરતીના એક ખુબસુરત જવાન શખસ ઉભો રહેલો મારી નજરે પડ્યો, જે એક મોટાં વડેને મોતના ડાચાંમાં તરફડાં મારતું ધ્યાનથી જોતો હતો. આ દેખાવ જોઈ સઘળી બીના મને પ્રગટ જણાઈ. મારાં મેંઢાંપર વડે તરાપ મારી હતી, તેટલાં તે દેખાવ પેલા ન વળવાન શખસના જોવામાં આવથાથી તેણે વડેને જખમી કીધું હતું, જેથી મેંઢાંને પડતું મેલવા વડેને ફરજ પડી હતી; મેંઢું આ ખખર આપવા મારી આગળ આવ્યું હતું અને પોતાના ઉગારનારને દેખાડવા તે મને દોરવી લઈ ગયું હતું.

જેમ જેમ હું પેલા જવાન નજદીક ગઈ તેમ તેમ કાંઈ આર તરેહની લાગણી મારાં દીલમાં થવા લાગી. મેં જે સરવ આદમોને નીહાળ્યાં હતાં તથા મારી પયારી માદર સી વાય હું જેના પણ સમાગમમાં આવી હતી, તેમના કરતાં આ શખસ ઘણો શ્રેષ્ઠ મને લાગ્યો. બીજા હાથપર તે મારી તરફ અજાય ખીથી જોવા લાગ્યો; તેના દેખાવપરથી ખચીત તે મને પેલી જેહાનતું આદમ ગણતો હોય એમ દીસ્યો.

ખચીત ! મારા બોલવાની તે વાર જોતો જણાયો. જોકે મેં આ શખસને આગળ કોઈ પણ વેળા દીઠો નહી હતો યા તેવું ના મ વટીક સાંભળ્યું નહી હતું, છતાં કોણ જાણે કયા સખસર મારી માદરના મરતી વેળાના છેલ્લા શખ્દો મને તે પગે સાંભરી આવ્યા, અને હું બેધ્યાનપણે ‘ગીરામી !’ મોટેથી બોલો. હું શું બોલતી હતી તેનો મને મુદલ ખીઆલ તે વેળા ન હતો.

‘તમે મને કેવી રીતે પીછાણ્યો ?’ તેણે અજાયખીથી પુછ્યું. ‘હું તમારું નામ જાણતો નથી, અને તમે મારું નામ શી રવેશે જાણ્યું ?’

ખચીત તે મને પેલી દુનયાનીજ સમજ તો જણાયો.

‘શું તમારું નામ ખરેખર ગીરામી છે ?’ મેં પુછ્યું.

‘મને એ નામે ઓળખવામાં આવે છે એ તો તમે જાણતાં જણાવો છો,’ તેણે ઉતર વાળ્યો.

‘આ નામ કોણ જાણે શા સખસર આ ઘડીએ મારાં મુખમાંથી બાહર પડ્યું, જોકે હું તમોને ખાતરીથી જણાવું છું કે

તમારું એ નામ હવું એ હું જાણતી નહીં હતી : એટલું જ નહીં, પણ મેં તમોને આગળ કદી દીઠા પણ નહીં હતા.

‘સારે એજ નામ તમો કેવી રીતે યાદ કરી શક્યાં?’

આથી મેં મારાં માદરના મરતી વેળાના શબ્દોની ખીના તેને જણાવી, કે જે છેલા શબ્દ દો મારાં મગજમાં હરદમ કોતરાઈ રહેલા હતા.

ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવોની આ એક ચાવી હોય કે શું, કે તેજ ધડીથી મારાં દીલમાં તેને વીશે સારી લાગણી પેવસ થઈ. તેના દીલમાં એવીજ લાગણી પેવસ થઈ હતી યા નહીં, તે હું કહી શકતી નથી. પણ એટલું તો ખરું કે તેનો જીવ તેજ મારો જીવ એમ હું અસાર ટુલક જાણતી આવી છું. તેની આખર, તે મારી આખર!

આ પ્રમાણે બે વરસ સુધી અમો વચે મીત્રાચારીભરી ઓળખાણ ચાલુ રહી, તેટલાં ધરાનથી લશકર ભેગા પાછા હોંદપર હિતરો આવવાના તમારા સમાચાર અને લુટારૂઓ વગેરેને જડમુળથી ઉખેડી નાખવા ના તમારા ઠરાવ વીશે અમારા સાંભળવામાં આવ્યું.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

આશા.

“પરમ દીને હાઈઝ અને તેની બેટી હમીદા અમારા મકાન આગળથી પસાર થવા ગયાં” ગુલશને પોતાના ભાઈ હુમાયુન શાહને હેવાલ કહેવો જારી રાખ્યો. “ત્યાં તેમણે શું થયું તે તમોને માલમ છે?”

હુમાયુને આખરો અરધી બંધ કરી ડોક હીલવી હામાં હિતર વાળ્યો.

“હાઈઝ ખીન હોશંગશાહ અને તેની બેટી હમીદાબાનુની પુઠે ગીરામીની ટોળીને ઘણું કાઢાડવા તમારાં લશકરની ટુકડી આવી, જેણે ગીરામીને જીવવો યા મુએલો પકડવાની ફાકટ કોશિય કરવાને બદલે ટેકરીઓ તથા જંગલોને આગ લગાડી સળગાવી મેલયાં અને અમોને આગમાં ઘેરી લીધાં.

‘તમો કહો છો કે અમોને?’

‘હા, હું કહું છું કે અમોને, સખખ ગીરામી સાથે હતી, શું મેં કહ્યું નથી મારો અને તેનો જીવ એકજ છે?’

‘વારું? પછી શું બન્યું?’ શાહે પુછ્યું. ‘કીરધીઓને એ સરદાર તાબે થયો? યા તેને પકડવામાં આવ્યો?’

‘મારી માદરે મને જે ગુફા દેખાડી હતી તેમાં ગીરામી તદન સલામત છે.’

‘પણ તે લાંબો વખત સુધી ભરાઈ બેસી શકશે નહીં. ભુખ અને પચાસ તેને છુપાવાની જગથેથી બાહર નીકળવાની ફરજ પાડશે, અને ત્યારે તો તે જરૂર મારાં લશકરના સપાટામાં સપડાઈ જશે.’

‘તમો નામવરની અટકળ ખરી છે અને તેથી તો હું અહીં તમો સનમુખ આવી છું.’

‘અને જ્યારે તમો અહીં આવ્યાં ત્યારે એ કીરધીના પેદર ગેસુ દરાઝની માફી માટેની અરજ મેં સ્વીકારી નહીં, તે ખીના તો તમોને માલમ પડેલી હોવી જોઈએ. ત્યાર પછી નવા કાઝી હોશંગની પણ તેજ અરજ મેં નામંજુર કીધી, એ પણ તમોને માલમ હોવું જોઈએ.’

“હાજી! અને તેને લીધે તો તમો ના મદાર સનમુખ જાતે હાજર થવાની મેં મારી ફરજ વીચારી. મેં મનસે વીચાર્યું કે ‘દયા યા મેહેરબાનીના નામથી કદાચ નસીર દીન મહમદશાહ પારકાઓની એ અરજ સ્વીકારે નહીં; પણ પોતાના મરહુમ પેદરની કબરના નામથી તેની પોતીકી બેહેન જે અરજ ગુજારે, તે શેહેનશાહ ના પાડશે નહીં! શેહેનશાહ હુમાયુન! આપણા પેદર ઝહીર દીનના નામથી તારી બહેન ગેસુ દરાઝના કે મનસીખ બેટા ગીરામી માટે માફી ચાહે છે.’”

આ શબ્દો ગુલશને એવી તો અદા અને શહાબદીને છાજતા તોરથી ગુંઠાયું દીએ પડી બોલી કે હુમાયુને બે ઘડી તેણી તરફ અજાયબીથી જોયાજ કીધું. પણ તેના મનમાં શું વીચારો અદલ બદલ થતા હતા, તેનો ખયાલ વટીક ગુલશને કરી શકી નહીં; સખખ, બાહરથી કઠોરતા સીવાય ખીજ કદી નીચાન હુમાયુનના ચેહેરાપર પ્રગટી નીકળેલી જણાઈ નહીં.

‘અને કદાચ હું તમોને જાણાવું કે’ થોડીક પળ પછી હુમાયુને ઝપ્પાં બોલી ‘જે માફી માટે તમો અરજ કરો છો તે ફક્ત તમોનેજ અને તે પણ બે સરતે બહુ?’

‘સારે તમો એ માફી મને બક્ષો?’ આભારની લાગણી સાથે ગુલશને હુમાયુનનો હાથ ઝુપવા પોતાના હાથમાં લીધો.

‘છોકરી! હું મારો ઉપકાર માને તે આગમ્ય એ બે થરતો પહેલાં તારે જાણવી જોઈએ.’

‘ઓ મારા યાહ! હું તે સાંભળવા આરજીમંદ છું! ઓ મારા ભાઈ! તે મને જલદી જણાવો.’ ગુલશન અતી પ્રુથાલીથી ખોલી ઉઠી.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

બે શરતો.

‘જો હું પહેલી થરત દાખલ એમ કહું કે તમે મને આ અંગુથતરી આપો, આ ચરમપત્રનો નાશ કરો અને પેદર માદર તથા અલાહના સમ ખાઈ કબુલાત આપો કે તમારી પાદશાહી ઝોળખ તમે કોઈ આગળ કદી આપો નહીં કે જે માટે ફક્ત આ અંગુથતરી અને ચરમપત્રજ ફક્ત સામેતી દાખલ છે, તો તે તમે સ્વીકારશો?’

‘અરે તમે કેટલા માયાળુ છો?’ ભોળી ગુલશન પ્રુથાલીથી પોકારી ઉઠી ‘લેવો આ વીંટી! તમારી આંગળી પરજ રહેવા દેવો—આ ચરમપત્ર તો તમારી પાસેજ છે—તમારે હાથેજ એનો નાશ કરો! મને સમ ખાવા કેહવો અને તે પ્રમાણે હું ખાઈશ. વાર્! એ તો થયું, હશે ખીજી થરત કંઈ?’

ગુલશનને મુખથી આ ચખ્ખો સાંભળી હુમાયુન યાહની આંખો બે પળ પ્રુથાલીથી ચમકી, પણ તરતજ તે તેજ ગુમ થયું.

‘અસલ વારેથી એવો રવઇઓ છે કે જો એકાદ પાપીને માફી બક્ષવી હોય તો ખીજા નેકે તેની તોજેસ દાખલ મઠ યા જોગણુયાળામાં રહી જીંદગીના પાકીના દીવસો પસાર કરવા જોઈએ. એવા નેક વીચારતું આદમ તમારા ધયાનમાં છે કે જે આ ફુનયાની માયા મોહોતથી તમામ હાથ ઉઠાવી અલ્લાહની બંદગીમાંજ પોતાના પાકીના દીવસ પસાર કરે?’

‘હા! તે આદમ તમે સનમુખજ હાલ ખડું છે. મને જણાવો કે કયા મઠમાં હું રહેવું.’ ગુલશને ઉતર વાલ્યો.

‘પણ તે માટે ખરચ દાખલ નાણાની રકમ આપવી પડશે,’ હુમાયુને જાણે થરમથી અચક્કાં કહ્યું.

ગુલશન ગમગીનીથી હસી. પોતાની છાતીમાં છુપાવેલી એક નાની કોથળી ખેંચી કહાડી, તેપર પણ શેહેનશાહ બાખરની મોહોર મારેલી હતી. આ કોથળી ઉમેડી તેમાંથી અતી ઝલકતા હીરાઓ હુમાયુન હજુર ધરી ખોલી ‘જોગણુયાળાને ભેટ દાખલ આ છે. હું ધારું છું કે એ પુરતું છે; સખખ, મારી માદરે મને ખાતરી આપી હતી કે આ હીરાઓ ખેમુલ છે અને લાખો મોહોરની કીંમતના છે.’

‘ત્યારે તમે આ માફી બદલ સર વને તયાગ કરવા તઈયાર થયાં છો?’ હુમાયુને સવાલ કીધો ‘મોભો, આવતું સુખ અને દોલત—એ સઘળું તમે ફક્ત એક કીરધી માટેની માફી સાર તયાગ કરો છો?’

‘જરા એ જરા!’ ગુલશને ઉતર વાલ્યો ‘લેકીન એક અરજ મારે કરવી છે, અને તે એ કે આ માફીપત્ર ખુદ મારે હાથે ગીરામીને પહોંચાડું.’

‘હીક! તમારી અરજ કબુલ છે.’ હુમાયુને ઉતર વાલ્યો, અને જમીનપર ખી છાવેલી ખેઠકપર ખેસી તેણે માફીપત્ર ચીતરી કહાડી તે પર પોતાની સહી થાખ કરી, મોહોર મારી ગુલશનને આપી કહ્યું ‘લેવો! ગેસુ દરાઝના ખેટા ગીરામીતું આ માફીપત્ર છે. તમારે હાથે તેને પોહો ચાડો એ વાંચી તે જોશે કે તેને માટે તમે કેટલો બધો ભોગ આપ્યો. તમારા પાછા ફરવા કેડે કંઈ જોગણુયાળામાં રહેવું તે વીશે આપણે વીચાર કરીશું.’

‘અરે! તમે કેટલા બધા માયાળુ અને ઉદાર દીલના છો?’ ગુલશન અતી ધણી પ્રુથાલીથી ખોલી ઉઠી. તેણી હુમાયુનનો હાથ પોતાના આગળ લઈ ગઈ અને આભારની લાગણી સાથે ચુખવા લાગી. ‘અરે તમારો કયા ચખ્ખોમાં ઉપકાર માનું તે હું જાણી શકતી નથી.’

ભોળી ભાળી ગુલશન! તેં જે ભોગો આપ્યા છે તેનો તને ખયાલ પણ નથી. યુસુફ અને ઝુલીખાને પણ એક કોરે ખેસાડે તેવી તેં પોતાને પુરવાર કરી છે. ખરેખર! જંગલનું ગુલાખ તે ખરેખર તું છે. ગુલાખ મહોતની એક નીયાન છે, કે જે તારાં નામને તદન બધખેસ્તી આવે છે. ગુલશન!

પ્રકરણ ૩૯ મું.

માદર પેદરને પુશહાલીના પેગામ.

ભોળી ગુલશન પેલું માફીપત્ર લઈ 'દીવાને ખહીસ્ત' માંથી અતી પુશહાલીથી બાહર નીસરી. તેણીના ગયા કેડે તેણીનો ભાઈ ઉઠ્યો, મુછમાં હસ્યો અને વીટી, ચરમપત્ર તથા પેલી કીમતી હીરાઓની કોથળી સભાળીને એક લોખંડી પેટારામાં મેલી પોતાને હાથે કુંચી દઈ પોતાના ખીસામાં મેલી, અને પછી ઘણા ઉંડા વીચારમાં તે બાહર નીકળ્યો. થોડે દુર તેણે હાફેઝને ઉભો રહેલો દીઠા. થાહ તેને અભ્યવધીથી જોવા લાગ્યો; સખખ, તેને હજી ત્યાં વાર જોતો ઉભો રહેવાની તેણે વકી રાખી નહીં હતી.

'તમે અહીં શું કરવા ઉભા છો ?' શેહેનશાહે પુછ્યું.

'જનાબે આલી ! તમારા હુકમથી હું ઉભો છું. કંઈ હુકમ ?'

'હા. ખરા અને યાદ આવી. તમેને મેં થોખાવ્યા હતા.' હુમાયુને જણાવ્યું. 'ગેસુ દરાઝને જઈ કહે કે તેના છોકરાને માફી પક્ષી છે. આજે હવે તમારી હાજરીની જરૂર નથી, જરૂર પડશે તો તમેને તેડાવી મંગાવીશ.

હોથંગ આપી અતી ઘણી પુશહાલીથી થાહને દુરનસ બળવી પોતાના દોસ્ત ગેસુને આ પુશહાલી ભરી ખખર આપવા દોડ્યો.

તે સીધા પોતાના દોસ્ત ગેસુના પ્રકાને ગયો. ગેસુ આ વેળા બે હાથોમાં માથું મેલી દલગીરીથી એક ચોરડામાં મેઠો હતો. આ તેના હમેશનો વપરાતો આ રૂડો નહીં હતો ! સખખ તેનો તે ચોરડો તેની પરણેતર તેની ગેરહાજરીમાં હોથંગને વાપરવા આપી, પોતાનો ચોરડો હોથંગની મેટી હમીદાને વાપરવા સ્વાધીન કીધો હતો, અને પોતે બીજા ચોરડાઓમાં મુકામ કીધો હતો, કે જે બીનાથી હોથંગ યા તેની ખેટી તદ્દન બીનમાહીતગાર હતાં.

ગેસુના કુટુંબની આગલી જાહેજલાલી ગુમ થયલી હતી, અને તેની દોલત પણ લગભગ તમામ ખલાસ થવા આવી હતી, એ વીશે આપણે આગળ જાણી ચુક્યાં છીએ. એ સઘળું તેના ખેટા ગીરામીની ચાલને બીધે બન્યું હતું.

ગેસુ દલગીરીના દરમાવમાં ડુબેલો બી ચારવંત ચેહરે મેઠલો હતો. પોતાની અરજ થાહે સ્વીકારી નહીં અને થાહના માનીતા હોથંગની અરજ પણ નામંજુર કીધી એટલે હવે ગેસુને મનસે પોતાના ખેટાની માફીની સઘળી આશા ગુમ થયલી હતી.

પણ એકાએક ચોરડામાં હસ્તા ચેહરા સાથે હમીદાખાતુને દાખલ થતાં જોઈ તેણે નજર ઉંચે કીધી, અને દલગીરીના આ સમયમાં હમીદાને પુશહાલીથી ભરપુર જોઈ તે અચરત થયો. જેટલો ગેસુ તેટલીજ તેની પરણેતર ઝીણુત્રીસા પણ થઈ.

'અરે ! ચાલો ! ચાલો ! દલગીરીને પુશહાલીના દરીઆવમાં ગરક કરો. મારો પેદર તમારા ખેટા વીશે શેહેનશાહ તરફથી વધાઈ લાવ્યો છે. થાહે તમારા ખેટાને માફી પક્ષી છે.'

આ સાંભળી બંને માદર પેદર અતી પુશહાલીથી હમીદાની પુઠે ગયાં.

'પુશહાલી ! પુશહાલી ! ગમીનું વાદળ વીતી ગયું ! પુશહાલ થાવો !' ગેસુ અને ઝીણુત્રીસાને જોઈ હાફેઝ પુશહાલીથી બોલ્યો 'અરે પુશીની તાજી હવા ચોરડામાં ફેલાવવા પારણાં ઉઘાડાંજ રાખો !'

'એ સઘળું તમારાં પગલાંને આભારી છે,' ઝીણુત્રીસા બોલી 'તમે આવ્યા તે આગમય આ મકાન ગમીમાં ગીરફતાર થયેલું હતું : તમારાં પગલાંથી પુશહાલીથી છલકાઈ ગયું છે !'

'અલ્લાહની કરમ પક્ષેથી ન્યારીજ છે ! અલ્લાહના શુકરાના કરો !' હાફેઝ બોલ્યો.

'ચાલો આપણે પેહેલાં નીમાઝ પઢવે અને પછી તમે એ વીશે અમારી આગળ વાત કરજો' ઝીણુત્રીસાએ જણાવ્યું.

સઘળાં આથી ખરાં અંતકરણથી તે બારે હકતઆલાની શુકરગુજરી કરવા ગુઠ્ઠણમ દીધે પડ્યાં.

આ કામ તમામ થતાંજ હાફેઝે પોતે જ અરજ કીધી હતી તે હુમાયુનથાહે કેવી રીતે નામંજુર કરીને તે માટે પ્રતરાજ દેખાડી હતી અને તે પળથી માફીની આશા લગભગ તેણે તદ્દન છોડી દઈ તે કેટલો નીરાશ થયો હતો, અને તેટલાં પહાડી જંગલમાં જે નાજનીનને તેણે જોઈ હતી તે કેવી રીતે થાહ આગળ ગઈ હતી અને તેની વીદાયગીરી પછી થાહે કેવી રીતે માફીની ખખર તેને

આપી હતી, તે સઘળું વીસ્તારીને હાફેએ પોતાનાં સંભળનારાંઆને કહ્યું.

ગીરામીની ટોળીને હાથ હાફેએ અને તેની બેઠી હમીદા કેવી રીતે સપડાઈ ગયાં હતાં, તે ખીનાથી ઝીણુનીયા તદન નાવાકેફ હોવાથી તેણીએ પુછ્યું: 'જંગલની એનાજ નીન કોણ?'

'મારા આરડામાં ચાલો! હું તમને સઘળી ખીના જણાવીશ' હમીદાએ ઝીણુનીયા નો હાથ પકડી લઈ જતાં કહ્યું.

માં જઈ પુગતાંજ ઝીણુનીયાને બે સાડી હમીદા તેણીના ખંને હાથે પોતાના હાથમાં પકડી અને તેણીના દલગીર ચેહરા પર નજર નાખી જોટલી ખની તેટલી નાજી કાઢી અને માદરનું મન ઝાડું નહીં કુખાય એ વી રીતે પોતે કેવી રીતે ગીરામીની ટોળીના સપાટામાં સપડાઈ ગયાં હતાં અને તે આગ મથ પેલી જંગલની નાજનીને કેવી રીતે ચેતવણી આપી હતી, અને છેલ્લાં આ ખરે તેમનો છુટકો ગીરામીએ કેવી રીતે કીધો હતો તથા તેમની સાથે કેવો ગ્રહસ્થ રીતે વરતયો હતો, તથા તેણે પોતાનો દુઃખી અહવાલ કેવી દલગીરીથી કહ્યો હતો તે સઘળું વીસ્તારીને કહી સંભળાવ્યું.

જેમ જેમ હમીદા અહવાલ ચાલુ કરતી ગઈ તેમ તેમ ઝીણુનીયા ઘડીકમાં ખુશહાલીથી હસ્તી અને ઘડીકમાં દલગીરીથી આંસુ આંખેરવતી હતી, જે વીશે જણાવવાની કશી જરૂર નથી.

તે દીવસથી ઝીણુનીયા સાથે હમીદાને ખુબ પ્રીતી બાઝી ગઈ, ઝીણુનીયા તેણીને ખુશીનો ફરેસ્તો ધારવા લાગી. ખીજા હાથ પર હમીદાખાતુ પણ ઝીણુનીયા તરફ હદ બાહેર ખ્યાર દેખાડવા લાગી. જ્યારે બે હાથમાં સરખે સરખાં મળે છે સારે એ મજ બને છે.

પ્રકરણ ૪૦ મું.

નવી હાડમારી.

જ્યારે હમીદા પેલી ધરમથાળામાં પોતા અને પેદરપર વીતેલી કહાણી ગીરામીની માદરને જણાવતી હતી, ત્યારે ગેસુદરા અને તેનો અચ્છી દોસ્ત હાફેએ ઝાડોની

ઘટાની નીચે રસ્તાપર હાંદ સર જમીનની ભવીષની સરજત વીશે વાદવીવાદ કરતા હતા. ખંનેની ખાતરી તો હતી કે ઘણું તો એકાદ માસમાં હુમાયુનનું કીસમત જણાઈ જવાનું હતું. તેમને થાહના સીપેહસાહાર ખાનખાનાન બચરામખાંની અકબ હોથીયારી તથા હીમત વીશે મુદલ શક નહીં હતો.

આ ખંને દોસ્તોને તરંગના ઘોડા દોડાવતા છોડી દઈ હવે આપણી ચશમનો અસ્પ પાછો ગીરામી નજદીક લઈ જઈએ.

પેલી ગુફામાં ગીરામીને એકલો મુકી ગુલશનને છોડી જતાં આપણે જોઈ ગયા છીએ, ત્યાર પછી ગીરામીનું શું થયું, તે જણવાની આપણને કુદરતી રીતે તલબ હોવી જોઈએ.

હીમતવાન પણ તેજ વેળા અતી ભોળી ગુલશનના જતા આળા તરફ તેણે થોડોક વખત સુધી જોયા કીધું. તે નજરથી જયાં કે તદન અલોપ થઈ, ત્યારે તેણે પોતાની નજર પાછી બળતા તરફ ફેરવી. જંગલ તથા ટેકરીઓ હજી બળતી હતી; ધુવાના ગોટેંગો ટા નીકળતા હતા; ગરમી અતીશય વધી ગઈ હતી; જનવરો તથા વગડાનાં પશુ પંખી આ ચીચયારી પાડતાં સંભળાતાં હતાં અને તેમાં પાણીના રોહનો અવાજ ઉમેરાતો હતો.

ખરેખર! તે વખતનો દેખાવ કાંઈ આર તરેહનો થયો હતો! ગીરામીએ ગુલશનને નાસભાગ વખતે કહ્યું હતું તેમ માણસ પોતાની હાથાતીમાં આવો દેખાવ જવલેજ જોઈ શકે!

હડહડતા દુશ્મનના મેહેલો તમામ સામાન તથા રેહેવાસીઓ સાથે બાળી તારાજ કરવામાં મળક લેનાર થાહો, સુખતાનો અને હાફેએ વટીક આખરે કંટાળી બીજી તરફ નજર ફેરવતા. તેમજ ગીરામીના ખાખમાં ખનયું. કુદરતી લીલાનો આબહાદુર શોખીન આખરે આ ફના થતી બલીહારીથી ધરાઈ ગયો હતો, તે પાછો પોતાની ગુફામાં ફર્યો, અને પેલાં બીજાણાંપર પડી કલપીત ખચલો કરવા લાગ્યો. તે શાના ખચલો હતા? શું ખુબ સુરત હમીદા વીશે હતા? યા ભોલી ગુલશન માટે હતા? જે હોય તે, લેકીન તે આખરે હાંબને તાબે થયો, તે એટલી બધી તો હાંબમાં પડ્યો કે બાહેર જે બળીને ખાક થતું હતું તથા તેથી જે જખરો ઉઠવાદ થ

તો હતો, તેથી તેની ઉંઘમાં જરાએ ખલલ થયેલી દીસી નહીં.

પરોઢયું ફાટવાની સૈજ અગાડી તેની આંખયો ઉઘડી ગઈ, અને તેણે ગુફાવાળી ટેકરીના છેક ભીતરના ભાગમાંથી કાંઈ ખાદ્ય કામ થવાનો આવાજ સાંભળ્યો, છેક નીચે થી કોઈ કોરીને રસ્તો કરવા માંગતો હોય, તેમ તેને જણાયું.

એ કોણ હશે? દુશ્મન સેવાય એ કામ બીજે કોણ કરે? શું તેની છુપાવાની જગ્યા લશ્કરીઓને માલમ પડી હતી, અને તેઓ ગુપ્તગુપ્ત ખાદ્યકામ કરી મારગ ખોળી કાઢતા હતા?

ગીરામીની મજબુત ખાતરી થઈ કે તેમજ હોયું જોઈએ: આગ લગાડયાથી નહીં વળયાથી આ નવો ઉપાય લશ્કરે કામે લગાડે લે હોવો જોઈએ. સામેથી આવતા દુશ્મન ને તે હંફાવી શકે: તેથી નીચેથી હુ મલો લાવવા ઉપાય અજમાવવામાં આવતો હતો, એવી અટકળ કરી તે ઉઠ્યો, પોતાની પાસેનાં હથયારો ખરાખર ગોઠવ્યાં. ત્યાર પછી જમીનપર સુધ્ધ જઈ કાન ભોંય સાથે અથડાવી તે ઘણા ધ્યાનથી સાંભળવા લાગ્યો.

તેના અનુભવી કાનોએ ખુલ્લું સાંભળ્યું કે કોઈ ખરેખર ઉતારો લીધેલી તેની ગુફામાં આવવા ધીમેથી પણ સાબુત ખાદ્યકામ કરતું હતું. જેમ જેમ વખત વહેતો ગયો, તેમ તેમ આવાજ વધુ ખોખરો થતો ચાલ્યો: તે પરથી તેની ખાતરી થઈ કે થોડા જ કલાકમાં પેલો હરીફ ગુફામાં દાખલ થઈ શકશે.

સહવાર પડતાં પેલા ખાદ્યકામનો આ વાજ બંધ પડ્યો. ખાદ્યનાર થોડા વખતનો વીનામો લેતો હોવો જોઈએ, પણ તેમજ હોય તો એટલા વખતમાં તેના બીજા એકાદ સામતીએ થા માટે એ કામ ચાલુ નહીં રાખ્યું? ગીરામીને તેની કશી સમજ પડી નહીં.

જે ભેદ વીશે સમજ નહીં પડે તે બીજાપર રાખી મેલનારા કીલસુકની પેઠે તેણે તેની કનવાર કીધી નહીં. સીધીભાઈ દેખો-આપસે નજર આવેંગે!

પાંચ છ દીવસ સુધી તો ભુખમરાની પી થીતા ગીરામીને હતી નહીં: સખખ ખોરાક મળી એટલા સમય માટે ગુફામાં પુરતું હતું. માટે તે નીરાંત હતો.

ખીજું તો ગુલશન અને હાફેએ આપેલી કબુલાતોથી તેની આશાનું કીરણ ઝળકતું હતું. અહીં કહેવું જોઈએ કે ગુલશનની આશાપર તેને ઝાઝો ભરૂંસો નહીં હતો, જોકે તેને છોડી જવાની થોડુંકજ આગમ્ય તેણીએ પોતાના ખાનદાન વીશે ઇસારો કીધો હતો.

વળી મરદતું હાથે ઘણીક વખત અપકારી હોય છે. ખચીત! તે ઘડીએ ગુલશન કરતાં હાફેઝની હાથની મેહરબાની તે પસંદ કરતો હતો. હમીદનો પીતા શું હાફેઝ નહીં હતો? વળી આ બંને મરદોની લાગણી કાંઈ ઓર નહીં જણાયલાં કારણે એક બીજા તરફ ઢળેલી હતી. હાફેઝ તરફ એટલી બધી મહોખત થા માટે દોડતી હતી, તેનું કારણ ગીરામી સમજી શક્યો નહીં. કીલસુકની પેઠે આવી નજવી ખીના વીશે જુસતેજુ કરવાનું તેણે માંડી વાળ્યું અને પોતાના જીવની સલામતી સારું તેણે પાછા કાન ભોંયપર અથડાવ્યા.

ખાણ ખાદ્યનારે પાછું પોતાનું કામ ચાલું કીધું હતું. જે તેના દુશ્મનો આ નવે રસ્તે દાખલ થાય અને બીજાઓ આ ગલો રસ્તો ઘેરે તો છટકવાની સુલભ આશા નહીં હતી. દુશ્મનો આ પ્રમાણે હુમલો કરે તે આગમ્ય છટકી જવાનો કાંઈ બીજો મારગ તેણે શોધવો જોઈએ.

જે રસ્તે ગુલશન ગઈ હતી તે મારગ હજી સળગયા વગર ખાલી હતો યા કેમ, તે જોવા તેણે ડોક ગુફામાંથી બાહર કાઢી કે તે જ પળે તેનાથી છ તસુ દુર બંદુકના આવાજ સાથે એક ગોલી ખડક સાથે અથડી ફેલાઈ જતી જોઈ.

આવાજ ઉપરથી આવ્યો હતો તેથી તેણે ઉપર નજર કીધી તો એક ઉભા ખડકની ટોચપર ત્રણ લશ્કરીઓને બંદુક તથા તીરકામઠાં સાથે ઉભેલા દીઠા; તેમનાં માથાં પરજી જીણો ધુંવે ફેલાઈ રહ્યો હતો, તે પરથી તેની ખાતરી થઈ કે બંદુકનો ખાર તે આંચેજ કીધો હતો.

આ દલેર લુટારૂ તારે આખરે લશ્કરને માલમ પડ્યો હતો.

પ્રકરણ ૪૧ મું.

ખંડુકખાળની રમત.

પણ તેઓએ જે છેડતી શોધી હતી, તે સાંખી જાય એ કીસમનો આદમી ગીરા મી નહીં હતો.

તેણે પોતાની ખંડુક હાથમાં લીધી અને ચક્રમકથી સલગાવીને જે લથકરી પાછો પોતાની ખંડુક ફેડવા જતો હતો તેની પર તાંકી ફેડી. ત્રણમાંનો પેલો લથકરી તરતજ ખંને હાથો પોહોળા કરી નીચે ખીણમાં ગુમ થતો જણાયો. તેવું માથું નીચે અને પગો ઉપર.

એકાએક લથકરીઓએ પોકાર કીધો. તેઓ જોને શોધતા હતા તે કીરધી આખરે તેમને હાથ લાગ્યો હતો.

ગીરામી તરતજ ગુફામાં ભરાઈ ગયો, અને ખંડુકનો ઘોડો પાછો ચઢાવી તથા દા રૂગોળો ભરી પાછો પેલાં ખાકોરાં આગળ આવ્યો અને ઉંચે જોયું. પણ ખડકપરના પેલા ખીજા જે લથકરીઓ તેની નજરે પડ્યા નહીં. એક જે પથરો ગુફાના મથાલાં પરથી પાસેની ખીણમાં ગખડી પડવાના અવાજથી તે ચેતી ગયો, કે લથકરીઓ ગુફાનાં મથાલાં ઉપર હતા.

પેલા ખોદનારે તો હજી પોતાવું કાં મ ચાલુજ રાખ્યું હતું. આ પરથી ખુલ્લું જણાવું હતું કે હવે જ્યારે તેની છુપાવાની જગ્યા જણાઈ હતી, સારે સઘળી ખાજુથી તેને ઘેરી લેવાના ઉપાયો લેવામાં આવ્યા હતા.

ગીરામીએ પાછાં પોતાની પાસેનાં હથથારો ખરાખર તપાસ્યાં અને જરૂરની વખતે ઝડપમાં હાથમાં આવે તેમ ગોઠવ્યાં.

આસરે અરધા કલાકની આતુર નજર પછી તેની નજરે જે નાના ખાકોરામાંથી અજવાળું આવતું હતું ત્યાં ઉપરથી એક દોરડું ખંચાઈ નીચે જતું જણાયું. ખચીત કોઈ તે વાટે ઉપરથી નીચે ઉતરતું હોવું જોઈએ. એક આકાર હવે ખાકોરાં અને સુધની રોશની વચેથી નીચે પસાર થતો જણાયો. તે એક આદમીનો આકાર હતો, જેણે લોખંડી બખતર માથાંથી પગ તુલીક પેહરેલું હતું કે જેથી ખંડુકની ગોળી તેના થીરપરકથી અસર કરે નહીં.

નીચેને મારગથી ગુફામાં દાખલ થવાનું અશક્ય જોઈ લથકરીઓએ આ પ્રમાણેના ઇલાજ શોધી કાઢ્યો હતો: અને જે થપસ ગીરામીને જીવતો યા મુએલો લઈ આવે તેને સોનાની સો મોહોરનું ધનામ આપવા જાહેર કીધું હતું.

પણ હજી તો પેલો લથકરી દોરડું છોડી દઈ ખડકપર પગ મેલે તે આગમજ ગુફામાં મોટો આવાજ સાથે ધુવેલો થયો.

ગીરામીની ખંડુકની ટોટીએ પેલી દોરડીને જે ભાગમાં તોડી નાખી હતી અને ખંને છેડા છુટા થવાથી નીચે લટકતો આદમી ભયંકર ખીણમાં ગુમ થઈ ગયો હતો.

એવી ખીજા ત્રણ કોશેશો લથકરીઓએ કીધી, અને ત્રણેના હાલ આગલાનીજ પેઠું થયા. લથકરીઓ નાચાર થયા. પોતાના ખહાડુર સોખતીઓને આ રીતે કમોતે મારયા ગયલા જોઈ એવો યતન કરવા વીચાર તેઓએ માંડી વાલ્યો. ખંડુકખાળની ગીરામીની રમત તેઓએ પુરેપુરી જોઈ લીધી હતી. ગીરામીની સાબુત નેમથી તેઓ તદન ધરાઈ ગયા હતા. સખ બ તયાર પછી એવો યતન પાછો ગીરામીના જોવામાં આવ્યો નહીં.

સઘળે પાછી ચુપકીદી પંથરાઈ ગઈ, ફક્ત પેલા ખોદનારના ખોદકામનો આવાજ હવે વધુ અને વધુ પ્રગટ સંભળાતો હતો. ખોદનાર ગુફાની ઘણી નજદીક આવી પુ ગયો હતો.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

ભેદી ખોદનાર.

ઘણી થંકાથી ગીરામી રાતની વાટ જોતો ખેઠો, રાત્રીએ જે ખાજુથી તેની પર હલ્લો થવાની તે આશા રાખતો હતો. આંધારાનો લાભ લઈ લથકરીઓ પેલાં દોરડાં માટે ઉતરવાની યોજના પાછી અમલમાં મેલી ગુફામાં દાખલ થવાના મારગે તેની સામે ઉભા રહે અને તેજ વેળાએ નીચેથી આદાતા મારગ વાટે ખીજા દુશ્મનો આવી ઘેરી લે. બેથક ! જોખમ જખરો હતો. હની મુદલ આશા નહીં હતી.

આ પ્રમાણે મામલો હતો. તેટલાં રામીને એક યોજના સુઝી.

થતાં ખોદકામ વાટેજ તે ખાહેર નીકળી જાય તો કેમ? તેના અનુભવી કાનોથી ખાતરી થઈ કે તે ખોદનાર ફક્ત એકજ હતો. અને હવે તેની અને પોતાની વચે ધણુંજ પાતળું પથરનું પડ રહેલું હતું.

ધણા માણસોની સામે જવા કરતાં એ કંજ જણની સામે જવાથી ફતેહ મલવાનો સંભવ ઘણો હતો. માણસ જ્યારે પોતાનો જીવ કમોતે જતો જોય છે ત્યારે હરેક ખાજી જતી મેલતો નથી.

ગીરામીએ તરતજ ઠરાવ કીધો. વળી તેને ધણું અજબ એ લાગ્યું કે આ ખોદનાર કાંઈ હથેતારથી ખોદકામ કરતો જણાતો નહીં હતો, પણ આખવી આખવીને ખોકોડ પાડતો હતો.

આવાજ વધુ અને વધુ નજદીકમાં આવતો હતો. ગીરામીએ વળી પાછા પોતાના કાનો તે તરફ મેલ્યા; આ વેળા ધણીજ આતુરતાથીજ આ વાતનું અવલોકન કરવા લાગ્યો.

આખરે તેની આંખો ખુલાલીથી ચળકતી દીસી. તેના હોઠોપર હસવું પ્રગટી નીકળ્યું. નીરાશાએ આશાની જગ્યા તેના દીલમાં લીધી હતી.

ત્યારે આ ભેદી ખોદનાર કોણ હતો?

તે પાછો ગુફામાં દાખલ થવાના ખાકોરાંપી મારગ આગળ ગયો અને આસપાસ ઉપર નીચે તેણે નજર નાખી. પણ કોઈ નહીં હોવાની ખાતરી થયાથી તે પાછો ગુફામાં વળ્યો અને ખડખડ્યો. ‘યા અલ્લાહ! ફક્ત અરધો કલાક મને આપ, અને આ ઘડીએ મારી માફી માટે નસીરુદ્દીન પાસે જે અરજ થતી હતી તેની મને કશી જરૂર રહેશે નહીં.’

સરવ થાંત હતું. રાતનો પેગામચી અત્યાર આગમ્ય હાજરી આપી ચુક્યો હતો અને તે છતાં લશકરીઓનો હાજર્યાલનો કશો ખમડાટ જણાતો નહીં હતો. તે પરથી ખુલ્લું જણાતું હતું કે ગીરામીને ભુખથી મારી નાખવાનો ઉપાય હવે તેઓ અજમાવવા ધંચકતા હતા.

પેલા અર્ધમ ભેદી ખોદનાર પોતાનું કામ ચાલુજ રાખ્યું હતું: તેની સામેની ખાજીથી ગીરામીએ પણ ભાલાથી ભાંજફોડ ચાલુ કીધી: તેથી ખુલ્લું હતું કે આ દલેર પોતાના હુમનખરદને સામે મલવા જવા ધંચકતો હતો.

ઘોર અંધારી રાતની ચુપ શાંતીમાં ખડખડ ખડખડના આવાજ સીવાય કશું સંભળાતું નહીં હતું.

આસરે વીથ મીનીટના અરસામાં ખાકોડ પડ્યું. ગીરામીએ અટકલ કીધી હતી, તેમજ તેણે પોતાના રાક્ષસી હુમનખરદનું મોઢું માથું દીડું.

આ રાક્ષસી જનવર ધણી મુશકેલીએ શ્વાસ લેતું હતું; તેનો આવાજ ધીમા ગડગડાટને મળતો આવતો હતો. આ આવાજ ગીરામીને તદન જાણીતો હતો. આ આવાજની ઓળખ થતાંજ તેણે નાસી જવાની ખાજી રચી હતી અને તેથીજ તેણે પોતે પણ ખોદકામ શરૂ કીધું હતું.

આ રાક્ષસી જનવર કોઈજ નહીં પણ જંગલનું સઉથી મોટું રીંછ હતું. ગીરામીએ અટકળ કીધી કે રીંછની ભરાઈ ખેસવાની જગ્યા સાથે આ નવો કહાડેલો મારગ જોડાયેલો હોવો જોઈએ, કે જે જગ્યાપર નજર રાખવા લશકરીઓને ખયાલ પણ નહીં હશે.

આથી જ્યારે નવાં આ ખાકોરાંમાંથી તેણે રીંછનું માથું દીડું ત્યારે તે મુછમાં હસી ખડખડ્યો: ‘આહા! હું તને ખરાખર પીછાણું છું! શું મેં પેલે દહાડે તને કહ્યું નહીં હતું? કોઈ દીવસ આપણે હાથોહાથ લડીશું? આગને જોવા જ્યારે હું ઝાડપર ચઢતો હતો ત્યારે ઉપરથી ઘોંઘાટ કરી ગુલશનને ખીલવાડનાર તુંજ હતો, ખરૂં? અને હવે ખુશી યા નાખુશીથી અહીંથી પસાર થયા તારે મને જગ્યા કરી આપવીજ જોઈશે. ચાલ! ખસી જા!’ એટલું બોલી તેણે ખંજરની તીણી અણી રીંછના મસ્તકમાં ભોંકી.

લોહીની ધાર વહેવા લાગી અને આ જંગલી વીકાળ જાનવર દુખતું મારયું ખરાડા મારવા લાગ્યું. તે પોતે કોરેલી જંગલમાં પાછું ફર્યું.

સાપ જેટલી ઝડપથી ગીરામો તેની પુઠે ગયો. આખરે રીંછની ભરાઈ ખેસવાની જંગલાથી ચાર પગલાં દુર જઈ લાગ્યો, રીંછે આડું ઉભું રહી મારગમાં હરકત કીધી હતી.

‘ભલે! ભલે! મેં તુંને કહ્યુંની કે આપણ બંનેમાંથી એક જણ જીવતું બાહર નીકળીશું?’ ગીરામી બોલ્યો ‘હવે કોણ ન સીપવંતો છે તે આપણે જોઈશું!’

ગીરામીના બોલવાની મતલબ જાણે સમજ્યું હોય તેમ રીંછે મેટી ખરાડ મારી. ચાર પછી એક પલની ખામોશી કે જે વખતે બંને હરીફો એક બીજા સામું તેજ આંખોથી જોતા હતા. રીંછની આંખ થો ખળતા અંગારની માફક ચલકતી હતી.

થોડી પલ સુધી બંને જાણુએ એક બીજાને જોયાજ કીધું, કોઈ આગળ વધ્યું નહીં. બંનેને સામેવાળાને પોતાપર હલ્લો લઈ આવવાની રાહ જોતા હતા.

આખરે આદમી પેહલાં થાક્યો, એ કાદ છુટા પડેલા પથર માટે ગીરામીએ નજર દોડાવી. તેના પગ નીચેજ એ હતો તેણે ઝડપમાં ઉંચકી લઈ અતી ધણા જોર સાથે અંધારામાં રોશનીની પેઠે દીસ્તી રીંછની આંખોપર નેમ તાંકી માર્યો. મોટા ધબકારા સાથે આ પથર એ લોખંડી જાનવરના તાલકાંને જઈ અથડયો. રીંછ ધુંટણીએ પડ્યું અને એકાદ પલ સુધી તેણે પોપણ અરધ બંધ કીધાં, પણ ઝડપથી પાછી આંખો ઉઘાડી અતી ધણા ઝડપથી ગીરામીપર હલ્લો કરવા તે ધસ્યું.

‘આહ! આખરે તે ઠરાવ કીધો ખરો!’ ગીરામી તેની સામે જતાં બોલ્યો ‘ચાલ! આપણે બગલગીરી કરયે!’

ખરેખર! આ ઘણી બયભીત બગલગીરી હતી! સુખી આફતકારક હતી! રીંછના પંજ ગીરામીના ખભાને કચડી નાખતા હતા; લેકીન તેના બદલામાં આ ઝંતુની પ્રાણા પોતાના હૃદયમાં ગીરામીના ઝેરી ફાની ખંજરનો સ્વાદ વધુ અને વધુ ચાખતું હતું.

તે નાની ગુફામાં આદમ અને જાનવર એક બીજાને બગલગીરી કરતા આજોટતા

હતા, અને રીંછનું લોહી જમીનને લાલ પાણીથી તર કરતું હતું.

તેમને કુસ્તી રમતા છોડી આપણે ગુલશન તરફ નજર દોડાવયે.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

ગુલશનની શોધખાળ.

પોતાના ભાઈ હુમાયુનચાહ પાસેથી આ તી મોઢા દામે ગીરામીનું માફીપત્ર મેળવી બોળી ગુલશન કબુતર જેવાં નીરમલ હૃદયે અતી ખુશહાલીથી પેલી ટેકરીએ આગળ આવી લાગી.

ધરમશાળાથી પા કોથ દુર લથકરની એક ટુકડી ચોકી પોહરો રાખતી તેની નજરે પડી. આ વેળાએ ગુલશને તેમનાથી દુર ના હસ્વાને બદલે હીમતથી સામી તેમની આગળ ગઈ.

‘માથલલાહ! પેલાં મેઢાં સાથની ખુબ સુરત નાજનીન અહીંજ આવે છે!’ તેઓ માંના કેટલાકો બોલ્યા.

ગુલશન પાધરી તેમના સરદાર આગળ ગઈ.

‘જનાબ! આ બાદશાહી ફરમાન વાંચો!’ તેણીએ પેલા રૂકો સરદારની આંખો ઉજીર ધરી કહ્યું.

હુટારૂ ગીરામીને હેરાન નહીં કરવાતું તે બાદશાહી ફરમાન હતું.

‘સયતાન!’ સરદાર દાંત કચકચાવી બોલ્યો ‘સાત આઠ મંજલ જેટલાં જંગલ બાળવાની મહેનત બરબાદ ગઈ અને વળી સાથે ચાર બહાદુરોના જીવ ગયા તે જુદા. પણ સખર!’ તેણે પાછું પેલુ ફરમાન ચીપી ચીપીને વાંચ્યું અને બાદશાહી મોહોરની પુર ખાતરી કીધા પછી તેણે ગુલશનને કહ્યું: ‘અલખતાં! હમણા એ કીરધી જ્યાં છે ત્યાં તું લઈ જશે.’

ગુલશનને તે એક જંગલની ગામડ્યન સમજ્યો હતો.

‘ઘણી ખુશી સાથે.’ ગુલશને ઉતરવા લાગ્યો.

‘સારે તો અખધડી આ સીધારસ્તો!’ ગુલશન જવા લાગી.

‘લેકીન સખર! હું તને સલાહ આપું છું.’ સરદાર મોટેથી બોલ્યો ‘તું આ સખ

ખસર આવી છે અને તારા હાથમાં જે ફર માન છે, તેની વીગતથી પહેલાં એ દલેર કીરથીને વાકેફ કરજે, નહીંતર જે પ્રમાણે મારા લયકરીઓના હાથ કીધા તે પ્રમાણે એ તારા પણ કરશે.’

‘ભલા ! ભલા ! ખીહરાતું કથું કારણ નથી.’ ગુલશને હસી ઉતર વાલયો ‘એ મને પીછાણે છે.’

‘અલાહ અકબર ! અય ખુબસુરત લડકી ! એવી મગરૂરી લેવા અગાઉ બે ષડી વીચાર કર. !’

ગુલશન સાંથી નીકળી ચાલી. જંગલના ખળવાથી તમામ જમીન કાળી થઈ હતી છતાં તેણીને રસ્તો માલમ હતો. પેલા ધીધની તળેટી તુલીક તે જઈ લાગી. આ ઠેકાણે તેણીનો મેઢો ખીહીને પાછો ફર્યો.

ગુલશન નજદીક ગઈ. અંધારામાં જે ઇંચકવાનો તેણીને માલુમેરો હતો : તેથી તેણીએ જોયું કે એક આદમની લાસ તયાં પડેલી હતી. ખડકપરથી જે લયકરી ગીરામીની ખંડુકનો ભાગ થઈ પેહેલો પડ્યો હતો તેની એ લાચ હતી.

ગુલશન જમણી બાજુએ ખસી, તો સાં પડેલી એક ખીજી લાચ સાથે ઠોકર ખાતી સહે જમાં ખચી. તે આગળ વધી તો વળી ત્રીજી લાસ તેણીની નજરે પડી.

મરેલાઓ કાંઈ વાત કરતા નથી; લેકી ન એ ત્રણેના ચેહરા પર મોતનો જે છાપ પડેલો હતો તે પરથી ખુલું જણાતું હતું કે એંચતાણુ જખરી થયલી હતી.

‘એમની સાથની હુમખેસમાં ગીરામીનું શુ થયું હશે ?’ તેણીએ મનસે સવાલ પુછ્યો.

મોટેથી હાંક મારી ગીરામી કયાં હતો તે તેને પુછવા તેણીનું મન થયું, પણ ધીધના અતી મોટા આવાજથી તેણીનો નખજો સરદ ઢંકાઈ જાય એવી તેણીની ખાતરી થઈ.

ગુફામાં જવા સીવાય ખીજે કશો એલા જ નહીં હતો. ગુફામાં દાખેલ થવાના ખાકેરાં આગળ આવી કે તેણીની છાતી ઠડક થવા લાગી. તેણીએ છાતી પર હાથ મૂક્યો.

‘ગીરામી ! ગીરામી ! તેણીએ ગુફામાં કશું કરી બુઝો પાડી; પણ તેણીના અતી ખરાબ વચે કશો ઉતર પાછો વળ્યો નહીં.

તેણીએ વધારે મોટેથી બુઝો પાડી, લેકીન ગીરામીએ યા કોઈએ ગુફામાંથી કશો ઉતર વાળ્યો નહીં : તેથી ઉલટું લોહીનો અતી ખરાબ વાસ અંદરથી આવતો તેણીને જણાયો.

પોતાના બોલવાના પડધા સેવાય ખીજે કશો આવાજ નહીં સાંભળી તેણી ગુફામાં દાખેલ થઈ; અને જે ઠેકાણે ખતી મેલી હતી સાં તંતોસ્તી ગઈ. ચક્રમકની મદદથી તેણીએ ખતી રોશન કીધી.

ખતી લઈ સેજ આગળ વધતાં એક ખીજું તદન નવું ખાકોરું તેણીની નજરે પડ્યું, જેમાંથી અજબ જેવો ભયભીત આવાજ તથા અતી ખરાબ વાસ આવતો હતો.

આ નવાં જણાયલાં ખાકોરાં આગળ તેણીએ ખતી ધરી, પણ તે તરતજ બુઝાઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

ગુલશનની નીનારી.

ખતી બુજાઈ જવાથી ગુફામાં તદન અંધાર અંધારું થઈ રહ્યું, પણ તેથી હાંમત નહીં હારતાં બહાદુર ગુલશને ચક્રમકથી તે પાછું સળગાવ્યું, અને પવન તરફ પોતાના હાથથી ઓઠો કરી પેલા નવા પાડેલા મારગમાં દાખેલ થઈ.

આ વેળા મેઢો તેણીની સાથે આવ્યો નહીં, પણ ધુજતો અને ખરાડતો પહેલા ગુફામાંજ ઉભો રહ્યો.

નવાં પાડેલાં ખાકોરાં આગળ ધુજ તથા પથરાનો ઢગ જોઈ તેની ખાતરી થઈ કે આ મારગ તદન નવોજ કાઢવામાં આવ્યો હતો, આ નવા મારગમાં તંતોસ્તી તે જવા લાગી, તદન ભીની જગ્યા પર તેણીનો પગ લપસ્યો.

ખતી જમીન નજદીક લઈ ગઈ તો તે માહીથી તર થયલી તેણીને માલમ પડી. તેણીના હાથમાંથી ખતી લગભગ પડી જતી હતી, પણ સહજી હીમત એકઠી કરી ખતી તેણીએ માથાં આગળ ધરી કે નવા મારગ વાળી આ ખીજી ગુફાને ખરાબર તપાસે.

એક ખુણામાં કાળા ભમર બાળવાલો મોટો ઢગ પડેલા તેણીની નજરે પડ્યો : તે જ વેળા અતી ખરાબ વાસ પણ વધુ આવવા લાગ્યો. સારે આ વાસથી મોઈઝ મેઢો ખીધો હતો.

ગુલથન પેલા કાળા ઢગની નજદીક ગ
ઇ. તે આકાર હાલતો જણાયો નહીં. વધારે
નજદીક જતાં તેણીએ પેલાં પહાડી મોટાં
રીંછને તરતજ પીછાણ્યું. ખતી નીચે કરી જો
યું તો તેણીની ખાતરી થઇ કે જંગલનું એ
પીકાળ જનવર મોતને વધ થયલું હતું.
છાતીમાંથી લોહી હજી વહેતું હતું.

ગુલથને હીમતથી એ જનવરને હાથ
લગાડી તપાસ ચલાવી. શરીર હજી સ્નેહસાજ
ગરમ હતું. તેણીની ખાતરી થઇ કે જામી
થવાનો ખતાવ એક કલાકની આગમ્ય અને
લો નહીં હોવો જોઇએ.

મરણ પામેલાં આ રીંછના પંજમાં
ગીરામીના પાશાકનો થોડોક ફાટેલો ભાગ પ
કડેલો તેણીના જોવામાં આવ્યો. આ પરથી ખુ
લ્લું જણાયું કે આ જનવરે ગીરામી સાથે ખા
થમખાથ કીધી હતી. ગુલથનને સંજ્ઞાં હવે ખુ
લું જણાયું.

ગીરામી પર હુમલો કરવામાં આવ્યો
અને તેણે પોતાના ખયાવમાં પેલા ત્રણ લથ
કરીએને પણ મારી નાખ્યા. તયાર પછી છ
ટકી જવા તેણે આ નવો મારગ કાઢેલો હો
વો જોઇએ; જમ કરતાં તેને રીંછ સાથે હા
થાહાથ લડાઇ થયલી હોવી જોઇએ. ગુલથન
ની ઉપર મુજબ અટકળ હતી.

તેણી પેલી નવી ગુફામાંથી બાહર ની
સરી, તો તે ટેકરીની ખીણ બાજુએ આવે
લી તે જણાઇ. આ ગુફામાં રીંછે પોતાનું મુ
કામ હમેશનું રાખ્યું હતું.

પણ ગીરામી ! તે ક્યાં હતો ? ગુલથ
ને શોધખોળ ચાલુ રાખી, પણ ગીરામીનો
કશો પતો મળેલો નહીં જોઇ પોતાની મા
નીતી ગુફામાં પાછી ફરી. તેણીએ તે રાત
તયાંજ ગુજરી. તે રાતના પણ આગળ સ
ળગાવેલું જંગલ કેટલેક ઠંડાણેથી સલગવું
જારીજ રહેલું હતું.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

ધ્યારની બે હીકો.

ખીજે દીને સહવારના એક જવાન છેડી
પોતાનો ચેહેરો જડા ધુંધટથી તદન છુપાવી ગે
સુદરાઝના મકાનના ચોગાનમાં દાખલ થઇ
અને તે મકાનનું પારણું ઠોકીને હમીદાખા
નું મળવા માગ્યું.

આગળે દીને તેણીનો પેદર ગીરામીની
માફીની જે પ્રથમખત ખખર લઇ આવ્યો
હતો; તેની અસર હજી હમીદાના દીલમાંથી
ગુમ થઇ નહીં હતી.

હવે જ્યારે હમીદાનું પ્રથમહાલ અને નીર
દોથ હોય છે ત્યારે ચેહેરો પ્રથમખતીમાં
ગીરફતાર થયલાં એકાદ મકાનની રોથનીવા
લી બારીએ મીસાલ ખીલી રહેલો હોય છે,
પાપી હમીદાનું તેથી ઉત્કટ દેખાડે છે. તારી
મતલબ સાધવા તું પારકાં વીશે ઉંધું ચતું
કહી સંભલાવ, અને જો કે આખરે તેના
નતીજે તને કેવો મળે છે. હમીદાનું સાફ રા
ખ, અને તારે આંગળે સરવ સ્વચ્છ જણાશે.

હમીદાને પ્રથમહાલના પુર બહારમાં
જોઇ ગુલથન પ્રથમ દેખાઇ, પણ પ્રથમહાલને
લીધે હમીદાનો ચેહેરો અગાઉ કરતાં પણ
વધુ ખુબસુરત થયેલો જોઇ ગુલથને એક
ધીમો નીસાસો નાખ્યો.

આ નીસાસો જો કે તદન નરમ હતો,
છતાં હમીદાએ તે સંભળ્યો, તેણીએ ધાર્યું
કે જંગલની આ રહેવાસણ કાંઈ મદદ માગ
વા આવેલી હતી.

‘તમે મને મલવા માગો છો ?’ તેણી
એ પુછ્યું.

‘હા !’ ગુલથન ખડખડી, હમીદા
તેણીને પીછાણી થકી નહીં. ‘ત્યારે
નજદીક આવ અને કેવી રીતે હું તને મદદ
કરી શકું તે જણાવ.’

ગુલથને ડોકી હીલાવીને કહ્યું : ‘ખા
નુ ! હું કાંઈ માગવા આવી નથી, પણ ઉલ
ટું તમોને મદદ કરવા આવી છું.’

‘મને મદદ કરવા ?’ હમીદા અજાણ
ખીથી બોલી.

‘હા ! તમો અચરત થાવો છો ? તમા
રા જવા દરજજાની બાતને મારા જેવી મી
સ્કીન કેવી રીતે મદદ કરે એમ તમે ધારો
છો ? ખરેખર ! વહી તમે ખુબસુરત હો
શી ગીરામી શા માટે તમોને નહીં નાહે ?’

હમીદા શરમથી લાલ બની, પણ તેણી
એ ઉત્તર વાલ્યો નહીં.

‘પણ એ ખીના પડતી મેલો. કદ
મારા સરખી મીસ્કીન તમો જોને અતી
રું ગણો છો તે તમારા હાથમાં મેલ
આવી છે. ગીરામીની માફી વીશે બોલું છું

‘લેકીન, હું તો ધારતી હતી કે એ માશીપત્ર ગીરામીને અસાર આગમ્ય એ ની છુપાવાની જગથે પુગાડેલું હોવું જોઈએ.’

ગીરામીને જે ઠેકાણે હું મુકી ગઈ તે ઠેકાણે હમણા ગીરામી નથી.’ ગુલશને ગમ ગીનીથી કહ્યું ‘હમણા ગીરામી ક્યાં છે તે હું જાણતી નથી.’

‘યા અલ્લાહ ! છોકરી ! એ તું થું બોલે છે ?’ હમીદા થરથર કંપતી ઉજળી પુ ની જેવી થઈ બોલી, ‘તારું નામ થું ?’

‘હું કંઈત એટલું જ જાણું છું કે તે જોખમની બાહેર છે.’ ગુલશને કહ્યું.

‘આહ !’ હમીદાના ચહેરા પર ખુશહા લીલું કીરણ પાછું દીપી નીકળ્યું.

‘તમે તેને હાથે હાથ એ માશીપત્ર પુગાડો તે ધારણથી હું એ રૂકો તમોને સપુરદ કરવા લઈ આવી છું.’ ગુલશને જણાવ્યું.

‘માશીપત્ર !’ હમીદા જરા અચકી બોલી ‘લેકીન ગીરામી હમણા ક્યાં છે તે હું જાણતી નથી. એ વીશે ક્યાં તલાસ કરું ? હું ક્યાં તેની શોધમાં જાવું ?’

‘તમે તેને ચાહો છો અને તે તમોને ચાહે છે !’ ગુલશને જણાવ્યું.

‘હું કહી ચકતી નથી—હું તેમ ધારું છું; હું આશા રાખું છું.’ હમીદા બડબડી.

‘ત્યારે તમે એને જરૂરજ શોધી કાઢ શો : સખખ, એ તમોને શોધતો આવશે.’ એટલું બોલી ગુલશને પેલું બાદથાણી ફર માન પોતાના પયારના હરીફને સપુરદ કીધું, પણ તેમ કરતાં બધી સંભાલ છતાં ઉચકેર છીથી તેણીના ચહેરા પરનો ધુમટ જરા ખસી ગયો.

‘માથલ્લાહ ! ધરમચાળાની ખુબસુર તી !’ હમીદા બોલી ઉઠી.

‘નહી ! એક ત્રયછ મીસ્કીન જોગ ન !’ ગુલશને ઉતર વાલ્યો ‘હા ! દુનયાની માયા મહોબતથી હાથ ઉઠાવેલી એક જોગન !’

પ્રકરણ ૪૬ મું.

રાતનો પરોણો.

તે દીને છેક મધ્ય રાત્રીએ હમીદા પાપરથી ઉઠી ઝોરડામાં આરામ લેવા ગ એટલું મોડે બેસી રહેવાનો શો સખખ ?

વાંચનાર ! કોઈ દી ખરા પયારની બાગણી તારા દીલમાં થઈ છે ? પંદર વરસની ભર તી પછી દરેક ઝોરડામાં અને ખઠાર વરસ ની વય પછી દરેક મરદમાં એ બાગણી ઉમરી નીકળે છે. કોઈમાં કમી : કોઈમાં વધારે. હ મીદા આ પાછલા વરગની હતી. તે પયાર ની ગુલામડી બની ગઈ હતી. ગીરામી તરફ કાંઈ ઝોર તરેહની બાગણી તેના થરીરના બીતરમાં પેવસ થઈ હતી.

આપણે જોઈ ગયા તેમ ગીરામીની મા દર ઝીણુનીચાએ તેણીને પોતાનો ઝોરડો વા પરવા આપ્યો હતો, કે જેની એક ફાલતુ ચાવી ગીરામી પાસે હોવાથી પોતાની નાસ ભાગમાં કોઈ કોઈ વેળા રાતના તેનો ઉપ યોગ કરી પોતાની પયારી માદરને મળવા આવતો હતો.

ઝરૂઆપર ઉંઘના ઝોંકા આવયાથી હ મીદા ઝોરડામાં પાછી ફરી અને બીછાને પ ડી. હવે તેણીને ઝડપમાં ઉંઘ આવી ગઈ. તેણી કદાચ પયારનાં સ્વપ્નાં પણ જોતી હોય.

દય પળ એ પ્રમાણે પસાર થયા પછી ઝોરડાના બારણાની કળમાં ચાવી ફરવાનો આવજ સંભળાયો. બધી સંભાળથી બારણું ઉઘાડવામાં આવ્યું અને તેટલીજ સંભાળથી પાછું બંધ કરવામાં આવ્યું. લથક રી પોચાક પેહેરેલો એક થપ્પસ મોટા ઝભા હેઠલ ઝોરડામાં દાખેલ થયો અને બીછાણા પર ઉંઘમાં ગીરફતાર થનારના કપાલ પર અતી હેતથી એક બકી લઈ બોલ્યો : ‘મા દર મારી !’

ઉંઘનાર ઝપકીને આથી ઉઠી, આંખયો બોલી અને ખુશહાલી ભરી અજાયબીથી સા મે ઉભેલા લથકરીને જોવા લાગી. બીજા હા થ પર પેલો લથકરી પણ તેટલોજ અજાયબ થઈ ખુશહાલીથી તેણીને અતી પયારથી જોવા લાગ્યો. તેણે હવે ઝભો નીચે ફેંકી દઈ ચોર ફાનસ એક ઠેકાણે મેલ્યું.

‘ગીરામી !’ હમીદાએ જાદણી પો તાના ગળાવેર ખેંચી જણાવ્યું.

‘હમીદા બાબુ !’ અજાયબીથી ભરપુર ગીરામી તેણી તરફ ટીકી જોઈ બોલ્યો.

‘આ વખતે તમે અહીં શા માટે આ વયા છો ? તમે કોણને શોધો છો ? થું મા ગો છો ?’

કુરતનીલું બારણું ઉઘાડી ગીરામી ગું ઇશ્કમંડીએ પડ્યો અને બોલ્યો : ‘બાબુ !’

એક પ્રહસ્ય દાખલ જણાવું છું કે મારી માદરને હમેશની પેઠે અહીં જોવાની આશાએ હું આવ્યો, લેકીન આ વેળાએ તો તેણીને છેલ્લી સલામ-કદાચ આખરી સલામ-કરવા આવ્યો છું. !

‘આખરી સલામ યા સાડ ?’

‘સખખ મુરાખાદ અને તેની આસપાસનો પ્રાંત હું તજી જવું છું.’

‘પણ તેમ કરવાનો સખખ ?’

‘કરણ કે મારી જીંદગીની એક તનખાં ભાર મારી માદર સેવાય ખીજ કોઇને પરવાહ નથી. આમનો મોટો ભાગ મને ધીકાર છે. વળી અધુરામાં પુરું નવો થહેનચાહ મારો જીવેજનનો કુશમન થયલો જણાય છે; ત્યારે એવામાં મારી જીંદગી હું હરખની ધાસ્તીમાં યા સાડ ખરખાદ કરું ?’

એક ખળની ચુપકીદી ! એટલા વખતમાં રૂકત હમીદાના શરીરના ધખકારા સંભળાતા હતા. ત્યાર પછી તે નાજનીને પોતાની છાતી આગળથી એક રૂકકો ખેંચી કાઢાડી ખીરામીને આપતાં ધ્રુજી કહ્યું : ‘આ વાંચો !’

મખમલ સરીખા તે નરમ સફેદ હાથોને અડક્યા વગર ખીરામીએ તે રૂકકો પોતાના હાથમાં લીધો, ઉખેડ્યો અને પેલાં ચૈરફાનસની રોશનીની મદદથી વાંચ્યો !

‘અલલાહ જે તમામ કુનયાનો પેદા કરનાર છે અને આપણુ તેના ખાકી ખંદાછીએ, તેની ખરકતથી અમે નસીરૂદીનચાહ મહમદ ખાસો આમને જણાવયે છીએ કે જેણે ખીન દરાઝના ખેટા ખીરામીને તેના સરવ વાંક સાડ મારી ખસયે છીયે : -’

અલલાહ અકબર !’ કુરતનીમાંથી હમીદાનો હાથ થણા હરખથી પોતાના હાથમાં લઈ ખીરામીએ કહ્યું ‘મેહેરખાની ! કરમ ખલેથ ! હાફેજે પોતાની કબુલાત ખરાખર પાળી છે અને આ વધાઈ લાખનારા ફરેસ્તા દાખલ ખુદાએ તું નાજનીનને પસદ કીધી છે.’

હમીદાએ ધીમેથી પોતાનો હાથ ખેંચી લીધો અને નીસાસો નાખી જણાવ્યું : ‘અફસસ ! આમખ વાંચ !’

ખીરામી આથી અતો અજખ થયો અને તે મારીખત્તો ખાકીનો ભાગ નીચે મુજખ વાંચ્યો :

‘વળી અમે વધુ જણાવયે છીએ કે મારી મેખખત્તાર કોણને પોતાના કુટાખણા

માટે આખારી છે અને તેણીએ કઈ સરતે એ મારી મેખવી છે તે જણ્યે માટે તેવું નામ અહીં જણાવવું દરસ્ત છે. પોતાનો સરવ ભાગ આપનાર આ અખખાતું નામ મુલશન છે, જે જંગલના મુલાખ દાખલ પણ આલખાય છે. આ મારીના ખદલામાં તેણીએ એક જોગન દાખલ પોતીકા ખાકીના દહાડા કહાડવા કબુલ કીધું છે, કે જે માટેની જોગ નથાળા હવે પછી અમે નકી કરી’. આ રૂકકો મુરાખાદના દીવાને ખલીસ્તમાં થહેનચાહે ખુદ પોતાને હાથે લખ્યો છે, સફર વરખ ૯૬૨.’

‘આખારી મુલશન !’ ખીરામી ખડખડ્યો ‘એ ખીચારીએ પણ મને કબુલાત આપી હતી !’

‘તમે અની દયા ખાવો છો ?’

‘હું દયા ખાવું છું એટલુંજ નહી પણ એ જે ભોગો આપવા તઈયાર થઈ છે તે માટે એ મારી કબુલ કરતો નથી,’ ખીરામીએ ઉતર વાલ્યો.

‘પણ જો એ ભોગ હું પોતે આપું તો તમે એ મારી કબુલ કરો ?’

‘ખચીતજ નહી. તમે તવંગર, મોભાવાળાં અને ઉચ ખાનદાનનાં હોવાથી તે ખીના પણ ધયાનમાં રાખવી જોઈએ, આરે ખીજ હાથપર મુશન જંગલમાં ભટકનારી એક અખખા દાખલ જણાય છે.’

‘સારે તેથીજ તેણીએ જોગનથાળામાં નીરાતે પડી રહેવાતું પસંદ કીધું હશે !’ હમીદાએ વીચાર જણાવ્યો.

‘પસંદ કીધું !’ ખીરામીએ ડોકી હલાવી જણાવ્યું ‘શું તમે તેમ ધારો છો ?’

‘તેણીએ પોતે મને તેમ જણાવ્યું હતું; અને ભીખ મોગતી ભટકતી અખખાને માટે તો એક ખાદચાહી જોગનથાળા તરીકે સત મીથાલ જણાવી જોઈએ.’

‘ઓ આદમ ! આદમ ! તું તહેરના દેખાવ પરથી કેવી રીતે ભોળવાઈ જાય છે ? કેટલાંક આદમો શરીર પર ભખાદાર ઠઠરાખંધ પોથાકો પેહેરી ફરે છે, ખુણખંતઃકરણમાં તેમના આચાર વચારો તદન મેલા અંદીલા હોય છે. કેલાકો ફારેલા ટુટેલા પોથાકો પેહેરી ભીખ મોગતા ફરે છે, પણ તેમના ખાતેનના વીચારો મેકી શી ભરપુર છે; તેઓ હાતમ દીલના છે, ધ

રમી છે, કુલેસી એ કાંઈ આદમના અંતઃ કરણની પરીક્ષા નથી; અંતઃકરણ સાફ-સરવે સાફ !’

‘ગીરામી ! તું ભરમ ભરયું બોલે છે,’ હમીદાએ કહ્યું.

‘બેથક ! થાએરી નામ ધરાવતી આ બોળી ગુલશન ખરેખર કોણ છે, તે જો તમે સાંભળવા માગતાં હોવો તો હું ભરમ ફાડવા તથ્યાર છું.’

‘મને તે જાણવાની ધણી હાંથ છે.’ હમીદા ખીછાણા પર બેસતાં બોલી.

‘ત્યારે સાંભળો !’ ગીરામીએ કહ્યું.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

માફી તરફ ગીરામીનો તીરસ્કાર.

‘હમીદા બાતુ ! તમારી ભુલ છે !’ ગીરામીએ ગંભીરાઈથી જણાવ્યું. ‘તમારી ભુલ છે. ગુલશન એક બીજા ક્ષેત્ર નહીં; કદાચ આખાં હાઈદમાં તમે કરતાં પણ વધુ તવંગર હશે. વળી ગુલશન કાંઈ હલકાં ખાનદાનની નથી; કારણકે મરહુમ ઝહીરુદ્દીન (બાબર) પાદશાહની સ્વીકારેલી તે બેટી છે, અને તેથી હમણાના નસીરુદ્દીનની એ બેહેન થાય. એટલું ખરું કે એ જંગલમાં ભટકનારી છે, કે જેની સ્વચ્છ ચોખી હવા હરદમ દમમાં લેવાથી પાદશાહી મેહેલની કાવા દાવા ધરાવનારી ખરાબ હવા તેને માફક આવે પણ નહીં. એક મેહેલ તેણીને મનસે એક બંધીખાતું ગણાય. તેથી તમેજ વીચાર કરો કે એક જોગનચાળા તેણીપર કેવી આક્રમકારક થઈ પડે ? આહ ! હમીદાબાતુ ! હમીદાબાતુ ! જો તમે તેણીપર તમારી માયા મહોખત દેખાડશો તો કાંઈ તેથી તમારી ખુશ્નુરતી યા મોભો કમી થવાનો નથી.’

હમીદાએ નીસાસો મેલયો. યા માટે ? હું હમીદા અત્યાર આગમચ ગીરામીપર શી દા ન હતી ?

‘સારે તે જો ભોગ આપવા તથ્યાર થઈ છે તે ભોગની કીમતે તમે તમારું સ્વતંત્રપણું અને આગલો મોભો મેળવવા થું ના પાડો છો ?’ હમીદાએ સવાલ કીધો.

‘જ્યાં સુધી આપણું અંતઃકરણ સાફ હોય ત્યાં સુધી તવંગરી અને મોભાની મજલ નથી. આ દુન્યામાં આપણા કામોનો હી સાખ કાંઈ આપવાનો નથી, પણ હવે પછીની દુન્યા માટે તથ્યાર થવાતું છે. જે નાજનીન આટલો વખત સુધી મારી સાથે રહી, જેણી એ મારાં સુખ દુખમાં મને મદદ આપી, તેણીને થું હું મારી માફી માટે ભોગમાં આપું ? નહીં ! કહી નહીં ! તમે મને કદાચ હીચકારો ગણો; લેકીન, હમીદાબાતુ ! મારાં દીલમાં તમે માટે જે લાગણી પેવસ થયેલી છે તે છતાં હું કહીશ કે એ માફી પત્ર હું સ્વીકારતો નથી. ગુલશનને એક જોગન દાખલ તેણીનો ભવ ખાલવા હું દઈશ નહીં. જે લાગણી હું તમે તરફ ધરાવું છું તેવીજ લાગણી જો તમે મારી તરફ ધરાવતા હોવો તો તેને ખાતર તમારા ભલા પેદરને થાહ આગળ જવા કહી આ માફી પત્ર પાછું આપી જણાવો કે ગીરામી એ થરતે આ માફી સ્વીકારતો નથી અને ગુલશનને તેણીની આગલી હાલતમાંજ તદ્દન સ્વતંત્ર જોવા માગે છે. થું એક નીરદોષ બોળી ખાનદાની અખખાના ભવીપને ભોગે હું આ માફીપત્ર કપુલ કરું ?’

‘સારે તો હું ઝીલુનનીયાને તમારા અહીં આવી પુગયાની ખખર પુગાડું ?’

‘હા, હમીદાબાતુ ! તમારી મેહેર બાની ! મારે કપુલ કરવું જોઈએ કે આવી વખતે આપણે એકલાં રહેવું જોઈતું નહીં હવું, લેકીન કુદરતનો એમાં હાથ હોવો જોઈએ. હું મારી વીદાયગીરી જાહેર કરવા અહીં આવ્યો છું. મારી માદરને જણાવો કે દીસ પડતાં હું આવી મળીશ. તમે વધાઈ ના ફરેસ્તા છો.’

‘સારે તમે જાવો છો ?’

‘હા, મારે જવુંજ જોઈએ. ગીરામી જતાં બોલયો; તેણે તેણીના હાથપર ચુંખન કીધું, અને ઝભો પાછો દીલે એકાંચી હાથમાં ચોર ફાનસ લઈ પાછો વીદાય થયો, પણ જવાની અગાઉ તેણે અતી આતુરતાથી હમીદાના ચેહરા ભણી જોયા કીધું. આ વેળા ખંનેની નજર દીલગીરીના ફરીઆવમાં ડુબેલી જણાતી હતી. યા માટે ? ખંને વચ્ચે કુદરત મરૂપત પણે કાંઈ આર સગાઈ દેખાડતી હતી જે થું તે આપણે ૭૨ માં પ્રકરણના પાછલા ખાગ

માં જોઈ ચકીયું. એનો ભરમ તયારે ખુલ્લો થયો જણાયો.

પ્રકરણ ૪૮ મું.

કુટુંબી દેખાવ.

બીજા દીને ગેસુ દરાઝના મકાને ખુશી ખુશીનું રૂપ પકડ્યું.

સહવારના હમીદખાનુએ ખપ્પર આપી કે તે દીને ગીરામી તેમની મુલાકાતે આવનાર હતો. તેણીએ એ ખપ્પર કેમ જાણી તે તેણીએ કોઈને જણાવી નહીં.

ઝીયુનનીશા અને હમીદા એક બીજાંની નજદીક ખેંઠલાં જણાતાં હતાં. બંને ધીમે ધીમે એક બીજાં સાથે વાતચીત કરતાં હતાં. ઝીયુનનીશા આ વેળા દેખીતી રીતે સેજ ઉસ્કેરાયલી હતી. ગેસુ દરાઝ વીચારમાં ગરક થતો ચોરડામાં નીચી મુંડીએ એમથી તેમ ફરતો હતો. તે કાંઈ ઘણાજ ઉંડા વીચારમાં ગુંથાયો હોય એમ ખુલ્લું જણાતું હતું. બે ત્રણ વેળા તેણે મુકેલા નીસાસાનો અવાજ હમીદાએ ખુલ્લો સાંભળ્યો હતો. તયારે આ ખુશાલીના હીંગામમાં ગેસુના મનમાંથી શા વીચારો પસાર થતા હતા? એક પેદર દાખલ ગેસુની આ રીત ખચીત ઘણી વીચીત્ર હતી. વળી તેના ચેહરાપર પણ સખતાઈ પ્રગટી નીકળી હતી. ઝીયુનનીશા બીહીતી બીહીતી વારંવાર પોતાના ખાવંદપર નજર ફેંકતી હતી.

હર વખતે જયારે ઘોડાના પગલાંનો અવાજ સંભળાતો હતો, ત્યારે ગેસુ પોતાની નજર ઉંચે કરતો અને બંને અખળાઓ વાત કરતી બંધ પડીને સાંભળતી હતી, અને ધડકતી છાતી સાથે ખારણા ભણી નજર નાખતી હતી. ગીરામીના જનમથી રહેલી દાયા ખદીજ પહેલાં વધાઈ કેહેવાની હોંશમાં ખારી આગળ દોડી જતી હતી.

પણ ઘોડેસ્વાર રસ્તાપરથી પસાર થઈ ગયો અને ઘોડાના પગલાં જરા વારમાં સંભળાતાં બંધ પડ્યાં. ગેસુએ પાછી પોતાની નજર નીચે કીધી અને ફેરા આંતી ખાવા શરૂ કીધું. ઝરૂખા આગળથી ખદીજ દાયા ના સીપાસી સાથે પાછી વળી. બંને બાનુઓ પાછી ધીમે સાદે વાતે વળગી.

વળી પાછા ઘોડાના પગલાંનો અવાજ સંભળાયો અને આગળ મુજબજ બન્યું. એ પ્રમાણે આસરે પાંચ છ વખત થયું.

‘આહા’ આખરે ખદીજ ઝરૂખા આગળ તાપડા ફાડતી બોલી ‘એ એજ છે! મારો ખેટો ગાંઠો સીધારયો છે! હા! એ એજ છે!’

ઝીયુનનીશા ઉઠી ઉભી થઈ. ગેસુ દરાઝે નજર ઉંચે કરી પોતાની પરભૂતરના મહાં સામું ટીકી ટીકીને જોયા કીધું; ઝીયુનનીશાએ બીહીને નજર નીચે કીધી.

પોતાના ખેટા તરફનો ધીકાર શા બેપરવાઈનો પવન શું પાછો ગેસુમાં ફરી વલ્યો હતો?

ખદીજની ખપ્પર સાંભળી હઝીદા પણ ઉઠી :

તેણી શરમાઈ ગઈ અને પછી કીકી પડી ગઈ, અને પાછી ખેંઠક પર બેસી ગઈ.

‘શું શરમનો પરદો ખુલો થવાનો વખત આવી પુગયો હતો? શા અલ્લાહ!’ ગેસુ ઉસકેરાઈ મનસે બડખડ્યો.

આ પ્રમાણે ગેસુના ચેહરા પર જે સખતાઈ તથા ઉસ્કેરણીના ચીનહો ખોલાં જણાતાં હતાં તેનો સખખ શો? તે જે બડખડ્યો હતો તેનો ભરમ શો?

આખરે ચોરડાનું ખારણું ઉઘડ્યું. લશ્કરી પોશાકમાં ખુબ દીપી નીકળેલો ખુબ સુરત ગીરામી દાખલ થયો. પોતાના પેદરને પોતાની સામે પેહેલાં જોઈ તે એક પણ થોભ્યો અને પછી તેની આગળ જઈ ગુંઠણ મંદીએ પડી બોલયો: ‘અલ્લાહની બક્ષીશ થી આજે તમે બેહરખાનના પગ આગળ ઘણી ખુશી સાથે હું મારું શર મુકાવું છું. મને આશીરવાદ દેવો: એટલે બસ! મારી છાંદગીમાં આજનો દીવસ હું સઉથી ખખતાવર ધારીશ.’

ગેસુએ બે ત્રણ પણ મુધી તેની તરફ ટીકીને જોયા કીધું, તયાર પછી ઝડપી નજર ઝીયુનનીશા તરફ ફેંકી ગીરામીના ખભાં પર હાથ મેલી કહ્યું: ‘ગીરામી’ હા! જે માદર પેદર તને આ મકાનમાં ખુશીથી જોવા માગે છે તે મકાનમાં ખુશીથી પધાર! અલ્લાહ તને ઉમરભર સુખી રાખે!’

ગીરામીએ પોતાના પેદરનો હાથ લીધો અને ઘણા માન સાથે તે પર ચુંબન કીધું.

‘હવે તારી માદર આગળ જઈ જોજ પ્રભાણે તારી ફરજ અદા કર!’ બુનરગ ગેસુએ જણાવ્યું.

ગીરામી ઉઠ્યો, હમીદાને ખુશાલીથી નમન કીધું અને પોતાની માદર આગળ ગયો.

બંને મા દીકરા સાથેકેવો હરખીત મેલા પ થયો હશે, તે વાંચનારે વીચારી લેવું.

‘ખાતુ!’ ગીરામી હવે હમીદા તરફ ફરી બોલ્યો ‘તમારા નામાંકીત પેદરે મારે માટે જે મેહેનત લીધી, તે સારું હું તેનો થોડો ઉપકારી નથી. મારી તરફથી મેહેરબાની કરી તેને મારા ઉપકારનો પેગામ કહેજો!’ અને તેણીના હાથ પર ચુંબન કરવાને બદલે તેણે પોતાની છાતી આગલથી નરગીશતું લગભગ સુકાઈ ગયલું કુલ કાઢ્યું અને તેને ચુંબીને પોતાની આંખોમાં દાખ્યું.

હમીદા થરમાઈ ગઈ અને જરા પાછલ હતી. છુટારૂંઓની ધરમથાળામાં જે તુરો તેણીએ ગીરામીને આપ્યો હતો, તેમાં એકજ નરગીશતું કુલ હતું, જે તેણે કાઢી પોતાની પાસે રાખ્યું હતું. હમીદા તરતજ તેની મતલબ સમજી ગઈ.

‘કુલોમે કુલ અંબેબી,
નરગીશ બડી અંકેલી.’

‘હડકા! મેં તુંને નાનપણથી ઉછેર્યો તેનેજ તું લુકી જાય છે કે?’ ખદીજ હવે આગળ નીકળી આવી બોલી.

‘નહી, ખદીજ! તારી એમાં ભુલ છે, લેકીન પેદરની તે માટે મારે પરવાનગી મેલવવી જોઈએ, સખખ, તું આખર કરેને પેદરની નોકર છે, જોકે મારે મનશે તું એક મા સમાન છે.’ ગીરામીએ જણાવ્યું અને ગેસુ તરફ જોયું.

‘બેટા! બેટા!’

તરતજ બુઢી ખદીજ અને જવાન ગીરામી અંકેકને વલગી પડ્યાં અને હરખીત આંસુઓ તપકાવવા લાગ્યાં.

ગેસુની હાજરીને લીધે ઝીલુન નીસાએ પોતાના દીલમાંનો ઉભરો સઘળો ખાલી કી

ધા નહી હતો: તેથી ખદીજને આ પ્રભાણે જોઈ તે અદેખી થઈ અને દલગીરીથી જે તણ આંસુ તેણીએ ખેરવ્યાં.

ગેસુએ કાંઈ નીધાન કીધી.

‘બેટા! હું ધારું છું કે તારો પેદર તારી સાથે ખાનગીમાં કાંઈ વાત કરવા માગે છે,’ ઝીલુનનીશાએ કહ્યું.

ગેસુએ હમીદા તરફ નજર કીધી, અને તે અચકાતો દીસ્યો.

હમીદા તરતજ તેની મતલબ સમજી ગઈ અને બોલી: ‘હું ધારું છું કે મારો પેદર આવી પુગયો છે: સખખ ખારણું ઉઘાડવા જવો અને કાંઈ આવાજ હમણા સંભલાયો. હું તેની આગલ જઈ ગીરામીના પાછા ફરવાની જુથ વધાઈ તેને જણાવું.’ એટલું બોલી તે આરડામાંથી બાહર નીકળી ગઈ. ખદીજ પણ બાહર નીકળી.

પ્રકરણ ૪૯ મું.

ગેસુની અરજ! ગીરામીની ક્યુલાત.

‘ગીરામી!’ ગેસુએ હમીદાના જવા પછી કહ્યું ‘તેં જોયું તો હશે કે તારી બેવકુફાઈથી તેં આપણા કુટુંબને કેટલું હીનપસ્તીમાં લાવી મેલ્યું છે. તેં જોયું હશે કે તારે લીધે આપણી તમામ દોલત લગભગ પુરી થવા આવી છે. તારાં ઉછાછલા બચલીત કામોથી અને મોટી મોટી રકમો બદલા દાખલ કાઢી આપવી પડી છે, અને હવે અમે લગભગ મીસકીન હાલતમાં આવી પુગયા છીએ.’

ગીરામીએ આ સાંભલી અતી દલગીરીનો દેખાવ કીધો; જોકે તેણે પસતાવાની કાંઈ નીધાન દેખાડી નહી, લેકીન, ગેસુ દરાએ હાતમ દીલથી તે પર તુકતેચીની કર્યા વગર બોલવું જારી રાખ્યું.

‘પણ આપણે એ વીશે વધુ બોલી શું નહી, ઘાજેલાં કુધપર વીલાપ કરવો ફાકડ છે! કીસ્મતમાં જે બનવાતું, તે બન્યું. મારા બેટા! જ્યારે થાહે તુંને માફીજ બક્ષી છે, તો આપણે હવે એ આગલા બનાવો લુકી જઈએ. તને જે માફી બક્ષી તે માટે હું થાહ નસરદીનનો આભા

રી હું, કાંઈ નહીં તો આપણી આગળ કુટુંબી આપ્ત પાછી મળી છે, પણ જે ચીજ હું ચીજ તારી પાસે માગી લઈ છું— આ આંખોમાં આંસુ લાવી માગી લઈ છું— તે એકે સારે રસ્તે તું તારી ચંચલાઈને ઉપયોગ કર અને ખરા અંતઃકરણથી હું તુંને તેમાં મદદ કરીશ કે નેથી તમામ લોક પાછું આપણને આગળ નેટલું માન આપતું થશે. આપણી પાસે હવે આગળ નેટલી દોલત નથી; લેકીન લોક-માન આ ગળ દોલત થી ખીશાદની છે ? તે એક ઉકરડામાંના કચરા સમાન છે. આપને માટે લોકના સારા અભીપ્રાયને હું સદ્દી સરસ ગણું છું; માટે તેવો અભીપ્રાય મેલ વવા પાછળ તું તારી પાકીની છાંદગી કસ અને મારી ખાતરી છે કે અલ્લાહ આપણને એ ભલાં કામમાં આપણને મદદ આપશે.

‘ માત પછી દોલત કાંઈ કારગત લાગવાની નથી; તમામ લોક તરફના માન મહોબતનો પમરાત જાવેદાન તુલીક રહેશે. હાલીમ મરી ગયો છે, પણ તેના નામનો પ મરાત હજી સુધી જેવો ને તેવોજ રહેલો છે.

‘ ગીરામી ! સાંભળ ! અત્યાર સુધી આપણે પેદર પેદર દાખલ વરતયા છીએ; પણ તેટલું પુરતું નથી. આજથી આપણે ખંને દોસ્તો દાખલ રહીએ !

‘ આગળી કેટલીક નાપસંદ યાદ હજી આપણા મનપર છાપ મારી રહેલી હશે, પણ તેને આપણે હાંકી કાઢયે; હું તેમ કરી શકું; આપણે હવે સલાહ સપજથી રહીએ અને એક બીજાના ભલામાં કુટુંબનું ભલું માનયે.

‘ એક પેદર દાખલની જો ફરજ, તે સ બળી હું હવેથી તારીપર અદા કરીશ. પયાર અને ભલું ઇચ્છવું તથા કરવું. એના બદલામાં હું ફક્ત એટલુંજ તારી પાસે માગી લઈ છું કે એક પેદર દાખલ તું મને માન આપે અને મારા કહુયા પ્રમાણે ચાલે. બેટા દાખલની તારી ફરજનો ગરઉપયોગ તું હ વેધી કદી થવા દેશે નહીં એની મને ખાતરી જોઈએ છે. બેટા ! હવે હું બુઝરગીની વ મે પુગયો છું; વેધી કદાચ આટલું બડભડકું બોલોયું હોય.

‘ હું કબુલાત આપું છું કે આજથી હું એવું કાંઈ કામ કરીશ ન હી કે જે તમને અણગમતું હોય, તમો મને કદી ઠપકો દેશો નહીં એવી રીતેજ હું વરતીશ, ’ ગીરામીએ ઉતર વાલ્યો.

‘ બેટા ! અલ્લાહ તુંને સુખી રાખે અને ભલાં કામો કરાવે. જા હવે કશી પણ આંચકી વગર તું તારી માદરને ભેટ ! એટલું બોલી ગેમુએ ચારડામાંથી રૂપસદ લીધી.

માદર અને બેટા વચે કેવો હરપીત મેલાપ થયો હશે, તે વાંચનારેજ વીચારી લેવું.

સાર પછી ઝીલુનનંથાના કેહેવાથી ગીરામીએ પોતાનો સધળો હેવાલ કહ્યો અને હમીદા તથા હાફેઝ સાથના મેલાપની ખીના કહેતાં પણ તે ભુલ્યો નહીં અને હમીદા વીશે તેના મનમાં જે લાગણી પેવથ ગયલી હતી તે આડકતરી રીતે જણાવી.

‘ જ્યારે હેવાલ તમામ થયો ત્યારે ઝીલુન નીચા ગુંઠણમંદીએ પડી ખુદાની ખંદગી કરવા લાગી. ગીરામી તેણીને અતી માયા સાથે જોતો ઉભો. તે આ પ્રમાણે ઉભો હતો, તેટલાં ચારડાતું પારણું ઉઘડ્યું અને કોઈનો નરમ હાથ પોતાના ખભાંપર પડેલો ગીરામીને જણાયો.

પ્રકરણ ૫૦ મું.

‘ પરોગી તથા બુજેગી ’

ગીરામીના ખભાં પર મેલેલો હાથ તેની અસલ દાયા ખદીજતો હતો. તે કહેવા આવી હતી કે તેનો અસલ જાની મીત્ર હ થીમ મીરઝા. તેના સલામત પાછા ફરવાની ખબર સાંભળી મલવા આવ્યો હતો.

વાંચનારને યાદ હશે કે ગીરામી ફક્ત પરદેશ ગયો હતો એમ લગભગ સરવે માનતાં હતાં. પહાડી લુટારૂ ગીરામી તે ગેમુનો બેટો ગીરામી હતો એમ થોડાંજ જાણતાં હતાં.

માદરને ખંદગી કરતો મેલી ગીરામી ચારડા પાહેર નીકલ્યો: તેને ખાતરી હતી કે તેના ભલાં માટે તેની માદર નીમાઝમાં ગીરફતાર થયલી હતી: વેધી તેણે તેમાં ખલલ કરવા ઇચ્છ્યું નહીં.

ફીંતુર સાથની ગીરામીની ઘમશેર બા
હુની ખીના હસીમ મીરઝાને માલમ હતી,
અને તયાર પછી ગીરામી નાસી ગયો તેટલું
તે જાણતો હતો; પણ હાફેઝ તથા તેની બે
ટી હમીદાનો છુટકારો એજ ગીરામીએ કી
ધો હતો અને હમીદા તથા ગીરામી અકેક
પર કીદા થયલાં હતાં, તે વીશે તે હશીમ
મીરઝા ખીલકુલ નાવાકેફ હતો.

‘ભલે પધારયા!’ ગીરામીએ હશીમને
બગલગીચી કરતાં કહ્યું. ‘મારાં પાછા ફર
વાની બખર તને પુગાડતાં હું તદન વીસરી
ગયો હતો.’

‘પણ એ બધું સરખુંજ છે. ખુદા
લીને બદલે કોણ જાણે થા સખખસર મારું
મન આજે બેચેન થયું છે.’

‘મારા ભલા દોસ્ત! મારાં મનમાં
ની એ લાગણી કાઢી નાખ! કદાચ આ આ
રડાની ઘેરાયત્રી હવાને લઈ તેમ હશે. ચા
લ, આપણે બાગમાં જઈ વાતચીત કરચે.’

‘જાણે સરસ વીચાર!’ હશીમ મી
રઝા ખુશી થઈ બોલ્યો. ‘હું જ્યારે તારી
સાથે વાત કરું ત્યારે કદાચ મારી મોહીની
પોતાનો દેખાવ પણ દે.’

‘વાહ! વાહ!’ ગીરામી હસી
બોલ્યો ‘ત્યારે તે અહીં નજદીકમાંજ
રહેતી દેખું?’

‘ગીરામી! તું મારી મથકરી ના ક
ર! જ્યારે હું મારો હેવાલ તને કહીશ ત
્યારે તું મને મદદ કરવા તથયાર થશે. હું
એટલી તો આશા તારેથી રાખું છું.’

‘ત્યારે તો ખુશી સ્વયંજ હવામાંજ
આપણે જઈએ.’ ગીરામીએ તેનો હાથ પો
તાના હાથમાં લઈ જતાં જણાવ્યું. ‘અને
ત્યાં મારા દોસ્ત યુસુફ મીરઝા અને તેની
પયારી જુઝીખાનો હેવાલ સાંભળું. દોસ્ત
તારી પયારીનું નામ મને માલમ નથી; એ
ટલે પ્રખ્યાત જુઝીખાં દાખલજ મારે તેને
બોલાવવી જોઈએ.’

‘તું મારી ગમે તેટલી મથકરી કર!
જે પયાર કરે, તેજ એ વીશે જાણે.’ હશીમ
મીરઝાએ ક્ષેતર વાલ્યો ‘આહ! પયારનો દે
વ કેટલો બધો કરૂં છે, પયારમાં ગીરફતાર
થયેલી પોતાની રૂઝિતપર માયા મહોબત દે

ખાડવાને બદલે કેટલી બધી સખતાઈ તે ગુ
જારે છે!

‘હશીમ! આટલી બધી કીલસુકી તા
શમાં આગળ મેં જોઈ નહીં હતી.’

‘એ તો પડેગી તબ બુજેગી!’

ગીરામી હસ્યો! સખખ એ બલાથી તે
પોતે કંઈ દુર નહીં હતો.

‘હું તે નાજનીનપર કીદા છું. હું ધા
રું છું કે તે મારી તરફ પણ તેવીજ લાગ
ણી ધરાવે છે, છતાં મને જરા થક લાગે છે.’
હશીમે જણાવ્યું.

‘હશીમ! હું જ્યારે આરતને ચાહ
તો હતો ત્યારે તો તું મારી મથકરી ઠઠા
કરતો હતો, અને હવે તો તું પયાર વીશે
ગંભીરાઈથી બોલે છે.’

‘ભલા ગીરામી! પયાર થું છે તે વી
શે હું તે વેળા વાકેફ નહીં હતો.’

‘પણ હવે એ ખીના પડતી મેલ. તા
રી નાજનીન વીશે બોલ.’

‘ત્યારે સાંભળ’ હશીમ મીરઝાએ
બાગના એક મોટાં ઝાડના છાંયા હેઠળ મુકે
લી બેઠકપર બેસી જણાવ્યું, ‘જ્યાંથી ગીરા
મીના મકાનની બારીઓ ખોલી જણાતી હતી.

પ્રકરણ ૫૧ મું.

હશીમ મીરઝાનો હેવાલ.

‘મારા ભલા દોસ્ત!’ હશીમ મીરઝા
એ પોતાનો હેવાલ ગીરામીને કહેવા થરૂ કી
ધું. ‘જે પ્રમાણે વાદળાંઓથી છવાઈ ગયલાં
આકાશમાં એકલો અટુલો સેતારો જણાય અ
ને ગીચ પાંદડાંઓમાં ગુમ થયેલું એકાદ કુ
લ પોતાના પુર બહારમાં જણાય, તેમ મને
મારી નાજનીન એક વેળા એકાએક માલમ
પડી. એક વેળા મુલતાનના મહોલાઓમાં
હું બેઠકતો હતો ત્યારે એક જરૂખાની અર
ધી ઉઘાડી બારી આગળ એક અતી ખુબસુર
ત નાજનીનને જોઈ મારું મન ચકભમ થયું.
તેણી જવાનીના બહારમાં ખીલી રહી હતી.
હું ઘોડેસ્વાર થયેલો હતો. તેણીને જોઈ મા
રા હોંથકોથ હડી ગયા અને મેં ઘોડાને થો
બાવ્યો. અજબખીથી હું તેણીને ટીકવા લા
ગ્યો અને ખુદાની આફ્રીન કરવા લાગ્યો.

પણ મારી નજરનો તેણીએ જુદોજ અર્થ હાવ્યો, અને ખારી ખંધ કરી અંદર ચાલી ગઈ ઇસારત કરી મેં તેમ નહીં કરવા કહ્યું, લેકીન તેણીએ કશું મચક આપ્યું નહીં.

‘બાણી શાણી !’ ગીરામી હથી બોલ્યો. ‘તું’ એ રીતને શાણી ગણે છે, હું એ રીતને ઘાતકી ગણું છું. જે ઘડી ખુદાની ખક્ષેષ આફ્રીન કરી જોવાથી થું કુકથાન ? ગીરામી ! તું હસે છે ! બલે હસ ! આ ખારી આગળ હું કલાકેક સુધી થોપ્યો, પણ ફોકટ ! તેણીએ ખારી ઉઘાડીજ નહીં. મારી સઘળી ધીરજ હવે જતી રહી. સાર પછી અંદર દાખલ થવાનાં ખારણા વીશે મેં નજર પહોંચાડી, પણ ખારીએ સીવાય એક પણ ખારણું મારી નજરે પડ્યું નહીં.

‘થું કાંઈ પલીદતું તો એ મકાન નહીં હતું ?’

‘ગીરામી, નહીં ! હું જ્યાં હોતો હતો, તે પેલાં મકાનનો પાછલો ભાગ હતો. લાંબો કાવો લઈ હું ખીજા મહોલલામાં આવ્યો અને તે મકાનની શોધ ચલાવવા લાગ્યો.’

‘આહ ! પયારના ખારણાની સોનાની ચાવી તો મારાં મનમાં હાજરજ હશે.’ ગીરામીએ ટાહુકો પુર્યો.

‘સોનાની કુચીની કશી જરૂરજ નહીં હતી.’ હથીમ મીરઝાએ વાત ચાલુ રાખી ‘મકાન મેહલ જેવું હતું અને ખુલ્લું હતું. આસપાસના પારોસીઓમાં મેં પરપુછ કીધી તો જણાવું કે તે—’

‘કોણ ! પેલી નાજનીન યા મકાન ?’

‘ખેહ ! કે તે એક તાલેવંત અમીરજ હતું, જે થોડુંકજ થયું પોતાની આ પરી સમાન ખેટી સાથે ત્યાં આવી વસ્યો હતો. તેની સભયતા અને ખેરાતની પારોસીઓ ખુબ તારીફ કરી સખાવતે બહાદુરની ઉપમા તેને આપતાં હતાં.’

‘વાહ ! ખુબ ! હથીમ ! હવે તો તું અઠેરું કરે છે ! લેકીન એમાં પેલી તારી નાજનીન ડોહોવાયલી છે એ ખીના તો હું લુલીજ ગયો !’

‘ગીરામી’ તું ગમે તે મથકેરી કર પણ એ ખીનામાં સચચાઈ સીવાય ખીજું કાંઈ નથી. વાર, ગીરામી આ સખાવતે બહાદુર કોણ હતો તેનો તુંને કાંઈ ખ્યાલ પણ છે ?’

‘નહીં ! મુદલ નહીં.’

‘એમ બનેજ નહીં !’

‘હથીમ ! તું જણવો છે કે કેટલુંક થયું હું તુરાખાદથી દુર હતો, અને તેટલા વખતમાં હીંદના આ ભાગોમાં થું બનયું હતું તે મને મુદલ માલમ નથી.’ ગીરામીએ જણાવ્યું.

‘હા, ખરા ! પણ મારી નાજનીનજ વરણન તો કહેવો હું લુલીજ ગયો.’

‘હથીમ ! તેની કશી જરૂરજ નથી. જવાન ઓરતની વાત આવી તયાં તારાં વરણન નો ઘોડો કયાંનો કયાં દોડી જાય છે તે તો મને માલમ છે. વળી મને ખાતરી પણ છે કે તે નાજનીન સાથે તેં સપાટામાં પીછાણુ પણ પાડી હશે.’

‘હું તદન ફતેહ પામ્યો નથી. તેમ છેક મેં હાર પણ ખમી નથી,’ હથીમે ડોકું હીલાવી કહ્યું, અમે બણે ખરું ફક્ત દુરથી એક ખીજાને જોઈ થંતોષ મેલવતાં હતાં. ફક્ત બેજ વખત તેણીએ મારી સાથે વાત ચીત કીધી હતી, જે કે તેણીના પીતાએ તેણીને સંપુરણ છુટાપણું આપેલું જણાવું હતું. કાંઈ નહીં તો લોક તેમ બોલવું હતું. આ પ્રમાણે મામલો હતો તેટલાં શેહનશાહ ન શીરઘીન તરફથી તેને ફકકો મલ્યો જેના પરીણામે તે પોતાની ખેટી સાથે તુરાખાદ આવા તઈયાર થયો.’

‘ગરીબ ખીચારો હથીમ !’ ગીરામી હસ્વા લાગ્યો એટલે એક સુંદર સહવારે મુલ તાનના તે મેહેલના ખારણા તમામ ખંધ થયલાં તારી નજરે પડ્યાં.

‘નહીં, તારી લુલ છે ! આ વેળાએ તેણીએ મને પોતે કયાં જાય છે તે જણાવ્યું હતું, એટલુજ નહીં પણ તેઓ કયે રસ્તે જવાના હતાં તેથી પણ મને વાકેફ કીધો હતો. આ ખખરથી તેમની આગળ આગળ જઈ તેમના સુખ માટે ગોઠવણ કરવા મેં ઠરાવ કીધો. તું જોશે કે એ એક મોટો લાભ હતો. જ્યાં જ્યાં તેઓ મુકામ કરતાં તયાં તયાં મારી નાજનીન તરત પીછાનતી કે હું તેમની આગમચ આવીને ગોઠવણ કરી ગયો હતો. તેમના હલકારા દાખલ હું કામ કરતો હતો, પણ તે ફક્ત પયારના પેગામથી દાખલ હતું ‘આઆહ !’ ગીરામી બોલ્યો, આ વેળા તેના બોલવામાં તેમજ ચેહરાપર ફેર

ફાર થયેલો હતો, પણ હશીમ મીરઝા પોતાનો હેવાલ કહેવામાં એટલો બધો ભો મથાયેલો હતો કે તે પર તેણે ધ્યાન ગયું નહીં હતું.

‘મારી માથુકના સુખને માટે અગાઉ થી ધરમયાળા વગેરેમાં જઈ પકવાનોની વરદી આપતો, તેણીના આરડાએ કુલોથી મદાવતો અને તેમાં સુગંધ પંથરાવતો હતો. તેણીના માનીતાં કુલો ખનતાં તુલીક હું ત્યાં ગોઠવા વતો હતો.’

‘આવા હીમત ભરેલા અને હીકમતી હશીમ મીરઝાને બીજાની મદદની ગરજ થા માટે પડે તે હું સમજી શકતો નથી.’ ગીરામી આ વેળા આગળ કરતાં પણ વધુ કઠોરતાથી બોલ્યો.

‘જે સંજોગો એવા ખનયા છે કે તેનો જો હું લાભ લઉં તો સીધા સુખના આશન પર ચડું એમ છે.’

‘એ જે સંજોગો કયા?’ ગીરામીએ પોતાના ચેહરા પરનો પરસીનો તુછતાં પુછ્યું.

‘જે નાજનીનને હું ચાહું છું, જે નાજનીનનો પીતા તારા પેદરનો દોસ્ત છે; અને સુખ લઈ આવનાર ફરેસ્તા સમાન હું પણ આજ રોજેજ અહીં આવી લાગ્યો છે.’

‘તેથી શું?’

‘વળી આરે તારા પેદરે પરોણાગત નો હાથ લંબાવ્યો છે—’

‘સારે જે નાજનીનને હું ચાહું છું તે—’ ગીરામી ગુસ્સો દાખી દેતાં બોલ્યો.

‘મારા પયારા દોસ્ત! શું હું એટલી પણ અકટળ કરતો નથી?’

ગીરામીએ બધાં ચઢાવયાં, ‘દોસ્ત’ કહેવાને આ સમય સુદલ લાગક નહીં હતો.

‘હું કાંઈ અકટળ કરતો નથી,’ ગીરામીએ કહ્યું ‘મને સમજું સાફ સાફ કહે. હશીમ! જેને હું ચાહું છું તેણે નામ શું?’

‘મારા આફતાબના નામની થી જરૂર છે, આરે હું તેજ મકાનમાં રહી તેણી બેઝો સ્વચ્છ હવા દમમાં લે છે. ખરા જો! એ આફતાબે આ સામેના ઝરૂખા પર પોતાનાં દરશન દીધાં છે. તેણીના તેજથી મારું તમામ હૃદય બળી જળી ખાખ થયું છે.’

ગીરામીએ સામેના ઝરૂખા પર નજર કીધી તો હરતા ચેહરા સાથે તેણે હમીદા બાબુને તરતની આવીને ઉભેલી દીડી; પણ જેથી તેણીની અને ગીરામીની નજર એક

થઈ કેહસ્તાં મહોની આ સુંદરી પાછી આરડામાં જતી રહી.

પણ તેમ કરવા આગમચ તેણીના હાથ માંને રૂમાલ નીચેના ખાગમાં પડ્યો; તેણીએ શું તે જાણી બેઠ નાખ્યો હતો? રૂમાલમાં કાંઈ વીંટાલેલું હતું.

પ્રકરણ પર મું.

નરગીશ માટે પંચાત.

રૂમાલ ઉંચકવા ખને આથકો તે તરફ દોડ્યા.

ઝરૂખાની વધુ નજદીક હોવાથી ખીરા મીના હાથમાં તે રૂમાલ આવ્યો.

‘મહેરખાની!’ હશીમે હાથ લાંબો કરી જણાવ્યું ‘મને એ આવ.’

‘મહેરખાની કરી મને જણાવશો કે તને થામાટે હું આપું?’ ગીરામીએ પુછ્યું.

‘કારણ કે મારી ખાતરી છે કે હમીદા બાબુએ એ ખામખા મારે માટે નાખ્યો હતો.’ હશીમે જણાવ્યું.

‘એ વાત હુંને કોણે કહી?’

‘કોઈએ નહીં; પણ એમ નથી એમ મને કોણ કહે છે?’

‘જે કોઈપણ આદમથી બીહતો નથી. તે થખથ તારા મહોંપર એમ કહે છે.’

‘તે કોણ?’

‘તારી સામે હમણા જ તકરાર કરે છે તે?’

અજબબીધી હશીમે બે બધી ગીરામી તરફ જોવાજ કીધું. આ પહેલીજ વખત ગીરામીનો ચેહરો ગુસ્સાથી લાલ થયેલો તે ની નજરે પડ્યો.

‘હું?’ બે ડગલાં પાછળ હડી તેણે પુછ્યું.

‘હા! હુંજ! હું જોતો નથી કે એ રૂમાલ મારો પોતીકો છે.’

‘વારૂ, રૂમાલ તારો છે એમ ધારયે, લેકીન અંદરની ચીજ?’

ગીરામીએ ખુદયો; તેમાં તાજાં નરગીશ કુલોનો ઝુમખો મેલેલો જણાયો.

‘આહ! એ કુલો ખુદ મારે માટે છે.’ હશીમે જણાવ્યું ‘લાવ, આવ મને.’

‘તે કેમ જણાયું કે એ તારે માટે છે?’

‘સખખ, હુદખાની ધરમયાળામાં જ તુરો હું એ નાજનીન માટે મેલી આવ્યો

હતો, તેમાં વચમાં સેતારા મીસાલ ફુલની એજ જાત હતી. વળી એ ફુલ હમીદાણું થયું માનીવું છે તે હું ખરાબ જાણું છું.’
‘તારી એ તકરાર હું કબુલ કરતો નથી.’ ગીરામીએ જણાવ્યું. ‘હું ખરાબ જાણું છું કે ફુલોના એ સુમખો તેણીએ મારે માટે જ નાખ્યો હતો.’

‘તારે માટે? યા સારું?’ હથીમે સવાલ કીધો.

‘કારણ કે જે પરીચેહર નાજનીનને તું ચાહે છે તેજ નાજનીનને હું પણ ચાહું છું અને આ હાથમાં તે કાતરાઈ રહેલી છે.’

‘હમીદાખાતુને તું ચાહે છે?’ હથીમે પુછ્યું. ‘જે પ્રમાણે જુલીખાને યુસફ ચાહતો હતો તે પ્રમાણે હું પણ એ નાજનીનને ચાહું છું.’

‘તું! તું! વાંહ તેં અને ક્યાં દીઠી હતી? તેં તેણીને પહેલવેહેલી જોયાને કેટલો વખત થયો?’ હથીમે કીકકો ફય થઈ બોલ્યો.

‘તને તેની સાથે શું કામ છે?’

‘કારણ કે કાંઈ નહીં તો છેલ્લાં બે વરસ થયાં હું અને પીછાણું છું?’

‘કદાચ એની સાથની મારી પીછાણુને બે દીવસ પણ થયા નહીં હશે; પણ એ બે દીવસના અરસામાં મેં નાજનીન માટે જેટલું કીધું છે તેટલું કદાચ તેં બે વરસમાં પણ કીધું નહીં હશે.’

‘મારી ખાતરી કર! નહીતર એક પાકળ દ નાજનીનની આખરૂં પર સુખન લઈ જનાર દાખલ હું તુંને ખાસો આમમાં જાહેર કરીશ.’

‘મુલતાનથી તેમની અગાડી અગાડી ગાઠવણો કરતો તું અહીં આવ્યો એમ તેં શું મને નથી જણાવ્યું?’

‘હા! મેં તેમ કહ્યું.’ હથીમે કબુલ કીધું.

‘કીરધીઆથી વસાયલાં મકાનની તો ધરમથાળા ખારી તેં મુલાકાત લીધેલી હોવી જોઈએ.’

‘મેં ત્યાં ઉતારો લીધો હતો.’

‘માં તેં જતાંને વાર મારા ઘોડાની ખરદાસ કરવા તાકીદ કરી આરડામાં પેસી પધસાની ઠેલી મેજ પર મેળી હતી. તેં ત્યાંના પહરેજગાર મુતવહીને સરસ ધરાય લાવવા માટે હુકમ કરાવ્યો હોઈએ તથા તેની ખેટો માટે સરસ પકવાન

પકાવવા તાકીદ કીધી, તેમને માટે આરડા આ તેં પસંદ કીધા, એક આરડો ફુલોથી મદયો અને તેમાંજ તેં સુગંધ પાલી, એટલુંજ નહીં પણ એક તુરો તઈયાર રખાવી તું ત્યાંથી જતાં બોલ્યો કે ‘જમારે હોથંગથાહનો નં મવર ખેટો હોઈએ આવે અને પુછે કે ખાણું કોણે તઈયાર રખાવવા કહ્યું તો જણાવજે કે જવાન મુસાફરે હુકમ કીધો, જેને હું પી, છાણુતો નથી. એ નામવર સાથની હમીદા ખાતુ તને સવાલ કરે કે ફુલોથી આ આરડો કોણે સણગાર્યો, આ તુરો કોણે તઈયાર કરાવ્યો અને આ સુગંધ કોણે પાંઠરી, તો જણાવજે કે પયારમાં મસ્ત થયેલા હથીમ મીરજાને એ સમણું આભારી છે.’ આ તારા થયેલો હતા ખરૂંની?’

હથીમે તો અજાયબીથી ગીરામી તરફ જોવા લાગ્યો.

‘મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે તેમ હું. પણ તેથી શું?’ તેણે પુછ્યું.

‘તે તુરાની વયચો વય નરગીથતું હી બકથ ફુલ હતું.’

‘તે તો હું હમણાંજ તુંને જણાવી ગયો છું. હથીમે જણાવ્યું. ‘સારે મારી ખખરનો તું લાભ લે છે?’

‘સખર! તે તુરો એ નાજનીને મને આપ્યો હતો.’

‘શું, પોતીકે હાથે?’

‘હા, ખુદ પોતીકા હાથે! અને તને વધારે ખાતરી જોઈતી હોય તો તે તુરામાનો સેતારો આ ઘડીએ મારી છાતીએ છુપાવી રાખેલો છે, તે જો!’ ગીરામીએ એક કર માયલું ફુલ બાહર કાઢી જણાવ્યું.

પ્રકરણ ૫૩ મું.

ઉસ્તાદ યા એલો.

‘તું જોય છે કે મારા હાથમાંની પયાર ની ગરમીથી એ સુકાવા લાગ્યું છે, લેકીન આ હાથમાં તો તાણુંજ છે, અને તેની સાથે બગલગીરી કરવા હમીદા ખાતુએ આ તાણે સુમખો મોકલ્યો છે.’ ગીરામીએ રૂમાલમાં નાં નરગીથ ફુલનો સુમખો હથીમને દેખાડતાં કહ્યું.

‘તુંને એ તુરો હમીદાખાતુએ આપ્યો, એમ હું મુદલ માનતો નથી, તે તુરામાંથી

તેં આ ચીમરાઈ ગયલું નરગીથ તેણીની જાણ વગર ચોરી લીધલું હોવું જોઈએ. કદાચ કાંઈ સંજોગો તેણીએ એ દુરો રસ્તામાં ગુમાવ્યો હોય, અને તેમાંથી તેં કાં નહીં નરગીથ ખેંચી કાઢ્યું હોય?' હથીમે તક્રાર કીધી 'ચાલ, ગીરામી! તારો વાંક કબુલ કર અને હું તુંને માફ કરીશ.'

'આહહાહા! ખુદા પછી ફક્ત શેહેન શાહ તરફની માફી હું સ્વીકારું છું.' ગીરામીએ મગરૂરીથી ઉતર વાલ્યો, 'બાકી આ નરગીથ તો તેણીએ પોતીકા હાથે મને આપ્યું હતું.'

'ગીરામી! તું હાહાહાં જીલું ખાલે છે.' હથીમ મીરઝાએ જણાવ્યું, 'જે પ્રમાણે તું આ જીમખો હજમ કરી જાય છે, તે પ્રમાણે તેં કાં નહીં પેલું નરગીથ ચોર્યું હોય?'

'હું જીલુંકો અને ચોર?' ગીરામી પોતાના હાથમાંથી ગુસ્સાભેર સબળાં નરગીથો જમીનપર ફેંકી દેતાં ખાલ્યો, 'જે જીવ તો રહેશે તે આ કુલો ઉંચકશે.'

'કબુલ!' હથીમે જણાવ્યું 'પાંચ પલમાં આ કુલનો માલીક જણાઈ જશે, એ જાતનો કપાલો મને પસંદ છે!'

'હું એટલુંજ ધારું છું કે મને કીધેલાં અપમાનમાં તારું મોત નજદીક આવ્યું છે.' ગીરામીએ શમશેર મયાનમાંથી ખેંચી કાઢી જણાવ્યું.

'તું કોણને દમ ભરાવે છે?' હથીમે પણ પોતાની શમશેર ખેંચી કાઢી જણાવ્યું. શમશેર બાજમાં તે એકકો ગણાતો હતો, તેથી તેને પોતાની ફતેહ માટે પુર ખાતરી હતી.

'અહીં નહીં!' ગીરામીએ કુલો ઉંચકતાં જણાવ્યું, 'રસ્તાપર ચાલ કે જેથી કુલ આલમ શાકી રહે. ફીતુરખાનાં ખુન તું ગેરવાજખી તોહોમત મારીપર મેલવામાં આવ્યું હતું, તે ખીના હું વીસરી ગયો નથી, લોક જોશે કે શમશેરખાજના દાવ પેચમાં તારો જીવ ગયો.'

'મોત કોણને હાવી લઈ જાય છે તે તું થોડા વખતમાં જોશે,' હથીલ ધણો હથકેરાઈ ખાલ્યો, 'હા! ચાલ રસ્તાપર, કે જેથી કુલ આલમ મારા દાવપેચ જાય.'

'તું તારી હીકમતપર ધણો અસ્તાક રહેલો જણાય છે. લેકોન મને તારી દયા

આવે છે. હું તો એટલું જાણું છું કે મારા જેવા ઉસ્તાદ આગળ તું એક ચેલો છે.'

'શમશેરખાજનો તું ઉસ્તાદ? તું ઉસ્તાદ?' હથીમ વધુ અને વધુ ઉશકેરાતો તથા રસ્તા તરફ જતાં ખાલ્યો 'અને હું ચેલો!'

'હા, હું તેમ કહું છું.' ગીરામીએ ઉતર વાળ્યો 'આપણી જગ્યા આ રહી! ચાલ, મારી સામે ખરો રહે!'

પેલાં કુલો જમીનપર મેલી અને જણ અકેકની સામે પાંચ પગલાં દુર ઉભા રહ્યા, ત્યાંથી પસાર થતું લોક તેમની ખાલ ચાલ થી ખેંચાઈ ત્યાં કુંડાળું વાળી ઉભું.

'મહેરખાને મન, તમે સાક્ષી છો કે ચોક્કસ વાંધાને લીધે અમે રાજપુત્રીથી શમશેર ખેંચ્યે છીએ.' ગીરામીએ આસપાસના એને કહ્યું.

'હા, ખરાખર!' હથીમે ટેકો આપ્યો 'અને તમે (એક જણ તરફ નજર કરી) અમારી રમત ચડ કરવાની નીયાન કરજો.

'ખુબ! લેકોન હથીમ! આ પર લોકના દેખતાં હજી પણ હું તુંને ચેતાવું છું કે તારા ખાલેલા શખદો ખેંચી લે! મને તારીપર દયા આવે છે.'

'અરે જરે! એમ ખાલી તું તારું હીચકારાપણું બતલાવે છે,' હથીમે જણાવ્યું 'મહેરખાની કરી નીયાન આપો.'

નીયાન મળતાંજ ખંને હરીફા શમશેર ખાજના દાવપેચમાં મથગુલ થયા, સરવને એ રમત ધણીજ ગમી. એમાં કોણ જીતશે તે તમાશગીરોમાંતું કોઈપણ અટકળી થક્યું નહીં, સખખ, ખંને હરીફા દાવપેચમાં એકા જણાયા.

પ્રકરણ ૫૪ મું.

રંગમાં ભંગ.

પણ પાંચ મીનીટ સુધી ચાલેલી આ ખેંચાણકારક શમશેરખાજની રમતમાં 'સખર! ગીરામી! સખર! હથીમ!' શખ દોની ખલલ ધઈ.

જે તરફથી આ અવાજ સંભળાયો હતો તે તરફ તમાસખીનોએ નજર ફેંકી.

'જેસુ દરાઝ!' તમાસખીરો તેને જ ગયા આપવા ખસી જતાં ખાલ્યા.

ખરેખર ! હમીદાએ આપેલી ખબર
થી જેસુ ફરાઈ દોડતો આ જગથે આવી
લાગ્યો હતો.

‘તમારા હાથ થોભાવો’ તે ગીરામીની
નજદીક જઈ ઉભો રહેતાં હાકલો બોલ્યો.
‘ચેદર !’ અધીરો પડી ગીરામીએ
કહ્યું.

‘હથીમ પર મારો હુકમ ચાલે નહીં,
પણ ગીરામી ! હું કહું છું કે તારા હાથ
ચેંચ.’

‘હા ! બંધ કરો ! બંધ કરો !’ તે
માસખીનોએ પોકાર કીધો,

‘કદી નહીં !’ ગીરામીએ પોકાર
માર્યો. ‘હથીમ માફ માગે તોજ તેમ કરું !’

‘ગીરામી ! હું તુને ફરમાવું છું કે
તારા હાથ ચેંચ ?’ જેસુએ હુકમની દબે
કહ્યું.

‘હું મારો જવાબ આપી ચુક્યો છું.’

‘છાછલા બેટા !’

‘હથીમ ! તારી સંભાળમાં રહે !
સંભાળમાં રહે !’ ગીરામ વધુ ઝડપથી હા
ચલાવી દેખાડતાં બોલ્યો.

‘શું તું મારા હુકમનો અનાદર કરે
છે ?’ જેસુએ ઉચકેરાઈ પુછ્યું.

‘મારી આખર તે તમારી આખર !
જે આખરું કોઈ અપમાન કરે તો શું હું
સુપસુપ સહન કરું ?’ ગીરામીએ જણાવ્યું.

‘યા અલ્લાહ ! ચેદર તરફની ફરજનો
બેટામાં જરાએ અંશ જણાતો નથી,’ જે
સુએ કહ્યું. ‘હથીમ બેટા ! શું તું તારા
હાથ નહીં ચેંચ ?’

‘હા ! હા ! હથીમ ! એનો સુખન
કબુલ કર !’ તમાસગીરોએ ટેકો આપ્યો.

હથીમ બે ચાર પગલાં પાછો હટી
ગયો, શમશેર નીચે કીધી અને નમયો.

‘તમારા સુખનને મેં માથે ચઢાવ્યો
છે, લેકીન તમારા બેટાની ટુંડાઈ હું કોઈ
ખીજ નવરી જગથાએ તોડ્યા વગર રહીશ
નહીં’ હથીમે જણાવ્યું.

‘આહ ! છટકી જવાનો આ ઠીક રસ્તો
ચોખ્ખો કાઢ્યો.’ ગીરામીએ તુચ્છકારથી ટીકા
કીધી.

તરતજ હથીમે શમશેર પાછી ઉગામી.
સરવે જણા પાછળ હટી ગયા અને બંને હ
રીફ તલવારખાણમાં આગલ કરતાં વધુ
ઝડપથી મસખલ ચલા.

જેસુ એક દગલું પોતાના બેટા
નજદીક વધ્યો અને પોતાના હાથમાંની
નેતરની લાકડી ઉગામી બોલ્યો, ‘કમખખત
એક પરાયો મારા સુખનને માન આપે. અને
તું નહીં.

‘અલ્લાહને ખાતર તમે મારી વચે
ના આયો ! ગીરામી એકદમ ઝડપી થઈ
બોલ્યો.

મેટુના મોહપર ધીકારતું વાદળ ચહ
ડી આવેલું સરવેના જોવામાં આવ્યું. ગી
રામીનો ચેહેરો પણ તેમજ થયેલો હતો.

બંનેને અતી ધીકારથી એક ખીજાં
સામુ ઝળકતી આંખોએ જોતા હતાં.

આ ન ધારેલો ખનાવ જોઈ તમામ
લોક ઠરઠરી ગયું.

પ્રકલ્પ પપ મું.

ચેદરનું અપમાન.

‘ચેદર ! તમે તમારી સંભાળમાં રહો !’
ગીરામીએ જણાવ્યું. ‘મારા જીસ્સાને વધુ
ઉચકેરો ના.’

‘હું તને હુકમ કરું છું કે તારી શમ
શેર પાછી મયાનમાં ખોસ !’ જેસુ ઠંઠરા
થી બોલ્યો.

‘ચેહેલાં તમારી નેતર નીચે કરો !’

‘બેવકુફ બેટા ! ચેહેલાં તારી શમશેર
નીચે કર ! હું તેમ તુને ફરમાવું છું.’

‘ચેદર ! ફરીથી હું ચેતવણી આપું છું
કે તમે તમારી નેતર નીચે કરો. નહીંતર
મારા ઝડપી જીસ્સાથી જે બનશે, તેનો હું
જવાબદાર નથી, મને ના ઉચકેરો.’

‘અરે, તું કયાં જાય છે ?’ ગીરામી
એ હથીમને જણાવ્યું. ‘નેતર અને તારી
શમશેરને એકી વખતે હું પુરો પડીશ.’

‘બેરાદરો ! તમે સાંભલો છો કે ?’
હથીમે હાજર રહેલાંએ કહ્યું. ‘હવે તમે
જ કહો કે એવા સંજોગ હેઠળ હું શું કરું ?’

‘એમ બોલી ફક્ત તું તારૂં હીચકારો
પણ બતલાવે છે.’ ગીરામીએ પોકાર કીધો.
‘જે શખસ મને હીચકારો કહે-’

‘હથીમ ! તે જીઠો લખાડ છે !’
જેસુ વચે બોલી ઉઠ્યો.

‘હથીમ ? હું તને ફરીથી કહું છું કે
જો તને તારી શમશેરખાણ પર પુર વીશાસ

હોય તો ચમશેર હગામ !' ગીરામીએ જણાવ્યું.

'હુયા ! બેઠમાન !' ગેસુએ જણાવ્યું. 'હું કહું છું તે માનતો નથી ?' એટલું બોલી ગીરામીને નેતરથી મારવા ધસ્યો, પણ વીજળીક ઝડપે પોતાના ડાબે હાથે ગેસુને આંચકો મારી જમણે હાથે ચમશેરનો એક ફટકો હથેલીના હાથ પર લગાવી તેને લાયલ કીધો.

હથેલી તો ખડો હોયો રહ્યો, પણ ગીરામીના આંચકાથી ગેસુએ જમીન માપી આંચકો તેના મહોં પર લાગ્યો હતો.

જેનારાંઓ ઘરથી ગયાં.

અમીરી લોહી ધરાવનાર પેદરને તેના બેટાએ ભર રસ્તામાં મારી તેનું હડહડતું અપમાન કીધું હતું.

'ખસો ! ખસો !' ગીરામીએ જણાવ્યું. અને જે પ્રમાણે જુખ્યો વાષ પોતાના થી કાર પર તરાપ મારે તેમ તેણે ભોંય પર મેલેલાં પેલાં નરગીય હુલો ઉંચકી લીધાં અને પોતાની છાતી આગળ છુપાવી દીધાં.

'નાપાક ! બેઠમાન !' ગેસુ જમીન પરથી હેઠાં બોલ્યો 'પેદરને કીધેલાં આ અપમાન માટે અલાહ કીનો લેવા વખત રહેશે નહીં !'

'મારી નાઓ ! કતલ કરો ! એવા લડકાઓનું સતયાનાથ થાવો !' તમાસગીરો માં ગડમડાટ મધ રહ્યો, અને જ્યો પાસે હથેયારો હતાં, તેઓ તે હગામી ગીરામી તરફ ધસ્યા.

પ્રકરણ પદ મું.

પેદરના શ્રાપ.

થોડો વખત સુધી તો હથેયારોના ખજુખણાટ તથા હાજર રહેલાઓના જુમ ખરાડા સીવાય બીજું કશું ત્યાં સમજાઈ નહીં, જે પ્રમાણે જનુની થયલું ભુંડ પોતાને હેરાન કરનારાઓથી નાસે, તેમ અતી ઉસકે રાઈ તથા ઝનુની ખની, ધીકાર ભરી નજર ગેસુ પર ફેંકી ગીરામી નાસવા લાગ્યો, અને એક નાની ગલીમાં અલોપ થઈ થયો.

થોડા જણા ગીરામી પુઠે હથેયારો હગામી ગયા-ખાકીનાઓ હવે થોડી પળમાં મુબા મંતર હોવા.

'મહેરખાની કરી મારો હાથ પકડી દે.' હથેલી ગેસુને હાથ આપતાં કહ્યું. અને ટેકો લઈ ગેસુ થણી મુશ્કીયતે ઉઠી હોયો થયો.

'ઓ બેઠમાન લડકો !' ગીરામીએ ગલીમાં દોડી ગયો હતો તે તરફ હાથ લખાવી ગેસુ બોલ્યો 'જ્યાં જ્યાં તું નાસે ત્યાં અલાહ તારી પર કીનો વરસાવે ! તારૂં સતયાનાથ થાવો !'

'જનાપ ! આ તમારાં મેહર !' એક જણે નેતર આપતાં કહ્યું.

'મુરખી ! આ તમારો રૂમાલ !' બીજાએ આપતાં જણાવ્યું.

'આ તમારી ઝુંડી !' ત્રીજાએ નેતર આપતાં કહ્યું.

નેતરને જોઈ ગેસુ પાછો ફરકેશમ ગયો અને ગીરામીને શ્રાપ પર શ્રાપ દેવા લાગ્યો.

'મેહરખાને મન ! જરા યાંત થાવો !' તમાસખીનોમાંના એકે કહ્યું 'તમારી જો રત ઝીણુનનીથા પોતાની સાથે ફરેસ્તા સમાન એક ખુખસુરત નાજનીન સાથે અહીં આવે છે.'

ગેસુએ તે તરફ નજર કીધી અને ઝીણુનનીથા તરફ જોવા તો કક્કડાવીને ડોળા ફેરવ્યા કે તેણીએ ગભરાઈને તરતજ પોતાની નજર નીચે કરી દીધી, જ્યારે હમીદા તો આ દેખાવ જોઈ એક પુતળાં મીસાલ થઈ બેઠી રહી.

'શું છે ?' ઝીણુનનીથાએ આખરે હીમત એકઠી કરી પોતાના ખાવંદને સવાલ કીધો. 'શું બનયું ?' પુછાને ખાબર મને કહો !'

'તમારા આ બેટાએ આ તમીમ લોકની હજુરમાં મને તમારો મારી પાડી નાખ્યો, અને તેજ વેળાએ નીરદોષ હથેલીને જખમી કીધો. મારી તરફથી હથેલીનો તમે ઉપકાર માનો કે જણે મને ઉઠવામાં મદદ કીધી હતી.' ગેસુ ઝનુનથી બોલ્યો.

'ધીરા પડો ! ધીરા પડો !' ઝીણુનનીથાએ જણાવ્યું 'જોવો કે આ બધા પરાયા આદમીઓ આપણને જોય છે.'

'તેઓને આગળ આવવા દેવો ! કારણ કે એઓ મારા ખલાવને માટે હોય છે.' પછી તમાસખીનો તરફ નજર ફેંકી ગેસુએ જણાવ્યું 'ઓ ભલા ખેરાદરો ! તમારો મારા સાક્ષી છો કે તમારા દેખતાં મારા નાફરમાન બેટાએ મારીપર હાથ ઉગામ્યો !

હું તમે પાસે, ધનસાક માણું છું ! એ બે ઇમાનને તેને લાપકની ચીસા કરે ! જો ન હો કરશે તો હું સાહ નસીરદીન પાસે ધન સાક પાકારાવીશ !

‘તમે અને ધનસાક આપવા ના પાડો છો ?’ તમાસખીનોને ગુપ્તગુપ્ત હોવા રહેલા એક ગેસુએ કહ્યું ‘સારે તો હું શેહનશાહ નસીરદીનને અરજ કરું છું ; થાહ ! થાહ ! ધનસાક ! ધનસાક !’

‘શેહનશાહને કોણ બોલાવે છે ?’ એક અવાજ સંભલ્યો ‘કોણ ધનસાક માગે છે ? થાહ પાતે અહીં છે !’

અને ખરેખર ! તદન સાદા પાશાકમાં સજ વધ્યો અને અડતાલીશ વરસની ભરતી દેખાડનારા એક ખાનદાની પુરૂષ તથા ચાર હજુરપાઓ સાથે સાંધી પસાર થતો તેમની નજરે પડ્યો, તે કોઈજ નહીં પણ શેહનશાહ નસીરદીન પાને હુમાયુન હતો. તેની પુઠે તેનો નીમેલો કાઝી હાઈજ આવ્યો હતો.

‘ખરેખર ? થાહ પાતે ! શેહનશાહ સલામત ! શેહનશાહ સલામત !’ આવાજે તેજ થીએ સંભલાવા લાગ્યા.

‘શેહનશાહ !’ ઝીણુનનીયા અતી ગ ભરોઈ થીએ કહ્યું થઈ બોલી.

‘આહ ! આખરે ધનસાકનો ફરેસ્તો ! ખલે પધાર્યા તમે નામવર !’ ગેસુ ખુશા બીધી બોલ્યો, ‘ધનસાક ! ધનસાક !’

પ્રકરણ ૫૭ મું.

બર રસ્તે ધનસાક.

તમાસખીનોએ ખસી જઈ શેહનશાહ અને તેની સાથવાળાઓને જગ્યા કરી આ થી અને પછી સરવ પાછા કુંડાલુંવાલી અતી આહુરતાથી હોવા.

‘ધનસાક ! કોણ માગે છે ?’ હુમાયુને પુછ્યું.

‘તારો કમીનો સેવક !’ ગેસુ ગુણ્ય મંડીએ પડી બોલ્યો.

થાહે તેની તરફ ટીકીને જોયું.

‘આહ ! વળી પાછા તમેજ ! હજી તો પરમ દીનેજ તમેજ એક માફી માટે અરજ કીધી ; આજે તમે ધનસાક માટે પાકાર કરો છો ! યું, ફરરોજ તમને કાંઈને કાંઈ જોઈએ છે ?’

‘જનાબે આલી ! આજે જો હું તમે પાસે માણું છું તે મને આ સુધી મળશે નહીં આ સુધી હું તમે નામવરને ઊડવાનો નથી.’

‘જો તે વાજબી હશે તો તે મેળવવા માં કરી અડચણ પડશે નહીં,’ થાહે ઉતર વાલ્યો.

‘એની મુનસરી તમે નામવાર પરજ છોડી દઈ છું.’

સાંધી ખસી જવા હાઈએ તમાસખીરો ને ઇસારત કીધી કે જેથી ફરયાદ ખુદ થાહ પોતેજ સાંભળે.

‘નહીં ! નહીં ! એમને જવા ના કહો !’ ગેસુએ કહ્યું ‘એજા તો મારા સાક્ષી છે. મારી ફરયાદને એ લોક ટેકો આપશે.’

‘સારે તમે હોવા રહો !’ થાહે જણાવ્યું ‘ખચચીત ! આ મુરાબાદ કાંઈ વીચીત્ર શેહર છે ! ડગલે અને બગલે કાંઈ કાંઈ નવું મળે છે !’

‘ધનસાકના આ ફરેસ્તા ? તમારાં રા જયમાં થમશેરખાજીની તમે મના કીધી છે એ ખીના થું ખરી ?’

‘હા ! મેં તેમ હુકમ કીધો છે ! લોક જરા જરામાં ઉથકેરાઈ નાહક એક ખીજને કતલ કરે છે, તેનો અટકાવ કરવા આજે સ હવારના પણ મેં હાઈએને તાકીદ કીધી છે કે જેઓ એમ કરતાં પકડાય, તેમને સખત માં સખત શીકા કરે.’

‘જનાબ, થોડીજ પણ આગળ અહીં લોકના કુંડાળાની વચે બે જવાનયાઓ થમ શેરથી લડતા હતા.’ ગેસુએ ખપ્પર આપી.

‘અસાર સુધી હું એમ ધારતો હતો કે મારાં રાજ્યમાં પાદશાહી ફરમાનનો અનાદર કરી હિજાછળાઓ એકાંત જગ્યામાં થમ શેરખાજી ખેલે છે કે જેથી કાવદાની યુંગાલ માં આવે નહીં.’

‘લેકીન આ બે જવાનયાઓએ તો મુરાબાદનો ધારી રસ્તો તે કામસર પસંદ કીધો કે જેથી રહેવાશીઓ સાક્ષી રહે.’

‘હાઈએ ! તમે સાંભળો છો કે ?’ થાહે હાઈએ તરફ ફરી કહ્યું.

‘યા અલ્લાહ ! યા ખુદા ! ઝીણુનનીયા નીરાઈથી ખડખડી.

‘થું એ પોતાના બેટાને શીકા કરાવવા માંગે છે ?’ હમીદાએ મનસે સવાલ કીધો.

‘તેમની મારામારીના સખખ તપાસવા ની કથી જરૂર નથી.’ કાઝી હાઈઝ તરફ ન જરૂર ફેંકી ગેમુએ જણાવ્યું. ‘હું તે જાણુ તો નથી અને તે જાણવાની કથી દરકાર પણ કરતો નથી. હું ફક્ત એટલું જ જાણુ છું કે મારા મકાનની નજદીક ભર રસ્તાપર ત મો જોહાંપનાના નાદર હુકમનો અનાદર કરી બે જવાનયાઓ શમશેરખાજીથી એક બીજા નો જન લેવા મસગુલ થયા હતા.’

હુમાયુનના ભવાં પર કાળાશ ફેલાયો.

‘અને તમે વચે યા માટે પડ્યા નહીં ? તમારા મોબાની રૂએ યા માટે તેમને અટકાવ્યા નહીં ?’

‘જનાબે આલી ! મેં તેમ કીધું. એક જવાનયાએ મારા હુકમને માન આપ્યું.’

‘કીક ! તે જવાનને ઝોછી શીકા કરવામાં આવશે.’

‘જોહાંપનાહ ! લેકીન, બીજાએ પોતા ના હરીફને અપમાન પર અપમાન કરી ઉથકેર્યો; એટલું જ નહીં પણ મારા હુકમનો અનાદર કરી નહીં ધરાતાં તેણે મારા મોંપર ત માચો મારી અને ભર આલમમાં ભોંયપર પાડી નાખ્યો !’

‘આ તો હદ થઈ ! હાઈઝ ! તમે સાંભળો છો કે ? એક જાણીતા ખુઝરગ આસામીને ભરરસ્તે એક જવાનયો આંચકો મારી પાડી નાખે ? શું એ વાત ખરી ?’ યાહે તમાસગી રોની આસપાસ નજર ફેંકી પુછ્યું. એવું ધારીને કે તેઓ ગેમુનો હેવાલ સહરાગાત ભર ચો કહે.

પણ દરેક મોંહ જાણે સીવાઈ ગયલાં હતાં. આ ચુપકીદીની વચે ફક્ત ઝીણુનની યાના ડચકાં અને હમીદાના ધીમા નીસાસા નો અવાજ સંભળાતો હતો.

પ્રકરણ ૫૮ મું.

બેદાના માત માટે પેદરની માગણી.

‘પછી શું બન્યું ?’ હુમાયુનયાહે ગેમુને સવાલ કીધો. ‘તમે શું કહેવા માગો છો ?’

‘કુલ આલમના રક્ષક ! એક ખુઝરગ ને ભર રસ્તામાં એક જવાન મારે યા તેને આંચકાથી પાડી નાખે તો તેને શી સજા ?’

‘જો તે શખસ અખીરી ખાનદાનનો યા જાણીતાં ખાનદાનનો હોય તો જાહેર હી નપસ્તીમાં બાવી, તેને ઉમરભર કેદની સજા કરવામાં આવે. જો તે પરકોમનો હોય તો ફાંસીતુ બાકડું તેને માટે તઈયાર હોય છે.’ હુમાયુન શેહેનશાહે જણાવ્યું.

‘અને જનાબે આલી ! જો તે મારનાર શખસ ખુદ માર ખમનારનો બેટો હોય તો ?’

‘અય ખુઝરગ ! એ તું શું સવાલ કરે છે ? મને ધાસ્તી છે કે તારા બોલવાની મતલબ હું પુરેપુરી સમજતો નથી. તમે ઉથકેરાઈને ના બોલો.’ યાહે કહ્યું.

‘ધારો કે માર ખમનાર ખુદ પેદર હોય અને મારનાર તેનો બેટો હોય તો શી શીકા ?’

આખાં ટોલામાં ગણગણાત થઈ રહ્યો. શેહેનશાહ બે ડગલાં પાછલ હાલ્યો અને અજબખીથી ગેમુને નીહાલવા લાગ્યો. ‘શું એ પાછલ તો નથી થયો ?’ તે મનસે બડબડ્યો.

‘તદન અથકય ! મનાય નહીં તેવું !’ યાહે મોટેથી કહ્યું.

‘ઓ મુરખી !’ ગેમુએ જણાવ્યું. ‘મારો બેટો ખુની તથા કીરથી હતો અને તે માટે તમે પાસે તેની માફીની અરજ ગુજરી હતી. જનાબ ! હવે તેટલીજ કાકલુદી થી હું ઇનસાફ માગું છું કે જે બેટાએ તમામ લોકનાં વચચે તમારો મારી અને પાડી નાખ્યો.....’

‘ગેમુ ! ગેમુ !’ યાહે જણાવ્યું. ‘તું શું માંગે છે તેનો તુંને ખ્યાલ પણ છે ? તું તારા બેટાનું માત માંગે છે.’

‘જનાબે આલી ! હું ફક્ત ઇનસાફ માગું છું. એક બેટો કદી પણ એ રવેસે વરતે નહીં. અપમાન ખમેલો એક પેદર ઇનસાફ માંગે છે.—જો તમે મને તે ના પાડશો તો હું ખુદાને તે માટે અરજ કરીશ, જેહાં પનાહ ! મારી ફરયાદ તમે સાંભળી છે; હવે શું કરવું તે તમારા હાથમાં છે, મને તેની સાથે કંઈ લાગતું વળગતું નથી.’

એટલું બોલી નખીને તેણે સાંધી રૂખ સહ બીધી, તમાસગીરોએ તેને જવાને માટે રસ્તો કરી આપ્યો.

ગરીબ બીચારી ઝીણુનનીયા ! તેણે હમીદાના હાથમાં બેસુધ થઈ પડી.

હુમાયુનથાહે આસપાસ ઝડપી નજર નાખી લોકના મનમાં શો વીચાર હતો તે જાણવો હુમેયાની રીત પ્રમાણે કોશિય કીધી, સાર પછી કીકા ક્ય થયલા હાઈજ તરફ રૂં સી કહ્યું; ‘હાઈઝ !’

‘જનાબે આલી !’ કાઝીએ ઉતર વાલ્યો.

‘પેલી અપલા વારૂં એની માદર ન થી ?’ તેણે ઝીયુનનીયા બહુ આંગલી દે ખાડી પુછ્યું.

‘જનાબની અટકલ ખરી છે.’ હાઈઝ ડગડગતાં બોલ્યો.

‘કીક !’ થાહ એક પલ થોખી બોલ્યો ‘જયારે તમે મારા કાઝી છો તો એનો ધનસાફ કરવાનું કામ તમનેજ હું સોંપું છું. જ્યાંસુધી યુનેહગાર પકડાય નહીં ત્યાં સુધી તમેએ મારી આગલ આવવું નહીં, કોઈ પણ રીતે એને પકડવો જોઈએ.’

‘જેહાંપનાહ ! મારેથી બની શકતું સરવ હું કરીશ.’

‘તેમ કરવુંજ જોઈએ, અને તે પણ બનતી ઉતાવળે—સખખ, તમે ધારતા હોવો તે કરતાં વધુ અગતની એ બાબદ મને માલમ પડે છે.’

‘જનાબે આલી ! શા માટે ?’ હાઈઝ એ ખીણીતા પુછ્યું.

‘અમાર સુધી કોઈ પણ થાહ હજુર એવી ફરયાદ આવેલી મેં સાંભળી નથી.’ એટલું બોલી થાહે ત્યાંથી ચાલુ ચુક્યું.

‘આ ખુદા !’ થાહ મનસે વીચારવા લાગ્યો ‘એની થી મતલબ હશે ? શો ભરમ હશે ? જેસુ બોલ્યો કે એક બેટો કદી પણ એ રવેસે વરતે નહીં ! યા અલલાહ ! તારી ભક્તી કરમ બક્ષેસથી આ બનાવનો ભરમ મને જણાવ !’

તે જમયાપર જાણે ચીટકી ગયો હોય તેમ હાઈઝ તાંજ ડાંબ થઈ ઉભો રહ્યો.

‘થાહનો સાફ હુકમ છે કે જ્યાંસુધી ગીરામી પકડાય નહીં ત્યાં સુધી મારે તેને મોં દેખાડવું નહીં. એમ કરવા વગર છુટકજ ન થી, આ ગીરામી ! ગીરામી ! તારૂં તે કેવું કીસ્મત હશે કે એક બલામાંથી નીકળી તરતજ બીજી બલામાં ટું પડ્યો જાય છે ? તારી માદરના જીગરમાં જે આગ હમણા બળતી હશે તેનો હું ખયાલ કરું છું. જેસુ ! તારા દીલમાં દયાનો કીણામાં કીણો રોહ પ

ણ સુકાઈ ગયો ?’ હાઈઝ બડબડ્યો ‘ચાલ ખીચારીને મકાને પુગાડી આવું.’

ઝીયુનનીયાને ટેકો આપી ચલાવવા તેણે હાથ લાંબો કીધો, પણ ઝીયુનનીયાએ અરધી ખેસુધ હાલતમાં થાહનો હુકમ સાંભળ્યો હતો; તેણી ધુજતી બોલી; નહીં, નહીં ! તમે નહીં ! તમે નહીં !

હાઈઝે નજર નીચે કીધી.

‘માદર ! શા માટે મારો પેદર તમેને ટેકો આપી ધરે નહીં લઈ જાય ?’ હમીદાએ પુછ્યું.

પણ ઝીયુનનીયાએ પોતાની આંખો બંધ કરી સઘળું જોર એકઠું કીધું અને પછી હમીદાની મદદથી ધીમે કદમે તેણીએ પોતાના મકાન તરફ જવા ચાલુ ચુક્યું.

તમામ લોક અતી ઘણી દયાથી તેણીની તરફ જોવા લાગ્યું.

પ્રકરણ પદ મું.

હમીદાની માનતજ્જારા.

ઝીયુનનીયા સાથે હમીદા મકાનમાં દાખલ થતે, પણ દરવાજા આગલ તેણીને તેણીના બાપે થોખાવી.

‘હમીદા !’ હાઈઝ બોલ્યો ‘આ મકાન આપણે હવેથી તરફ કીધું છે, ઝીયુનનીયાને મળીબેટી મને અહીં આવી મળ.’

‘પયારા પેદર ! શા માટે ?’

‘જે માદરના બેટાને કતલ કરવાની મને ફરજ પડશે, તે માદરના મકાનમાં શું આપણે રહ્યે ?’

‘કતલ ! ગીરામીને કતલ !’ હમીદા કીકી પડી જઈ બોલી ‘પેદર ! શું તમે એમ ધારો છો કે થાહ ગીરામીને મારી નખાવશે ?’

‘મોત સીવાય જો કોઈ બીજી ભારે શીક્ષા હોત તો ગીરામીને તે ભોગવવી પડતે.’

‘પયારા પેદર ! જેસુ આગળ તમે શું નહીં જાવો અને સમજાવો ? તમારા સમજાવવાથી કદાચ એ ફરયાદ ખેંચી લે !’

‘મારેથી તેમ બને નહીં !’

‘શું ઝીયુનનીયા પોતાના ભરવાર આગળ જઈ તેને નહીં સમજાવે ?’

હાઈઝે ડાકું ધુણાવ્યું. ‘હું નહીં ધારતો કે તેમ તે કરે.’ તેણે જણાવ્યું.

‘યા અલલાહ !’ હમીદા ઉસ્કેરાઇ મ કાનમાં ફોડી જતાં બોલી ‘હું’ ઝીબુનનીયા આગળ જઈ અરજ કરીય; કાલાવાલા કરીય કે જેથી તે પોતાના બેટાને જીવ ઉગારવા કોરીય કરે.’

એક કલાક અગાઉ જે આરડામાં તે જીના બેટાની હજુરમાં તે ખુદાની બંદગી કરતી હતી, તેજ આરડામાં ઝીબુનનીયા દલ ગીરીમાં ડુબી બેઠેલી હતી. કલાક અગાઉ તે જીવું જીવંત ખુદાલીથી છળ છળ થતુ હતું; હમણા ગમીની આગમાં જળજળતુ હતું. હસી પછી ગમી !

‘માદર ! માદર !’ હમીદા ગુઠ્ઠમં દીએ બેઠી બોલી ‘ગીરામીને ખ્યાવવા કું કાંઈ ઉપાય છેજ નહી ?’

‘તારા પેદરે થું કાંઈ એવી આથા આપી’ ઝીબુનનીયાએ વલતો સવાલ પુછ્યો. ‘નહી !’

‘મારી પયારી બેટી ! સારે તારો પેદર જે કહે છે તે માન.’ એજુ બોલી ઝીબુનનીયા દડદડ રડવા લાગી.

‘લેકીન પયારી માદર !’ હમીદાએ ત કરાર ચાલુ રાખી ‘મને લાગે છે કે જે તમે ગેસુ આગળ જઈ સમજાવો તો—’

‘તે મારી અરજ નામંજુર કરશે.’

‘માદર ! આખર કરેને પેદર તે પેદર !’

‘હા ! પેદર !’ એટલું બોલી પોતાના બંને હાથોથી ઝીબુનનીયાએ મોં છુપાવયું.

‘હું કરગરી કહું છું કે કાંઈ નહી તો તમે કોરીય કરો !’ હમીદાએ મીનતજારી જારી રાખી.

ઝીબુનનીયા બીચારમાં ગરક થઈ.

‘તેમ કરવાનો મારો હક નથી, પણ મારી ફરજ છે.’ તેણીએ આખરે જણાવયું.

‘ખકીજ ! તારો માલીક હમણાં કયાં છે ?’

‘તે પોતાના આરડામાં છે અને ખારણું બંધ કીધું છે.’

‘હમીદા દીકરી ! તું જોતી તો હશે કે એણે થું ઠરાવ કીધો છે ?’

‘તમારા માયાળુ થપ્પોથી તેને ખારણું ઉઘાડવા લલચાવો.’ હમીદાએ સુચવયું. ‘મારી ખાતરી છે કે તે ખારણું ઉઘાડશે.’

ઝીબુનનીયાએ ઉઠવા કોરીય કીધી, પણ પાછી બેઠકપર ફસડાઈ પડવાની તેણીને ફરજ પડી.

‘દીકરી ! તું જોય છે તો ખરી કે માફ, હમામ જોર જતું રહ્યું છે.’

‘માદર ! હું તમને મદદ કરીય. લાવો તમારો હાથ !’ હમીદા તેણીના હાથ પોતાના હાથમાં લઈ ઉઘાડતાં બોલી.

ઝીબુનનીયાએ નીચાણે મેઢ્યો અને પોતાને ધસડવા દીધી.

પ્રકરણ ૬૦ મું.

હમીદાની નવી યોજના.

થોડીવાર પછી ગીરામીની માદરે અને હમીદાએ ગેસુતું ખારણું ખખડાવયું.

‘કોણ છે ?’ અદરથી ખાખરો અવાજ સંભલાયો.

‘હું છું !’ ઝીબુનનીયાએ ધીમા સ્વરે જણાવયું.

‘તું તે કોણ ?’

‘ગીરામીની માદર !’

બંને જણોને અંદરથી નીચાથ જોવો અવાજ સંભલ્યો. સાર પછી ધીમા ભારી પગ લાંબો સાદ સંભલાયો અને છેલ્લા આખરે ખારણું ઉઘડયું.

ગેસુ જણાયો; લેકીન અરધા કલાકના અરસામાં કેટલો બધો ફરક ? જાણે તેણે બીજાં દય વરસ પસાર કીધાં હોય. એવો તે જણાતો હતો.

‘તું ? પણ તમે કાંઈ એકલાં નથી.’ તેણે જણાવયું. ‘તું એકલી આવવાની હીમત કરશે એમ મેં બીચારયુંજ નહીં હતું.’

‘મારા બેટાને ખ્યાવવા ગમે તે કરવા તઈયાર છું.’ ઝીબુનનીયાએ ઉતરવા લયો, આ વેળા તેણીએ કાંઈ ઠરાવ કીધો હોય એમ જણાતું હતું.

‘તયારે તો અંદર આવ ! પણ એ કલીજ !’

‘મેહરખાન ! માદરની મીનતજારીને ટેકો આપવા તમારા દોસ્તની બેટીને થું ત મો નહીં આવવા દેવો ?’

‘ઝીબુનનીયા મને જે કહેવા આવી છે તે જો તે તારી સનમુખ કહેવા પસંદ કરતી હોય તો ભલે તમે આવો.’ ગેસુએ જણાવયું.

‘અરે નહીં ! નહીં !’ ઝીબુનનીયાએ જણાવયું. ‘હું એકલીજ દાખલ થાઉં છું. આપણે બંને એકબાંજ હોવાં જોઈએ.’

‘જેમ તમારી મરણ !’ હમીદા બા રણાથી દુર જતાં બોલી. બારણું બંધ કરવામાં આવ્યું. હમીદા થોડે દુર બાહરે ઉભી રહી અને તરેહવાર વીચારમાં મસગુલ થઈ. તરેહવાર તરંગો તેણીના મનમાં આવતા તથા અસોપ થતા હતા. તેણીના ચબ્બોને બહોલે ફક્ત તેણીના ઉચકેરાયલાં દીર્ઘનાં ધબકારા સંભળાતા હતા. વારંવાર ઝીંબુનનીયાની મીનતજારીનો ગણગણાત ઝારડામાંથી આવતો સંભળાતો હતો. તયાર પછી કોઈનો પડવાનો અવાજ સંભળાયો.

હમીદાએ ધારણું કે ઝીંબુનનીયા પડેલી હોવી જોઈએ. તરતજ તેણીએ બારણું ઉઘાડ્યું તો તેણીની અટકળ ખરી જણાઈ.

તે તરતજ અંદર દોડી ગઈ કે ઝીંબુનનીયાને ઉચકે: લેકીન, તેણીથી દશ પગલાં દુર ઉભેલા ગેસ્ટે તેણીને અટકાવી અને માથાના થોડા ઘણા ભેલ સાથે તેણે ઝીંબુનનીયાને ઉચકી પાસેના ઝારડામાંના બીછાણાપર સુવાડી અને ‘ગરીબ બીચારી ! ગરીબ બીચારી !’ બડબડતો તે પાછો આગલા ઝારડામાં ગયો અને બારણું અગાઉની માફક તેણે બંધ કરીધું.

પાંચ મીનીટ પછી ઝીંબુનનીયાએ આંખથી બોલી, બનાવો સહજા થાક કીધા અને પોતે ક્યાં હતી તે જોયું.

‘આહ ! હું જાણતી હતીજ ! જાણતી હતીજ !’ તે બડબડી.

તેજ વેળાએ બારણા બાહરે હમીદાએ હાફેજનો સાદ સાંભળ્યો: ‘બેટી મારી ! હવે આપણને અહીંથી નીકળી જવુંજ જોઈએ.’

‘હા ! હા ! બેટી હમીદા જા !’ ઝીંબુનનીયાએ કહ્યું.

હમીદા તેણી આગળ ધુલ્લમંદીએ પડી બોલી ‘માદર તારા મુખથી મને આધીરવાદ આપ, કે જેથી ગીરામીને બચાવવા જે કોશિશ હું કરવા માંગું છું તેમાં મને ફતેહ મળે.’

ઝીંબુનનીયાએ અતી માથાથી પોતાનો ધુજવો સાથે ખુબસુરત હમીદાના માથાપર મેલ્યો અને ધીમે સ્વરે કહ્યું: ‘અલાહ તારું બહુ કરે અને જીંદગી તુષીક ખુશી ખુશી બીમાં રાખે !’

ઝીંબુનનીયાને બેટી હવે હમીદા બાહરે આવી, પોતાના પેદરનો હાથ પોતીકા હાથમાં લીધો અને તે મકાન છોડી ગઈ.

પણ રસ્તા પર પગ મેલ્યાને જોઈ વખત થયો તેટલાંજ તેણી ચાલતી અટકી ગઈ અને બોલી ‘પેદર ! તમે ક્યાં જાવો છો ?’

‘નામવર શહે આપણે માટે જે મકાન તઈયાર કરાવ્યું છે ત્યાં. જે બનાવો બન્યા છે તેથી હવે હું આ નવું મકાન વધુ પસંદ કરું છું.’

‘તે ક્યાં છે ? જે જંગનચાળામાં ગુલશન હોતારો લીધો છે તેનેથી કેટલું દુર છે ?’ હમીદાએ સવાલ કીધો.

‘આપણા રસ્તાપરજ છે.’

‘તયારે તો ઘણું સારું ! લેકીન થોડી વાર જંગનચાળામાં થોપવાની મને તમે રજા આપશો ?’

‘તારે ગમે તે કર, બેટી ! ખરેખર ! હવે જોઈ ઉપાય બાકી રહ્યો છે.’ હાફેજ પોતાની બેટીની અકકલ પર ખુશી થતો બોલ્યો. આફતની વેળા ગુલશન તેમને એક ફરેસ્તા સમાન લાગી, કાંઈ નહીં જણાયલું આકરણ્ય તેમને તેણી તરફ દોરવી લઈ જતું હતું. ગુલશનનાં ખરાં ખાનદાનથી હમીદા ફક્ત આગલી રાતેજ અચાનક જાણીતી થઈ હતી; હાફેજ હજી તેથી તદ્દન અજાણ હતો. કુદરત પોતાનું કામ ગુપચુપ કરી જાય છે.

પ્રકરણ ૬૧ મું.

લાલ મીનારનો શેર.

જંગનચાળાની મુલાકાત હમીદાના ક્ષણ વંતે બેજાનું પરીણામ હતું. તે એક કોશિશ હતી. જે પ્રમાણે કુલતું આદમ તનખાંને વલગે, તે પ્રમાણે હતું, ફતેહ મળે ચા નહીં પણ મળે.

તોપણ ગુલશન બેધડક જંગનચાળામાં પડી અને ગુલશન સાથે કાંઈ વાતચીતમાં મથગુલ થઈ.

હાફેજ મકાન બાહરે રસ્તા પરજ ઉભો રહ્યો. તેને હોમો રહ્યાને પાંચ મીનીટ પસાર થઈ નહીં હશે, તેટલાં તેણે લોકને ‘લાલ મીનાર’ તરફ દોડી જતાં જોયાં.

શું હશે તેવું કારણ જાણવા તેણે નજરથી કોશિશ કીધી; પણ નજરે જણાય ન

હી વાલ્યાથી તેણે હવે પરપુછ કીધી, તો તે ને માલમ પડ્યું કે એક અમીરને પકડવા બાદમાં ફરમાન બાહેર પડ્યું હતું, પણ તેની સામે થઈ તે અમીર લાલ-મીનારમાં થ મથેર ખેંચી ઉભો હતો, અને પોતાને પકડવા આવનારાઓને બધા અતુનથી જખમી કરતો ચા કતલ કરતો હતો.

‘આ અમીર તે ગીરામી તો નહી હોય ?’ હાફેએ વમાન્યું. તરતજ આ ખલાસ મનમાં આવતાંજ જે તરફ લોક ધસ્યું હતું ત્યાં તે જવા લાગ્યો.

જેમ જેમ તે નજદીક જતો ગયો, તે અ તેમ લોકની ઠઠ વધતી ગઈ અને ઘોંઘાટ પણ તે પ્રમાણમાં વધતો ચાલ્યો. બહુી સુસીયતે તે પેલા મીનારાની લગોલગ જઈ લાગ્યો. તમામ લોકે આ મીનારાને જાણે ઘેરો ઘાલ્યો હતો.

મીનારાના પેહલા મજલા આગળ ખુ નખાર ઝપાઝપી થતી હતી, જેના હથથા રોનો ખણખણાત તથા જખમી થયલાની ચી ચાંચીઓ તથા શ્રાપ નીચે સંભલાતા હતા. જખમી થયલાઓ મીનારામાંથી જેવા બાહેર નીકળતા કે તરતજ ખીજાઓ ઉથકેરાઈ અં દર ધુસ્તા હતા, એકાદ બે મુરડાં તો બાહેર લાવી જમીનપર મેલેલાં પણ હતાં.

કાઝી દાખલ હાફેને પરપુછ કીધી તો જણાયું કે એક જવાને પોતાની પુઠે આવેલા પાંચ છ જણાઓથી બચવા આ મીનારાના દાદર પર ચઢી જઈ આસરો લીધો હતો. બધાઓ હથથારબંધ હતા. તથા ર થઈ તે જવાન અને તેની પુઠે આવનારા આ વચે ખુની ઝપાઝપી થઈ અને અત્યાર સુધીમાં તે જવાન ફેલેમંદ હતો.

“તેનું નામ ?”

“ગીરામી ! ગીરામી ! ગીરામી ! તારા હાથ થું હમેશાં લોહીથી ભરપુરજ રહેવાના કે ?” હાફેએ બડબડ્યો.

આ ઝપાઝપી કલાકેક સુધી ચાલુ રહી હતી, જેટલા વખતમાં બધા જણાને ગીરામી એ ઘાહેલ કીધો હતા અને કેટલાકોને તો ક તલ પણ કીધો હતા.

સીડી બહુી સાંકડી હોવાથી ગીરામીની તરફેણમાં સઘળો ખનાવ ખનતો હતો.

સેહજ આનાકાની સાથે હાફેએ મીનારા ના દરવાજામાં દાખલ થયો.

“આવો ! હીચકારાઓ ! આવો ! તમારી માદરતું જે તમે કુધ પીધું હોય તો હ પર આવો !” ગીરામીનો પોકાર તેણે ચાંબ લયો “તમે સઘળાઓ સામે હુ એકલો છું ! અહીં હું મારી છાંદગી આખર તો કરીશ, પણ તે આગમય તમે સયતાનોને પણ હ ફાવીશ. હીચકારાઓ ! કેમ ? કેમ નથી આવતું ?”

હાફેએ એક પલમાં સઘળો મામલો જોઈ લીધો. રધયત ફાંકટની મારી જલ્દી તેણે ધારી. મામલો તમામ ગીરામીની તરફેણમાં હતો. તેથી જેવા ખીજાઓ ઉથકેરાઈ હથથાર બંધ ઉપર જવા તઈયાર થયા કે હુકમની ઠ પે હાથ લંબાવી હાફેએ મોટથી કહ્યું ; “સ ખુર ! તુરાબાદનો હું કાઝી હાફેએ છું ; અને નામવર ચાહ તરફથી હું અહીં આ વયો છું.”

“મારી નાઓ ! કતલ કરો !” ઉશ કેરાયલાં લોકે હાફેએના બેલવા પર મુઠલ મચક નહી આપી પોકાર કીધો “એ બદમાશને કતલ કરો !” તેજ વખતે એક ખીજો તદન જખમી હાલતમાં નીચે ઉતરી આવ્યો. લોકોના ગુસ્સાને હવે સુમાર રહ્યો નહી.

પ્રકરણ ૬૨ મું.

હાફેએની હીમત.

“મારો ! કાપો ! કતલ કરો !” અ સરે અરધો દગ્ગન થપસો સીડીપર ચઢવાન ઇરાદાથી ધસ્યા.

“તમે થું મારું માનતા નથી ?” હા ફેએ મોટથી કહ્યું “હું તમાને કહી ચુક્યો છું કે નામવર ચાહના હુકમથી હું અહીં કાઝી દાખલ આવ્યો છું.”

“નહી !” એકે લોછડાઈથી ઉતર વાલ્યો “ખુનીએ મારા બાઈને મારી નાખ્યો ; એટલે ઇનસાફ અમે પોતેજ કરીશું. ચાહને જલ્લાદની કરી જરૂર રહેશે નહી.”

“બેરાદરો ! તમે સંભાલો ! આ કાંઈ સીકંદરચાહતું રાજ નથી.” હાફેએ ગીરામીપર ગુસ્સો ખાલી કરવાને બદલે હવે ઉથકેરાયલાં ટોળાંપર કીધો.

“પણ તમે થું માંગો છો ?” કેટલા કોએ પુછ્યું.

‘તમે મને અંદર જવા દેવો.’

‘થા માટે?’

‘જેની સામે તમે લડવા જાવો છો તે ની શમશેર લેવા માટે.’

‘ખરેખર!’ કેટલાક હસી બોલ્યા ‘અરે એને જવા દેવો; ગમત પડશે.’

‘કેમ? અચ્ચકાવો છો શું કરવા?’

ગીરામીએ ઉપરથી પોકાર કીધો ‘કંગાલો! હીચકારાઓ!’

તરતજ ઉપરથી એક ચીયારી સંભલા ઇ ને પરથી જણાવ્યું કે ગીરામીની તલવારે એક વધુ ભાગ લીધો હતો. વળી પાછો હથેયારોનો પણ ખણખણાટ વધુ જોરથી સંભળાયો, જે પરથી સુમએ જોશમાં ચાલતી ખુલ્લી જણાઈ.

‘એને મારો ના! એને મારો ના!’

હાઈએ ખુમો પાડી ‘હું એને જીવતો પકડીશ!’

‘જીવતો? મને જીવતો પકડે?’

‘ગીરામીએ પુછ્યું એવો કોણ શેર છે કે જે મને જીવતો પકડે?’

‘હા હું?’ હાઈએ નીચેથી ઉતરવા લાગ્યો.

‘તું તે કોણ?’

‘હું હાઈએ ખીન હોથંગથાહ પાતે!’

ગીરામીના શરીરમાંથી ધુજરીનો ચમકારો જાણે પસાર થયો.

‘આહ! હું તમારો અવાજ પીછા છું છું.’ ગીરામીએ જણાવ્યું ‘વારૂ! તમે શું માંગો છો? ઉપર આવો, પણ એકલા આવો.’

‘ભાઈઓ! તમે મને પસાર થવા દેવો.’ હાઈએ સીડી ઘેરી ઉભેલાં ટોળાંને જણાવ્યું. આ વેળા તે એવો તો ઠઠેરાખંધ બોલ્યો હતો કે ટોળું ખસી ગયું અને હાઈએ તે સાંકડી સીડી પર ચઢવા લાગ્યો. પણ લગભગ દરેક પગથયા પર તેણે મરણ પામતા થા મરણ પામેલાં આદમીઓની લાશ દીડી. થયરાયલા લોહીપરથી તે આખરે પસાર થઈ ગીરામીની રૂપર જઈ ઉભો.

ગીરામીનો ડાબો હાથ ઝભાથી વીંટાળેલો હતો, તેના કપડાં ફાટીટૂટી ગયાં હતાં અને બે ત્રણ જખમોમાંથી લોહી વહેતું હતું.

‘તમે શું માંગો છો?’ ગીરામીએ હાઈએને સવાલ કીધો ‘આ હીચકારાઓના

હથેયારો કરતાં તમારા એકજ શખદથી તમે મારા શરીરમાં ખીંક ઉત્પન્ન કીધી.’

હું ફક્ત તમારી આ લોહીયાર શમશેર માંડું છું. મને આપો.’

‘મારી શમશેર?’ ગીરામી ઠઠાની ટપે હસી બોલ્યો.

‘હું જે માંડું છું તે એકે’ હાઈએ ગંભીરાઈથી શાંતપણે જણાવ્યું ‘તમે ખબાવ કરવાનું મોકુફ કરો અને મારા બંધીવાન થાવો.’

‘એ ચમતકાર કરવા તમે કોણને કબુલાત આપી આવવા?’

‘શહેનશાહ નસીરુદીનને.’

‘ભલે! ભલે! મેહેરબાની કરી તમારા એ શાહ આગળ પાછા ફરો અને જણાવો કે જે કામ સોંપવામાં આવ્યું છે તે તે દન અશક્ય છે.’ ગીરામીએ હાઈએને સલાહ આપી.

‘અય બેવકુફ! તું શાની આશા રાખે છે?’

‘મારતાં મારતાં મરવાની!’

‘સારે તો મને મારી નાખ!’ હાઈએ તેની આગળ જઈ બોલ્યો.

પ્રકરણ ૬૩ મું.

‘ગ્રહસ્થનો સુખન.’

હાઈએને કાંઈ પણ હથેયાર ઉગામવા વગર પોતાની આગળ આવી ઉભેલો જોઈ ગીરામી બે ડગલાં પાછળ હઠ્યો અને તેણે શમશેર નીચે કીધી.

‘હાઈએ! જે તમને સલાહ આપું છું કે તમે આ ખાખદમાં મારી વચે આવો ના? હું છું અને આ નીચે ઉભેલા હીચકારાઓ છે. મારી વચે પડવાથી તમે કાંઈ પણ હાંસલ કરવાના નથી અને તે છતાં હીકસમ ખાઈ જણાવું છું કે જે કાંઈ હાન તમોને પુગશે તો તે માટે હું ખરાં જીગરથી દમગીર થઈશ.’

હાઈએ એક ડગલું આગળ વધ્યો.

‘તમારી શમશેર!’ તેણે જણાવ્યું.

‘મેં તમોને ખુલું જણાવ્યું છે કે તે ફાકટ છે, ઘણું જખમભર્યું કામ તમે માથે ઉઠાવ્યું છે.’

‘તમારી શમશેર!’ હાઈએ બોલ્યા કીધી.

‘કાંઈ નહીં તો તમારી શમશેર મયાન ખાંથી ખેંચી કાઢો!’ ગીરામીએ જણાવ્યું.

‘હું કાંઈ લડીને તમારો શમશેર લેવા આવ્યો નથી. ગીરામી! અલલાહ મારો સાહેબ છે કે તારાં કુખ માટે હું ખરા જીગર થી દબગીર છું. નહીં! મારી મીનતજરીથી હું સધણું સમાધાન કરવા માગું છું, ચપદ તલવાર કરતાં તેજ છે. ગીરામી! તમારી શમશેર!’

‘કહી નહીં!’

‘ગીરામી! હું કાલાવાલા કરી કહું છું કે તમારી શમશેર મને સ્વાધીન કરો.’

‘તમે મારીપર અજબ જેવો લાગવ ગ ચલાવો છો!’ ગીરામી બોલ્યો ‘લેકીન નહીં! નહીં! મારી શમશેર તો કદી નહીં! હાઈએ હાથ લાંબો કરી જણાવ્યું. ‘તમારી શમશેર!’

અજબખીથી ગીરામી તેની તરફ ટીકીને જોવા લાગ્યો. ખંનેની નજર અંકેક સાથે મળી.

‘ઘણું ઘણું અજબ જેવું ગીરામી બોલ્યો મારો પેદર મારી શમશેર મયાનમાં ખોસાવી શક્યો નહીં. વીશ મરદો મારા હાથ માંથી એ ખુચવી શક્યા નહીં અને તમે કે કંઈ તમારા શપ્થોથી મને નમાવો છો.’

મને તમારી શમશેર આપો હાઈએ હ ક લીધી.

‘આ ખુનખાર લોહીયાર શમશેર કે ત તમોનેજ હું સ્વાધીન કરું છું. બલો શાહ માંગતે તો હું તેને નહીં આપતે!’ ગીરામીએ આખરે શમશેર હાઈએના હાથમાં નમીને આપતાં કહ્યું ‘કાંઈ જ્યાર તરેહની લાગણી તમે તરફ મને પેદા થાય છે.’

‘ગીરામી! અલલાહ મારો સાહેબ છે કે તારા એક બાલને ધજા થતી જોઈ મારું દીલ ચાક ચાક થાય છે.’

‘તમે મારું શું કરવા માગો છો?’ ગીરામીએ બવાં ચઢાવી પુછ્યું.

‘તમે મને કબુલાત આપો કે છટકી જવાની કોશિશ કરો નહીં, અને કેદખાનામાં જઈ શેહનશાહના હુકમની રાહ જોવો.’

‘હું તેમ કરીશ.’

‘મારી પાછલ આવો.’

હાઈએની પુઠે ગીરામી ઉતરવા લાગ્યો.

‘જગ્યા કરો!’ હાઈએ ખુમ પાડી અને ‘કાંઈ પછુ આ શપ્થ સાથે એક હ રફ વટીક બોલવો નહીં; જો બોલશે તો તેને

શપ્થમાં સખત શીક્ષા કરવામાં આવશે કાંઈ એ એને જરાએ અપમાન આપવું નહીં એ મારા આસરા હેઠલ છે.’ અજબખીથી દરેક જણ તેમને જગ્યા આપવા ખસ્યું.

નીચે આવતાં તમાસગીરો તરફ ગીરામીએ ધીકકાર ભરી નજર ફેંકી; આ જોઈ કેટલાકો ઉથકેરાઈ પોકાર કરવા લાગ્યા. પાસે પડેલી ભાસના હાથમાંથી તલવાર ઝુટાવી લેવા ગીરામી ઝવનથી ધસ્યો પણ હાઈએ હાથની ધસારતથી તેને તેમ કરતો વાર્યો.

‘તે તારો સુખન આપ્યો છે!’ તેણે જણાવ્યું.

‘તે માટે તમે ખાતરી રાખો!’ ગીરામીએ નીચી મુડી કસી જણાવ્યું.

ચોકી પેહરા વગર તેણે કેદખાનાની રાહ ધરી જેની પુઠે પુઠે લોક અજબખીથી ચાલવા લાગ્યું. આ શો ચમતકાર?

ગીરામીને બંધીખાના તરફ જતો પડ તો મેલી હાઈએ દીવાન બહીસ્તમાં શેહનશાહને ખબર આપવા ગયો.

વીચારમાં શેહનશાહ ખાગમાં ફેરા આંટા ખાતો હતો.

‘જનાબે આલી!’ હાઈએ શુભળમંદીએ પડી જણાવ્યું.

‘તમે અહીં આવ્યા છો તે પરથી હું અટકલ કરું છું કે ગુનેહગારને પકડવામાં આવ્યો છે’ હુમાયુને ઉભો રહી જણાવ્યું.

‘નામવરની અટકલ ખરી છે.’ ‘તે ક્યાં છે?’

‘આ ઘડીએ તો તે કેદખાનામાં હશે.’

‘મજબુત ચોકી પેહરા હેઠળ તમે એને મોકલ્યો તો હશે.’

‘મને દીસ્તી સઉથી સલામત રીતે મેં મોકલ્યો છે.’ ‘તે ક્યાં?’

‘તેના સુખન પર.’

‘તેના સુખન પર તમે વીશ્વાસ મેલ્યો?’

‘તમે જહાંપનાહ વીસરી જવો છો કે એક ગ્રહસ્થનો સુખન તે સોગંદ લઈ આ પેલી કબુલાત ખરાખર છે.’

‘જો એમજ છે તો આજે સાંજે મારે એ શપ્થસની મુલાકાત લેવાની છે. તમે હાજર રહેજો, એના પેદરની ફરમાદ મેં સાંભળી છે; હવે બંધીવાન બેટાનો ખયાલ પણ મારે સાંભળવો જોઈએ.’

હાઈએ નમ્યો. ‘અને ખરેખર! આ ગીરામી કાંઈ અજબ કીસમનો માણસ મને:

દેખાવ છે.' શહેનશાહ હુમાયુને પાતાના મન સાથે વમાસ્તુ. 'મારી ઉમરમાં જીવો આ દમ મને કેવે મલયો નથી. વળી ધનસાક કે રવાની હમેશની રીત છોડી દઇ બીજી રીત અપત્યાર કરવા કુદરત મને ફરમાવે છે. જો શું હશે? ખાનદાની ભોહી ધરાવનાર જે ટો કદી પણ જાહેરમાં પાતાના પેદરપર હાથ લેા હાલે નહી, અને તે છતાં આ શખસે તેમ કીધું છે.'

પ્રકરણ ૬૪ મું.

શેહનશાહની સખત ઈતરાજી.

હાફેઝને શેહનશાહના મકાન તરફ જ તો મેલી ગીરામી છાતી કાઢી કેદખાના તરફ જવા લાગ્યો. તેનો દેખાવ એક રૂતેહમંદ સરદાર જેવો હતો. પણ હાફેઝે તેને કશું કાંઈ પણ પ્રકારનું અપમાન અપવા લોકને સખત મના કીધી હતી તેથી તથા શુરવીરોના બહાદુર કામો હમેશાં કેટલાકોની નજરમાં હિંચાં ગણાય છે તેથી લોક હવે જાણે તેને થણા માનથી વળાવવા જતું હતું. જાણે ખુદ શેહનશાહની સ્વારી તયાંથી જતી હોય તે વો દેખાવ રસ્તા પર જણાયો હતો.

પણ કેદખાનાથી થોડે દુર પુરખાવાલી એ અબળાઓ ગીરામીની નજરે પડી. બંને બાજુએ ખુશાલીનો ઉમરો પ્રગટી નીકળ્યો. ગીરામી ચાલતો હોયો રહ્યો અને લોકચુંબક જેવાં આકરણથી તે અતી ખુશાલીથી તે મની આગળ ગયો.

'ગીરામી!' બંને બાતુઓ અચરતીથી બોલી હી.

'ગુલશન! હમીદા!' ગીરામીના મુખમાંથી થપદો બાહર પડ્યા.

ત્રણે જણાની આંખયો આંસુથી ભીંજાલી હતી, આ એક નધારેલી મુશાકાત હતી.

બીહીક યા માનથી લોક થોડે દુર હજુ રહ્યું.

મુશાકાત ટુંક હતી, ફક્ત થોડાજ થપદો તેમના વચે પસાર થયા હતા.

ત્યાર પછી બંને બાતુઓ શેહનશાહના મકાન તરફ રાહ ધરી અને ગીરામી એ બંધીખાના તરફ જવા ચાલુ મુક્યું.

જે જણાં જેહસ્તખાના જેવાં મકાનમાં જતાં હતાં, ત્રીજે દોજખખાના જેવાં ઘરમાં જતો હતો; જે કે ત્રણે એકેકને અતી પચાર થી ચાહતાં હતાં અને એકેક પર પ્રાણ કુર ખાન કરવા તઇયાર હતાં.

શેહનશાહના મુકામ તરફ ગુલશનને જે કદમ ફરવયાં હતાં, તેની મતલબ વાંચનારે અટકલી હશે. ગીરામી જે નવી આફતમાં પડ્યો હતો તેની ખબર હમીદાએ આપવા થી તે નવી ચતન કરવા હુમાયુન આગળ ગઇ હતી.

પણ આ વખતે તેણીની આગખની ઇલાજી આપનારં ચરમપત્ર યા હીરાઓ નહીં હતા. હવે તે ફક્ત સાદી ગુલશન હતી, તેણીના બાદશાહી ખાનદાનની સખળી નીયાન તો ગુમ થઇ હતી ગીરામીના ફક્ત માફીપત્ર માટે જે તેણીએ વેચી નાખી હતી.

ગરીબ બીચારી ભોલી ગુલશન! ગીરામી માટે આ વેળા તે જે કોશિય કરવા આવી તેનો મદદર તેણીએ આગલી આલખની યાદ આપી પાતાની મીનતજરી પર રાખ્યો હતો. કેવી અસીલ? અસીલનું દીલ હમેશાં સ્વચ્છ હોય છે. દુનયાની ઇગખાજીથી તેણી ખીનમાહીતગાર હતી. પારકાના સુખમાં તે પાતાનું સુખ માને છે, અરે પાપી ઇગખાજ દુનયા! તું તારા માથાપર એવાં કેટલાં બધાં થોડાં અસીલ આદમો ધરાવે છે?

ગુલશનને ફક્ત એકજ બીક હતી; તે એકે રખેને હુમાયુન આગલ જતાં તેણીને કાંઈ અટકાવે, તેટલા માટે કયા પણ અટકાવ વગર જ્યારે તેણી હુમાયુન હજુર જઇ પોંઠાંચી ત્યારે તેણીની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહી.

હમીદાની સખળી આજા ફક્ત જંગલના આ ગુલાખ પરજ હતી, તેણી ખુજતી ખારણા બાહરે હની રહી.

ભોમયાની પુઠે પુઠે ગુલશન ગઇ પોંહ રેગીરે આરડાનું ખારણું ઉઘાડ્યું અને ગુલશન અંદર દાખલ થતાંજ પાછું બંધ કીધું.

હુમાયુન નીચી મુંડીએ આરડામાં એમથી તેમ ફેરા ખાતો હતો તે કાંઈ હંડા વીચારમાં હોય એમ ગુલશનને જણાયું, આ અડતાલી સ વરસની વયના પુરૂષે જાણે આખી દુનયાનો ભાર પાતીકાં ધીરપર ઉઠાવ્યો હતો: તે મામ હીંદની હેજગારી તેણે પાતાપર એવી લીધી હતી.

‘ મેહરખાને મન ! ’ ગુલશન અચ કી બોલી.

હુમાયુને નજર હવે કીધી અને ઉભો રહી પુછ્યું: ‘ તમે કોણ છો ? ’

‘ પેદર તોલના જનાબ ! તમે શું મને પીછાણતા નથી ? ’ જંગલની બોળીએ પુછ્યું જો તેમજ હોય તો મારા જેવી કમ ભાગ્યની કોઈ નહીં હશે.’

આ સાંભળી શેહેનશાહ પોતાની યાદ દાસ્ત યક્તી કરતો જણાયો.

‘ ગુલશન ! ’ આખરે તે બોલ્યો.

‘ હાથ ! ગુલશન ! ’ પોતાને આખરે શાહે જાણખી તેથી ખુશી થઈ જંગલની બોલીએ કહ્યું.

‘ જો કંઈ નહીં ધારેલી અડચણ નરે નહીં તો મારા બહાદુર સીપેહસાલાર બચરા મખાનો કાસદ આજે યા કાલે અહીં આવી પુગવો જોઈએ તે તમે જાણો છો ? ’ ગુલશન ને શાહે સવાલ કીધો.

‘ કયો પેગામચી ! ’ ગુલશને સવાલ કીધો.

‘ તે પેગામચી કે જે હોંદ સર જમી નનો હું પાછો માલીક થયો યા નહીં તેની ખબર લાવશે.’

અલ્લાહ કરે ને તેવી ખુશખબતી તે બધાં આવે.’ ગુલશને ખરા દીલથી કહ્યું. હુમાયુનો તેણી તરફ તીણી નજર ફેંકી. તેની ખાતરી થઈ કે તેની આ બેહેન ખરાં જીગરથી બોલી હતી.

‘ જો તમોને પાછી હોંદની યહેનશાહ ત મજે તો તમે અને માફી બક્ષો ! ગુલશને પુછ્યું.

“ કોણને માફી ? ”

‘ જોને હું ખરાં જીગરથી ચાહું છું તે ગીરામીને, કે જોને માટે મારાં મોત તુલીક બની હુઆ માગતી રહીય.’

‘ જો ચખસે ભર રસ્તામાં પોતાના પેદરને તમાચો મારી પાડી નાખ્યો તેને ? ’ હુમાયુને ગુસ્સે થઈ કહ્યું.

ગુલશને નજર નીચે કીધી.

‘ મારી સખત મના છતાં જો ચખસ ચચશેરખાજી—અને તે પણ ભર રસ્તામાં—રમ્યો તેને ? ’

ગુલશન હવે ડચકાં ખાવા લાગી.

હુમાયુને થોડીક પણ તેણી તરફ જોયા કીધું. જો ગુલશને તેની તરફ જોયા કીધું હ

તે તો તેણીને માલમ પડતે કે બાહેરની સખતાઈ છતાં યાહ તેણી તરફ માયાથી જોતો હતો. માયાની નીચાન થોડીજ વારમાં તેના ચેહરા પરથી ગુમ થઈ અને તેને જણાવ્યું:— ‘ આ બાબતમાં મારો અભીપ્રાય શો છે તે તમે અને દુરાબાદ શેહેરદું તમામ લોક જાણો; તેટલા વખત તુલીક તમે આ મહેલમાં જ રહો; ગુનેહગાર જીવે યા મરે પણ હાલ તરત જોગનશાખામાં જવું તદન ફાકટ છે.’ યાહનો આ હુકમ હતો.

વધુ કાલાવાલા કરવું તદન ફાકટ હતું. ગુલશને તેમ વીચાર્યું અને ઉઠતાં બોલી:— ‘ આ યાહ ! ’ આદમોની નજરમાં જોકે હું તમોને તદન અજાણી છું, લેકીન ખુદાની નજરમાં તો આપણે બાધ બેહેન છીએ તે વીસરતા ના !

હુમાયુને હાથની નીચાન કીધી; ગુલશને ચારડામાંથી રૂખસદ લીધી.

પ્રકરણ ૬૫ મું.

ખંધીખાનાની મુલાકાતે હુમાયુન.

હુમાયુન હજુરથી નીકળી ગુલશન બહાર આવી તો તેણીને ઘણી અધીરાઈથી રાહ જોતી હમીદા ખારણા આગળ ઉભી રહેલી જણાઈ.

હુમાયુન તથા પોતા વચ્ચે જે બન્યું હતું તે ગુલશને કહ્યું.

એ વખતે એક કાસદ હાફેઝને યાહ બોલાવતો હતો કહી ખુમ પાડતો પસાર થયો. બંને બાણુઓ આ કાસદની પુઠ પુઠ ગઈ કે જેથી હાફેઝના મુખથી ખબર સાંભળે. તેમને તથાં જતી મેલી હવે આપણે જીયુન નીચા તરફ નજર ફેરવીએ.

સેજસાજ આશા આપી હમીદા તેણીને છોડી ગયા પછી જીયુનનીચા પાછી પોતાના અસલ ચારડામાં ગઈ અને ઘણી આ દુરતાથી પોતાના બેટાના ખબર સાંભળવા અધીરી થઈ બેઠી.

‘ શું એ હજી છુટો હશે ? શું મને આગળ માફક મળવા આવશે ? ’ આ તેણીના વીચારો હતા.

મુખી દહાડાઓ ! શું સપાટામાં પાછા સફા થયા ?

ગરીબ માદર ! તારીપર આ કેટલો બધો મનમ ?

કાંઈ પણ ખપ્પર નહીં મલવાથી તેણી એ ખપ્પર લાવવા ખદીજને ખાઝાર તથા મ સજીદમાં મોકલી. આ બંને જગ્યાઓ નવી ખપ્પર મેળવવાના ધામ સરખી હતી પણ જેમ જેમ ખપ્પર આવતી તેમ તેમ તે બી ચારી પોતાના ખેટાની સલામતી વધુ અને વધુ બીહવા લાગી. તેણીને કંઈ સુખ પડ્યું નહીં.

ગીરામીની પૂઠે હથયારો સહીત દોડતાં ટોળાંની ખપ્પર તેણીને પેહેલાં મળી. તયાર પછી લાલ મીનારામાં ભરાઈ પુ નરેજ ચલાવવાની બીના તેણીની જાણમાં આવી. તયારપછી હાફેઝને શરણ થવાની બીનાથી તેણી માહેતમાર થઈ. તયારપછી તે કેદખાનામાં પોતીકી મેજે પુરાયો તેથી જાણીતી થઈ. અને છેલા બીજે દીને હુમાયુને એવો ચુકાદો આપવા જાહેર કીધું હતું તેથી વાકેફ થઈ હતી.

થાહનો ચુકાદો શો હશે ?

છેક સાંજે શેહેરમાં અફવા ફડી કે વલ તે દીવસે તઈયાર રહેવા એક ખાદયાહી જ લલાદને થાહે હુકમ કીધો હતો. આ જલલાદ તારે કોણ માટે હશે ?

હાફેઝ સાથે હુમાયુને બંધીખાનાની સુલાકાત લીધી; જેના પરીણામમાં ઘણાં બંધીવાનોનો છુટકો કરવામાં આવ્યો હતો: આથી આખું મુરાબાદ હુમાયુનની તારીફથી ગાજી રહ્યું હતું.

તારે પેલો જલલાદ કોણને માટે ?

ગીરામી માટે નહીં તો બીજે કોણને સાર ? પણ એ બીના થું ખરી હતી ?

ચક્રી ખપ્પર મેળવવા ખદીજ આ વેળા દીવાને બહીસ્ત આગળ ગઈ. સાંધી પાછી ફરી ખપ્પર લાવી કે જલલાદને તઈયાર રહેવાના હુકમની બીના તદ્દન ખરી હતી. લે કીન તે કોણને માટે, તે કોઈ પકકે પાયે કે હેતું નહીં હતું. સજાઓ ફક્ત અટકળ કે રતા હતા.

આખી રાત બંદગીમાં પસાર કરવા બીબુનનીયાએ ઠરાવ્યું.

તેણી ઘૂંટણમંદીએ પડી અને પોતાના ખેટાના છુટકારા માટે અલ્લાહ પાસે ખરાં જીભરથી દુવા માગવા લાગી.

પોહરેગીરો બંદીપર ઠોકા મારી હર કે બાકો પોકારતા હતા. એક પછી એક એવા કેટલાક કલાક જણાવનારા આવાજો બીબુનનીયાએ સાંભળ્યા. દરેક કલાક તેણીની આ ટુરતામાં વધારો કરતો હતો.

પ્રકરણ ૬૬ મું.

રાત્રીનો પરોણો.

તમામ આલમને શાંતીથી રાત સુજારવા જણાવનારા મધયરાત્રીના ઠોકા સંભળાતા બંધ પડ્યા કે બંદગીમાં મસગુલ થયેલી બીબુનનીયાને લાગ્યું કે જે ખારણું ગીરામી પોતાની કુંચીથી ઉઘાડતો હતો, તે ખારણું માં કુંચી ફેરવી કોઈ ઉઘાડતું હતું. તેણી એ ફરી તે તરફ નજર કીધી તો મોટા ઝભાથી પોતાનો ચેહરો છુપાવેલો એક શખસ ખારણું ઉઘાડી અંદર દાખલ થયો. આ બા રણાની કુંચી ફક્ત ગીરામી પાસેજ હતી.

‘ખેટા ! ખેટા !’ બીબુનનીયા મુલાકાતે આવેલા તે શખસ તરફ જતાં બોલી.

પણ અધવચે તેણી ફબી રહી. ગીરામી અને આ શખસની ઉંચાઈમાં ફરક તેણીને માલમ પડ્યો. તેજ વખતે પેલા શખસે ઝબો કહાડીને જમીનપર નાખી દઈ પોતાનો ચેહરો દેખાડ્યો.

‘હું કાંઈ ગીરામી નથી.’ તેણે જણાવ્યું.

બીબુનનીયા થોડાં ષગલાં પાછળ હટી ગઈ.

‘ચહેનથાહ સલામત !’ તેણીના મુખમાંથી શખસે બાહર પડ્યા.

‘ખાનુ ! હું કાંઈ હજી હીંદનો ચહેનથાહ નથી.’ અજાણ્યાએ ડોકું હીલાવી કે હ્યું ‘કાંઈ નહીં તો અહીં હું તે દરજ્જાની રૂએ આવયો નથી.

‘ગરીબ પરવર’ તયારે શા સખખસર તમારાં મુખારક કદમ અહીં ?’

‘એક પહરેજગાર શખસ દાખલ ! ખાનુ, મારી આગળ કબુલ કરો કે તમે તમારા ભરધારને ખેંધમાન નીવડ્યા છો. અમીરી લોહી ધરાવનાર એક ખેટો પોતાના વાજ ખાનદાની પેદરને ભર રસ્તામાં આંચકો મારી પાડી નાખે એ બંને નહીં તેમ છે.’

ઝીણુનનીયા ગુંઠણમંદીએ પડી અને હુમાયુનના પોથાકનો છેડો પકડી બોલી 'ઓ દયાળુ થાહ ! ખુદાએ તમોને અહીં મોકલ્યા છે' સાંભળો ! હું તમોને સમજું સાથે સાચું કહીશ.

આ સાંભળી હુમાયુન ખુલાસાથી દમ ખાવા લાગ્યો.

‘હું તે સાંભળું છું’

જનાબ ! પેહેલી નજરે હું તમને કદાચ હીનપસ્તીના ગારમાં ડુબેલી જણાઈશ, પણ જ્યારે હું મારો તમામ હેવાલ તમો સનમુખ કહીશ ત્યારે મારી ખાતરી છે કે તમો તેથી ઉલટોજ અભીપ્રાય ધરાવશો.

‘તમારો છુપો ભરમ આ મુખથી કદી બાહર જશે નહીં, તેની તમારે ખાતરી રાખવી. તેથી બેધડક જે ખરેખર ખતરું હોય તે મને જણાવો.’ હુમાયુને કહ્યું.

‘ખરાં અંતઃકરણથી હું તે મારે તમારો ઉપકાર માતું છું.’

‘તમો તમારો હેવાલ કહો તે અગાઉ તમો અહીં બેસો કારણ હું જોઉં છું કે તમારામાં હલું રહેવાની થકતી નથી.’

‘અરે તમે કેટલા દયાળુ ! અલ્લાહ તમોને ઉમરભર સુખી રાખે !’

‘હું સાંભળું છું. ચલાવો હવે !’

પ્રકરણ ૬૭ મું.

ઝીણુનનીયાનો હેવાલ.

“ઓ દયાળુ થાહ ! મારા પેદરના દોસ્તના એક બેટા સાથે મને ઉધારવામાં આવી હતી, અને અમે બંને ભાઈ બહેન દાખલ એક બીજા સાથે રમતાં હતાં.

આ પ્રમાણે ઘણું સુધી ચાલ્યું લેકીન અમે બંનેના પેદર વચ્ચે કાંઈ પધંસા સંખંધ ઝઘડો થયો જે રફતે રફતે એટલો તો વધ્યો કે જે દોસ્તો એક બીજાના જાની દો સત દાખલ અણુતા હતા અને ઘણાંઓની અદેખાઈતું મુઝ થઈ પડ્યા હતા તેઓ હવે અકેકરું મોં પણ જોવા રાજી નહીં હતા એના પરીણામમાં અમે બંને બાલકોને છુટાં કરવામાં આવ્યાં. હું તે વેળા ભાગ્યે તેર વરસની ભરતીમાં હતી જ્યારે જેને હું બાઈ દાખલ હમેશાં બોલાવતી હતી, તે સતર વરસની વયે પુગેલો હતો. તેની

આગમ્ય અમોએ એક બીજાને કહી પયાર જણાવ્યો નહીં હતો. પયાર થયદ જણે હસ્તીમાંજ નહીં હતો. અમોને તેનો ખયાલ પણ નહીં હતો. પણ બારે અમોને એક બીજા સાથે મલવાની સખત મનાઈ કરવામાં આવી, મારે—અરે મારેજ—પયારના દેવે અમોને પોતીકા સપાટામાં બીધેલાં એકાએક અમોને માલમ પડ્યાં. અમારાં અંતઃકરણમાં કાંઈ આર તરાહની લાગણી પેવસ થઈ. પણ અમારાં માદર પેદર તે બીનાથી તદન બીનમાહીતગાર હતાં. બંને કુટુંબો એક બીજાથી તદન છુટાં પડ્યાં, લેકીન અમોએ છેલ્લી મુલાકાત દરમયાન એક બીજાં પાસે કોલ બીધા કે કદી છુટું પડવું નહીં. અમારાં માતપીતા અમાર આગમ્ય અમોને જણાવતાં કે અમોએ એક બીજાને ચાહતાં શીખવું અને અકેકપર પયાર કરવો, અને તેજ માખાપો એકાએક અમોને જણાવે કે અકેકને ધીકારો અને મોં પણ નહીં જોવો, મારે તે કેમ બંને ? વળી અમો જવાનીની પુર ભરતીમાં ઉછરતાં હતાં.”

ઝીણુનનીયા બોલતી અચકી પડી, અને ચાહતું મત જણવાના ધરાદાથી તેણીએ તેની તરફ જોયું.

‘અલ્લાહે જનમથી મને હકુમત બોગવવાનું કામ સોંપ્યું છે. પયાર થું છે તે હું જણતો નથી. ખુદાએ ફક્ત નયામુધીસ દાખલ મને નેમેલો છે.’ હુમાયુને ટીકા કીધી.

“જો તેમજ હોય તો હું ઘણી અભાગણી છું.” ઝીણુનનીયાએ બોલવું જરી કીધું “અમોએ અમારો કોલ પાલ્યો. અમને ફરજ્યાત છુટાં પાડ્યાથી તો સામો અમારી મહોખતમા વધારો થયો અને ચોરીછુ પીધી અમો એક બીજા સાથે વાતચીત કરતાં હતાં.

ઊરા ઇસ્માલખાનમાં આવેલાં અમારાં મકાનો અકેકની ઘણાં નજદીક હતાં. બંને નાં મકાનો સીધુ નદીને કાંઠે આવેલાં હતાં. નદીમાં કીસ્તીઓ આવજ કરતી હતી. જે પરી મારા આશકે એક નાની કીસ્તી ખરીકી અને માછીમારના પોથાકમાં નદી નજદીક આવેલા મારા આરડાની ખારી આગળ આવતો અને અમો અતી ખુશાલી સાથે સખદખની વાત કરતાં. તે મને જણાવતો કે તેનો પયાર કાંઈ કમી થયેલો નહીં હતો, મારે હું પણ તેમજ કહેતી. અમારાં મામા

પાને વાંધા જખત જતાં સમાઈ જશે એમ
અધી ધારતા હતાં, પણ સાચુ તે તો વધ
તો આવ્યો. મારો આશક મને તેની સાથે
નાથી જવા લલચાવતો, લેકીન મેં તેમ કર
વા ના પાડ્યું.

આખરે એક દીને તેણે ઘણીજ બહાંસ
કરી અને જણાવ્યું કે તેના પેદર થાહ ઝહી
રહીનના દરબારમાં તેને માટે નોકરી શોધી
કાઢી હતી; માટે મારે તેની સાથે નાસી સાં
જવું, લેકીન આ વેળા પણ મેં તેમ કરવાના પા
ડી. ખીજે દીને અંધારૂં થતાંજ તે પાછો કી
સ્ત્રીમાં ખેસી આવ્યો અને મને જણાવ્યું
કે તે જાંઘળીથી કંઠાળી ગયો હતો અને બ
ને તો થાહના લથકરમાં જોડાઈ એકાદ લડા
ઈમાં જીવ આવા તેણે મજબુત ઠરાવ કીધો
હતો.

હું આ સાંભળી રહી, પણ તેની સા
થે નાસી જવા તો મેં સાફ ના પાડી. આ
થી તે ગુસ્સે થઈ જતો રહ્યો અને એક વર
સ તુલીક તે જણાવ્યો નહીં. લેકીન વારંવાર
તેના પરાક્રમે અને છુટે હાથની સખાવતોની
ખીના મારા કાનપર આવતી અને તેના બ
લાં માટે હું અલલાહની ખરાં દીલથી ખંદ
ગી કરતી. આ ખપર તેનો સાંખતી ગેસુ
દરાઝ લાવતો, જે મારા પેદરના હોસ્તોમાંના
એકનો ખેટો થતો હતો.

મારા આશકની ખપર સાંભલવા હમે
સાં હું એટલી તો અધીરી પડતી કે તે આ
વતાં હું તેની આગળ જતી અને તેના લખ
માંથી બાહર પડતો એકે એક ચપ્પડ ઘણીજ
ઉતકંઠાથી અને હાંથથી સાંભળતી. તેણે આ
જોયું, પણ તે તેની મતલબ જુદીજ સમ
જ્યો. તેણે ધાર્યું કે તેની હાજરીથી હું ખુ
શી થતી હતી અને તેથી તેણે પોતાનો પચા
ર જાહેર કરવા ચરૂ કીધું.

આ ન ધારેલી નવી બલાથી હું ગભ
રાઈ અને તેના આવવાની ખપર સાંભળતાં
ખનતાં સુધી હું તેની આમળ જવા અખાડા
કરવા બાગી.

તેણે પણ આવવાનું મોકૂફ કીધું; પ
ણ તેણે કારણ એમ હોય કે તે જે લથકર
માં જોડાયેલો હતો, અને જે થોડાક મહીના
ડેરા ઇસ્માલખાન ખાતે થોભ્યું હતું. તે લ
થકરને ખીજે ઠેકાણે ઉપડી જવું પડ્યું હતું.

મારા આશકની ખપર આવતી મુદલ
ખંધ પડવાથી હું ઘણી ગભરાવા બાગી. આ

પ્રમાણે મામલો હતો, તેટલાં અમારાં કુટુંબ
પર ખીજી આફત આવી પડી."

પ્રકરણ ૬૮ મું.

આખરે આશક.

"મારા આશકના પીતા સાથની મારા
પેદરની મારામારીમાં અમારી હોલત ઘસડાઈ
ગઈ હતી; મારા પેદરની પેહેલી પરણેતરને
મળેલા વારસા પરજ અમારો ગુજરો થતો
હતો. આ વારસાનો ખરો માલીક તેણીનો
ખેટો હતો, લેકીન મુત્રાફરીએ તે નીકળી
ગયાને ઘણા વરસ થયાં અને તેનો પતો
નહી મલયાથી તેને મરણ પામેલો ધારી
મારા પેદરની પેહેલી પરણેતરને તે વારસો
ની રકમ મળી હતી, જો કે હું તેની બહેન
હતી, છતાં ભાગ્યેજ તેની સુરતનું મને
ભાન હશે.

તરેહવાર હાદેસા ખમી એક દીવસ એકા
એક તે અમારાં મકાન આગળ આવી ઉભો
અને પોતાની હકદાર પુછની તેણે મારા
પેદર પાસે માગણી કીધી.

મારો પેદર તેના સાવકા ખાપ દાખલ
હતો. તેણે એ રકમ અદા કરવા જોઈતો
વખત માંગ્યો કે, જો કે મારા પેદરે મને
જણાવ્યું કે જ્યારે એ હાંસાખ અદા કરવા
માં આવશે ત્યારે અમારી હોલત એક ખરા
મુશ્કેલ કરતાં સેહજજ ચલ્યાતી રહેશે.

આ તક સારી ધારી મારા આશક વી
શેની મેં સેજ વાત છેડી અને જણાવ્યું કે
તે હવે ઘણો તાલેવંત હતો. પણ તેણે ના
મ સાંભળતાંજ તેણે ડોળા કકડાવયા અને
તેનો આગલો ગુસ્સો પાછો ખીલી નીકલેલો
મેં તેના મહોં પર પ્રગટ દીઠો.

તદન ચુપકીદો મેં અખતયાર કીધી,
એ વાત ફરીથી નહીં છેડવા મેં ઠરાવ કીધો.
લેકીન કુદરતનો ખેલ આરજ છે. ખીજે દીને
રાતના ઉંઘ નહીં આવયાથી નહીં આગલના
ઝરખાપર હું જઈ ખેડી અને આકાશપર
ના તારાઓ ઘણા ધયાનથી જોવા બાગી. તે
ટલાં ચુપકીદોમાં ગરક થયલી નદીમાં મેં
કાંઈ ખખડાટ સાંભલ્યો. મેં તે તરફ નજર
ફેરવી તો એક હોડીને માછીમાર હલેસાં મા
ઈ લઈ જતો જણાયો. તે મને નહીં જોય

એવા ધરાદાથી હું ઝડપા પરથી ઉઠી ચાર
ડાની અંદર ગઈ, પણ સેજ વારમાં ઝડપા
ના પારણાને રસ્તે મેં એક આસામીને મારા
ચારડામાં પેસ્તાં દીઠા. હું ખુબ પાડવા
જતી હતી, તેટલાં 'ઝીયુનનીયા પયારી !
એ તો હું છું ! ચુપ !' એવા થપ્પે
સહીતનો ઝાળખીતો આવાજ મારે કાને
પડ્યો.

ખરેખર ! એ મારો અથક હતો,
મારે ત્યાંથી નાસી જવું જોઈતું હતું, પણ
તે વીચાર મારા મનમાં પેવસ થયો નહીં.
ન ધારેલી આ મુઝાકાતથી ખુશાલીમાં હું
તદન છુંદાઈ ગઈ હતી. ઝીયુનનીયા અહીં
બોલતી અચકી ગઈ અને તેણીએ નીચે
નજર ફીધી.

પ્રકરણ ૬૯ મું.

પસ્તાવો; નવું સાદુ.

'તમારી વાત આગળ ચલાવો.' હું
માથુને ફરમાવ્યું.

"જેહાંપનાહ" ઝીયુનનીયાએ બોલ
વું જરી કીધું તે હવે તવંગર હતો; તે હવે
સ્વતંત્ર હતો; અમે અકેકને ચાહતાં હતાં;
કોઈપણ ઠેકાણે ધણી ધણીઆણી દાખલ
અમે સુખમાં રહી શકતે.

લેકીન, મારા પેદર તરફની ફરજને મેં
પહેલી ગણી. મેં મારા આથકની નાસી
જવાની માંગણી વધી પાછી ના પાડી.

પહેા ફાટતાં તે ઝડપાને રસ્તેથી પાં
છો નહી વાટે જતો રહ્યો. તેના લથકરને
બીજે ઠેકાણે ઉપડી જવા હુકમ મળેલો હતો.

પણ અમારાં કુટુંબની આકૃત કાંઈ
અહીંજ અટકી નહી; થોડા દીન પછી મેં
જોયું કે એક બાળકની માદર થવાની હાલ
તમાં હું હતી.

આ માઠી ખપ્પર હું તેને કેવી રીતે
જણાવું ? શું એક હલકારો મારે ખાસ
રોકવો ? જો હલકારો મારા પેદરને ખપ્પર
આપે કે મેં તેને રૂકકો આપી મારા આથક
આગળ જવા કહ્યું હતું, તો પછી મારા
પેદરના ગુસ્સાનું શું પુછવું પડે ?

તમો નામવરજ મારા ગભરાટનો ખ
ચાલ કરી શકશે. આ મને મોટામાં મોટી
ચીજા હતી.

લેકીન એક રાતે મારી ખુશાલીનું પુ
છવું શું ? ઝડપા આગળ ખેસી હું બીજી
ર કરતી હતી, તેટલાં એક ક્રીસ્તીમાં મેં
મારા આથકને પાછો ફરેલો જોયો. તેના
લથકરને બીજે ઠેકાણે જવા હુકમ મલયાથી
ડેરાઈસમાલખાન આગળથી તે પસાર થતો
હતો અને તેનો લાભ લઈ તે મારી આગળ
ક્રીસ્તીમાં ખેસી હથેથ મુજબ આવ્યો હતો.
ઉપર આવી વળી પાછો તેની સાથે નાસી
જવા તેણે મને લખવાવી, લેકીન આ
વેળા પણ હું સામે થઈ. મારા સાવકા
ભાઈના આવી પુગયાથી પધસા સંબંધી જે
આકૃત આવી પડી હતી, તે બીના તે
ના કાનપર આવયાથી એક વધુ ચતન કરવા
ના ધરાદાથી તે આવ્યો હતો. લેકીન તેના
સથળા કાલાવાલા ફેકટ હતા. મારા પેદરને
છોડી જવા મેં સાફ ના પાડી. ઉથકેરાઈ તે
ણે મને ઉપાડી જવા ઉચકી; મેં ખુબો પા
ડી. મારી ચીચયારીઓથી મારી મદદે કોઈના
મુગલાંનો આવાજ સંભળાયો. મારા આથકે
નાસી જવું જોઈયે, નહીતર સપડાઈ જાય.

પોતાની ક્રીસ્તીમાં ઝડપથી ખેસી જઈ તેણે
તે હંકારી; આ તેની છેલ્લીન મુલાકાત હતી. તે
ને જતો જોઈ હું ખેસુધ થઈ જમીનપર પટકાઈ;
મારી મદદે ખરીજ આવી લાગી." ઝીયુનનીયા
એટલું બોલી હાંફવા લાગી. આગલા સથળા
દેખાવો તેણીની નજર સનમુખ હાજર થયા
હતા.

'દમ લેવો ! હજી મને અહીંથી જ
વાને થણો વખત છે.' હું માથુને જણાવ્યું.

"તે જતો રહ્યો." ઝીયુનનીયાએ આ
ખરે જણાવ્યું "પણ તે સાથે તે મારું સ
થળું સુખ પણ લેતો ગયો, અને તે સથળું
મારી હકને લીધે હતું. તેના જતા રહેવા
સાથે મારો જન પણ જાણે ગુમ થતો હતો.

ઉપલા ખનાવને ત્રણ દીવસ પસાર થ
યા કે ગેમ્મદરાઝનો પીતા મારે સાં આવ્યો
અને મારા પેદર સાથે કાંઈ ખામગી વાતચી
તમાં ગુંટાયો. દરાઝખાને મારા પેદરને જણા
વ્યું કે તેનો ખેટો મને અતી ચાહતો
હતો અને તે પોતાના ખેટાના નેકાહ મારી
સાથે કરાવવા મંજૂર થતો હતો.

આ વળી નવી આકૃત હતી, પણ મ
રો પેદર તો અતી ખુશી થયો. અંધાર, મ
તેને તો રોશની સમાન આ માંગણી હતી.
ફક્ત અને એકજ બાબતનો નાંચો હતો.

‘દરાઝખાન ! મારી પદસા સંબંધી હાથ તમેને માલમ છે ?’ મારા પેદરે તેને પુછ્યું.

‘નહી ! લેકીન મને તેની કાંઈ પરવા નથી.’

‘મારી હાથતરુ સમાનાય વલ્યુ છે.’ મારા પેદરે પોતાના આ હોસ્તને કહ્યું. ‘તેથી શું ?’

‘હું તદન બીખારી હાથતરમાં આ વથો છું.’

‘તે તો ઝોરખી બેહતર !’ દરાઝખાને ઉતર વાલ્યો ‘કેવી રીતે ?’

‘મારી હાથતર કાંઈ કમી નથી. આપણે અને કુટુંબોને તે પુગી થકે તે કરતાં વધુ છે. તારી બેટીના નેકાહના બદલામાં હું જે રકમ વાળખી રીતે માંગશે તે હું તરત જ હુંને ચુકાવી આપીશ.’

મારા પેદરે પોતાનો હાથ દરાઝખાનને આપ્યો. સાટું નક્કી થયું હતું.

‘હવે તમારા બેટાએ મારી બેટીની પરવાનગી મેળવવી જોઈએ. મને કશો વાંધો નથી.’ મારા પેદરે જણાવ્યું.

પ્રકરણ ૭૦ મું.

નવી વ્યાકૃત.

“જેલલા ત્રણ દીવસો મેં કેવી રીતે પસાર કીધા તે હું અને મારો ખુદાજ જાણુ છે. સીના ખરા સજાગારનો મેં નાથ કીધો હતો. અલાહની નજરમાં તો હડહડતી ખાપી ઠગરી ઝોરત હતી મારા દુખતું ખરું કારણ મારો પેદર જાણી થક્યો થઈ; મારી તનદરોસતીના સમાચાર સાંભળવા તે દરરોજ આવતો હતો. બીક અને શરમની મારી હું મારા ઝોરડામાં બરાબજ બેઠી. હું બાથક નતીજને પુગી હતી.

મારે પેદર મારા દુખતું નાથ પુછતો પણ હું તેને પુરા પાધરા જવાબો વાળતી નહી. તે જ્યારે જતો મારે મને જાણે તદન કમડી નાખતો હતો. પણ રકતે રકતે મારો અભરાટ વધતો જ ચાલ્યો. મારો ભરમ કો છને કહી દીધમાંનો ભાર ઓછો કરવા હું અને મન થયું. પણ હું કોણને કહું ?

શત પડતી કે ખદીજની બોરોથ છતાં હું તેને મારા ઝોરડામાં જવા કહેતી અ

ને એકલી પડતાં દડ દડ રડતી હતી. મારી પાસે કીમતી પોથાકો હતા અમારો ઠાઠમાઠ આ ગળજેલોજ હતો. પણ નીતી આગળ તે શા બીશાદમાં ? લોકની નજરમાં તો અમો તવં ગર અને આબરુદાર હતાં. લેકીન મારી પોતાની નજરમાં તો હું નીચમાં નીચ હલકી ઝોરત હતી.”

‘આહ ! અહીં આ એક ઝોરત છે જે નીતીની ખરેખરી કીમત આંકી થકે છે.’ હુમાયુને પોતાના મનસે વમાસ્યું. ‘ભટ પડ જો એવી ઝોરતોપર કે જેઓ નીતીને બે બદામની ગણે છે.’

“વારંવાર હું ઝરૂખાપર મારા આથકને જોવાની હોંથમાં જતી” ઝીબુનનીથા એ વાત લંબાવી “પેદર તરફના મારાં અતી માન તથા પયાર છતાં મેં હવે મારા આથક સાથે નાસી જઈ નેકાહ કરવાને મંજુર વીચાર કીધો હતો પણ તે આવથોજ નહી. કોઈ કોઈ વેળા ગાયન ગાતો એકાદ માછી મારા ઝરૂખા આગળથી કીસ્તી પસાર કરતો, પણ તે સામી મારા આથકની યાદ આપી મારી દલગીરીમાં ઉમેરો કરતો હતો.

હવે ફક્ત એકજ ઉપાય મારા હાથમાં બાકી હતો. નદીમાં મારો જાન બરબાદ કરવા વગર કશો છુટક નહી હતો.

જેવો આ ઉપાય મારા મનમાં ઠસ્યો કે નદીમાં યાહોમ કુદકો મારવા મેં નક્કી કીધું, પણ તેજ થડીએ મને મારાં બાળકનો ખયાલ આવ્યો.

મારો જાન નાહક બરબાદ કરવાના અપરાધ ઉપરાંત હું મારાં નીરદોશ બાળકનું ખુન કરી અપરાધમાં ઉમેરો કરતી હતી. કે મકમી હુ પાછળ હડો ગઈ. હું હાંફવા લાગી. નીરાથ થઈ આખરે હું પલ બપર પડી. અતી મુસકેલીએ હું દમ લેવા લાગી.

ધીમેધી વખત પસાર થતો મને જાણ થો. અકેક પણ મને અકેક કલાક જેવી લાગવા લાગી. આખરે પહેર પડ્યો અને તેની સાથે હીસતો હુમેથનો ઘોંઘાટ ચાલુ થયો.

અગયાર વાગતે ખદીજએ મને ખબર આપી કે મારા પેદરની પુર રજામંદીથી ગેસુદરાઝ મને એકલો મળવા માગતો હતો.

મેં એકસ ઠરાવ કીધો તેને દાનથ કરવા પરવાનગી આપી. પેહેલો તે શરમાળ બન્યો, તેના બેહેરાપર રતાથ ખીલેલો હતો. તેના પેદરે મારા પેદર સાથે જે કબાલો કી

ધો હતો, તે ખીનાથી તેણે મને માહીતગાર કીધી. પછી જ્યારે તેણે મારા ફીકા ચેહેરા પર નજર કીધી અને હિતેજનને એક પણ હરફ મારાં મુખથી તેણે સાંભળ્યો નહીં ત્યારે તે ધુજ્યો અને પોતે પણ ફીકો પડી ગયો. મેં તેની તરફ જોયું ઘણી આંચકી સાથે તેણે મને જણાવ્યું કે તે મને અતી પયારથી ચાહતો હતો અને નેકાહ માટે મારી પરવા નહીં લેવા તે આવ્યો હતો.

‘હું દલગીર છું કે જે માન તમે મને આપવા આવ્યા છો તે મારેથી કબુલ રાખી શકાતું નથી.’ મેં આખરે ઝખાં ખોલી. આ સાંભળી તે હવે હજળો પુણી જેવો બની ગયો.

‘અલાહને ખાતર મને કહેશો કે શા માટે નહીં?’ તેણે ખીહીતાં ખીહીતાં પુછ્યું.

‘હું કહેવાને ઘણી શરમીદી છું કે હું એક ખીજ શખસને ચાહું છું, એટલું જ નહીં પણ સાત મહીનામાં તે હું એક બાળક નો જનમ આપીશ!’

તે લપેડા ખાવા લાગ્યો અને જાણે પડી જતો હોય એમ જણાયું, તેવું મગજ અકબમ થયું.

‘અલાહ તુંને સુખી રાખે!’ એટલું બોલી તે ચારડામાંથી બાહર નીકળ્યો.

હું ચારડામાં પાછી એકધી હતી. હરપળે મારા પેદરના ગુસ્સાની હું વકી રાખતી હતી, ધડકતી છાતી સાથે મેં મારી નજર બારણાપરજ ઠરવી રાખી. આખરે બારણું ઉઘડ્યું.

પ્રકરણ ૭૧ મું.

આફતમાં આશા અને નીરાશા.

“બારણાના ઉઘડવા સાથેજ મેં મોટાં તુફાનની આશા રાખી હતી” ઝીબુનનીશાએ હેવાલ આગળ ચલાવતાં હુમાયુનને કહ્યું. “લેકીન મારી ઘણી ખુશાલી વચે મેં ખદી જાને જોઈ. કલાકો વહી ગયા, લેકીન મારા પેદર તરફથી કાંઈ પણ વાંકો સુખન નહીં સાંભળી હું ઘણી અચરત થઈ. આ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પસાર થયા. ત્રીજે દીવસે ખદીજાએ પાછી ગેસુના આવી પુગયાની ખબર મને પોહોંચાડી. આગળની પેઠ મેં તેને હાખલ થવા પ

રવાનગી આપી. આ વેળા તેના ચેહેરાપર એવો તો છાપ પડેલો મેં જોયો કે તેથી મારીપર ઘણી અસર થઈ. ખચીત! નરમાશ દેખાડતું તે જાણે પ્રત્યું હતું.

‘બલે પધારયા? મારા મુખમાંથી શખ દો બાહર પડ્યા.

“મારી હાજરીથી તમે અચરત થયા છો અને તમે કંટાળો છો, ખરી વાત?” તેણે દયાના ભેજ સાથે માયાથી પુછ્યું.

“અચરતી તો મને લાગે છે, પણ તમારી હાજરીથી હું કંટાલતી નથી: સખખ અને જાણે એમ બસારત થાય છે કે તમે મારા દોસ્ત છો.”

“અને તેમાં તમે કશો નહીં.” તેણે કહ્યું ‘તમારી યાંતી માટે હું શું કરું તેની કશી સમજ પડતી નથી.’

મેહેરબાની કરી એની મતલબ મને સમજવશે?

“તમે મારી માંગણી સ્વીકારી નહીં તે હું તમારા પેદરને જણાવી શકતો નથી. સખખ, નહીતર તે તમેજે એવું કારણ પુછે અને તમે તેનો ખરો ખુલાશો તો આપી શકોજ નહીં.”

“હું એના કરતાં મરવું બેહેતર ધારું!” મેં જણાવ્યું.

‘તેથી તમે જાણો કે જે ખુલાસો મેં તમારા પેદરને આપ્યો, તે સંજોગ જોતાં દરોખસ્ત હતો.’

‘તમે શું કહ્યું?’

‘મને જવાબ કહેવા તમે મેહેતલ માગી હતી અને થોડા દીવસ એકાંતમાં પસાર કરવા તમે માગી લીધું હતું, એમ મેં સાંભળ્યું.’

‘ત્યારે મારી યાંતી માટે હું તમારી આભારી છું?’

તે નમ્યો.

‘એ પરથી તમારી ખાત્રી થશે કે હું તમારો ખરો દોસ્ત છું અને તમારા ભલામાં મારું ભણું સમજું છું.’

આભારની લાગણી સાથે મેં મારો હાથ તેની તરફ લખાવ્યો, અને કહ્યું ‘આહ મારા ભલા દોસ્ત! હું તમારી વાત માનું છું!’

‘ત્યારે હું જે સવાલો પુછું તેના ખુલે ખુલા જવાબ કશી પણ આંચકી વગર આપજો.’

‘બોલો!’

‘તમે જને માહો છો તેની સાથે નેહાક કરવાની કદીપણ તમોને આશા છે?’

‘કદી ખને નહીં તેમ છે!’

‘શું તે મરણ પામ્યો છે?’

‘તે છવતો છે.’

તેની આંખોમાંથી ખુશાલીનું કીરણ જતું રહ્યું.

‘આહ! હું ફક્ત એટલું જ જાણવા આવ્યો હતો.’ એટલું બોલી મને નમી તે ચારડો છોડી ગયો, એક નીસાસાનો અવાજ તેના મોંહમાંથી બાહર પડ્યો.

પ્રકરણ ૭૨ મું.

ભાઈ કે ભરથાર?

“બીજા ત્રણ દીન પસાર થયા. આ ત્રણ દિવસમાં મેં મારા ચોરડાની બાહર પગ મેલ્યો નહીં હતો. ચોરડામાં ફક્ત ખદી જ સીવાય બીજા કોઈએ આવજા કીધી નહીં હતી. ચોથે દીને વળી પાછી ગેસુએ પોતાની હાજરી આપી. મારા દુખમાં ભાગ લેનારો ફક્ત આજ એક યામસ હતો એમ મને લાગતું હતું. હમેશ મુજબ તે ચોરડાના બારણા આગળ આવી ઉભો અને અંદર આવવા જ્યારે મેં કહ્યું ત્યારેજ તે દાખલ થયો. મેં તેને મારો હાથ આપ્યો.” ઝીણુનનીશા બોલી.

‘તમોને છોડી ગયા પછી તમારી હાલ ત વીશે હું હરદમ યાદ કરતો રહ્યો છું. તમારી હાલત બધી દયાજનક છે.’

મેં નીસાસો નાખ્યો.

‘હું નહીં ધારતો કે હવે વધુ વખત આ પ્રભાણે ચાલે. તમારો જવાબ તો મને તમારા પેદરને કહેવો જ નેહાં.’

‘અફરોય!’

‘અલખતાં હું એમ કહીશ કે વીચાર કરતાં હાલતરત નેકાહ કરવાનો વીચાર મેં માડી વાળ્યો છે, લેકીન તેથી કાંઈ તમારી હાલત સુધરવાની નથી. તમે ક્યાં સુધી આ હાલત છુપાવી રાખી શકશો? તેણે સવાલ કીધો. ‘ફક્ત બે યા ત્રણ મહીના સુધી. પછી?’

તે તદ્દન ખરું બોલતો હતો: મારી આંખોમાંથી આંસુઓની ધારા પડવા લાગી.

‘હમણા નહીં ને થોડા દિવસ પછી તો તમારો પેદર તમારી હાલતથી વાકેફગાર

થવાનોજ. અને ત્યારે તેણે પોતાનો સાહ અતી ધીમી કરી જણાવ્યું. ‘અને ત્યારે તમોને નામોશીના ગારમાં—’

‘પણ હું શું કરું?’

‘જે સખસ લોકની નજરમાં તમારો ભરથાર ગણાય, પણ જે ખરેખરો ભાઈ દાખલ રહે તેવા યામસ સાથે નેકાહ કરો. ગેસુએ સુચવ્યું.

મેં ડોકી હીલાવી.

‘એવા યામસને હું ક્યાં શોધું?’

‘ઝીણુનનીશા! એવી માગણી કરવા હું આજે અહીં આવ્યો છું. શું મેં નથી જણાવ્યું કે હું તમોને ચાહું છું?’

‘તમો મને ચાહો છો, લેકીન—’

‘હું તમોને કાંઈ ખાલી કહેવાતા પયા રે ચાહતો નથી પણ આ હાલત તમારી પર સડકે છે.’

તે આટલી હદ પર જશે એમ મેં ધાર્યું નહીં હતું.

હું અતી નીરાશ થઈ.

‘હું તમારા ભાઈ દાખલ રહીશ; તમારાં બાળકને મારાં બાળક દાખલ સ્વીકારીશ અને એક ગ્રહસ્થ દાખલ હું કોલ આપું છું કે એ બીના કદી પણ મારા સુખથી બાહર પડશે નહીં.’

શક અને આનાકાનીથી હું તેને જોવા લાગી.

‘તમારા મકાનની બારીઓની નીચે ન દીમાં નખાવી નાહક જાન ખરબાદ કરવા કરતાં આશું બેહતર રસ્તો નથી?’ તેણે સવાલ કીધો.

એક પલ સુધી હું ચુપ ઉભી રહી. ત્યાર પછી તેની આગળ ગુંઠણમંડીએ પડી હું બોલી: ‘તમે એક ફરેસ્તા સમાન આવયા છો. તમારી પરણેતર પર દયા કરો અને મારા પેદરની આખર બચાવો!’

અતી પયારથી તેણે મને ખડી કીધી. એક પખવાડયાં પછી અમે ધણી ધણીઆણી દાખલ નેકાહના ગાંઠથી જોડાયાં.

એક ખરા ગ્રહસ્થ દાખલ ગેસુએ પોતાનો કોલ પાળ્યો હતો. પણ કુદરતે આ ઠગનાજીને મજાક આપવા ના પાડી અને જો કે ગીરામી પર ગેસુ એક પીતા સમાન માયા મેહેરબાની વરસાવતો તોપણ ગીરામી તેને ગણ્યારતો નહીં હતો: તેનામાં બેટા તરીકેની લાગણી તમામ ગુમ થયેલી હતી, તે અત્યાર સુધીકે તેમજ છે.

અને હવે જનાયે આવા: "તમે મારો સઘળો હવાલ જણાવો છે !" ઝીણુનનીશાએ જણાવયું.

'લેકીન તમેજી આ લડકાના ખરા પેદરતું નામ તો નથી જણાવયું? હુમાયુને ટીકા કીધી.

'તમારી જણવાની મરજી છે તો હું કહું છું તેવું નામ હાફેઝ ખીન હોથંગથાહ છે !' ઝીણુનનીશાએ નજર નીચે કરી ઉતર વાળ્યો.

"જે કોણ હમીદાનો પેદર ?"

"તેવણજ."

'હીક જે હું જણવા માગતો હતો તે સઘળાંથી હું માહીતગાર થયો છું.' એટલું બોલી તે ઉઠ્યો અને ઝીણુનનીશાને જરાએ આથ આપ્યા વગર ચોરડામાંથી બાહર નીકળી મ નસે બડબડ્યો: 'મેં ધારયું હતું કે અમી રી લોહી ધરાવનાર કદી પણ પોતાના પેદરને ભર રસ્તામાં આંચકો મારી પાડી નાખે નહીં ! તે તેનો ખેટો હોયજ નહીં !'

પ્રકરણ ૭૩ મું.

દરખાર; લોકની આતુરતા.

ખીજે દહાડે સહવાર પડતાં તમામ વ્હ રાખાદ હલમલી રહયું હતું. સખખ, લાલ મીનારના આગલે દીવસના સેતારાની તપા સ કરવા તથા ચુકાદો આજે આપવા હુમાયુને જાહેર કીધું હતું. ઘણાકોની નજરમાં ગીરામી એક શેર સમાન હતો. કેટલાકોની લાગણી ગીરામીના કુટુંબ તરફ હતી. પણ ધનસાફ તે આખરે ધનસાફ !

વળી એક જલ્લાદને હાજર થવા હુમાયુને તાકીદ દીધી હતી, તેથી લોકની જીજ્ઞાસા વધી હતી. પેદરને અપમાન કરનારને શું થાહ જલ્લાદને સ્વાધીન કરવા માગતો હતો ? ભર રસ્તામાં શમશેરખાજી રમી ગીરામીએ થાહના સખત હુકમનો શું અનાદર નહીં કીધો હતો. અને તેટલાંથી નહીં ધરાતાં તેણે શું લાલ મીનારમાં ખુનરેણ ચલાવી નહીં હતી ?

મારે ગીરામીને મોત સીવાય ખીજે શું લાયક બદલો મળે ? એવા દલેરતું માથું છટકાવી દેવાનો દેખાવ જોવામાં કાંઈ ચોર મજાહ મળવી જોઈએ એવું વીચારી દરખાર મહવાના વખતની ઘણું આગમચ લોક દી

વાને બહીસ્ત આશપાસ બેગું મહયું. જેમ જેમ વખત જતો હતો, તેમ તેમ તેમાં હમીરો થતો હતો.

દરખાર દીવાને—આમ નામના દીવાન ખાનામાં ભરવા હુમાયુને હુકમ આપ્યો હતો, લેકીન તેના પારણાએ હજી સુધી બંધ રાખવામાં આવ્યાં હતાં. લોકની જીજ્ઞાસા વધુ અને વધુ વધતી ચાલી. ઘણાએ ગીરામી જોવા દલેરને ફક્ત જોવા સારૂ લાંબે તકાવ તથા આવ્યાં હતાં, કેટલાંકોને મનથી તે રાક્ષસ હતો; કેટલાંકોના વીચારે તે એક દલેર હતો. લોકવીચારમાં કેટલો બધો ફરક ?

ઠરાવેલો વખત હવે વધુ નજદીક આવી લાગ્યો. દીવાને—આમના પારણાએ હજી બંધ હતાં. પારણાએ આગળ આખરે હથ ચારબંધ પોહરેગીરી આવી ગોઠવાઈ ઉભા. હવે પારણા બોલવાનું કામ શરૂ થયું ફક્ત બેજ પારણા ઉઘાડવામાં આવ્યાં. લોકે તેમાં પેસવા માગયું, પણ તેમને જણાવવામાં આ વયું કે થાહે જેમને હાજર રહેવાનો હુકમ કીધો હતો તે સીવાય કોઈને અંદર દાખલ કરવામાં આવનાર નથી. વડા વઝીર સીવાય ખીજા એધદારોને વઢીક અંદર દાખલ થવા મના કરવામાં આવી હતી.

આખરે થાહે હાજરી આપી. લોકે તેને ખુશાલીના પોકારોથી વધાવી લીધી. તેની સાથે એક અબલા પુરખાથી તદન ઢંકાઈ ચાલતી હતી. તેણીનો ચેહેરો પુરખાને લીધે જણાતો નહીં હતો, છતાં તેણીના પોથાક પરથી તે કાંઈ બાદથાહી ખાનદાનની હોય એ મ જણાતું હતું.

શું તે હુમાયુનની માનીતી બેગમ અને અકબરની માદર હાજી બેગમ હતી ? નહીં. તેણીતો દીવાનખાનના ઝરખા પર તરતજની આવી બેઠો હતી. તેણીની સાથે વધી ખીજી પણ જનાનખાનાની બાલુઓ હતો તથા રે ગંભીર ચેહરાએ ચાલતા હુમાયુનની સાથે કોણ નવજવાન ચોરત હતી ? થોડા વખતમાં આપણે તે જાણીશું. હુમાયુનનો ચેહેરો ચીંતાથી ભરપુર જણાતો હતો. વારં વાર તેની નજર પારણા ભણી જતી. પેલો પાદથાહી પેગમચી હજી આવી પુગ્યો નહીં હતો. ફતેહ યા હારની ખખર પર તેની શેહનશાહી બલકે તેના જીવનો શું આધાર ન હતો ? તથા તે અતી ચીંતાતુર થા માટે નહીં થાય ?

હુમાયુને ઘેઠક લીધી. પેલી અખળા ઇશ્વારત કરવાથી તેની નજદીક ખડી રહી.

હુમાયુને પોતાનો કાઝી હજી આવી લા ગયો યા નહી તે જોવા સામેના પારણા પર નજર નાખી. હાઈઝ પોતાની લથડ તે પગથે ચાલતી ખુબસુરત દીકરીને ટેકો આપી ચલાવી લઈ આવતો હતો. ભેગી મજેલી ઠઠમાંથી રસ્તો કાપતાં ગેસુ તથા તેની પરણેતર ઝીણુનનીયા પણ બીજે પારણેથી દાખલ થઈ અંદર પેઠાં. હુમાયુને છેક છેલી ઘડીએ હુકમ કાઢવાથી હુમ યુનની પછી એ સધળાંઓ આવયાં હતાં. ખરેખરાં તે વખતનો દેખાવ જોવા લાયક હતો.

પ્રકરણ ૭૪ મું.

હુમાયુનનો ઇનસાફ.

‘કેદી આને લઈ આવો!’ હુમાયુને હુકમ કીધો.

તરતજ ગીરામી અને હશીમને હાજર કરવામાં આવ્યા. તેમની પુંઢેજ જલાદ પણ કુરનસ બળવી દાખલ થયો. ગીરામીનું મોત ખચીત નજદીક હતું. બાહેર ભેગી મજેલી ઠઠમાંથી થોડાંક ડચકાં ખાવાના બાકી અવાજો વટીક સંભળાયા.

‘હાઈઝ બીન હોથંગશાહ!’ હુમાયુને કરડી નજર તેની તરફ કરી કહ્યું ‘જે શખસ જે વખત મોતને તદન લાયક થયો હતો, તેની જીંદગી ખચાવવા તમે કાંઈપણ સખખ જણાવયા વગર અરજ કીધી. કાઝીના આધા પરથી તમેને ખરતરફ કરું છું.’

દીવાનખાનામાં નાખુશીનો ગણગણાટ સંભળાયો, તેણે બાહેર જઈ ખુલું રૂપ લીધું.

પોતાનો ખચાવ કરવા હાઈઝ આગળ વધ્યો, પણ તેને અટકાવી હુમાયુને જણાવ્યું: ‘નુરાબાદના કાઝી દાખલની તમારી સતા છીનવી લેવામાં આવી છે, લેકીન તમને આજથી છોટે વજીર દાખલ ઠરાવવામાં આવયા છે. તમારા આચાર વીચારને એ નવો આધા હું લાયક ધારું છું.’

‘મહેરખાને મન!’ હાઈઝ ખડખડો.

‘છોટે વજીર! ચુપ!’ હુમાયુને તેને અટકાવી ગેસુ તરફ નજર કરી કહ્યું: ‘ગેસુ દરાઝ! બાંખો વખત સુધી હાંદમાં ના એક અમીર દાખલ હું તને આજખતો

હતો, લેકીન ગઈ કાલેજ મને માલમ પડ્યું છે કે તમે સઉથી શરસ અમીરી મન પણ ધરાવો છો.’

ગેસુની આંખયો ખુશાલીના આંસુઓથી તરતજ તર થઈ, અને તે નમયો.

‘હાઈઝને ઠેકણે નુરાબાદના કાઝી દાખલ હું તને નેમું છું. તમેને જે અપમાન ગઈ કાલે મળ્યું હતું, તેનો ઇનસાફ માગવા તમે ગઈ કાલે મારી હજીર આવયા હતા એ ઇનસાફનું કામ હું તમનેજ સંપુરદ કરું છું.’

ગેસુ થરથર કાંપવા લાગ્યો. ઝીણુનનીયા ઉજળી પુણી ખની ગઈ.

‘હવે ગીરામી!’ હુમાયુને કહ્યું ‘જે વખત તમે મોતને લાયક થયા છો. પેલો તો તમામ આદમો સામે તમે બળવો ઠેકાવ્યો. મેં તે ગુનાહ માફ કીધો; બીજી વખત તમે કુદરતી કાયદા સામે માથું ઈંચક્યું અને એવા અધોર ગુનાહની શીક્ષા કરવાનું કામ મારે માટે અથકય ધારી મેં તે તમે જેવું અપમાન કીધું તેના હાથમાંજ સોંપ્યું છે. તેને ગમે તો તે તમને શીક્ષા કરે યા માફી બક્ષે, અમીર ખાનદાની દાખલના તમારા તમામ હક હું છીનવી લઉં છું, અને મારી રઈયતના મુફલેસમાં મુફલેસ શખસ દાખલ હવેથી તમેને ગણવામાં આવે છે.’

‘અને ખાનુ ગુલઘન!’ હુમાયુને તેણી તરફ ફરી હસ્તે મહોરે જણાવ્યું ‘તમે આ જથી જંગલની ગામડયણ દાખલ નથી, પણ મુગલ ખાનદાનની શાહજાદી દાખલ છો. એક શાહજાદી દાખલ ગમે તે સાથ નેકાહ કરવાની તમેને સંપુરણ છુટ બક્ષવામાં આવે છે. તમારે ગમે તો એકાદ અમીર સાથે નીકાહ કરો, તમારે ગમે તો કતલ થનારની સાથે નેકાહના ગાંઠથી જોડાવો.’

‘હવે હસીમ મીરઝા!’ હુમાયુને તેની તરફ જોઈ કહ્યું ‘તમેને છોડી દેવામાં આવે છે, અપમાન કરવામાં આવયાથી તમેને શમશેરખાજી રમવાની ફરજ પડી હતી, પણ લડતાં લડતાં વટીક તમેએ ખુઝરગીની અરજને માન આપ્યું, એના ખદલામાં લથકરના એક સરદાર દાખલ તમારી નેમણુક કરવામાં આવે છે, હવે નયાથનું કામ આગળ ચલાવો. કાઝી ગેસુ! મુકાદ્દો આપો!’

પ્રકરણ ૭૫ મું.

પ્રુશીના દેખાવો.

સઘળાઓની નજર હવે કાઝી ગેસુ દરાઝ તરફ ગઈ, સઘળી હીમત એકઠી કરી ઝીપ્પનનીયા ધીમે કદમે પોતાના ખાવંદ આગળ ગઈ અને મીનતભરીની ઢપે કહ્યું; ‘એક દુખી માદર પોતાના બે ટાની માફી માટે અરજ ગુજારે છે.’

બે ત્રણ પલ સુધી તદનજ યાંતી દીવા નખાનાંમાં ફેલાઈ રહી, આખરે ગેસુએ ઝપા ન ખોલી જણાવ્યું: ‘હું એને માફી બહું છું!’

હઠમાં પાછો ઘોંઘાટ થયો. ગીરામી ત દન હજળો પુણી જેવો બની ગયો. પોતાની નજદીક કાંઈ હથયાર પડેલું હતું યા નહીં તે માટે તેણે નજર નાખી, એવા ધરાદાથી કે ગેસુના મુખની માફી સ્વીકારવા કરતાં તે આ પલાત કરી છાંદગીનો અંત આણે.

પણ ગીરામી પોહરેગીરોના હાથમાં ત દન હથયારવનાનો હતો.

‘હવે શાહજાદી ગુલશન ! તમારી વારી આવી!’ હુમાયુને જણાવ્યું.

ગુલશન આગળ વધી અને ગીરામી સા મુ જોઈ પોતાનો પુરખો હંચકી અતીથણ પમારથી કહ્યું; ‘ગીરામી ! હું તને ચાહું છું!’

ગીરામી અજયખીથી એક પલ વીચાર માં ગુંટાયો; તેણે હમીદા બણી નજર ફેંકી અને પછી તેણે પોતીકો હાથ ગુલશનના હાથમાં મેલ્યો. શાહજાદી ગુલશને તે બણાળ પમાર સાથે પોતાના હાથમાં બીધા.

‘શાહજાદી ગુલશન !’ હુમાયુને સવા બ કીધો ‘તમે શું આ ગીરામી જેવા સાથે નેકાહ કરવા પસંદ કરો છો ? કે જેની પાસે ખાધાની ખાક નથી, માન નથી, મરતબો નથી.’

‘જનાબેઆલી ! હું એને ચાહું છું ! ખરાં જીગરથી ચાહું છું !’ ગુલશને મક્કમ પણે ઉતર વાલ્યો, અને હુમાયુનના પગ આગળ ગુંઠણમંદીએ પડવા ગીરામીને ફરજ પાડી તે પોતે પણ ગુંઠણમંદીએ પડી.

‘બલે ! હુમાયુનનો બોલ તે હુમાયુનનો બોલ ! કબુલાત તે આખરે કબુલાત ! ઉમરાવ ગીરામી ! હઠ ? આજથી તુને ઉમરાવના પદે ચઢાવવામાં આવે છે. શાહજાદી ગુલશનનો હાથ નેકાહમાં કબુલ કર ! કે જે એક શાહની બેહેન છે અને એક મરહુમ શેહેનશાહની બેટી છે !’ એટલું બોલી તેણે હશીમ મીરઝાં તરફ તરતજ નજર ફેરવી કહ્યું ! સરદાર હશીમ મીરઝાં ! હવે તમારી વારી આવી.’

સરદાર હશીમ મીરઝાં મજબુત કદમે હમીદા આગળ ગયો અને કહ્યું: ‘ખાતુ ! બે વરસ થયાં હું તમોને ખરાં જીગરથી ચાહું છું. એકાંતમાં તેમ કહેવા મારી હીમત ચાલી નહીં હતી; બેકીન શેહેનશાહ—અલ્લાહ હમેશાં એમને સુખી રાખે—નસીરુદીનના ઉતેજ નથી તથા બક્ષેસથી લલચાઈ હું તે નામવરની હજુરમાંજ નેકાહ માટે તમારો હાથ માગું છું.’

‘મારા પેદરની રજા પેહેલમાં પુછો.’ હમીદાએ ઉતર વાલ્યો.

‘હમીદા ખાતુ ! આજથી હું તારા પેદર દાખલ છું.’ હુમાયુને જણાવ્યું ‘હું ધારું છું કે તમારું જોડું ખરહક છે.’

હમીદા નમી. સઘળાંઓ આ પ્રમાણે ખુશાલીથી છલકાઈ રહેલાં હતાં, તેટલાંજ હઠમાં મોટો ઘોંઘાટ થયો. ખુશાલીનાં અવાજો પર અવાજો થવા લાગ્યા, આખરે પાદશાહી પેગામચી મારફત ઘોડો આવી પુગયો હતો. તેનો ચેહરો ખુશાલીથી દીપી નીકળેલો હતો, તેથી પણ કદાચ ચતુર લોકે અટકલ કીધી હોય.

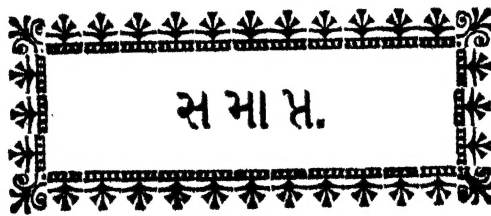
ધુલથી બરાઈ ગયેલો આ ઘોડેસ્વાર પેગામચી હાંકતા ઘોડાપરથી ઉતરી સીધો દી

વાનખાનામાં રાખાય થયો અને 'શેહેનશાહ સલામત !' યોધી નમીને અતી ખુશાલ એ હરે મોહોર સાથેનો એક રૂકડો આપયો.

હુમાયુને તે લીધા, રૂકડા પરના દસ્કત તેણે તરતજ પીછાણ્યા, તે સેનાધીપતી ખય રામખાનના હતા. અતી ઝડપથી રૂકડો ખોલી ચરખાતની લીટીએ વાંચતાંજ હુમાયુના ચહેરાપર અતી ખુશાલી પંચરાઈ ગઈ. તેણે તે રૂકડો વાંચયો, તેમાં એ દુરકમાન સરદાર ખુસ વધાઈ આપી જણાવ્યું હતું કે

(હીજરી સને ૯૬૨-ઈ. સ. ૧૫૫૫) રાખાનની ખીજ તારીએ તેણે એક અતી સખત બડાઈમાં સરહોદ નજદીક સીકંદર શાહને હરાવયો હતો, આ બડાઈથી હુમાયુન પાછો હોદ્દો શેહેનશાહ થયો હતો. આ ખીના જાહેર થતાં તમામ આલમ હરખથી જાણે થેલી ગાંડી થઈ. આ વધાઈના ખદલામાં શેહેનશાહ હુમાયુને ખયરામખાને કીમતી હુદીઆ ઉપરાંત ખાન ખાનાનો ખેતાખ ખસયો.

—♦—

જરથોસ્તીઓમાં વરસો થયાં પકાયલી અને હજારોનાં વેચાણવાળી

કરાણીની પાક ખોરદેહ અવસ્તા.

૧—કરાણીની તમામ ખોરદેહ અવસ્તા

જેમાં અપેમ, યથા, ૫ ગેહો, સર્વ ન્યાએશો, ૪ પતેતો, સર્વ ખાજ, દુવા, નમસ્કાર, સર્વ (૨૫) યશ્તો, ૩૦ રોજની સેતાયશો, ૫ ગાથા, ફરામરોદનો હા, ૨૧ મોનાજતો અને ઘેહસારણું વિં નો સમાવેશ કીધો છે. છપાઇ અને બધાઇ શ્રેષ્ઠ કીધી છે.

કિ. ફક્ત રૂ. ૧૧.

ઉપલીજ ચામડાંમાં બાંધેલીનો રૂ. ૧૧૧.

૨—કરાણીની ખોરદેહ અવસ્તા.

જેમાં સાધારણ સર્વ બંદગી, હોરમઝદ, અરદ્દીખેહશ્ત, મોટી તથા નાની હપતન, સરોશ યશ્ત હાદોખત તથા વડી, આવાં યશ્ત, ખોરદાદ, તીર ગોશત અને બેહરામ યશ્ત વિં મળી ૧૩ યશ્ત આપી છે.

કિમત ફક્ત આના આઠ.

૩—કરાણીની પાવલાવાળી ખોરદેહ અવસ્તા—

જેમાં સર્વ ગેહો, સર્વ ન્યાએશો, ૩ પતેતો, ઉપરાંત હોરમઝદ, અરદ્દીખેહશ્ત, મોટી તથા નાની હપતન, સરોશ હાદોખત અને વડી, બેહરામ, હોમ અને વનંત મળી નવ યશ્તો આપી છે.

સેહલાઇથી ગજવામાં રહે એવી ફુલ કલ્લોથ, ગીફ્ટ ઍમળાસ બાઇન્ડીંગ સાથની ૪૬૦ પાનાની આ પાક કેતાળની કિમત ફક્ત આના ચાર.

૪—કરાણીની (છોકરાંઓ માટેની) પાક ખોરદેહ અવસ્તા

નવજાતનું શીખતાં છોકરાઓ માટે ફુલ કલ્લોથ બાઇન્ડીંગની અવસ્તા.

પાકેટ સાઇઝ—કિમત ફક્ત આના ત્રણ !

ગોહરે-જમાસપી

આજ લગી ભરમમાં રહેલી આ કેતાળ અમોઝે છપાવી પ્રગટ કીધી છે જેમાં અસલની સર્વ હકીકતો, ઇરાન સરજમીનનો અસલ ઇતીહાસ (પાદશાહોનાં ચીત્રો સાથે), નસીબ જોવાનું ફાહનામુ, ફાલચક તેમજ દુઃખ દરદોના તાવીજો આપ્યાં છે.

કિમત ફક્ત રૂ. ૧૧.

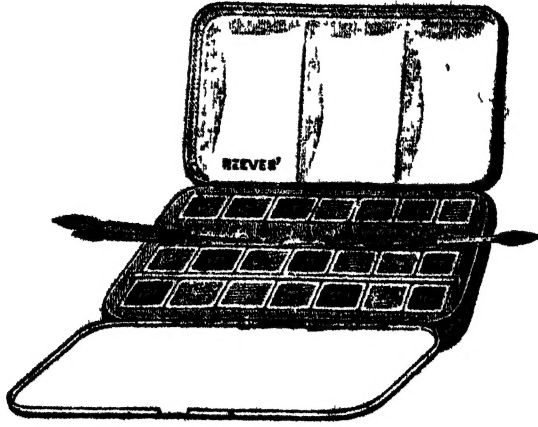
જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,

પારસી બજાર, ફોટ, મુંબઈ.

જે. વી. નવલખીની કું

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ.

જે. વી. નવલખીની કું

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ

હરેક જાતની સ્ટેશનરી, ડ્રોઇંગ-પેન્ટીંગ, કીનડરગાર્ટન અને રબર સ્ટેમ્પનો છુટક તથા જથ્થાબંધ માલ બનાવનારા, રબર સ્ટેમ્પ વેચનારા વગેરે રબરના અંગ્રેજી ટાઇપના બ્લૉક્સ (કે જેથી કોઈ પણ માણસ નામ ઠેકાણું વગેરે છાપી શકે છે.) કીમત રૂ. ૦૧૧થી રૂ. ૧૫) સુધી.

હારમોનીયમ.

હારમોનીયમ.

હારમોનીયમ.

હીંદી સંગીતને મલતા અવાજના ઘણાજ મધુર અને ટકાઉ રીયલ બીચ ઉડના ઉંચી બનાવટના હારમોનીયમ ખાસ અમારા કારખાનામાં ચોરડરથી બનાવી આપીશું તથા અમારે ત્યાં ઘણી જાતના હારમોનીયમનો જથ્થો હંમેશાં તૈયાર રહે છે. જોઈ જવાને ખાસ અમારી લલામણ છે.

આજકાલ ઘાસલેટના પેટારા જેવા લોપુરાને મલતા અવાજના બજાર હારમોનીયમ લેવા અગાઉ અમારી દુકાને જરૂર ફેરો મારી જવો.

નારણદાસ જીવનદાસ,

હારમોનીયમ બનાવનાર તથા રીપેર કરનાર

કાલબાદેવી રોડ-તાર આફ્રીસ પાસે મુંબઈ.

નકલીઆઓથી સંભાળજો—અમારી દવાની શીશીના જેવીજ આબેહુબ નકલ કરે છે, માટે ખરાબર નામ વાંચી દવા લેવી.

સપ્ત લોશન.

દરાજ કે દાદરની અકસીર દવા. આ દવા સુગંધી પાણી છે જેથી કપડાં ખરાબ થતાં નથી ને લગાડવાથી તરત સુકાઈ જાય છે. દાદર કે દરાજ ચળ, ભીંગડાં કૃષ્, ઉકાઈ, પગમાં ફાટકુટ પડે છે તે તથા જુનામાં જુનું પીત્ત, ખરજવું, સુકી ખુજલી આ દવાથી ફક્ત ત્રણ દહાડામાં સાફ થાય છે; જો કાયદો ન થાય તો પછસા પાછા આપવામાં આવશે. કીંમત શીશી એકના આના ચાર.

હરશી—મસા

ગોળીઓ કી. રૂ. ૧—મલમ કી રૂ. ૧૥

આ દવાથી, ગમે તે જાતના લોહીયાર દુજતા કે સુકા મસા ને હરસ સારા થાય છે, દુજતા મસા તરત બંધ થઈ જોસી જાય છે, ઝાડો સાફ લાવે છે, બુખ લગાડે છે, સફરામાં થતી વેદના બંધ થાય છે. દરદોનો મુળ મુદ્ધાં નાશ કરે છે કાયદો ન થાય તો પૈસા પાછા.

સપ્ત કંપની, માલેક વૈદ પુરુષોત્તમ નેણુસી,

નં ૦ ૨૫૬—૨૬૧ કાળખાદેવી રોડ, મુંબઈ.

હીંદુસ્તાની ચાહે! હીંદુસ્તાનનો ઉદયોગ.
હીંદુસ્તાનના વેપારને ઉત્તેજન આપો.

એક રતલી દબા, લાલ, ખડુ, અને પીલા લેહઝતદાર, અને ખુશખોદાર ચાહે, દરેક આખરૂદાર વેપારી પાસેથી મલશે.

માલિક, કે. જમનાદાસની કું ૦

૧૭૧ કાળખાદેવી રોડ, મુંબઈ.

સીગારેટ, તબાકુ, ચાહે, પરફ્યુમરી અને કિટસન લાઈટના વેપારી.